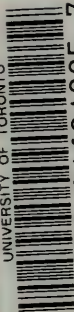

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01431335 7

51
SPECULUM REGALE. KONUNGS-SKUGGSJÁ.

KONGE - SPEILET

ET PHILOSOPHISK-DIDAKTISK SKRIFT, FORFATTET I NORGE MOD SLUTNINGEN
AF DET TOLFTE AARHUNDREDE.

Tilligemed et samtidigt Skrift om den norske Kirkes
Stilling til Staten.

Udgivet efter Foranstaltning af det akademiske Collegium ved det
kongelige norske Frederiks-Universitet.

Med to lithographerede Blade Facsimile-Aftryk.

Ledsager Forelæsnings-Katalogen
for, 2det Halvaar 1848.

CHRISTIANIA.

Trykt hos Carl C. Werner & Comp.

1848.

44488
'99

F O R T A L E.

Ligesom tidligere paa det akademiske Collegiums Foranstaltning den ældre Edda og den norske Kongesaga Fagrskinna ere udgivne, saaledes leveres her som et Sidestykke til hine Verker, hvilke afgive Prøver, det første paa den ældste norske Poesi, det andet paa det norske Sagasprog, — et Verk, der viser det norrøne Sprog anvendt paa filosofiske Gjenstande. Det indeholder nemlig en Anvisning til hæderlig og gavnlig Virksomhed i forskjellige Livsstillinger og en Betragtning af disse Stillingen baade fra Sædelighedens og Klogskabens Standpunkt. Det fremstiller en Livsphilosophi, der paa en vis Maade kan betragtes som et christeligt Sidestykke til den, der indeholdes i det gamle hedenske Læredigt Hávamål.

Verket bærer Titelen *Speculum regale* eller *Konungs skuggsjá*, d. e. *Kongespeilet*. Grunden, hvorfor Forfatteren har givet sit Arbejde dette Navn, anføres i det første Indlednings-Capitel (S. 2—3), nemlig dels for at det skjønne Navn skulde skaffe Bogen Læsere, og dels fordi der i den gires Forskrifter ligesaa vel for Kongens som for andre Menneskers Sæder, og Kongen saaledes ofte bør see i dette Speil.

Forfatteren angiver i samme Indledning som sin Hensigt først at omhandle *Kjöbmænds Idrætter og Sæder*, dernæst *Kongers og Hørdingers* samt de *Mænds*, som følge og tjene dem; han vil ikke lade uberørt de lærde *Mænds*, d. e. *Geistlighedens*, *Idrætter og Sæder*, og til Slutning vil han tale om *Böndernes og Almuen* (S. 2). Man maa heraf slutte, at Forfatteren har foresat sig at behandle sit Emne under fire Hovedafsnit, hvert egned en af de fire ovennævnte Samfundsklasser: *Kjöbmænd*, *Kongen og hans Hird*, *Geistligheden* og *Bönderne*. Men i Verket, saadant som det er os bevaret, finde vi kun de tvende første Afsnit. Disse ere bestemt adskilte fra hinanden (s. Slutn. af 23de og Beg. af 24de Cap.), og det andet har derhos sin formelige Slutning, der henpeger til noget mere, som siden skal følge angaaende *Geistlighedens Stilling*, altsaa netop til det,

som ifölge den i Indledningen antydede Plan skulde udgjøre det tredie Afsnit (s. Slutn. af 70de Cap.). Det Spørgsmaal maa da paa trænge sig, om Verket har været udført i det af Forfatteren fra først af tilsigtede Omfang, i hvilket Fald det vi nu have for os ikkun er et Brudstykke, — eller om Forfatteren af ubekjendte Grunde har afstaaet fra eller er bleven forhindret i Verkets Fuldendelse efter den lagte Plan, da vi i dette Fald have Verket i al den Fuldstændighed, det har opnaaet. En afgjørende Besvarelse af dette Spørgsmaal lader sig neppe give; imidlertid maa den Omstændighed stærkt tale for den sidste Mening, at ikke det ringeste Spor hidtil har været fundet af Verkets to senere Afsnit, enten i de ikke saa nogenlunde eller ganske fuldstændige Haandskrifter, eller blandt de mangfoldige gamle Brudstykker af disse, som endnu ere bevarede.

Andre, indbyrdes nær sammenhængende Spørgsmaal, som det er os af Vigtighed her noget nøiere at drøfte, ere følgende: af hvem, hvor og paa hvad Tid er Verket forfattet?

Harde vi her for os et Forfatternavn, saa vilde maaskee deraf Forfattelsestiden med Lethed lade sig udlede. Men det er saa langt fra at Kongespeilets Forfatter nærner sig, at han meget mere ligefrem erklærer, at ville være ubekjendt. „Hvis Nogen“ — siger han i Indledningen — „ønsker eller attraar at høre eller kjende denne Bog, da er det ikke nödvendigt at granske efter dens Navn og Stilling, som sammensatte og skrev den, at det ikke skal hende, at Nogen forkaster hvad nyttigt findes i Bogen enten af Foragt eller Aind eller noget Slags Fiendskab mod Forfatteren“ (S. 3). Heller ikke har man hidtil stødt paa noget Haandskrift af Verket, der til lægger det nogen nærgiren Forfatter, ligesaalidt som Traditionen derom giver den ringeste Oplysning; — og dette er mærkeligt, da Verket i de nærmeste Tider efter sin Tilblivelse ikke alene har været meget udbredt baade i Norge og paa Island, hvilket de mange gamle Haandskrifter af det vise, men endogsaa har övet en mærkelig Indflydelse paa den almindelige Mening i Norge, noget som tydelig fremgaar af flere gamle norske Love fra det 13de Aarhundrede, i hvilke man finder de i Kongespeilet fremsatte Grundsætninger paa en Maade bragte i Anvendelse.

Da man nu intet Forfatternavn har at holde sig til, maa man for det Første af Skriftets eget Indhold søge at udfinde hvor og naar det er skrevet.

Hvad det første angaar, da nævnes vel ingensteds i Skriftet selv Norge udtrykkeligen som Landet, i hvilket det er forfattet;

men ligesuldt kan man af andre Omstændigheder sikkert slutte, at det saa forholder sig. Først er det klart, at Forfatteren, hvor han taler om Staten, Kongen og Hirden, stedse har det norske Rige, den norske Konge og det norske Kongehof for Öie; han taler om Kongedömmet som arveligt og deelbart (C. 36. S. 75); nævner Lendermænd blandt Landets höieste verdslige Hördinger (C. 27. S. 60, C. 29. S. 64); omtaler Kongens Hofsinder eller Hirden som inddeelt i visse Klasser: Huskarle, Gjester og Hirdmænd (C. 25—29. S. 56—63); — hvilket Alt tilsammentaget ikkun passer paa Norge og dets Indretninger. Dernæst antyder Forfatteren, at han selv har været ved det Kongehof, han saaledes skildrer, og blandt Kongens Raadgivere (C. 2. S. 4, C. 30. S. 66). Endelig, hvad der er det mest afgjørende, bruger han Udtryk som „her paa Hålogaland“ (C. 7. S. 17), „her i Landet paa Möre“ (C. 9. S. 20), — siger om Dagens Længde paa Hålogaland, at det er noget som han kjender ikke af Andres Beretning, men af egen gjentagen Erfaring (C. 7. S. 17), — og henpeger paa et Landströg noget sydligere end Hålogaland — Naumdalen eller det nordlige Throndhjem — som sin Hjembygd, hvor han havde sin Bopæl (C. 6. S. 15. jfrt. m. C. 7. S. 16—17). Alt dette, sat i Forbindelse med hinanden, viser tydeligen, at Forfatteren har levet og sammensat sit Verk i Norge, hvor han har indtaget en anseelig Stilling i Samfundet og boet i Landets nordlige Egne. At han dertilmed har været fød Norsk og ingen i Norge sig opholdende og bosat Islending, derom vidner den Maade, hvorpaa han omtaler Island og de derværende Naturmærkeligheder, idet han desangaaende henholder sig til andre Mænds Udsagn, ikke til hvad han selv har seet (C. 10. S. 21, C. 15. S. 37—38).

Head nu Forfattelsestiden angaaer, da peger allerede i og for sig Sprogets Sirlighed og Verkets Omfang hen til et Tidsrum, da den norröne Literatur stod i sin fulde Blomst, og en betydelig Sikkerhed var runden i Skrivekunstens Anvendelse til Optegnelser i Modersmaalet. Men dette Tidsrum kan af mange Grunde, som det her vilde blive for vidtlöftigt at opregne, ikke antages at være indtraadt i Norge för ved eller efter Midten af det 12te Aarhundrede. Her have vi altsaa den ene Ydergrændse for Forfattelsestiden. Paa den anden Side kan man ikke före denne længere ned end til Udgangen af det 13de Aarhundrede af den simple Grund, at de ældste tilstedeværende Haandskrifter af Verket, hvilke dog vise sig at være Afskrifter efter ældre, ikke kunne henføres til en yngre Tid end den

anførte. Herved fastsættes da for det første Forfattelsestiden til Tidsrummet mellem 1150 og 1300.

Men vi behøve ikke at blive staaende herved; vi kunne med Sikkerhed bestemme den nøiere. Bogens Slutningscapitel (C. 70) peger tydelig hen paa en tilstedeværende Spænding mellem Kongedømmet og Kirken, eller mellem Kongen og Biskopperne. En saadan Spænding, og nærligen i den Grad, at Talen kunde være — hvad anførte Sted antyder — om Anvendelse af Bandsættelse fra Geistlighedens Side, indtraadte som bekjendt ikke i Norge før under Kong Sværrer Sigurdssøns Regjering, især efterat Tristighederne mellem ham og Erkebiskop Erik ved Aar 1190 havde taget sin Begyndelse. Der bliver følgerig at Sandsynlighed for, at Verkets Forfattelse maa sættes efter bemeldte Aar. Paa den anden Side er det klart ved at sammenholde Kongespeilet med Kong Magnus Haakonssøns Lovgivningsverker, at det maa være ældre end disse. Kongedømmets Deelbarhed mellem flere Kongesønner omtales, skjönt erkjendt for skadelig, som gjeldende Ret (C. 36. S. 75); men saadan Deling forbødes paa det bestemteste ved Magnus Haakonssøns Lov for Konge-Arvefølgen (Ldsl. II. 4. 5.), ja var allerede afskaffet under hans Fader Kong Haakon Haakonssøn ved en Lovbestemmelse af 1260 (Håkonarb. C. 9. 10. jfrt. m. Håk. Håkon. s. S. C. 284. 291. efter Redaktionen i Flatö-Bogen). — Æt-Bod i Drabsager, at nemlig Drabsmandens Frænder rare pligtige at bøde tilligemed Drabsmanden selv til den Drebtets Frænder, omtales som gjeldende (C. 36. p. 77.); men dette Slags Drabsbod er aldeles afskaffet i Magnus Haakonssøns Lov (Ldsl. IV. 12.), ja maa antages allerede at være afskaffet under Haakon Haakonssøns Regjering (Ldsl. X. 1. jfrt. m. Håk. Håk. s. S. c. 332.). — Thenggildet d. e. Boden til Kongen for en Thegus eller fri Undersaats Drab nævnes som 40 Mark (C. 26. S. 58.); men i Kong Magnus's Lov regnes den for 13 Mark 8 Ertoger (Ldsl. IV. 2.), en Reduction, som findes at være indført allerede under Kong Haakon Haakonssøn (Ldsl. X. 1.). — Benænelserne Herre og Ridder have endnu ikke faaet den mere indskrænkede Betydning, som de fik under Kong Magnus, men udstrækkes til alle egentlige Hirdmænd (C. 29. S. 63—64.). — Hirdræsenet viser sig orerhøredet i Kongespeilet simplere end som det fremtræder i Kong Magnus's Hirdskraa; og dog kan man med Sikkerhed antage, at de fleste af dennes Bestemmelser ere ældre end Kong Magnus's Dage. — Endelig minde flere Steder i Magnus's Landslov og i hans Hirdskraa ikke alene i Tanker men ogsaa undertiden i Udtryksmaade

ja Ord saa stærkt om Kongespeilet, at man neppe kan betvivle, at Lovconcipisten har haft sidstnævnte Skrift for sig ved sit Arbeide, eller i det mindste tidligere opmærksomt har studeret det (Ldsl. IV. 16. 17. jvfrt. m. Kgsp. C. 60. S. 146, C. 45. S. 106. 109. 110; Hirdsk. C. 28. 29. jvfrt. m. Kgsp. C. 37. 40. 41.). — Kongespeilet maa altsaa være forfattet ikke alene tidligere end Kong Magnus Haakonssöns Lovarbeider, men ogsaa før Aar 1260. Saaledes have vi da afgjørende Grunde for at sætte Tiden for Verkets Udarbeidelse mellem Aarene 1190 og 1260.

Ville vi nu strække vore Undersøgelser i denne Retning end videre, for om muligt at komme Tiden nærmere, saa maa Følgende især komme i Betragtning. Den Forestilling, som oftere i Skriftet fremtræder (t. Ex. C. 28. S. 61. 62, C. 43. 44. S. 104—105.) om Kongedømmets Magtfylde og om dets guddommelige Oprindelse, uden at det dog derfor staar i nogetsomhelst Afhængighedsforhold til Geistligheden, men tvertimod af Gud selv er denne overordnet i alt Verdsligt, — denne Forestilling blev i Norge først udtalt og gjort gjeldende af Kong Sværrer og hans Tilhængere, Birkebenernes Parti, for hvis særegne Stilling i Staten den passede. Den vandt under hans Efterfølgere Hævd og gik lidt efter lidt saaledes over i den offentlige Mening, at den med enkelte Lempninger dels til Fordeel for Folkets gamle Rettigheder, dels til Fordeel for Geistligheden, kunde gjøres til et Slags Grundlag for den under Kong Magnus Haakonssön foranstaltede Lovreform (Ldsl. II. 2.). Nu er Maaden, hvorpaa denne Idee udtales i Kongespeilet, netop saadan, at man fristes til at forestille sig det som et første Forsøg paa at faa skriftlig fremsat en Mening, som Forfatteren frygter vil møde Manges Uvillie, og som han derfor med størst mulige Varsomhed vil indgive sine Læsere blandt mange andre almeennyttige Lærdomme. Man har endog en ikke ringe Opfordring til at tro, at Forfatteren netop af denne Grund ønsker at være ubekjendt. Men forholder dette sig saaledes, da bliver unegtelig Kong Sværrers Regjeringstid, og ifølge hvad ovenfor er yttret, især dennes senere Deel, 1190—1202, det Tidspunkt, til hvilket Skriftets Affattelse bedst synes at kunne henføres. Herfor taler desuden ikke alene Sprog og Tone, der i meget stemmer med de Taler, som findes i den saagodtsom samtidigt med Begivenhederne nedskrevne Kong Sværrers Saga, men ogsaa Forholdet mellem Kongespeilet og et andet mærkeligt Skrift, hvilket vi have troet at burde tilføie nærværende Udgave som Anhang. Det er en Afhandling om den norske Kirkes Stilling til Staten, et Strids-

skrift, rettet mod den norske Geistlighed til Forsvar for Kongen, hvilket, som senere skal vises, ganske bestemt tilhører Kong Sverrers Tidsalder, og efter al Sandsynlighed maa henføres til hans seneste Regjeringsaar mellem 1196 og 1202. Sammenligner man Kongespeilet med dette Stridsskrift, saa finder man i det sidste fremsat med Udførlighed og canonistisk Lærdom, samt derhos i en overordentlig bitter Tone de samme Meninger med Hensyn til Geistlighedens og Kongedømmets indbyrdes Stilling, hvilke Kongespeilet kun let og uden mindste Hefstighed berører, idet Forfatteren antyder, at han derom senere ved giren Leilighed vil udtale sig videre (C. 70. Slutn.). Herred ledes man, som det forekommer os, uvilkaarligen til at tænke sig Kongespeilet forfattet tidligere end det nævnte Stridsskrift, paa en Tid, da endnu ikke Tristen mellem Kongedømmet og Geistligheden havde antaget den uforsønlige Charakter, som i Sverrers seneste Regjeringsaar efter Bagler-Partiets Fremstaaen (1196) og efterat alle Rigets Biskopper vare dragne ud af Landet og havde bevirket Pærens Band over Kongen og hans Tilhængere. Antager man nu derhos, hrortil vi troe der er al mulig Grund, at den med Statsbegivenhederne fortrolige Forfatter af Kongespeilet har været nøie indviet i Tristighedernes Gang mellem Kongedømmet og Kirken og derhos er bleven bekendt med hiint Stridsskrift, saa kunne vi i denne Omstændighed søge en yderligere Grund til, at han ikke har fortsat og fuldendt sit eget Verk efter den i Begyndelsen udkastede Plan. Man kan nemlig tænke sig, enten at han har fundet Materien om Geistlighedens Stilling udtømt i Stridsskriftet og derfor anseet det overflødigt at indlade sig paa den, — eller at han, efter at være, ved hiint Skrift eller paa anden Maade kommen til Erfaring om, hvor voldsom Striden mellem Konge og Geistlighed var bleven, og med hvilke farlige Vaaben den førtes, har fundet det betænkeligt at behandle et Emne som det ham foreliggende, og derfor har ladet sit Verk ufuldendt. Skulde det senest anførte forholde sig rigtigt, saa blev Kongespeilets Forfattelsestid at lægge mellem Aarene 1190 og 1196, og Forfatteren maatte da antages at være en af Norges daværende Hørdinger, uidentræl en Lendermand, af Birkebenernes Parti eller i det mindste en maadeholden Tilhænger af Kong Sverrers Sag. Saameget er vist, at det er denne Konges og dette Parties Statsgrundsætninger, han paa en rolig, lidenskabsfri Maade udtaler. At Sverrer selv — hvad Enkelte have formodet — skulde være Forfatteren, kan ikke antages ifølge den Maade, hvorpaa denne, som ovenfor anført, omtaler sig selv, sin Stilling og sin Hjembygd. Et an-

det Spørgsmaal er, om Kong Sværrer, uden selv at være den egentlige Forfatter, muligen kunde have paavirket denne og benyttet ham som Tolk for sine Meninger i den Deel af Skriftet, som handler om Kongedømmet; — herom lader sig dog vanskeligt noget afgjøre*.

Forresten bør man vistnok i Undersøgelsen om hvo der er Verkets Forfatter ikke lægge nogen Vegt paa den Omstændighed, at det er en Fader, som her indføres belærende sin Søn, og at det i Indledningen (S. 2) heder, at Sønnen paa Faderens Anmodning har optegnet den lærerige Samtale. Det kan nemlig neppe betvivles, at dette ikkun er en Indklædning, som Forfatteren rilkaarligt har dannet for det dialogiske Foredrag, hvilket han, i Overeensstemmelse med hine Aarhundreders meget almindelige Smag, agtede at benytte i sit Verk. Men derved at denne Omstændighed maa betragtes som al-

* De ovenfor opstillede Grunde vise ogsaa, som vi troe, tilstrækkeligen, hvorfor vi ei kunne være enige med de lærde Udgivere af „Grönlands historiske Mindesmærker“, i den i dette Skriffs 3die B. S. 265–270 fremsatte Gissning om Skriftets Alder og Forfatter. De helde, med Hensyn til Alderen, til H. Finsens Mening, at Affattelsestiden falder mellem 1150 og 1160; dette stötte de dels derpaa, at Skriftet om Indiens Undere, der skulde være sendt fra Indien til Keiser Emanuel, og kommet til Norge kort før Kongespeilets Affattelse, med störst Rimelighed maa antages at være bragt til Norge af Endride Unge 1150 eller 1155, dels paa Talemaaden S. 43 om Grönlænderne „en þó hafa þeir sér nú byskup“, hvilket synes at antyde et temmelig kort Tidsrum mellem Affattelsestiden og Oprettelsen af Grönlands Bispestol 1125. Men hiint Skrift omtales ikke, som om det var bragt umiddelbart fra Constantinopel til Norge; det synes tværtimod rimeligere, at det, som saamange andre Skrifter fra Syden, gjennem Afskrifters Afskrifter og Oversættelser har fundet Veien til Norden, og dette bliver saameget sandsynligere, som Skriftet vel maa antages at være Originalen til den i Danske Magaz. 3 B. S. 171–176 optagne Beretning om Jon Prest (Presten Johannes), der ogsaa siges at være sendt til „Romernes Konge Emanuel“ (hvilken Flere have forvevlet med den portugisiske Konge Manoel) og som har været udbredt i forskjellige europæiske Lande. Forfatterskabet tillægge de enten, som H. Finsen, Erling Vidkundsön den Ældre af Bjarkö, eller Nikolaus Sigurdssön paa Steig († 1176), men om end ikke chronologiske Omstændigheder her være i Veien, bliver det dog, saa rimeligt det end forresten kunde synes, umuligt at tænke paa noget Medlem af disse Hövdinge-Ætter, der begge hørte til de Slægter i Landet, som ivrigst stode paa Magnus Erlingssöns Parti, hvilket faldt sammen med Geistlighedens, og bekæmpedes af Birkebenerne.

Det torde forresten ikke være umuligt, at den fremmede Maade, paa hvilken Forf., skjönt en Beboer af det nordlige Norge, omtaler Nordlysene Cap. 19. S. 46. 47, kunde afgive et chronologisk Moment, da der, som bekjendt, gives Perioder, hvori Nordlys ere stærke og hyppige, andre, hvori de ere stage og yderst sjældne. Rimeligvis har der i Slutningen af det 12te Aarhundrede været en saadan Periode.

deles urøsentlig, sættes ingenlunde Vegten af de oreusfor paapegede Antydninger, som ellers i Skriftet findes om Forfatterens Stilling og Bopæl.

Hvad Verkets Indhold angaar, da viser dette sig at være hentet fra forskjellige Kilder. En stor Deel af det fremstiller Frugten af Forfatterens egen Tænkning og umiddelbare Lirs-Erfaring, og er saaledes i strengeste Betydning Originallt. Hertil maa uden Triel henregnes hvad der findes om Handelsmandens Idrætter, om risse Naturmærkværdigheder i Norge, om Kongedømmet, om Hirten og Hirdvæsenet, om den Indflydelse, Kongen, hans Raadgivere og nærmeste Omgivelser øve paa Folkets Ve og Vel, om Kirkens Forhold til Kongedømmet m. m. En Deel grunder sig paa Andres mundtlige Beretninger, hvilke Forfatteren i det Hele har antaget for troværdige; saaledes Fortællingerne om Irland*, Island og Grønland samt om Havene ved de sidstnærnte Lande og de deri forekommende Dyr (C. 10. S. 21). En Deel støtter sig til fremmede nævngivne Skrifter; saaledes Bemærkningerne om Pinselsteder for de Døde i den underjordiske Ild paa Sicilien til den hellige Gregorius's *Dialogus* (C. 13. S. 33. 35)** , Beskrivelsen af Verdens-

* De fleste af Beretningerne om Irland findes ogsaa, skjönt noget forskjelligt, hos Giraldus Cambrensis, i hans *Topographia Hiberniæ*, see Finsens Dissertats foran den store Udg. af Kongespeilet, hvor Citaterne findes anførte. Endnu flere findes i et gammelt latinsk Digt om Irlands Undere, opbevaret i det cottonske Bibl. i British Museum, Titus. D. XXIV fol. 74; det er aftrykt i Wright og Halliwell's *Reliquiæ antiquæ*, vol. II. S. 103—107. Her fortælles blandt andet om Öen, hvor Ligene ikke raadne, om Vandet med forstenende Kraft, om Kilden, som farver Haaret graat, om det i Luften seilende Skib, om Öen, hvor intet Væsen af Kindekjön kan komme, og om at intet giftigt Dyr kan lere paa Irland. Men heller ikke her findes Kongespeilets Beretninger fuldstændigt, eller ligelydende med dette. Man søger f. Ex. baade her og hos Giraldus forgjæves Fortællingen om Klepsan, med mindre der skulde sigtes hertil i følgende besynderlige Linier af orenanførte Digt:

Continet hæc hominis ejusdam terra sepulcrum
 Focmineas turbas fallentis more doloso,
 Ille etenim numerum ingentem violavit earum:
 FINE tamen fuerat felici crimina deflexus:
 Ergo modo miro mulier, si viderit illud,
 Pedere vel ridere solet cernendo sepulcrum,
 Dormine (sic) jam resonat quod si non rideat illa.

Vor Forfatter har derfor vistnok øst af en mere umiddelbar Kilde.

** Med den hellige Gregorius er meent Pave Gregorius Magnus, død 604, og det paafølgende Verk er hans *Dialogorum libri IV.*

systemet til Isidorus (C. 19. S. 45)*, det lidet der tales om Indien til en Bog om Indiens Undere, om hvilken Forfatteren siger, at den for kort Tid siden var kommen „hid i vort Land“ og sagdes at være skreven i Indien og sendt til Emanuel Grækernes Keiser, men at Mange mistænkte den for Lögnagtighed (C. 8, 9. S. 19)**. En Deel endelig er ligeledes öst af fremmede skreerne Kilder, men som Forfatteren ikke angiver; dette gjelder især om de Stykker, der indeholde Fortællinger af den bibelske Historie, hvor det tydelig viser sig, at Bibelen selv ikke er den umiddelbare Kilde, — af Helgen-Legender og af Verdenshistorien; hvortil ogsaa uden Tvivl kan föies Meget af hvad der er talt om Kongen og hans Pligter, om Domme og Straffe, om den himmelske Visdom, om Krigskunst, Vaaben og Vaabenövelser. Men overalt, hvor Forfatteren har benyttet fremmede skriftlige Kilder, viser han en Selvstændighed i deres Anvendelse, der paa en vis Maade giver hans Arbeide ogsaa her Originalitetens Præg. Gives der end enkelte Stykker, som ere reent ud oversatte, f. Ex. Kongens Bön, der er indfört baade paa Latin og Norsk (C. 54. S. 128—135) og maaskee Visdommens Tale (C. 56. S. 137—139), saa er Oversættelsen dog saa fri, let og vel formet efter det oldnorske Sprogs Fordringer, at den ikke kan andet end give et meget höit Begreb om Landssprogets dærende Udrikling og om Forfatterens Dygtighed til at benytte det. Forresten har det endnu ikke lykkets at opdage de skreerne udenlandske Kilder, som Forfatteren har benyttet uden at nærne dem.

Kongespeilet har altid været anseet, og det ganske vist med Rette, for en af den norröne eller oldnorske Literaturs störste Prydelser. Neppe fremtræder i noget andet norsk eller islandsk Skrift fra Middelalderen det norröne prosaiske Sprog i en mere udviklet Form, aabenbarer en större Rigdomsfylde og Dannelighed, eller bevæger sig med mere Sirlighed. Hertil kommer at Skriftets Indhold kaster et klart Lys over Nordmændenes baade intellectuelle og materielle Liv i det Tidsrum, i hvilket det fremgik. Det fremstiller for os de Sædelighedens, Klogskabens og Slebenhedens Grundsætninger, paa hvilke Nordmændene i hine Tider troede, at det private

* Isidorus Hispalensis (Biskop af Sevilla), död 636. Her sigtes til hans Verk de natura rerum, hvilket findes i Isidori Hispalensis opera, Parisii 1601 fol. p. 354—373.

** Dette Skrift have vi nys forhen omtalt, og bemærket, at det rimeligvis er det samme som, eller ligger til Grund for Beretningen om Jon Prest, af hvilken en gammel dansk Oversættelse er aftrykt i „Danske Magazin“.

Liv ligesaavel som Statsstyrelsen burde bygges, og lader os i denne Fremstilling spore en aandelig Udvikling, en Sands for Religion, Sædelighed, Oplysning og Videnskabelighed, samt en Dannelse og Slebenhed hos Folket, i det mindste dets høiere Klasser, som man i Middelalderen, almindelig betragtet som Barbariets Tidsalder, og i Norge, denne Udkant af Europa, ranskelig skulde vente at finde. Vistnok udtaler sig ikke i Kongespeilet den norske Folkecharacter saa skarpt og upaavirket af fremmed Indflydelse, som i hiint gamle Digt fra Hedendommen, hrormed vi i Begyndelsen af denne Fortale har sammenstillet det, i Hávamål. Den viser sig afsleben ved Christendommen og ved Deelagtiggjørelsen i den almindelige europæiske Dannelse; — men den fremtræder desuagtet med saa megen Eienommelighed, i saadan Samstemmighed med det norske Folkeliv, som det i Sagaerne skildres og i de gamle Love udtaler sig, at man ikke et Øieblik kan betænke sig paa at kalde Skriftet i Aand som i Sprog egte norsk. Det er derhos en literær Frembringelse, hvortil ikke alene intet af de andre nordiske Folkeskærd, men neppe noget Land i Europa fra den Tidsalder og i Landets eget Sprog kan fremrise Mage.

At man i Norge stræber at gjøre et saadant Verk saa tilgængeligt som muligt for Alderdomsforskerne og Sprogforskerne baade i og udenfor Fædrenelandet, maa vel ansees at være i sin fuldkomne Orden; og hertil have vi troet at bidrage vort ved at tilveiebringe en Haandudgave i Grundsproget, hvilken kunde være brugbarere og i visse Dele ogsaa correctere end den ældre med latinsk og dansk Oversættelse forsynede, der ved Rector Halfdan Einarsons og Conferensraad Jon Erichsens Omsorg udkom i Sorø 1768. Skjønt denne Udgate nemlig er bearbejdet ikke alene med stor Lærdom, men ogsaa med en for den Tid ganske almindelig Kritik og Omhu, saa lader den dog — endogsaa fra regnet dens store Omfang, der gjør den kostbar og mindre hændig og skikkaet til Benyttelse ved Underviisning — adskilligt tilbage at ønske. Dertil regne vi fortrinsviis den Maade hrorpaa Grundtexten er behandlet, idet den er gjengiven hovedsageligen efter nyere Haandskrifter, medens de ældre*

* Terten til denne Udgate var først redigeret af Halfdan Einarson paa Island efter de bedste Haandskrifter, som da fandtes der; han har ogsaa skrevet den latinske Oversættelse. Siden blev den hele Redaction i Kjöbenhavn omarbejdet af Jon Erichsen, der tillige udarbejdede den danske Oversættelse, og forfattede Indledning, Anmærkninger m. m. Bekostningerne ved Udgaven afholdtes af den islandske Kjöbmand Sören Pens. See Fortalen; jfr. Grönl. hist. Mindesmærker 3 B. S. 265.

kun ere benyttede for af dem at hente afvigende Læsemaader, — samt idet en Retskrivning er anvendt, som hverken holder sig strengt til noget enkelt gammelt Haandskrift, eller er lempet efter visse bestemt gennemførte Regler, dannede af det norrøne Sprogs eiendommelige Natur. I nærværende Udgave have vi stræbt at afhjælpe disse Mangler, idet vi paa den ene Side, hvad Materien angaar, saagodt som udelukkende have holdt os til de ældste og bedste Haandskrifter, og paa den anden Side, hvad Skrivemaaden angaar, have, i Lighed med hvad der har været anvendt ved Udgaven af Fagrskinna og tildeels ved den ældre Edda, benyttet en consequent Retskrivning, passende til det norrøne Sprog i dets bedste Periode, og ikke heller væsentlig afvigende fra den i de ældste benyttede Haandskrifter. Ved det sidste have vi især haft for Öie Udgavens Bestemmelse for de Studerende til Brug ved Forelæsninger. Vi have af samme Hensyn troet at burde indskrænke os til en Udgave af den blotte Grundtext med de rigtigste afvigende Læsemaader og et Sag- og Navne-Register, idet vi kunne henvise dem, som ville studere Bogen paa egen Haand og mest for Materiens Skyld, til de meget nøiagtige Oversættelser samt de lærde og høist oplysende Bemærkninger, som findes i den ældre Udgave, hvilken vor ingenlunde maa ansees at have gjort overflødig. Endogsaa Fortalen til hiin og den forudskikkede latinske Dissertats af Jon Finnsson udrikler i flere Dele nærmere, hvad vi i nærværende Fortale kun have korteligen fremsat om Verkets Forfattelsestid og rimelige Forfatter. Vi have til Lettelse ved Brugen inddeelt Bogen i Capitler, ved hvilken Inddeling vi overhovedet have taget Hensyn til den Indklædning, som Forfatteren selv har givet Skriftet, idet som oftest i Dialogen et Spørgsmaal og et Svar udgjøre tilsammen et mindre Afsnit.

De Haandskrifter, som ere benyttede ved denne Udgave, ere følgende:

1. a) 3 Membranblade (s. Facsimile Pl. 1) indeholdende Stykker i det norske Rigsarkiv, fundne om et Fogedregnskab fra Lofoten, Brudstykker af en Codex i stor Quart (omtrent 40 Linier paa Siden), rimeligvis skreven i Norge i det 13de Aarhundrede. Da disse Blade ere Lervninger af et fortrinligt Haandskrift, der i Retskrivning og Sprogform staar forud for de øvrige hidtil bekjendte Haandskrifter, have vi ikke alene troet at burde give Texten efter dem, saaridt de naa, men ogsaa for øvrigt lempe Retskrivningen efter den i dem brugte. Skriftens og Orthographiens Egenheder sees af Facsimilet. Første Blad rect. begynder nærv. Udgave S. 6 Lin. 5

ok hreinni fæzlu og ender S. 7 Lin. 32 af hendi lands; *förste Blad vers. begynder S. 8 Lin. 21* þau er til seglbóta, og ender S. 10 Lin. 12 skipan at ek(ki). Andet Blad rect. begynder S. 16 Lin. 20 en hvárgi þessi og ender S. 17 Lin. 28 at sól er hér; andet Blad vers. begynder S. 18 Lin. 31 vera kallaðr og ender S. 20 Lin. 5 jafnskjótt. Tredie Blad rect. begynder hvor andet slipper, altsaa S. 20 Lin. 5 sem hann bindr, og ender S. 21 Lin. 10 fyrir þá sök; tredie Blad vers. begynder S. 22 Lin. 13 þær keldur hafa og ender S. 23 Lin. 24 eitt mikit vatn. b) Fragmenter af 2 Membranblade (s. Facsimil. 2 Pl. 2, indeholdende Stykket S. 151 Lin. 24—32) i det norske Rigsarkiv, fundne om et Fogedregnskab fra Hardanger, Brudstykker af en god Codex, rimeligvis skreven paa Island i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede.

2. Cod. Arnamagn. 243 fol. No. 2 eller B Membr. (s. Facsimil. 1 Pl. 2). Orthographien viser noksom, at den er skreven i Norge; dens Alder sætter Lector Gislason i hans Skrift „um frumparta islenskrar tungu i fornöld“ S. XVIII til Begyndelsen af det 13de Aarhundrede. Skriftrækkene og Forkortningernes Sjældenhed vidne og om en høi Alder; imidlertid findes Former, der ellers tilhøre yngre Sprogmonumenter, f. Ex. Acc. Pl. syni istf. sonu, o. u. d. Þau Grund heraf rører Undertegnede Unger ikke at sætte Haandskriftet saa høit op i Tiden, men antager det snarere skrevet c. 1300. Skriften er smuk og tydelig, og Initialerne smukt malede, som medfølgende Facsimile viser. Med Hensyn til Haandskriftets mange Egenheder i orthographisk Henseende er det tilstrækkeligt at henføre til Gislasons nøiagtige Beskrivelse i foranførte Skrift S. XVIII—XXVI, hvor ogsaa fuldstændige Skriftprøver findes anførte. Med Hensyn til de sidste kunne vi og henføre til Facsimilet. Spørgsmaal og Svar findes her nøie antydende, ofte med længere Overskrifter, f. Ex. Sunr talar snotrlega; Faðir svarar fróðr harðla o. d.; undertiden blot sunr, faðir, begge forkortede. Paa enkelte Steder er ogsaa i denne Henseende Feiltagelser indløbne, saa at der staar „faðir“ istf. „sunr“; Grunden synes at være den, at der oprindeligt, til Veiledning for den, der malede Initialerne, har været tilskrevet med ganske smaa Bogstaver p. d. e. pater, f. d. e. filius; og dette f har Maleren misforstaaet som Forkortning af „faðir“. Nederst paa en af Siderne findes med en Haand fra den anden Halvdeel af 14de Aarhundrede følgende Begyndelse til et Concept til et Diplom: Þet se ollum monnum kunnighit þæm sem þetta bref sia æder hæræ quedi gudf ok sine at æk þorflæim ionsson lensmader a hadalande tok þueggia manne witne er og-

munder lauranffon læth ganga a gran a þósidagen næst fyrir greg-
 oriuð. Heraf maa man vel slutte; at Bogen paa den Tid opbevaredes
 paa Hadeland. Andre Marginalier i slet Norsk fra en yngre Tids-
 alder vise, at Bogen fremdeles vedblev at opbevares i Norge. Den
 kom omsider i Arild Huitfeldts Eie, og denne forærede den til den
 bekjendte Jonas Jac. Venusinus. — Denne Codex have vi lagt til
 Grund for nærværende Udgave, naar undtages, hvad der er trykt efter
 de under 1. a. anførte Membranblade, samt hvad der formedelst La-
 kuner er trykt efter de under 3. anførte. Hvad der saaledes mangler
 i denne Codex, er følgende: Indledningen eller første Capitel, som
 rimeligris aldrig har staaet her; dernæst mangler, paa Grund af en
 Lakune paa 8 Blade i Codex, Cap. 6 fra Ordene muni þeim vel
 gegna (S. 13 Lin. 31), samt hele Cap. 7, 8, 9 og Begyndelsen af
 10 indtil um þau, þar sem þau (S. 21 Lin. 22), og da dette Haand-
 skrift har stillet Underne om Island foran dem om Irland, indfalder
 følgelig dette ogsaa i denne Lakune, og saaledes mangle Cap. 12,
 13, 14 og 15; fremdeles mangler formedelst Lakune af 1 Blad fra
 þina ok öll (S. 66 Lin. 11) indtil vera jafn hinum (S. 68 Lin. 20);
 endvidere mangler ved en Lakune paa 3 Blade fra Ordene kaus mik
 til (S. 163 Lin. 9) indtil Ordene þegar engi verðr (S. 169 Lin. 29);
 endelig ophører Codex med Ordene hverju hann eigi at svara S. 171
 Lin. 37. Desforuden findes paa to Steder mindre Lakuner paa
 Grund af en Rasur af nogle Linier; den første af disse Lakuner
 indfalder S. 8 Lin. 34 efter spakastr og ophører med en ef fé þitt
 S. 9 Lin. 6; den anden indfalder S. 118 Lin. 13 efter eigi fróðlig
 og ophører Lin. 23 med Ordene sé opt heyrð.

Hvor man har afveget fra dette Haandskrift, har man angivet
 dets Læsemaade i Varianterne ved en Stjerne; dog er herved ikke
 taget Hensyn til aabenbare Skrivfeil eller Udeglemmelser.

3. Cod. Arnam. 243 fol. No. 1, No. 10, No. 5, No. 6, samtlige
 islandske Membraner fra det 15de Aarhundrede, hvilke dog hist og
 her have enkelte Defekter og Lakuner. Den fuldstændigste i saa
 Henseende er No. 1; med denne stemmer No. 10 temmelig overeens;
 No. 5 har i den første Part af Bogen mest Lighed med No. 2,
 derfor ere Underne om Island, der paa Grund af den store La-
 kune mangle i No. 2, givne efter denne; No. 6 har af alle disse
 den bedste Retskrivning og Sprogform, men udelader ofte sjældnere
 Ord og Udtryk, eller ombytter dem med andre. Alle disse ere be-
 nyttede til Varianter, samt til at udfylde Lakunerne i No. 2, saa-
 ledes at den af dem da er bleven lagt til Grund, der i det nærmest

foregaaende eller efterfølgende syntes at have mest Overeensstemmelse med sidstnævnte Codex. De øvrige Nummere under 243 fol. ere dels kun Membranfragmenter paa nogle Blade, dels Membraner fra 16de og 17de Aarhundrede samt Papirsaufskrifter, hvilke dog af og til ere blevene jevnførte. Læsemaader, som ikke bestyrkedes ved nogen af disse Codices, men som i den ældre Udgave maa skrive sig fra de Haandskrifter, der paa Island stode til Einarsons Raa-dighed, ere i nærværende betegnede med „Udg.“

4. Endelig findes i det kongelige Bibliothek i Kjöbenhavn et Membranblad af en ypperlig Codex af Kongespeilet, en tospaltet Quart med 27 Linier paa Siden, skreven i Norge rimeligvis i Slutningen af 13de Aarhundrede næsten uden Forkortninger. Dette tiloversblevne Blad begynder med Ordene svá heimskir frændr (S. 77 Lin. 29) og ender med þóat hann sé mjök vitr sjálfr ef þat hafði (S. 79 Lin. 18). Følgende meddeles deraf til Prøve:

filivf ad patrem

Þetta er víst andsynt at ef þessir aller ogævo atburðir koma i eitt hvært ríki. þa tyniz þat at vísu ef nokora rið stendr su æve. En þo munu víst dæme til vera flíera atburða oc er þær víf van at mikit illt oc marghföld ogæva man af standa aðr en lukizt hvervetna. er flíkir atburðir kunnu at verða. Ðat er mer nu oc synt ef með flíkri ugævo tynaz síðir eða logh i einu hveriu ríki sem nu havið þer rétt. þo at guð víli frálfa þat um síðir af usriði oc bardagha oc snui því unndir einn hofðingia. æptir flíka órö. þa man þo folket allt þat sem þa livir eptir uhouæfet oc síðlaust. oc man víst þurva fva sem þer soggðuð fyrr. hvartveggia goðra kenninga. oc þo stundum mioc harðra reffinga. Oc þo man fa er tær víðr því ríki þurfa langa stund oc mikiun kraft. oc harðhendi aðr en þat ríki kome i sama stað er fyrr var.

Det bemærkes, at i Varianterne adskiller „;“ (Semikolon) Læsemaader efter forskjellige Haandskrifter. Parentheser () omslutte en Læsemaade, naar den blot gjælder et enkelt Ord, som i en anden Codex træder i Stedet for det nærmest foran anførte. Indeholder Varianten flere Ord, er Stedet i Texten, hvorfra den skal regnes, betegnet med [.

Vi have, som allerede ovenfor antydet, troet at burde tilføie denne Udgave af Kongespeilet som Anhang den mærkelige Afhandling om den norske Kirkes Forhold til Staten, hvilken tidligere særskilt er udgivet af Conferensraad E. C. Werlauff under Titelen Anec-

doton historiam Sverreri regis Norvegiæ illustrans. Havniæ 1815, *Dette lille Stridsskrifts Forfattelsestid lader sig med temmelig Sikkerhed bestemme. Hvor det nemlig taler om den Strid, der fandt Sted mellem Norges Konger Eystein og Inge, Harald Gilles Sønner, angaaende Besættelsen af Bergens Biskopstol efter Biskop Sigurds Død, heder det, at denne Begivenhed ikke laa fjærnere i Tiden, end at Folk, som endnu levede, kunde erindre den* (S. 186). Nu døde Biskop Sigurd i Aaret 1156*; og netop 40 Aar senere, nemlig ved 1196 — en Tid som godt passer til den anførte Angivelse — naaede Striden mellem Kong Sverrer og de norske Biskopper med Erkebiskop Erik i Spidsen netop sin største Høide, i det de sidste berirkede Pavens Band over Kongen og desuden reiste Baglernes farlige Parti imod ham, medens Sverrer fra sin Side standhaftigen baade med Vaaben og Ord forsvarede sin og Kongedømmets Ret. Der er intet Tidspunkt i hele Norges Historie — især inden de Grændser af Tid, som Skriftets anførte Yttring medgiver — paa hvilket Afhandlingens Tone og Skildringer saaledes passe som paa den orennærnte nemlig mellem 1196 og Sverrers Dødsaar 1202. Til denne Tid har ogsaa Werlauff i Fortalen til sin Udgave henført Skriftets Affattelse. Forfatterens Navn er os ubekjendt, skjönt det ikke synes at have været det for Samtiden; i det mindste har man Grund til at slutte dette af de Udtryk, som bruges paa et Sted (S. 188): „Men hvis der er Nogen, som siger, at vi ikke have ret fortolket disse Ting (nemlig de Sætninger, der i det Foregaaende ere anførte af Decretalerne) da henvende han sig, hvis han vil, til os og lade sig siden overbevise, saafremt vi faa svaret ham med gode Grunde“. Ved dette Skrift er der forövcrigt visseligen Adgang til at gjette paa Kong Sverrer selv som Forfatter, da baade Tanker og Tone i det svare til hvad man af denne Konge kunde vente, og han desuden, som bekjendt, havde faaet en geistlig Opdragelse. Skulde man imidlertid finde, at den Indsigt i den canoniske Ret og i Kirkens Historie, som i Skriftet lægges for Dagen, er for stor, til at man skulde formode, at Sverrer skulde have kunnet tilægne sig den i sin Ungdom, eller vedligeholdet den under sit senere urolige Liv, — saa maa man tillægge det en af de norske Geistlige, der trods Erkebiskoppens og Pavens Fiendskab mod Kongen vedblev at være denne tro, og antage, at det er forfattet efter Kongens Opfordring og muligen under hans Tilsyn, for at oplæses offentlig til Gjendrivelse af de Beskyldninger, hans Modstandere gjorde ham, og

* Íslenzkir Annálar p. 64.

af Geistlighedens overdrevene Anmasselser. Skriftet er fuldkommen populært, i det nemlig Citaterne af den canoniske Ret ikke alene ere anførte paa Latin men ogsaa i norsk Oversættelse. Vi ville ikke udførligere omtale dette lille Skrift, da alt hvad derom kan siges allerede er udriklet af Werlauff med den ham egne Skarpsindighed og Lærdom i Fortalen til hans Udgave, til hvilken vi henviser vore Læsere.

Det vil lettelig sees, at vi ved Udgaven af dette lille Skrift have brugt en ganske anden Fremgangsmaade end ved Kongespeilet, i det nemlig Texten ordret er givet efter det, saavidt hidtil bekjendt, eneste gamle Haandskrift af den, hvilket indtager 12 trespaltede Sider i den arnamagnæanske Membran-Codex No. 114 A. 4to, og maa efter Bogstæræk og Retskrivning antages at være fra det 14de Aarhundredes første Halvdeel eller Midte*. Heri er Werlauffs Udgave fulgt, efterat dog undertegnede, Munch, forud nøiagtigen havde sammenholdt den med Original-Haandskriftet og hist og her foretaget en ubetydelig Rettelse. Vor Mening kunde ikke være at lærere noget bedre, end hvad der allerede hardes fra Werlauffs kyndige Haand, men vi ønskede kun, at Læseren af Kongespeilet skulde stedse have en let Adgang til denne Afhandling, med hvilken hiint Skrift efter vor Formening staar i en saa nær Forbindelse. Vi have i Margen tilføiet Tal, der betegne Spalterne i Original-Haandskriftet og ved en liden vertical Streg i Texten antydte Overgangen fra den ene Spalte til den anden. Da flere af de forekommende latinske Ci-

* Egenhændige Optegnelser af Arne Magnussøn vise, at den her nævnte Codex tilligemed en anden, der indeholder det Kalendarium, hvoraf Langebek i 5te B. af Scriptores rer. Dan. Pag. 385 meddeeler nogle nekrologiske Optegnelser, oprindeligen, førend det kom i Arne Magnussøns Eie, udgjorde een Codex med No. 322 fol., der indeholder en fortrinlig Afskrift af den nyere Gulathingslov, Byloven og Hirdskraa m. m. Af andre Notitser erfarer man, at den samlede Codex omtrent ved Aar 1600 kaldtes Stegthings-Lovbog, og saaledes i længere Tid havde hørt hjemme paa Hålogaland, ligesom en Antegnelse fra 1550 i Lovbogen viser, at Jon Simonssøn, Lagmand paa Agder, fik Bogen af sin Broder, der havde været Sogneprest (Kirkeherre) nord i Salten. Disse Omstændigheder, sammenholdte med den, at Kalendariets nekrologiske Data angaa foruden et Par kongelige Personer, kun Medlemmer af den mægtige Bjarkö-Æt, synes at gjøre det rimeligt, at Bogen engang har været opbevaret paa Bjarkö eller idetmindste hos en af Hr. Bjarne Erlingssøns og Hr. Erling Vidkunssøns Undergivne eller Tilhængere i Hålogaland. Da begge disse Magnater stode i et spændt Forhold til Geistligheden, er det heel rimeligt, at de kunde ønske at besidde en Afskrift af det under en tidligere Feide mellem den geistlige og verdslige Myndighed affattede Stridsskrift.

tater af Decretalerne indeholde Feil, der vistnok skyldes en senere Afskriver, men som vi dog ikke have troet os berettigede til at forandre i selve Texten, saa have vi ved Slutningen tilføiet disse Citater med Decretalernes egne Ord efter Corpus juris canonici ed. Boehmeri 1747.

Vi maa til Slutning bemærke at nærværende Udgave af Kongespeilet egentlig blev foranstaltet i den Hensigt at ledsage et Indbydelsesskrift fra det akademiske Collegium til en Universitetsfest i Anledning af Hans Majestæt Kong Oscars Kroning som Norges Konge, hvilken var bestemt at finde Sted i Løbet af indeværende Aar. Uforudseede Begivenheder have forvoldet, at Kroningen er udsat til en senere ubestemt Tid. Da Udgaven imidlertid var sin Fuldendelse ganske nær, og der ingen Grund syntes at være til at lade den henligge i længere Tid upubliceret, saa besluttede Collegiet sig til at lade den følge Forelæsnings-Catalogen for indeværende Aars andet Semester. Det gjorde dette saameget hellere som et Savn for den studerende Ungdom derved blev afhjulpet, da nemlig Kongespeilet hører blandt de Skrifter, hvilke det er paalagt at læse og opgive til philologisk Embedsexamen, og en Udgave deraf, som kunde være brugbar ved Forelæsninger, ikke tilforn fandtes.

Christiania, i Juli 1848.

R. Keyser. P. A. Munch. C. R. Unger.

Kongespeilets Indhold.

De indcirklede Tal angive Pagina i den ældre Udgave.

C. I	Indledning; Bogens Hensigt og Navn	S. 1 (1)
II	Gudsfrygt er al Visdoms Ophav	3 (12)
III	Om Kjøbmandens Sysler og Opførsel	5 (17)
IV	Videre om Kjøbmanden	6 (23)
V	Om Solen og Vindene	9 (36)
VI	Om Flod og Ebbe, om Solgangens Stigen og Aftagen . . .	13 (52)
VII	Videre om Solens Gang og Indflydelse	15 (59)
VIII	Om Naturmærkværdigheder i Norden	17 (71)
IX	Om Folks Mistro til Beretninger om saadanne	19 (78)
X	Om Irland	21 (85)
XI	Videre om Irland	24 (100)
XII	Om Södyr i Ilavet ved Island	28 (119)
XIII	Om Naturmærkværdigheder paa Island	33 (141)
XIV	Om den underjordiske Ild sammesteds	35 (152)
XV	Om Malm og mærkelige Kilder sammesteds	37 (161)
XVI	Om Södyr i Grönlandshavet	38 (165)
XVII	Om Grönlands Landdyr og naturlige Beskaffenhed	41 (180)
XXVIII	Næringsveie paa Grönland	43 (189)
XIX	Klima og Veirligt sammesteds, samt om Nordlysene . . .	44 (191)
XX	Videre om samme Gjenstande	47 (207)
XXI	Om Jordbelterne	49 (213)
XXII	Beskrivelse af Vindene med Hensyn til Söfarten	50 (220)
XXIII	Den rette Tid for Söfarten. Slutning af første Afsnit . .	53 (233)
XXIV	Indledning til andet Afsnit om Kongen og hans Hird . . .	55 (237)
XXV	Almindelige Fordringer til den som træder i Hirdtjeneste .	56 (243)
XXVI	Hirdtjenestens Fordele	58 (250)
XXVII	De forskjellige Klasser i Hirden	59 (256)
XXVIII	Om Hirdens hæderlige Stilling	61 (265)
XXIX	Om Hirdmændene i egentligste Forstand	62 (271)
XXX	Hvorledes man skal henvende sig til Kongen for at blive op- tagen i Hirden	64 (281)
XXXI	Hvorfor man skal træde for Kongen uden Kappe	67 (296)
XXXII	Hvad man skal iagttage i Tale med Kongen	68 (300)
XXXIII	Om Brugen af <i>Vi</i> og <i>I</i> i Talen	69 (305)
XXXIV	Videre om samme Gjenstand	70 (310)

C. XXXV	Om Uaar paa Folkets og dets Styreres Sæder	S. 72 (319)
XXXVI	Aarsagen til saadanne Uaar og Maaden hvorpaa de yttre sig	74 (327)
XXXVII	Om Hirdmændenes Pligter, Virksomhed og Øvelser	79 (350)
XXXVIII	Om Forsvars- og Angrebs-Vaabn	86 (401)
XXXIX	Om Krigsmaskiner	88 (408)
XL	Om gode og slehne Hirdsæder	91 (430)
XLI	Videre om samme Gjenstand	94 (443)
XLII	Exempler af Bibelen og Historien paa hvorledes Gud har lønnet Retskaffenhed, Ydmyghed og Troskab, men straffet Overmød	96 (452)
XLIII	Om Kongens Pligter og Høihed	102 (481)
XLIV	Videre om samme Gjenstand	104 (490)
XLV	Om det Maadehold Kongen har at iagttage i sine Domme og Straffe, oplyst ved Exempler af Guds Dom over Adam og Eva, i hvilken Sandhed og Retfærdighed var blandet med Fredsomhed og Miskund	106 (497)
XLVI	Exempel paa retfærdig Strængbed i Domme, hentet fra Guds Dom over Lucifer	110 (516)
XLVII	Emnet om Dom og Straf yderligere oplyst ved Fortælling om Lucifers Oprør og Fald samt om de første Menneskers Syndefald og Straf	110 (519)
XLVIII	Nærmere Forklaring med Hensyn til Fortællingen om Lucifer	118 (552)
XLIX	Flere Exempler paa, at Gud har ladet den strænge Retfærdighed og Sandhed have Overvegt i sine Domme	121 (566)
L	Exempler paa at Gud har ladet Fredsomhed og Miskund være overveiende i sine Domme	122 (572)
LI	Om Grunden til denne Forskjel i Guds Domme	124 (580)
LII	Videre om samme Gjenstand	125 (583)
LIII	Exempler paa, hvorledes Gud har forandret sine Domme; Aarsager hertil	125 (587)
LIV	Kongens Bøn til Gud	128 (599)
LV	Videre om Kongens Forretninger især som Dommer	135 (618)
LVI	Visdommens Tale	136 (624)
LVII	Det vanskelige i Kongens Dommerkald, oplyst ved Exempler	139 (636)
LVIII	Videre om samme Gjenstand	142 (649)
LIX	Naar Domme skulle være strænge, og naar milde	144 (659)
LX	Videre om samme Gjenstand	146 (669)
LXI	Om Dødsstraf	147 (673)
LXII	Videre om samme Gjenstand	148 (678)
LXIII	Om Guds Domme med Hensyn til Saul og David	149 (682)
LXIV	Exempler af Salomons Domme	160 (734)
LXV	Salomons Dom over Simei	161 (739)
LXVI	Salomons Dom over Adonia og hans Tilhængere	162 (745)
LXVII	Hvorfor Salomon brød den Joab tilsagte Fred	167 (769)
LXVIII	Hvorvidt Løfter bør holdes eller brydes	168 (774)
LXIX	Om Kongedømmet og Kirken samt Kongens Ansvar for Gud	170 (780)
LXX	Om Kongens og Biskoppens Myndighed. Slutning paa andet Afsnit	173 (795)

SPECULUM REGALE.

Ek leidda allar iðróttir fyrir augu hugar, ok rannsakaða ek með athygli alla siðu hvernar iðróttar, þá sá ek mikinn fjölda mæðask í villistigum¹ þeim, er frá hölluðu siðligum þjóðgötum [í villiáttir úsiða², ok týndusk³ í úbyggiligum dölum þeir, er þá stigu gengu, er mest lágu forbrekkis, þvíat þeir þreyttusk af langri mæði runnins vegar ok höfðu eigi brekkumegin til uppgöngu, ok eigi fundu þeir gagnstigu þá, er þá mætti leiða til þjóðvega siða.

Sá fjöldi sýndisk mér tynask með ýmsum atburðum: sumir fyrir fáfræði sakir, þvíat villistigar váru svá mjök troðnir, at þeir sýndusk fýsiligstir at ganga, ok hugðu fáfróðir menn, at þat væri þjóðgötur, þvíat þar var mestr fjöldinn á; en sumir týndusk fyrir leti sakir ok ræktarleysi⁴; sumir hræddusk háð ok spott, ef þeir gengi sér einir at vegum; en sumum gékk til þrályndi ok illska með ýmsum girndum.

En þá er ek hafða sét hafnan siðsemi ok tjón hafnanda, þá hugða ek með mér, hvern stig er ek skylda ganga þann, er ek yrða eigi einn saman á staddr á þeim veg, er ek tæka ganga; þó eigi þá stigu, er ek sá flesta þreytask á, at eigi mæddi mik brekkumegin, ef ek fýstumk aptr at hverfa.

En með því at faðir minn var lifandi ok unni mér vel, þektisk mér at leita hans ráðagerðar, heldr en ek tæka þat ráð með skjótu álitu, er hánun sýndisk eigi. Ok rann ek til föður míns skyndiliga, ok birta ek fyrir hánun alt mitt erendi. En fyrir því at faðir minn var bæði vitr ok góðviljaðr, þá fann ek hann í góðu skapi, þegar er hann heyrði, at þat var erendi mitt, at leita nýtra⁵ siða; ok lofaði hann mér at spyrja sliks, er ek vilda, um siða athöfn eða grein í hverri iðrótt; ok hét því at gera mér alla siðu kunna til hvernar iðróttar, er ek spurða, þá sem makligstir væri hverri iðrótt at fylgja; ok hann hét at sýna mér til viðsýndar þá villistigu, er flestir byrja með upphafi, þeir er snúask frá siðligum þjóðvegum; ok svá hét hann

¹) villustigum ²) ok leiddu í villu ok úsiðu (villuþokur úsiða) ³) allir tilf.

⁴) *den trykte Udgave indskyder her:* en sumum þótti einsligt at ganga aðra vegu en þá er flestir gengu ⁵) týndra

at sýna mér gegnliga¹ gagnstigu, þeim er aptr vilja hverfa af villi-
áttum² til þjóðvega³.

En því næst byrjaða ek ræðu mína með upphafligri spurning
um kaupmanna iðróttir ok þeirra síðu. En at lokinni þeirri ræðu ok
spurningum ok fengnum svörum, þá dirfdumk ek í ræðu ok spurningum,
ok steig ek hátt upp til iðróttu umræðu, þvíat ek tók þar næst at
spyrja ok forvitna um konungliga síðu ok annarra stórhöfðingja ok
þeirra manna, er þeim fylgja eða þjóna. Ok eigi lét ek með öllu
úspurt um lærðra manna iðróttir eða þeirra síðu. En þó lauk minni
spurning með því, at ek rædda um iðrótt bónda ok fjölmennis þess,
er land byggvir, ok þeirra síðu ok athæfi.

En þá er ek hafða fengit gnóg svör ok vitrlig af munni föður
míns um alla hluti, er ek spurða, þá váru nær staddir göfgir menn
ok spakir, þeir er heyrðu mína spurning ok hans vitrlig andsvör ok
sannlig; þá báðu þeir þess, at ek skylda alla okra ræðu skrifa ok
bóksetja, at eigi yrði sú ræða svá skjótt með tjónum, sem [vér þögn-
uðum⁴, heldr væri hon þá mörgum nytсанligt gaman, er eigi máttu
halda skemtan af oss, er nær várum þeirri ræðu.

En ek gerða bæði eptir bæn þeirra ok ráðum, ok studeraða ek
mikit í þeim ræðum með athugasamligu minni, ok setta ek allar þær
ræður í eina bók, eigi at eins til eyrna gamans ok skjóttindrar⁵
skemtunar þeim er heyra, heldr til margfaldrar nytsemdar öllum þeim,
er með réttum athuga nema þessa bók ok fylgja því öllu vel, er
býðr⁶ í bókinni. En bókin er svá gör, at þó mun fróðleikr í þykkja
ok skemtan, ok þó mikit gagn, at þat sé vel numit, ok gætt eptir því
er ritat er í bókinni. En sá er hann hefir fulla skilning ok rétta, þá
verðr hann þess varr, at sú er meiri bók er glósa þarf en hin er
rituð er.

En bókinni er gefit fagrt nafn, þvíat hon heitir Speculum
regale⁷, eigi fyrir drambs sakir þess er ritaði, nema fyrir þá sök
at þeim skyldi þykkja girniligri til náms er heyrði, ok fyrir þá sök
aðra, at hverr er forvitnask vill um góða síðu eða hævesku, eða fögr
ok sannlig orðalög, þá mun hann þar finna ok sjá í bókinni svá sem
margar likneskjur eða allskyns smíði í skirri skuggsjá. En fyrir því
heitir konungs skuggsjá, at þar er víst ritat um konunga síðu sem
annarra manna, enda er hann hæstr at nafni, ok á hann at fylgja
fegrstum síðum, ok hans hirð ok allir aðrir hans þjónustumenn, at
allar þjóðir taki af þeim góð dæmi til ráðvendi ok góðrar meðferðar

¹) gengiliga ²) villustigum ³) mannkosta tilf. Udg. ⁴) sem verðr þegna
þögn ⁵) skjótrar ⁶) boðar ⁷) eða konunglig skuggsjá tilf. Udg.

ok allra annarra hæveskra siða. Enda á konunginn hverr sem einn at sjá opt í þessa skuggsján, ok lita fyrst á sjálfs síns siðu, ok því næst allra annarra þeirra, er undir hánun eru; sœma alla þá, er góða siðu hafa, en temja þá til góðra siða með aga, er eigi megu ógnarlaust numit fá. En þóat þat nafn sé heldr á, at konungs skuggsjón sé kallat, þá er hon þó skipuð öllum at heimild svá sem almenningr, þvíat hverjum er kostur í at sjá, er vill, ok skygna, hvárt er heldr vill, um siðu sjálfs síns eða alla aðra siðu, þá er þar má í finna, ok þess vænti ek, at sá mun eigi úfróðr vera taldr eða með úsídumönnum, er vel fylgir því öllu, er þar má í finna, ok til hans siðar hæfir¹, hvat manni sem hann er at tegund² eða nafni.

En ef nökkurir girnask eða forvitnask at heyra eða nema þessa bók, þá er eigi nauðsyn at forvitnask þess nafn, eða hvat manna sá var, er samansetti ok ritaði þessa bók, at eigi berisk svá til, at nökkurr hafni því, sem til nytsemdar má þar í finnask, annathvárt fyrir háðungar sakir eða öfundar, eða einshvers fjándskapar við þann er gerði.

En þess viljum vér gjarna beiða, er öllum er vel veitanda, at þeir góðir menn, er bókina heyra vandliga með athygli, þá rannsaki með réttu áliti, ef nökkurir hlutir finnask þeir, er nauðsynligir þykkja bókinni vera, ok þar eru eigi áðr í settir, annathvárt um siða athöfn eða vitrlig ok viðrkvæmilig orðalög, þá aukī til með góðri skipan; svá ok ef nökkurir hlutir finnask þeir þar í skipaðir, er spilla þykki fyrir bókinni, ok vár skipan³ hefir ofmælt, þá dæmi þat með sannsýni af ok bæti með góðum vilja yfir vára fáfræði, ok virði vel ok góðgjarnliga fyrir oss vart starf; þvíat eigi störfuðum vér fyrir drambis sakir, heldr fyrir góðvilja sakir við alla þá, er þurfa [þykkisk ok girnisk⁴ slíks fróðleiks.

En þá er ek gékk til fundar við föður minn um þenna spurdaga, er nú höfum vér um rætt, þá lærða ek alla í fyrsta orði, er ek kvadda hann, hversu hverjum byrjar at kveðja eða mæla við sinn föður.

II. Sonr. Góðan dag, herra minn! Ek em svá kominn til yðars fundar sem byrjar hlýðnum syni ok litillátum, at finna ástsamligan⁵ föður ok göfgan, ok vil ek þess yðr biðja, at þér hafið þolinmæði at hlýða þeim hlutum, er mik fýsir at spyrja, en litillæti at svara með góðfýsi spurðum hlutum.

Faðir. Með því at þú ert einga⁶ son minn, þá líkar mér vel,

1) horfir 2) tign 3) skamsýni 4) þykkjask ok girnask 5) ástsaman

6) rettet for einka

at þú komir opt til míns fundar, þvíat skylt væri tal okkart um marga hluti; ok vil ek gjarna hlýða því, er þú vilt spurt hafa, ok veita and-svör þeim hlutum, er ek em með skynsemd spurðr.

Sour. Ek heyri þat alþýðu vitni, sem ek ætla satt vera um vizku yðra, at varla fái vitrara mann í þessu landi, en þér erut, til allrar speki, þvíat til yðarrar orlausnar stunda allir þeir, er vanda-málum eigu at skipta; enda heyri ek ok, at svá væri, þá er þér várut með konungum, at í yðrum munni þóttu¹ vera öll landráð, svá lögmál ok sæltargerðir ok allskonar speki. Nú með því at ek em hæfiligr arfi yðarr til fjárgæzlu, þa vilda ek ok gjarna verða nökkurs² hlut-takari af arfi spektar yðarrar, ok vilda ek at þér lærðit mik, hvert stafrof eða upphaf, er ek mega³ þat nema af yðr, [at ek mega þaðan af lesa allar ritningar⁴ mannvits yðars, ok svá stiga ek í yður fót-spor; þvíat ek vænti, ef yðar missir við, at margir muni⁵ á þat stunda, at þér munit mik lærðan hafa eptir yðrum síðum.

Faðir. þessum ræðum þykki mér bæði gott at hlýða ok [em ek þó fúss at⁶ svara; þvíat þat er mér mikil huggan, at ek hefi til þess leift eptir mik stór auðæfi, at réttir son minn skyli⁷ eptir mik njóta⁸; þvíat ek munda varla virða sem minn son væri, þóat ek hefða getinn, ef sifl væri. En ef þú vilt nema mannvit, þá vil ek sýna þér þann grundvöll, er upphaf er allrar speki, eptir því sem einn höfuð-spekingr hefir mælt: þat er upphaf speki at hræðask almáttkan guð. En hann skal þó eigi hræðask sem úvin heldr með ástarhræzlu, svá sem guðs son lærði þann er spurði, hvat væri upphaf boðorða, en guðs son vísaði hánum til þeirrar ritningar, er svá mælti: elskaðu guð af öllu hjarta þínu, ok af öllu afli þínu, ok af öllum mætti þínum. Nú skal guði unna umfram hvetvetna, en hræðask guð⁹ hvert sinni, er maðr girnisk rangra hluta, ok láta [þó laust ranga¹⁰ girnd fyrir guðs sakir, þóat maðr hafi dirfð á at halda fyrir manna sakir. Nú með því at þú leitar; hvat stafrof eða grundvöllr sé til spektarnáms, þá er þetta eitt satt upphaf ok ekki annat. En sá er þetta nemr ok gætir, þá missir sá¹¹ eigi sanur ar spektar ok allrar gæzku.

Sour. þetta eru víst ástsemdar ráð, sem af yðr er ván, ok er þó gott ok auðnæmlegt¹² hverjum, er gipta fylgir, en þar munu þó margir hlutir verða fylgja, þeir er til iðrótta heyra¹³, ef maðr skal vitr heita.

1) þótti* 2) nökkut 3) mætta 4) er þaðan af læsa ek aðalritningar

6) munu 6) udel. 7) skal 8) þó meiri geðfró, at hann leggi sik eptir mannviti ok nýtsemdum indskyder Udg. 9) hann 10) sér þó lausa ranglätliga 11) hann 12) auðnæmlegt 13) hæfa

Faðir. Þetta er upphaf allra góðra hluta ok stafróf, en af stafrófi kynnask allar bæk¹, ok er æ því betr, er fleiri iðróttir fylgja þessu²; þvíat af iðróttum verðr maðr fróðr, með hverju athæfi er hann vill síðan lifa, hvárt er [heldr er, at hann³ vill vera konungs maðr eða bóndi eða kaupmaðr.

III. Sonr. Með því at ek em nú á léttasta aldri, þá fýsumk ek at fara landa meðal⁴, þvíat ek treystumk eigi til hirðar leita fyrr en ek hefða sét annarra manna síðu áðr. Nú er þetta fýsi mín, nema þér leggit annat ráð til [við mér⁵.

Faðir. Þóat ek hafa heldr konungsmaðr verit en kaupmaðr, þá vil ek þá iðn eigi fyrir þér lasta, fyrir því at til þess veljask opt hinir beztu menn. En þat varðar miklu, hvárt maðr líkisk heldr þeim, er kaupmenn eru réttir, eða þeim er sér gefa kaupmanna nōfu, ok eru þó mangarar eða falsarar, selja ok kaupa rangliga.

Sonr. Þat mundi mér vel gegna at líkjask þeim, er vel væri, fyrir því at þat mun sýnask verr en vān væri til, ef yðarr son líktisk þeim, er eigi væri⁶ vel. En hvers sem mér verðr af⁷ audit, þá fýsir mik þó, at þér gerit mér kunna þeirra manna síðu, er vel þykkja vera í þeirri iðrótt.

Faðir. Sá maðr er kaupmaðr skal vera, þá verðr hann leggja sik í margan lífs háska, stundum í hafi en stundum í heiðnum löndum, en næsta jafnan með úkunnum þjóðum, ok þarf [maðr jafnan leiða at huga, at hann sé þar vel, sem þá er hann staddr⁸. Nú þarf hann í hafi mikinn öfléttleik ok hraustleik.

Nú ef þú ert staddr í kaupstöðum, eða hvar sem þú ert, þá ger þik síðsaman ok léttlátan⁹; þat gerir mann vinsælan við alla góða menn. Ven þú¹⁰ þik árvakran um morna, ok gakk þegar fyrst til kirkju, þar sem þér þykkir bezt fallit at hlýða tíðum, ok hlýð þar öllum dagtíðum ok messu þegar eptir óttusöng, ok bið þá meðan¹¹ fyrir þér með sálum þínum ok þeim bænum, er þú kant. En at loknum tíðum gakk þú [út ok skygn¹² um kaup þín. En ef úkun eru þér kaup í bæ, þá skygn¹³ þú vandliga at, hversu þeir fara með sínum kaupum, er mestir ok beztir kaupmenn eru kallaðir. Þat skaltu ok varask um allan þann varning er þú kaupir¹⁴, at hann sé allr úspiltr ok flærðalaus, ok fyrri rannsakaðr en þú¹⁵ festir kaup þitt

¹) bóklitir ²) þessum ³) hann heldr ⁴) ímilli ⁵) udel. ⁶) er ⁷) því tilf. ⁸) jafnan þat at hugsa, at hann sé þar vel staddr, sem hann er ⁹) réttlátan ¹⁰) udel. ¹¹) ámeðan ¹²) at skygna ¹³) hugsa ¹⁴) ok selr tilf. ¹⁵) kaupir eða tilf.

til fulls. En öll þau kaup er þu kaupir, þá hafðu jafnan nökkura skilamenn íljá, þá er vátтар sé, hversu því kaupi var keypt.

Nú skalt þú at kaupum þínum fara¹ alt til dögurðarmáls eða miðs dags², ef svá berr nauðsyn til, en síðan gakk þú til matar þíns. Borð þitt skaltu vel búa með hvítum dúkum ok hreinni fæzlu ok góðum drykk. Get þér vel at borði þínu, ef þú átt þess kosti; en eptir mat þá görðu annattveggja³, at þú sofna litla hrið, eða elligar gakk⁴ nökkura hrið ok skemt þér, ok sésk um, hvat er aðrir góðir kaupmenn hafask at, eða nökkurr nýr varningr sé sá kominn til bæjar, er þér sé nauðsynligr at kaupa. En er þú kemr aptr til herbergis þíns, þá rannsakaðu varning þinn, at hann verði eigi síðan fyrir spellum, er hann kemr þér í hendr; en ef spell eru á, ok skaltu þann varning selja, þá leyndu eigi þann er kaupir: sýn hánnum þau spell sem á eru, ok semit síðan kaup ykkart sem þit megut, þá heitir þú eigi svikari. Met ok varning þinn allan í gott verð, ok þó því nær sem þú sér [at taka mun, en eigi or hófi⁵, þá heitir þú eigi mangari.

En þat skaltu víst hugleida, at á hverri stundu er þú mátt þik til tæma, at minnask á nám þitt ok allra mest um lögskrár⁶, þvíat þat er raunar, at allra manna⁷ vit er minna en þeirra, er af bókum taka mannvit, þvíat þeir hafa flest vitni til síns fróðleiks, er bezt eru lærðir. Gör þú þér allar lögskrár kunnar, en meðan er þú vilt kaupmaðr vera, þá þarstu engan rétt þér meir annan kunnan gera en Bjarkeyjar rétt. En ef þér eru lög kunn, þá verðr þú eigi beitr úlögum, ef þú átt málum at skipta við jafnmaka þína⁸, ok kantu at lögum svara öllum málum.

En þóat ek ræða flest um lögmal, þá verðr engi maðr alvitr⁹, nema hann kunni góða skilning ok hátt á öllum síðum, þar sem maðr¹⁰ verðr staddr; ok ef þú vilt verða fullkominn í fróðleik, þá nemdu allar mállyzkur, en allra helzt latínu ok völsku, þvíat þær tungur ganga víðast, en þó týndu eigi at heldr [þínu máli eða¹¹ tungu.

IV. Sonr. Guð þakki yðr, herra minn! at þér sýnit oss svá ástsamliga frændsemi, at þér sýnit mér alla þá hluti, er mér væri nauðsynligr, ef ek bæra giptu til at nema, eða muna eptir, ef numit yrði. En ef yðr sýnask nökkurir hlutir enn nauðsynligr þessarri¹² ræðu, þá vil ek gjarna með athygli til hlýða.

Faðir. Eru enn þeir hlutir, er varla¹³ má missa í þessarri ræðu, ok má þó vel lúka með [skjótri ræðu¹⁴, ef svá sýnisk. Vendu

¹⁾ starfa ²⁾ miðdegis ³⁾ annathvart* ⁴⁾ þú úti* tilf. ⁵⁾ at taka má ekki or hófi* ⁶⁾ lögbækr* ⁷⁾ annarra* ⁸⁾ jafnoka þíni* ⁹⁾ til fulls vitr* ¹⁰⁾ hann ¹¹⁾ þínu* ¹²⁾ eptir þessarrar*; í þessarri ¹³⁾ eigi* ¹⁴⁾ fám orðum*

þik jafnan¹ sem vakrastan máttu, ok þó svá, at eigi spilli heilsu þinni. Vendu þik sjaldan hryggvan, þvíat hrygt hugskot er jafnan sjúkt; heldr verðu jafnan bliðr ok léttlátr, jafnhugaðr ok eigi mislyndr. Verðu lastvarr sjálfr, ok kenn hverjum manni gott, er þat vill af þér nema, ok þýðsk jafnan ena beztu menn². Gæt þú vandliga tungu þinnar, þvíat³ þat er virktaráð, fyrir því at tunga þín má sæma þik, ok tunga þín má dæma þik; ok þóat þú verðir reiðr, þá mæl þú fátt ok eigi bræðimæli, þvíat eitt orð má þat mæla í bræði, ef maðr gætir eigi, er síðan vildi hann með gulli keypt hafa, at úmælt væri. Enda veit ek enga þá hefnd, þó göri margir, er maðr fremi⁴ minnr sjálfan sik á, en hann deili illum orðum við annan, þóat hann eigi úsætt [at skipta við hann⁵. Þat skaltu ok víst vita, at engi er einn æðri kraptr eða sterkri, en maðr fái vel hept tungu sína frá munneiðum eða illyrðum, eða sögvisi ok öllu⁶ tunguskæði. En ef þér verðr barna auðit, þá láttu ekki þitt barn iðróttalaust [verða upp alit⁷, fyrir því at þá er ván, at maðr fái haldit sik helzt sjálfr til mannvits eða iðrótta, þegar hann tekr sjálfræði, ef hann verðr ávita⁸ í æsku, meðan hann er undir ráðningu⁹.

Enn eru þeir hlutir, er þú skalt svá flýja ok varask sem fjándann sjálfan, þat er drykkja¹⁰ ok tafl, ok portkonur, ok þrætur ok kast um viðlögur¹¹, þvíat af þessum grundvöllum timbrask enar mestu höfuðugæfur¹², ok fáir einir munu lengi lastalausir eða glæpa, ef eigi varask þessa hluti.

Nemdu vandliga birting lopts ok gang himintungla, dægrafar ok eytaskipan¹³, ok kunn vel at skilja ok marka, hversu þverr eða vex úkyrrleikr sjóa¹⁴; þvíat þat er fróðleikr ok þó nauðsynligt at kunna þeim¹⁵, er farmenn skulu vera. Gerðu þik tölvisan¹⁶ vel, [þat þurfu kaupmenn mjök¹⁷.

En ef þú verðr þar staddr, sem umboðsmaðr er konungs eða annars höfðingja þess, er þar hefir landstjórn, sem þá verðr þú staðinn, þá gör þá þér at vinum, ok ef þeir fremja nökkur nauðsynlig útboð af hendi landshöfðingja, þá ver þú greiðr í [útboðum öllum ok¹⁸ framlögum, at eigi haldir þú til þess sníam hlutum, at þú týnir stórum. Ver þú ok um þat varr, at konungs sakir komi eigi í pung þér, þvíat þú veizt eigi, nema sá verði fégjarn er til saka gætir, ok er verra

1) æ* 2) at til návistar* tilf. 3) ok vit at* 4) fremr* 5) við jafningja sinn* 6) öðru* tilf. 7) upp verða fætt; upp færðask* 8) nökkurs áskynja* 9) aga* 10) ofdrykkja 11) köst ok viðlögur 12) úgiptur* 13) ættaskipan* 14) sjóar* 15) þeir 16) talvisan* 17) þess þurfu kaupmenn mjök við* 18) útboða

siðan¹ at biðja en fyrir öndverðu [við at sjá². Sittu ok aldri lengi yfir varningi þínum, ef þú mátt með réttu verði brott koma, þvíat þat er kaupmanna aðal³, at kaupa jafnan ok selja siðan skyndiliga fram á leið.

En ef þú skalt kaupferð þína yfir haf búa, ok áttu skip sjálf, þá bræð vel skip þitt um haustit ok lát standa undir bráði um vetrinn, ef svá má vera. En ef svá siðarliga kemr skip til hlunns, at eigi má um haustit bræða, þá bræð þat at öndverðu vári, ok lát vel þorna siðan. Eigðu ok í góðum skipum jafnan hlut, eða elligar [eigðu ekki⁴. Ger ok skip þitt fýsiligt⁵, þá veljask góðir menn til, ok verðr þá rifskipat. Bú ok jafnan skip þitt at öndverðu sumri, ok far meðan bezt er sumars, ok haf jafnan öruggan reiða á skipi þínu, ok ver aldri um haustum lengi í hafi, ef þú mátt sjálf ráða. Gæt vel allra þessa hluta, þá er⁶ ván at hlýði með guðs miskunn. Þat skaltu ok víst⁷ hugleiða, at aldri gangi sá dagr yfir þik, at eigi nemir þú nökkurn hlut þann er þér sé gagn í, ef þú vilt [allvitr heita⁸; ok gersk⁹ eigi þeim líkr, er þat þykki úsæmd vera, at¹⁰ annarr segir eða kennir þeim þá hluti, er þeim væri mikit gagn í, ef þeir næmi¹¹; láttu þér jafnmikla sæmd at nema sem at kenna, ef þú vilt allfróðr heita.

Enn eru þeir hlutir í smáku¹², er hugleiða þarf. Hvert sinni er þú ferr¹³ í haf, þá hafðu¹⁴ tvau hundruð vaðmála eða þrjú með þér á skip¹⁵, þau er til seglbóta sé fallin, ef þarf til at taka, nalar margar ok ærna þræðr eða sviptingar; þóat slíkt sé smálígt at geta, [þó er þat opt at¹⁶ til slíks þarf at taka. Saum þarstu ok mikinn á skip at hafa jafnan með þér, svá stóran sem því skipi hæfir, er þá hefir þú, hvártveggja reksaum ok hnoðsaum. Sóknir góðar ok smíðaröxar¹⁷, skolpa ok nafra, ok öll önnur þau tól, er til skipsmiðar þarf at hafa. Þessa hluti alla er nú hefi ok nefnda, þá skaltu jafnan minnask at hafa á skip með þér, ef¹⁸ þú ferr kaupfarar ok áttu sjálf skipit. En ef þú kemr til kaupstaðar, ok skaltu þar dveljask, þa tak þér þar herbergi, sem þú spyrr spakastan húsúanda í bæ ok vinsælastan bæði við bæjarmenn¹⁹ ok konungsmenn. Haf þik vel jafnan at mat ok at klæðum, ef þú átt þess kosti; haf ok aldrigi úspaka menn eða svarfsama í mótuneyti með þér eða í sveit. Verðu sjálf sem spakastr, ok þó svá at eigi þolir þú skemdir [eða stóra brigzla-staði²⁰ fyrir ofbleyði²¹ sakar. En þóat nauðsynligar sakar þröngvi

1) síns 2) síns at gæta 3) óðal 4) eig ekki í 5) ok sýniligt tilf.

6) helzt tilf. 7) vita ok tilf. 8) alvittr vera 9) ver 10) er 11) nema 12) smálka 13) á skip tilf. 14) ein tilf. 15) skipi 16) þá er þat þó opt er 17) smíða ærna* 18) er* 19) borgarmenn* 20) er til stórra brigzla standi 21) bleyði

pik¹ til úspektar, þá gersk þú [eigi bráðr í hefndum fyrr en² þú sér, at vel verði framgengt ok þar komi niðr sem makligt er; en eigi skaltu hlauprifr gerask, ef þú sér at eigi má framkvæmt verða, ok leita þú þinnar sæmdar þóat siðar verði, nema hinn bjóði³ svá, at þú sér vel sæmdr.

En ef fé þitt tekr mikinn vöxt⁴, þá skiptu því til félags í aðra staði, þangat sem þú ferr eigi sjálfr, ok ver þú⁵ vandr at félagsmönnum. Jafnan skaltu almáttkan guð ok ena helgu mey Mariu láta eiga nökkut í félagi með þér, ok þann helgan mann er þú [hefir optast á kallat⁶ þér til árnaðarorðs; ok gæt þess fjár vandliga⁷, er helgir menn eigu með þér, ok fær þat jafnan tryggliga til þeirra staða⁸, er þat var til gefit⁹ fyrir öndverðu.

En ef þú átt allmikil fé í kaupferðum, þá skiptu því í þrjá hluti¹⁰; legg einn hlut¹¹ í félag við þeim mönnum, er jafnan sitja í kaupstöðum ok sé þar¹² tryggvir ok kunni vel við kaup. En tveim hlutum skiptu í ýmisligar¹³ kaupferðir, þá er sízt ván, at alt verði senn fyrir tjónum, er¹⁴ í mörgum stöðum er fé þitt senn, ok er þá ván helzt, at í nökkurum stöðum haldisk, þóat sjárháskar kunni [iðuliga at¹⁵ berask. En ef þú sér at alhugat¹⁶ tekr fé þitt at vaxa stórum í kaupföllum, þá tak þú af tvá hluti ok legg í góðar jarðir, þvíat sá eyrir þykkir optast viss vera, hvárt sem heldr er, at hánun¹⁷ er sjálfum auðit at njóta eða frændum hans. En þá máttu gera hvárt er þér sýnisk við enn þriðja hlut, at hafa í kaupferðum lengr, eða viltu alt í jarðir leggjja. En þóat þú vilir fé þitt lengi hafa í kaupföllum, þá hættu sjálfr at leggjask í höf eða í kaupfararlanda á meðal, þegar er fé þitt er fullvaxta¹⁸, ok þú hefir rannsakat siðu manna sem þér sýnisk; ok mun vandliga allá þá er þú sér, hvárt sem eru góðir eða illir. Mun illa siðu til viðsýndar, en alla góða siðu til nytja sjálfum þér ok öllum þeim, er af þér vilja nema¹⁹.

V. *Sonr.* Þat er víst nauðsynligt hverjum þeim, er forvitnask vill slíka hluti, sem nú hafi þér um rætt, at skilja vel hvat [mest verðr nema²⁰, ok muna vandliga siðan eptir, þat sem hann heyrir. En með því at þér gátut litlu fyrr í yðarri ræðu þeirra hluta sumra, er [ek skil²¹ eigi með hverjum hætti fram fara, ok hefi ek þó [leitt at huga²² með mér, þat er um birting lopts²³ ok úkyrrleik sjóar; nú með því

1) þér 2) því at eins br. í h. at 3) villi berta 4) í kaupferðum* tilf. 5) þó 6) heitr optast á* 7) rækiliga* 8) þess staðar 9) heitit* 10) staði 11) þriðjung* 12) þeir* 13) ýmisliga staði ok* 14) ef* 15) opt at at* 16) alogat 17) manni* 18) fullvaxit 19) ok vel göra* tilf. 20) mælt verðr* 21) mér skilsk* 22) hugleitt ok athugat 23) ok himintungla tilf.

at þér báðut¹ at nema þá hluti, ok kölluðut fróðleik í, ef numit yrði; enda skil ek eigi áðr en ek heyri görr skilat fyrir mér, enda veit ek engan þann vísan meistara, er jafngóðan vilja mun hafa til at læra mik um þá hluti sem sjálfa yðr; fyrir því vil ek með leyfi biðja yðr at þér lengit² með því þessa ræðu, at ek yrða³ nökkut fróðari um þá hluti, hversu þverr eða vex birting lopts eða gangr himintungla, dægrafar eða eyktaskipan⁴, ok allra helzt um úkyrrleik sævar, hvat er veldr hans mislyndi, at hann sýnisk stundum í svá mikilli bliðu, at manninn girnir til við hann at leika misserum heilum⁵; en því næst sýnir hann svá mikla reiði ok illsku, at hann þrætir til fjár ok til lifs þeirra, er við hann skipta. Nú hugða ek þat, þóat sólin fyldi rásir sínar eptir fyrirsettri skipan, at ekki mundi þat ráða hræring hafsins. Nú ef yðarr [er vili⁶ til at skýra þessa hluti gerr fyrir mér, þá vilda⁷ ek gjarna með athygli til hlýða.

Faðir. Þat má ek vel gera, eptir því sem ek hefi heyrt or fróðra manna munni, ok mér þykki likast vera eptir því viti sem guð hefir mér gefit. Sól hefir fengit fjölskylt embætti, þvíat hon skal lýsa allan heim ok verma, ok gleðjask ýmsir staðir heimsins við hennar nærkvámu, en svá berr rás hennar til, at hon firrisk þá staði stundum, er hon nálgask stundum. En þá er hon tekr at vitja austrs ættar⁸ með vörnum ok björtum geislum, þá tekr þar fyrst dagr upp at [léttu austanvindi⁹ silfrligar brýnn¹⁰ ok blítt andlit; en því næst verðr hann kórónaðr með gulligum röðli, ok skrýðisk hann þá¹¹ með öllum gleði-búnaði sínum, léttir sorgum ok harmsamligum andvörpum, sýnir blítt andlit grönnum sínum á báðar hendr, ok biðr þá [vera gláða¹² með sér í sínum fagnaði ok léttu vetriligum sorgum; sendir hann ok skín-andi geisla í andlit vestanvindi at boða hánunum sína gleði ok fagnað; þat boðar hann ok¹³ vestanvindi, at hann skrýðisk þvilikum búnaði um aptan sem austanvindr hafði um morgin. En at mögnuðum¹⁴ degi ok fyrirskipuðum tíma, þá brósar landsynningr nýteknum búnaði ok sendir oruandi geisla með bliðu boði í andlit útnyrðingi. En at miðjum degi sýnir sunnanvindr sik efdan vera með¹⁵ yljar auðæfum, sendir varmar vingjafir norðanvindi ok vermir svalt andlit, ok býðr öllum grönnum sínum at miðla við þá af [gnótt síns¹⁶ auðar. En- at hníganda¹⁷ degi þá tekr útsynningr við vægjanda skini ok vörnum geislum með glöðu andliti, sýnir af sinni hendi sætt ok samþykki at

1) buðut* 2) leggit* 3) verða* 4) ætta skipan* 5) saman* 6) vili er 7) vil 8) austrættar 9) með tilf. 10) fra [renna, ok sýnir þar austanvindr silfrliga birting *Udg.* 11) sjálfr tilf. 12) gleðjask 13) *mgl.* 14) megnuðum; miðjum 15) *mgl.* 16) gnógt 17) hnignanda

miðrlagðri reiði, býðr sterkum bylgjum ok bröttum bárum at hógværask með minnkanda alli, ok kallar fram gróðrsamar döggar¹ til fullrar sættar við sina granna, ok blæss hógværliga með vörnum anda í andlit landnyrðingi ok vermir blástrsvalar² varrar ok þiðir hélukalt enni ok frosnar kinur. En at aptui upphöfðum þá sýnir vestanvindr skinanda enni yfir bliðu andliti, skryðisk með prýði ok kveldligri fegrð svá sem at³ hátiðligum aptni, boðar austanvindi með sendum geislum, at hann búisk móti komandi hátiðum morgininn eptir.

En at settri sólu þá tekr útnyrðingr at létta fögrum⁴ brúnum, ok bendir með léttri brún öllum grönnum sínum, at hann hefir í sinni gæzlu skinanda röðul; því næst leiðir hann fram skugga yfir andlit jarðar, ok boðar þat öllum, at þá nálgask hvíldarstund eptir dagligt⁵ erfði. En at miðri nótt þá tekr norðanvindr við rás⁶ sólar, ok leiðir hana um fjalligar auðnir móti þunnbygðum ströndum, ok leiðir fram þykkvan⁷ skugga⁸, ok hylr andlit sitt með skýjuðum⁹ hjálmi, ok boðar öllum, at hann er búinn til varðhalds yfir grönnum sínum með náttligri vöku, til þess at þeir taki örugga hvíld ok hæga eptir dagligan hita; hann blæss ok vægiliga með svölum munni í andlit sunnanvindi, til þess at hann megi betr standask öflugan hita at komanda degi. Hann fægir ok andlit himins eptir brottrekit ský, til þess at komanda ljósi megi sól auðveldliga senda varma geisla í allar ættir með björtu skini. En at komanda morni þá tekr landnyrðingr at opna samanlagðar brár ok rennir¹⁰ til [sýnar bjúgt¹¹ sjáldr, svá sem til skygningar um upprisutíma. En því næst lýkr hann upp vakrliga birtandi sjónir svá sem saddr af svefni eptir tekna hvíld; en eptir þat leiðir hann fram ljósan dag svá sem fagran æskumann ok hæfiligan fyrirrásara¹² í allra tún, ok boðar til viss, at þá kemr þegar eptir hann geislanda hvel ok skinandi sól, ok býðr öllum at vera vel viðbúnum. En því næst rennr upp sól ok skýtr geislum sínum í allar ættir at skynja um samantengt sáttmál, ok gengr síðan eptir fyrirskipuðum veg, svá sem fyrr var sagt.

En at algörvum friði¹³ milli þessarra höfðingja, er nú eru nefndir, þá er vel fært í hvers þeirra veldi, sem [þá vill¹⁴ farit hafa. Þá tekr haf úti at byrgja allan meginstorm, ok görir þar slétta vegu, sem fyrr var úfært fyrir stórum bárum ok þykkum bylgjum, ok veita strandir þá þar í mörgum stöðum¹⁵ hafnir, sem fyrr var öræfi¹⁶. Nú

1) daggir (doggir*) 2) blástrsvalar 3) á 4) silfrligum 5) daglangt 6) umrás 7) þjukkan* 8) með kúpóttu (kúfóttu) baki tilf. 9) skygðum 10) temprar 11) sjónar björt (bjart) 12) fyrirrennara. Sá rennr 13) ok samantengðri sætt tilf. 14) þú vilt 15) góðar tilf. 16) öræfi

meðan þessi friðargerð stendr, þá er þér vel fært ok hverjum annarra þeim, er sitt skip [vilja leiða eða sjálfir¹ fara landa meðal yfir hafs háska; ok væri þat [mönnum skyldigt², ok þó nauðsynligt, at kunna góða skilning á því, nær háskatímar [væri ok úfærir³, eða nær þeir tímar kœmi⁴, er vel er til hættanda alls; þvíat skilningarlaus skepna gætir þessarar tíma þó með náttúru, at eigi sé [skilning til⁵, þvíat mannvitslausir fiskar kunnu at gæta sín í djúpum höfum, meðan hæstir eru stormar um vetrinn⁶; en at hallanda⁷ vetri þá sækja þeir nærmeir⁸ landi, ok samna gleði svá sem eptir liðna sorg. En at fengnum hrognum ok at vaxanda vári, þá gjóta þeir hrognum sínum ok leiða fram fjölda mikinn ungra fiska, ok æxla svá ættir sínar hverr í sínu kyni ok tigund⁹. Er þat mikil ætlan skynlausrar skepnu, at sjá svá vel við [komanda stormi um vetrinn¹⁰, at hann leiðir fram sitt afspringi til þess at öndverðu vári, at hann megi njóta kyrrar veðráttu um sumarit, ok leita sér matar í góðum friði hjá viðum ströndum, ok styrkjask svá [af sumrinu, at þeir hafa yfrit¹¹ afl at komanda vetri, til þess at hirða sik í köldum¹² djúpum milli annarra fiska.

Þessarri sættargerð fagnar jafnvel loptit sem lögrinn, þvíat á vaxanda vári sækja fuglar háleik lopts með fögrum söngum, ok fagna nýgörri sætt milli þessarar höfðingja svá sem komandi hátíð, ok gleðjask þá svá mjök, sem þeir hafi [fengit forðazk¹³ mikinn háska ok váðvænligan¹⁴ í höfðingja deild. því næst göra þeir sér hreiðr á jörðu ok leiða þar or unga fugla, hverr eptir sinni kynfylgju, ok æxla svá ættir sínar ok næra¹⁵ um sumarit, at þeir megi enn sér sjálfir leita atvinnu um vetrinn eptir. Jörðin sjálf fagnar þessarri sættargerð, þvíat þá er sól tekr út at steypa ylsamligum geislum yfir andlit jarðar, þá tekr jörð at þíða frosnar grasrætr; en því næst leiðir hon fram ilmandi grös með smaragligum¹⁶ lit, ok sýnir hon sik fagna ok gleðjask hátíðliga með nýtekinni fegrð græns skruðs, ok býðr hon þó¹⁷ glaðliga næring¹⁸ öllum afsprungum¹⁹ sínum, þeim er hon synjaði áðr [sakar vetrigrar nauðar²⁰. Tré þau er stóðu með frosnum rötum ok drjúpandi²¹ kvistum, þá leiða þau nú fram af sér grasgrænt lauf, ok gleðjask svá eptir liðna sorg vetrigrar nauðar.

Úhreinn skepna ok leiðendi sýna mannvit sitt ok skilning í því,

1) vill leiða eða sjálfir 2) mannum skyldugt 3) eru ok útríða 4) eru
5) skilningr 6) vetrum 7) hölluðum 8) nær 9) tegund 10) komandi hafstormum 11) á sumrum, at haun hafi ærit 12) neðstum 13) forðazk 14) nálægan 15) leitar hverr við at næra svá sína unga 16) fagrlegum (sumarlegum) 17) þá 18) ok fæzlu tilf. 19) afspring 20) fyrir vetrlagðar þrautir 21) drjúpandi

at þau kunnu at skipta hæfiligum tíma til aukningar sinnar ættar ok útgöngu or fylsnum. Svá gæta þau þess tíma, nær þau þurfu at flýja kulda ok [stormsamligar vetrar nauðir¹, ok hirða sik svá² undir steinum eða í stórum hellum eða í djúpum jarðföllum³ til þeirrar stundar, er þau hafa tíma til framgöngu. Villidýr þau er fæðask í fjöllum eða skógum, þá kunnu þau vel at skipta öllum tíma, þvíat þau ganga með getnum burð⁴, meðan vetr er kaldastr, til þess at þau megi sinn getnað fram leiða at nýkomnum grösom ok vörmu sumri. Einn lítill maðkr er maurr heitir, hann má kenna vitrum mönnum⁵ mikla hagspeki, hvárt sem heldr er kaupmaðr eða bóndi⁶, ok jafnvel konungum⁷ sem smærrum mönnum. Hann kennir konungum, nær þeir skulu borgir göra eða kastala; hann kennir ok bónda [ok kaupmanni⁸ með sama hætti, hversu ákaflega eða hvern tíma þeir skulu sína sýslu frammi hafa; þvíat sá er rétta skilning hefir ok hyggr hann vandliga at hans athæfi, þá má hann mikit marka⁹ ok draga sér til nytsemdar. Öll önnur kvikendi, hvárt sem eru hrein eða úhrein, þá fagna þessum tíma, ok leita svá sinnar næringar á vörmu sumri með allri viðrsýn¹⁰, at þau megi öruggliga standask allan háska vetrtrigar nauðar. Nú [veldr þessi sáttmálasamtenging milli þessarar átta vinda¹¹ allri bliðu lopts eða lands, eða sjóar hræring, með boðorði ok leyniligum smiðvélum þess, er fyrir öndverðu skipaði, at svá skyldi jafnan síðan standa, til þess er hann býðr at briggð skyli¹² á görask. Nú ef þér þykkir nökkut þar vanspurt um, þá máttu nú [með meiri eptirleitan spyrja slíks¹³ er þér sýnisk.

VI. *Sour.* Með því at mér þykki þat vel ráðit, at¹⁴ ek hefi spurt þessarar hluta, er ek hefi svá fögr svör fyrir fengit, þá mun þat enn eggja mik með orlofi fleiri hluta at spyrja um vöxt sólar eða tungls, eða strauma sjóar eða flæðar, hversu skjótt eða stórum þessir hlutir vaxa eða þverra. Nú með því at ek hefi þá ræðu í munni¹⁵, er helzt byrjar [til farmanna óðals¹⁶, þá þykki mér þat líkt¹⁷, at slíkir hlutir muni þeim vel gegna at verða áskynja til fróðleiks sinnar leiðvísí; ok með því at ek ætla mjök í þeirri iðrótt at starfa, þá vilda ek gjarna, at mér skildisk nökkut af þessum hlutum, er nú hefi ek eptir frétt¹⁸, ef svá má vera.

Faðir. Þessir hlutir er þar hefir þú um rætt, þá eru eigi allir

1) stor(m)samliga (vetrar) reiði 2) þá 3) jarðholum 4) burði 5) manni 6) húsbúandi 7) konunginum 8) eða kaupmönnum 9) af hans starfi tilf. 10) viðrsýnd 11) helzt þ. s. m. þ. á. v., þá veldr hon 12) skulu 13) meiri eptirleitan hafa 14) er 15) til eptirfréttar tilf. 16) kaupmönnum at hafa 17) líkligt 18) fregit

jafnskjóttir at vexti eða þurði; þvíat straumur fyllir rásir sínar á sjau dögum til vaxtar, ok hálfu stund til átta dags, ok verðr [hvern sjaunda dag¹ flæðr í fjöru stað, fyrir því at hinum sjaunda² hlut vex hann, þegar hann tekr at vaxa, ok með hinum sama hætti þverr hann aðra sjau daga, þegar hann tekr aptr at hverfa ok minka, ok svá niklu seinna sem öllum sjau dögum skal fylgja hálf stund til átta dags. En stundir má ek þér vel kunnar gera, hversu [þær kunnu langar at vera, þvíat 24 skulu³ vera á tveim dægum, nótt ok degi, meðan sól veltisk um átta ættir, ok verða svá at rétttri tölu, at þat eru þá þrjár stundir dags, er sól veltisk um eina ætt. En tungl fyllir rásir sínar til uppstigningar fimtán daga ok sex stundum minnr, ok með sama hætti þverr þat, til þess er þat er aflalit ok annat kemr; ok berr því þat saman jafnan, at þenna⁴ tíma eru straumar allir sem hvassastir, ok fjörur allar sem mestar; en at hálfvöxnu tungli, þá eru allir straumar sem minstir, ok svá fjörur með þeim hætti; en at fullu tungli þá eru enn straumar sem hvassastir ok fjörur sem mestar; en at hálfþverrandu tungli, þá er hvártveggja sem minst, straumar ok fjörur. En þessa hluti megu kaupmenn varla markat fá fyrir sakir svá skjóttar rásar, þvíat tungl stigr svá stórum, annattveggja upp eða niðr, at varla fá menn ætlu skipat af rásum þess fyrir þá sök. En [fyrir sól er þat markanda⁵, at hon fyllir seinna rásir sínar, hvártveggja til uppstigningar ok niðrstigningar, ok megu menn vel marka allar ættir af hennar rásum; en hon stigr upp átján tigu daga ok hálfan þriðja dag ok þrjár stundir, ok með sama hætti stigr hon niðr aptr, ok hefir hon þá fylða alla rás sína bæði at [uppstigu ok niðrstigu⁶, þrjú hundruð daga tölfræð⁷ ok fimn daga ok 6 stundir; ok verðr þat þá á hinu fjórða hverju ári þrjú hundruð tölfræð⁷ ok sex dagar⁸, ok heitir þat hlaupár; þvíat þá er einum degi fleira í tölfræðum en fyrr⁹, ok samnask þar stundir til¹⁰ tveggja dægra, einnar nætr ok eins dags. En at bókmáli verða öll hundruð tíræð¹¹, ok verðr þat þá at [rétttri tölu¹² þrjú hundruð tíræð ok 60 daga ok 6 dagar, hvert sinn er hlaupár er, en hlaupára á meðal þá verðr þat eigi meira en fimn dagar ok 6 stundir, ok svá margir dagar at annarri tölu sem nú hefi ek talt.

En þat er þú leitar eftir vexti sólar, hversu hana má markat fá skilvisligast, þá fær þat varla svá glögt sagt, at þat ljúgisk hvergi¹³, ok fyrir því at eigi vex sól í öllum stöðum heimsins jafnskjótt. En

1) hver sjaunda dags 2) átta 3) langar þær skulu 4) þeima 5) sól er fyrir því markandi 6) uppstigningu ok niðrstigningu 7) tölfræð 8) dægr 9) þess á milli 10) þessa tilf. 11) kölluð tilf. 12) réttu tali 13) eigi

eptir því má ek þér vel segja, sem ek hefi fundit í orðum þeirra manna, er inniliga hafa þar um talat, ok þat er helzt haldit fyrir satt, at þeir munu næst réttu um hafa rætt. En ek hafða¹ áðr sagt þér, hversu margar stundir verða í tveim dægum, ok nefnda ek þær fyrir þér, ok markaða ek lengð hvernar stundar með þeirri tilvísan, at 3 stundir líði², meðan sól gengr um eina ætt. Nú eru aðrar smár stundir, þær er ostensa³ eru kallaðar, ok gera þær 60 eina hina, er fyrr nefnda ek. Nú sýnisk mér sannligast, at svá norðarlíga sem vér erum staddir, at sól vaxi 5 þessar stundir enu smá um dag, ok svá miklu minna en sex, sem tólstungrinn er or þessarri einni hinni litlu stund; en þat þykki mér sannast um aukning sólar vera, at hon vaxi þrjá hluti af þessum stundum til austrs ok til vestrs, ok inn fjórða til hæðar upp á himininn. Nú má þessi merking ljúga suðr ifrá óss, þvíat norðr ifrá oss vex hon skjótara, en suðr seinna en nú höfum vér talt, ok því meiri er munr, er sunnar ferr ok meir undir sólina.

VII. Sonr. Með leyfi man ek til forvitnask at rannsaka þessa ræðu nökkuru görr, með því at ek skil eigi til fulls. Nú gátu þér þess at norðr ifrá oss vaxi sól skjótara, þar sem næsta er ekki sumar, ok vetrar megin er svá hátt, at sumar þykkir ekki vera nema skuggi einn, ok margir staðir þeir, er bæði liggr á snjór ok jökull⁴ öllum sumrum svá sem um vetrum, sem annathvært er Ísland eða enn heldr Grœnaland. En ek spyr þat sunnan af löndum, at þar sé öngvar vetrar nauðir, ok sól verðr þar jafnheit um vetrum sem hér [er hon um⁵ sumrum, ok vex þar um vetrum alt, þá er sól hefir minna megin, bæði korn ok [allr annarr ávöxtr⁶; en um sumrum má jörð eigi þola hita sólar, ok gefrhvarki korn né gras fyrir bruna sakir, ok er þeim sumarit til jafnmikillar nauðar⁷ fyrir hita sakir, sem oss er vetr fyrir kulda sakir, lönd slik sem er⁸ annathvært Púl eða enn heldr Jórsalaland. Nú með því at þér kváðut sólina skjótara vaxa norðr hingat en suðr þangat, þá má mér þat eigi skiljask, með því at þeir hafa jafnmikit sólar megin um vetrinn sem vér um sumarit, en því meira um sumarit, at þá brennr af allr jarðar ávöxtr fyrir ofhita; ok sýnisk mér þat sannast, at þar sé meiri vöxtr sólar sem meira er megin hennar. Nú ef þér⁹ megit sýna mér þetta, svá at mér skilisk, þá vil ek gjarna til hlýða [með athygli¹⁰.

Faðir. Litit¹¹ efni vil ek með upphafi í¹² þat mál hafa, er ek vil hér um ræða, ok vita ef þat dragi þik til skilningar, með því

1) hefi 2) líða 3) ostenta 4) á tilf. 5) með oss á 6) allir aðrir jarðar ávextir 7) ánauðar 8) eru 9) vilit ok tilf. 10) ok vel gæta 11) litil 12) um

at þú lætr svá torveldliga¹ yfir, at svá megi vera. Tak eitt brennanda kerti ok set í eitt hús, þá er ván at þat lýsi um alt húsit innan, ef ekki meinar því, þó at húsit sé allmikil². En ef þú tekr eitt epli ok hengir við logann sjálfan, svá nær at [eplinu verðr³ heitt, þá mun skyggja nálíga allan⁴ helming hússins eða [þaðan af meira⁵. En ef þú hengir eplit við vegginn sjálfan, þá verðr því ekki heitt ok lýsir þá kertit alt húsit innan, ok varla verðr svá mikill skuggi á veggnum, þar sem eplit hangir við, sem hálft er eplit at vexti. Nú skaltu⁶ á því marka, at böllótt er jarðarhringr, ok berr eigi⁷ öllum stöðum jafnær sólu; en þar sem kúfótt⁸ hvel hans kemr næst veg sólar, þá verðr þar miklu heitast, ok eru þau lönd sum úbyggvandi, er [jafnt liggja undir⁹ úsköddum geislum hennar. En þau lönd er hon kemr at með hölluðu skini, þá má þau vel byggva; en þó eru þau sum heitari en sum, þvíat sum liggja nærmeir rás hennar en sum; en kompásuð¹⁰ brekka böllóttis hvels gerir þar myrkvastian skuggann, sem sólu er næst, þegar er brekkuhvelit má uppganga fyrir skin¹¹ sólarinnar ok geisla hennar, en þó verðr þar heitast jafnan sem næst berr henni. Nú sanna ek þat með þér, at Púl ok Jórslaland er heitara en [vár lönd¹²; en þó skaltu þat vita, at eru þeir staðir, er enn eru heldr heitari en hvárgi þessi, er nú er nefndr; þvíat þeir staðir eru ok, er úbyggvandi eru með öllu fyrir hita sakir; en þó hefi ek þat sannspurt, at þar verðr¹³ mikil nótt bæði myrk ok vel löng, þá er sól gengr sem hæst; ok skaltu á því marka, at hon mun þar seinna fara¹⁴ ok svá niðr stíga, sem áðr er meira all hennar ok megin, er hon er nærri, fyrir því at þar er mikil nótt um sumarit, þá er hon gengr hæst, ok mikill dagr um vetrinn, þá er hon gengr sem lægst. Nú vil ek sýna þér þat svá inniliga, at þér skilisk til fulls.

Þat veiztu, at hér er um vetrinn með oss litill dagr ok litill sólargangr, svá at sól hefir eigi meira gang¹⁵ en at hon veltisk um eina ætt, ok þar at einu svá, sem allgott er sólar megin; en í mörgum stöðum er þat, at hana má eigi sjá mikinn hlut vetrarins, allrahelzt á Hálogalandi, er vér höfum eigi at eins fréttir til haft, heldr opt ok iðuliga sét með augum várum ok reynt. Þvíat þat vitu vér til viss¹⁶, at ifrá því er inngengr quarta Idus Novembris ok til þess er kemr quarta Idus Januarii, þá verðr aldriki svá ljóss dagr í Vágum norðr eða um Andarnes á Hálogalandi, at eigi sé¹⁷ stjörnur sýnar¹⁸ á

¹) úvænliga ²) vel mikil ³) eplit verði ⁴) annan ⁵) þaðan meir; þann meira ⁶) skal ⁷) í tilf. ⁸) hvassast ⁹) jafngegn liggja ¹⁰) kumpásuð ¹¹) skini ¹²) norðr ligat í vart land ¹³) verði ¹⁴) vaxa ¹⁵) rás ¹⁶) sanns ¹⁷) eru ¹⁸) sýnar

himni jafnvel um miðjan dag sem um miðja nótt. En þóat síðan taki svá dagr at lýsa, at eigi megi stjörnur sjá, þá er þat þó í flestum stöðum þeim, sem nú ræddu vér¹ um, at eigi má sól sjá alt til decima Kal. Februarii. En því næst tekr dagr svá skjótt at togna ok sólargangr at vaxa, at þann tíma er inngengr octava Idus Aprilis þá sezk eigi dagr fyrr en inngengr [quinta decima² Kal. Octobris, ok er öll sú stund, er þar er á millum alt einn dagr, svá at aldriki sezk dagr á allri þeirri stundu. Nú máttu þat til viss marka, þóat sólin sé heitari suðr í löndin, sem vit ræddum fyrr um, þá vex hon þar þó smærrum til uppstigningar, er mikil er nótt ok löng ok myrk á miðjum sumrum, ok er aldriki sá tími á öllum tólf mánuðum, er eigi sezk dagr. En hér á Hálogalandi, sem nú ræddu vér um, þá er engi dagr um vetrum, ok sér stjörnur um miðja daga, þá er dagr skyldi ljósastr vera; en síðan er dagr tekr at vaxa, þá vex hann svá skjótt, at snemma um várit tekr dagr ljóss at vera um allar nætr, ok heldr³ til þess er mikit⁴ er af hausti.

Nú er þat mark eitt eptir, at þér mun enn glöggvast verða, þvíat þú veizt þat í þessum sönnum stöðum á Hálogalandi, er nú höfum vit um rælt, í þann tíma er inngengr octava decima Kal. Junii, þá tekr sól at skína jafnbjart um nætr sem um daga, ok sezk aldriki hvártki nótt né dag, ok skinn jafnan með sama hætti bæði at bjartleik ok at öllu öðru, þegar er eigi grandar ský skini hennar, alt til octava Kal. Augusti. Nú veiztu þat, at sól er⁵ mundanga heit á Hálogalandi, ok er þó litla hrið þat á sumrinu, er hon hefir ýrinn⁶ yl, en þó er hon svá nökkuru lengi með skinanda hveli, sem nú höfum vér sagt, ok svá [nökkuru ok⁷ heldr hon ljósum degi, sem nú hefi ek sagt; en þat er hvergi suðr á lönd, þóat at hon sé þar heitari. Nú bera þessir hlutir vitni, at sól er hér firrmeir, þvíat hon er kaldari hér en hizug⁸. En þat berr vitni um vöxt hennar, at því vex hon hér skjótara, at hon skinn hér jafnbjart um nætr sem um daga; en hizug⁸ því smærra vex hon ok seinna, at nótt hefir þar tíma sinn allan bæði at myrkri ok at lengð, jafnvel um sumar sem um vetr.

VIII. Souv. Nú skilsk mér þetta svá vel, at ek má ekki í móti mæla, at miklu vex þar sólin skjótara ok stærrum til uppstigningar, sem næsta er engi dagr um vetr, en svá mikil gnótt at sólunni um sumarit, at hon skinn um nætr sem um daga flestalt sumar; ok sé ek at miklu vex hon hizug⁸ smærrum, sem hon er há um vetrum, ok langr dagr ok mikill sólargangr ok heitr, ok þó löng nótt ok myrk um

¹) vit ²) XIV ³) því tilf. ⁴) nökkut; myrkt ⁵) ekki meir en tilf. ⁶) yfrinn (æriinn) ⁷) lengi ⁸) hizig (hinzig); hinnig

sumarit; ok þurfu kaupmenn þetta mjök at marka ok ætla fyrir [í hvárntveggja¹ mun, í hverjum höfum sem þeir eru staddir, hvárt sem þau eru sumarlíga eða norðarlíga, ok sýnisk mér nú svá sem ek þurfa þessa ræðu eigi lengr at forvitnask, fyrir því at ek þykkjumk nú hafa fengit gnóg svör ok sönn. Nú með því at vér mæðumk í athugasamligum ræðum, þá viljum vér nú taka oss hvíld í várri ræðu með gamansamligum spurningum nökkura stund; ok vil ek yðr biðja fyrir dæligleika² sakir, þóat ek leita nökkurra spurninga þeirra, er eigi eru svá nauðsynligar, [sem þær er til stórnauðsynja þarf³, at þó veiti þér mér andsvör fyrir, er ek spyr, með því at hugr minn forvitnask⁴ eigi siðr til gamans, heldr⁵ hins er til nauðsynja horfir. Ok vera má, at þat þykki nökkur hvíld í langri ræðu, ef nökkur sú spurning kemr í ræðuna, er veki huginn til léttrar skemtanar. Nú vil ek því at eins hafa gamansamligar spurningar í ræðu várri, at yðvart sé⁶ leyfi til.

Faðir. Þess vænti ek, at þú munt enskis þess spyrja, er heimskligt er, með því at þú hefir þess eins spurt, er heldr þykkir viðkvæmíligt vera, ok máttu fyrir því spyrja með leyfi slíks, er þú vilt, þvíat kost mun vera, at láta þá spurning niðrfalla þegar er vill, ef eigi þykkir viðkvæmíligt vera.

Sour. Með því at ek skal í leyfi forvitnask til gamansamligrar ræðu, þá þykkjumk ek oflítit⁷ spurt hafa um Írland eða Ísland eða Grænaland ok undr þau öll, er þar eru í, annathvárt um eld eða undarlig vötn, eða um kyn fiska eða um skrimsl, þau er þar vafra⁸ í höfum umhverfis, eða ofrgang⁹ ísa bæði í hafi eða á þeim löndum, eða þat er Grænlandingar kalla norðrljós, eða hafgerðingar¹⁰ þær sem verða í Grænlands höfum¹¹.

Faðir. Eigi em ek fúsastr at ræða um [undr þau er hér¹² eru norðr með oss, ok veldr því lítill hlutr, þvíat þat er siðr margra manna, at¹³ kalla flestalt logit, þat er þeir hafa eigi augum sét, ok þykki mér þat ilt í ræður at flytja, er ek skal síðan vera kallaðr lygimaðr af, þóat ek vita til viss at satt sé, sumt þat er ek hefi augum sét, en þat er sumt, er hvern dag er kostur at spyrja af þeim, er augum hafa sét ok rannsakat, ok vitu til viss at satt er, ok vitu vér þá úlygna vera. En ek mæli fyrir þá sök þessi andyrði, at ein lítill bók, er skömmu hefir komit hingat í land vårt, er kallat er at gōr var á

1) hvárttveggja 2) dæleika 3) sem þeir aðrir er til stórra nytsemda horfa

4) nú stundum tilf. 5) en til 6) lof ok tilf. 7) oflítóls 8) hvarfla; vaxa 9) um gang 10) hafgerðir; hafgirðingar 11) hafi 12) þessa hluti er hingat 13) tortryggva ok tilf.

Indíalandi ok ræðir um Indíalands undr, ok er svá mælt í bókinni, at hon hafi send verit Emanueli Girkja keisara¹. Nú er þat orð flestra manna, er bókina heyra, at þat megi eigi vera, ok þat sé ekki nema lygi, er þar segir í þeirri bók; en ef görla skal rannsaka í várum löndum, þá eru ekki hér þeir færri hlutir heldr en hizug² eru ritaðir, er undarligir³ munu þykkja eða enn undarligri í várum⁴ löndum þeim, sem ekki eru slíkir hlutir sénir eða dæmi til. Nú köllu vér fyrir því þá hluti lygiliga vera, at þeir eru ekki hér sénir, ok eigi fyrr heyrðir heldr en hér⁵ í þessi bók, sem nú ræddu vit um. Nú hefir sú en litla bók verit þó víða borin, [við þat⁶ at hon hafi jafnan verit tortrygð ok lygi vænd, ok þykki mér þó engi sœmd þeim í hafa verit⁷, þóat víða hafi borin verit, með því at æ hefir logit verit kallat þat, er í er ritat, þóat víða hafi síðan borin verit til eyrna gamans ok fyrir skemtanar sakir.

IX. Souv. Eigi er mér kunnigt hversu víðfleyg er vár ræða vill gerask um vára daga eða eptir, en þó vil ek enn með tilmæli eptir leita þeirri skemtan, at vér talim lengra um þá hluti, er vér ætlum at undarligir muni þykkja í öðrum löndum, ok vér vitum hér til sanns at úlognir eru. Ok ekki [töku vér mikit af⁸ at tortryggva⁹ þá bók, er [kallat er at gör var á Indíalandi¹⁰, þóat mart sé undarligt í sagt, þvíat margir hlutir eru þeir hér með oss, er þar munu undarligir þykkja vera, er oss þykki hér ekki undarligt, ef vár ræða mætti svá langt fljúga, at hon kæmi þangat, sem þess er engi ván. En ef ek skylda yfir einum hverjum hlut undarlíga láta þeim, sem þar [í er mælt¹¹, þá sýnisk mér þat eigi sízt undr, at smáir menn megi temja þá ena stóru¹² flugdreka, er þar eru í fjöllum eða í eyðimörkum, svá sem bók sú ræðir um, til þess at þeir megi riða þeim hvert sem þeir vilja, svá sem hestum, jafngrimm kykvendi sem mér eru þau sögð ok eitrfull, ok [engi náttúra til¹³, at maðr megi í nánd vera, enn siðr til þjónunar¹⁴ eða til tamningar.

Faðir. Bæði eru slíkir hlutir ok margir aðrir þeir þar í mæltir, er undarligir þykkja, ok láta margir tortryggliga yfir, ok sýnisk mér fyrir því engi nauðsyn at jafna þeim hlutum saman, er þar eru í ritaðir, ok þeim er hér eru með oss, er jafnundarligir munu þykkja þar, sem oss þykkja þessir hér, er nú ræddir þú um; þvíat þat mætti vera, at temja mætti dýrin eða önnur kykvendi, þóat þau væri grimm eða

¹) konungi ²) hinzig; hinn veg ³) jafnundarligir ⁴) öðrum ⁵) hafa verit ritaðir tilf. ⁶) þó ⁷) er segja hana ljúga, nè þeim er ritaði tilf. *Udg.* ⁸) kunnum vér mjök ⁹) mistrúa ¹⁰) af Indíalandi kalla komna vera ¹¹) segir í bókinni ¹²) sterku ¹³) öngva náttúru til hafa ¹⁴) þjánar (áþjánar)

torveldlig¹ um at véla. En þat mun þykkja meira undr, er svá er ifrá sagt² um þá menn er þat kunnu, at temja tré eða fjalir til þess, at sá maðr, er hann er eigi fimari³ á fœti en menn aðrir, meðan hann hefir ekki annat á fótum en skúa sína eða elligar bera fœtr sína, en jafnskjótt sem hann bindr fjalar undir fœtr sér, annattveggja sjau álna langar eða átta, þá sigrar hann fugla at flaug eða mjóhunda at rás, þá sem mest megu hlaupa, eða hrein er hleypr hálfu-meira en hjörtr; þvíat sá er mikill fjöldi manna, er svá kann vel á skiðum, at hann stingr í einni rend⁴ sinni 9 hreina með spjóti sínu ok þaðan af fleiri. Nú mun þessi hlutr þykkja tortryggigr ok úlíkligr ok undarliggr á öllum þeim löndum, er eigi vitu menn með hverri vél eða list slíkt má vera, at fjölin má tömd vera til svá mikils fljótleiks, at á fjöllum uppi þá má ekki vætta forðask rás þess manns ok skjótleik, er fjalar hefir á fótum sér, þat sem jörðunni fylgir; en þegar hann lætr fjalarnar af fótum sér, þá⁵ er hann ekki fimari en aðrir menn⁶. En í öðrum stöðum þar sem menn eru ekki slíku vanir, þá mun varla finnask svá fimr maðr, at eigi þykki af hánunum taka allan fimleika, þegar er slíkt svá tré eru bundin við fœtr hánunum, sem nú höfum vér um rætt. Nú vitum vér þessa hluti til viss, ok eigum kost þegar um vetrum er snjár er, at sjá gnótt þeirra manna, er þessar vélar ok listir kunnu.

Nú gátu vér ok skömmu þeirra hluta, er [allmikit undr mun⁷ þykkja í flestum löndum öðrum, þvíat þat er mest ígegn náttúru þeirri, er flest öll lönd hafa um dægraskipti, þvíat hér skinn sól jafnbjart ok jafnfagrt með jöfnum yl jafnvel um nætr sem um daga mikinn hluta sumars.

Þat mun ok undarligt þykkja hér í landi á Mæri um mýri þá, er Björkudals⁸ mýrr er kölluð, at hvatki tré er þar er í kastat, ok liggir þat þar þrjá vetr, þá verðr þat at steini, ok hafnar tréit náttúru sinni, þvíat þóat þat⁹ sé í eld kastat, þá glóar þat síðan sem steinn, en áðr brann þat sem tré; ok höfum vér marga þá steina séna ok í höndum hafða, er hálft hefir verit tré, þat sem upp hefir staðit or mýrinni, en hitt steinn er [niðr hefir staðit í mýrina¹⁰. Nú má þat undarligt kalla, þvíat sú mýrr er í þeirri mörku, sem allskyns er ærinn¹¹ viðarvöxtr, ok sakar þat ekki, meðan þat er grænt ok í vexti; en þegar er þat er höggvit, ok þat tekr at hrörna¹², ok er þat¹³ þá kastat í mýrina, þá snýsk þat til steins náttúru.

1) torreyfilig 2) sem er tilf. 3) eða fljótari tilf. 4) einni rensl 5) þess á milli 6) ok mun þat mikit undr þykkja, þar sem menn eru eigi slíku vanir, en oss þykkir ekki undarligt þat vera, þvíat vér erum slíku vanir tilf. 7) allmikil undr munu 8) Bjarkadals 9) því 10) í mýrinni hefir staðit 11) mikill 12) þorna 13) því

X. *Sonr.* Þessir hlutir eru mér allir kunnir, þvíat þeir eru hér í landi, ok hefi ek alla séna, en hinir hlutir eru mér allir úkunnir, er bæði¹ eru á Íslandi eða Grænalandi eða á Írlandi, þvíat þar hefi ek spurdaga til haft, eða í höfum þeim er þar eru umhverfis.

Faðir. Þóat vit skyldim fleira um þessi lönd ræða, þá eru þau með ýmsum háttum, ok eru þau eigi öll eptir² einum hætti, þvíat þau undr er annattveggja eru á Íslandi eða Grænalandi, þá eru bæði með ofgangi frosts ok jökla, eða elligar af ofgangi elds ok bruna, eða með stórum fiskum ok [mörgum öðrum sæskrimslum³; ok er hvarvetna þat land svá ilt ok snarpt⁴, at þat er nálíga úbyggvanda fyrir þá sök. En Írland er nálíga landa bezt, [þeirra er menn vitu⁵, þó þar vaxi eigi vín á, ok eru þar [þó margir undarligir hlutir, ok þeir sumir er þat land mun kallat helgara en önnur lönd⁶.

Þat líggr á þeirri heims síðu er svá vel [er temprat saman með hita ok kulda⁷, at þar verðr aldriki [ofkalt né ofheitt⁸; þvíat um vetrum öllum fæðisk þar búfé úti⁹, ok nálíga eru þar menn klæðlausir¹⁰ bæði um vetr ok sumar. En þat land er svá heilagt umfram önnur lönd, at þar má ekki eitrvíkendi þrifask, hvárki ormr né padda; ok þóat þat sé flutt þangat af öðrum löndum, þá deyr þat þegar, er þat [kemr á bera¹¹ jörð eða stein. Ok þóat nökkut sé tekit or því landi, annattveggja¹² tré eða jörð¹³ eða sandr, ok flutt í þau lönd, er eitrvíkendi eru í, ok er þeim sandi eða moldu sáit í [hring um¹⁴ þau¹⁵, þar sem þau liggja, þá komask þau aldriki síðan út um þann hring, ok þar liggja þau öll dauð í. Svá ok [þóat þú takir¹⁶ tré þat, er or þessu landi er, sem nú ræddum vér um, ok dragir í hring um þau, svá at þú [skeðir jörðunni¹⁷ með trénu, þá liggja þau öll dauð í þessum hring. Þat er ok mælt um Írland, at jafnmikit¹⁸ eyland sem þat er, þá vitu [menn þat varla, er jafnmargr sé heilagr maðr í sem þar¹⁹. Þat er ok mælt, at sú þjóð er þat land byggvir, er bæði grimm í sér ok þó drápgjörn ok mjök úsiðug; en svá drápgjarnir sem þeir eru, ok svá margir sem helgir eru í þeirra landi, þá hafa þeir engan drepit af þeim; ok allir þeir helgir menn sem þar eru,

¹) annattveggja ²) með ³) kynmörgum öðrum hafskr. ⁴) snautt ⁵) þat er menn vitu; svá menn viti ⁶) fra [margir hlutir, þeir er undarligir munu þykkja, ok þeir hlutir sumir, at þat land mun kallat vera helgara en önnur lönd af þeim hlutum, er þar þykkja undarligir í ⁷) temprask saman hiti ok kuldi ⁸) ofrhitu, at meini um sumar, ok ekki ofrkuldi at meini um vetr ⁹) bæði sauðir ok naut tilf. ¹⁰) iðjulausir ¹¹) kennir ¹²) annathvart ¹³) mold ¹⁴) kringum ¹⁵) eitrvíkendi ¹⁶) ef þú tekr ¹⁷) skerir jörðina ¹⁸) jafnlitit *Udg.* ¹⁹) vér varla jafnmarga helga menn sem þar

þá hafa allir sótt dauðir orðit; þvíat þeir hafa heilhugaðir¹ verit við alla góða menn ok helga, þóat þeir hafi verit grimmir sín á millum.

Vatn eitt er ok þat í því landi, er undarligt er sagt ifrá náttúru þess; þat vatn er kallat á þeirra tungu Logechag². Þat vatn er vel mikit at vexti; en sú er náttúra þess vatns, ef þú tekr tré þat, er sumir kalla beinvíð³, en sumir hulfr, en á latínu er kallat acrifolium, ok setr þú þat í vatnit, svá at sumt stendr niðr í jörðina, en sumt í vatninu, en sumt upp or vatninu, þá verðr þat at jární, er niðr stendr í jörðina, en þat at steini er í vatninu er; en þat tré sem upp stendr or vatninu, sem áðr var þat. En þóat þú takir annarskonar tré en þetta⁴, þá hafnar þat ekki sinni náttúru, þóat þú setir þat í þetta vatn.

Þar eru enn keldur tvær í sjalli því, er Blandina⁵ heitir, ok er þat nálíga eitt eyðisjall; en þær keldur hafa undarlíga náttúru. Önnur sú kelda er þar er í því sjalli, hefir þá náttúru, ef þú tekr annattveggja⁶ hvítan sauð, eða naut, eða hross, eða mann þann, er [hár hefir hvítt⁷, ok þvær þú einhvernum þessarra hluta í vatninu, þá verðr þegar kol-svartr⁸. En þat er náttúra annarrar keldu þeirrar, er þar er, ef maðr þvær sér í, hvat lit sem áðr hafði hann, hvárt sem hann var rauðr eða hvítr eða svartr, þá verðr hann síðan snæhvítr af hærnum, svá sem hann sé elligamall⁹ maðr.

Þat vatn er þar enn í því landi, er þeir kalla á sína tungu Loycha¹⁰; en í því vatni er hólmi einn lítill, svá sem flotahólmi sé, þvíat hann flýtr umhverfis vatnit innan, ok kemr hann hér ok hvar at landi, stundum svá nær at maðr má stíga á hólmann, ok verðr þat optast á dróttinsdögum¹¹. En sú er náttúra at hólma þessum, ef sá maðr stígr í þann hólma, er sjúkr er, hvatki sótt sem hann hefir, ok neytir hann þeirra grasa, er þar vaxa, þá verðr hann þegar heill; þat fylgir ok þeirri náttúru, at aldri kemsk¹² fleiri senn í en einn, þóat margir vili, þvíat sá hólmi flýtr þegar frá landi, er einn maðr [er í¹³. Sjá náttúra er ok með þessum hólma, at hann flýtr sjau¹⁴ vetr stað-fast¹⁵ í þessu vatni; en þegar er sjau¹⁴ vetr eru liðnir, þá flýtr hann til lands í einhverjum stað, ok grœr þar við annat land, svá sem hann¹⁶ hefði jafnan þar við verit. En meðan sá tími er, þá heyrisk mönnum sem dynr¹⁷ komi líkr reiðiþrumu¹⁸, en eptir liðna þrumu, þá sjá menn slíkan hólma í vatninu sem áðr, með sama vexti ok með samri

1) heil hjartaðir 2) logheechag*; logecag 3) beinvíði 4) til freistni tilf.

5) blaðma ell. blaðina* 6) annathvart 7) hvíthærðr er 8) þat þegar

kol-svartr* 9) afgangall 10) Loghica* 11) dróttinsdegi 12) kemr*; koma

13) kemr í*; er í kominn 14) sex* 15) samfast*; samfasta 16) þal* 17)

dyn (dnur, gnýr) mikill* 18) reiðiþrumum*; reiðarþrumu

náttúru; ok ferr svá hverja sjau vetr eptir aðra, at æ sem annarr grøer við meginland, þá kemr annarr hólmi í, ok veit þó engi hvaðan kemr.

Þá er þar enn ey ein lítil í því landi, er þeir kalla á sína tungu Inhisgluer¹. Þar er mjök mikil manna byggð í þeirri ey, en² þar er ein kirkja í, þvíat svá nökkuru³ mikit fólk er í þeirri ey, sem vera mun ein kirkjusókn. En þóat menn andisk þar, þá eru þeir eigi í jörð grafnir, heldr eru þeir reistir umhverfis kirkjuna við kirkjugarðinn, ok standa upp sem kykvir⁴ menn með þornuðum⁵ öllum limum ok úsköddu hári ok nöglum, ok fúna aldri, ok [aldri setjask þar fuglar á⁶; ok má þar hverr fram á leið kenna, sá er eptir lifir, sinn [föður, eða⁷ föðurföður, eða allar sínar kynkvíslir þær sem hann er frá kominn.

Þá er þar enn eitt mikit vatn, þat er heitir Logri⁸; en þar liggur ein lítil ey í því vatni, ok eru hreinlífismenn þar í, þeir er kalla má hvárt er vill munka⁹ eða eremita, [en þó¹⁰ eru þeir með svá miklum fjölda, at þar er [full eyin¹¹ af, en stundum eru þeir færri¹². En þat er sagt ífrá ey þeirri, at hon er heilsöm ok ekki sóttul, ok seinna eldask menn þar en í öðrum stöðum [í landinu¹³. En þegar er menn eldask svá mjök eða sýkjask, at þeir sjá endadag sinn ætlaðan af guði, þá verðr þá or at flytja [í einhvern stað¹⁴ til lands, þar sem hann [skal andask¹⁵, þvíat engi má líflátinn verða í eyinni af sóttum, en sýkjask má maðr [ok gremjask í ey þessarri, en eigi má önd hans skiljask við líkama¹⁶, fyrr en hann er or fluttr eyinni.

Þá er ok þar enn eitt mikit vatn, er þeir kalla á sína tungu Logherne. Í því vatni er þesskonar mikill fiskafjöldi, er menn kalla laxa; [en sá fiskr gengr svá nógr um alt land þeirra, at þeir hafa ærin til sins borðs. Eyjar eru ok þar margar í vatni því, en ein er sú þar, er þeir kalla á sína tungu Kertinagh¹⁷. Sú ey væri hæfilig at byggva fyrir mikilleika sakar, ef menn þyrði at byggva hana. En þat er mælt um þá ey, at djöflar hafi jafnmikit veldi yfir helmingi eyjar þeirrar, sem í sjálfu helvíti; ok þeim sinnum er freistnir menn hafa þat gört til raunar, þá hafa þeir svá síðan frá sagt, at jafnmargar¹⁸ þrautir ok þínslir hafa þeir þar þolt¹⁹, sem sagt er ífrá, at sálur þola í helvíti. En í öðrum helmingi eyjarinnar, þá er kirkja ok kirk-

¹) .l. hisglum; hisglum ²) ok* ³) nökkur* (nökkut) ⁴) kvikir* ⁵) þornandum* ⁶) aldri sezk þar fugl á*; eigi falla fuglar á; eigi falla þeir ok eigi falla fuglar á ⁷) mgl.* ⁸) Legri ⁹) kanonka* ¹⁰) ok* ¹¹) full convent*; fult alt ¹²) fleiri* ¹³) á landinu* (meginlandi) ¹⁴) eyinni* ¹⁵) má deyja* ¹⁶) þar í en eigi deyja* ¹⁷) Kertanag; kert-mach; kiartenag ¹⁸) jafnmiklar ¹⁹) þolat

jugarðr um, ok er þó nú hvártveggja¹ helmingr auðr; en svá er frá sagt, at yfir þeim helmingi eyjarinnar, sem kirkjan stendr í, þá hafa djöflar eigi þar vald yfir.

Þat gerðisk enn á því landi, er mjök undarligt mun þykkja, at menn veiddu í skógi eitt þat kykvendi, er engi maðr kunni frá at segja, hvárt heldr var maðr eða annat dýr, þvíat menn féngu ekki² mál af því, ok eigi urðu menn varir við, at þat skildi manna mál. En þat var þó vaxit at [öllum hlutum³ svá sem maðr, bæði hendir ok fœtr á ok manns andlit, en hári var vaxinn allr líkamr⁴ sem annarra dýra, en at endilöngu baki þá var vaxit sem manstœði [á hrossi með stóru hári ok síðu⁵, ok féll [báða vega⁶ hryggjar, [svá at dragnar á jörðu⁷, þegar þat gengr bjúgt. Þat⁸ vænti ek nú, at ek hafa flestra hluta þeirra getit, er þar eru orðnir af sjálfri landsins náttúru, svá at menn þykkjask víst vita sannendi af.

XI. Sour. Því⁹ þykki mér vel ráðit, at ek hafa forvitnazk til slikra hluta, þvíat margir munu svá úfróðir vera, at [eigi munu hafa heyrt¹⁰ slíka hluti fyrr, ok mun þó nú hvártveggja undarligt þykkja, ok þó fróðleikr í flestum er¹¹ heyra. En með því at mér heyrisk svá í orðum yðrum, at enn mundi þeir hlutir nökkurir eptir vera, er undarligir væri, hvárt sem þat væri víst¹² af landsins náttúru eða með einum hverjum öðrum hætti, þeim sem umræðu þætti verðir vera; þá viljum vér heldr tilnæli veita, at eigi liggi sá hlutr eptir, er yðr þykki umræðilligr vera, með því at vér höfum til tekit þessarrar ræðu.

Faðir. Eru þeir ok enn aðrir sumir hlutir, er undarligir munu þykkja, ok eru þeir eigi af landsins náttúru, heldr af jartegnum heilagra manna, ok vitum til viss at [satt er¹³. Sumir hlutir eru ok, þeir er vér vitum eigi víst, hvárt sannir eru eða eigi, annat en af umræðu manna, ok [þat er almæli¹⁴ þar í landinu; en þessa hluti vitum vér víst sanna vera.

Í vatni því sama er vér nefndum fyrr ok Loghri heitir, þá liggur ey ein litil, er kölluð er Inisclodran¹⁵. Þar var einn heilagr maðr, sá hét Diernicius, ok hafði hann sér þar kirkju, þá er hann sat at. En í þá kirkju eða þann kirkjugarð, er hann varðveitt, þá má¹⁶ ekki kvennkykvendi¹⁷ þar í koma, ok kunnu þau öll við því at sjá, hvártveggja fuglar ok aðrar skepnur, þau sem mannvitslaus eru, þá kunnu

1) hvártveggi 2) eigi 3) öllu 4) þess utan *túlf.* 5) ok þar á fax sem á hrossi 6) báðum megin 7) ofan svá sítt, at slæddi jörð 8) þess 9) Nú 10) þeir munu hafa heyrt 11) at 12) *udel.* 13) samir eru 14) er þó þat almælt 15) Inhoslodran; Inhisolodran; Inhisdedran 16) mátti 17) kvikendi

þetta at varask svá sem menn, ok freistar ekki kykvendi þar [í at ganga þenna¹ kirkjugarð, þat er kvennkent er, ok engu hlýðir þóat freisti.

[Þar var ok enn í því landi heilagr maðr einn sá er Kevinus hét í bœ þeim er Glumelaga heitir, ok var hann í þann tíma sem einsetumaðr væri, ok gerðisk þessi atburðr í hans tíma, er nú viljum vér frá segja. Þat gerðisk svá til at hann hafði einn ungan mann hjá sér, frænda sinn, þann sem þjónaði hánú, ok unni hann þeim sveini mikit. Sveinn sá² tók at sýkjask fyrir hánú, ok [varð sótt hans svá þung ok mikil, at hann var banvænn³. Þat var í þann tíma um várit í Marcio mánaði, er sóttir manns⁴ verða sem hættastar. En þá gerðisk svá til, at sveinn beiddisk af Kevino frænda sínum, at hann skyldi gefa hánú epli, ok sagði at sótt hans mundi þá [verða léttari⁵, ef hann féngi þat [er hann beiddisk. En til þess var þá ekki likt í þann tíma, at þá mundi epli fá, þvíat þá hit fyrsta tók brum at þrútna um várit á öllum aldinviði til laufs. En fyrir því at hinn helgi Kevinus harmaði sjúkleik frænda síns mjök, ok þat annat, at hann mátti þat eigi fá hánú er hann beiddisk; þá féll hann til bænar ok bað þess guð, at hann sendi hánú nökkura þá hluti, er frændi hans tæki huggan af því, sem hann girntisk⁶. En at lokinni bæn þá gékk hann út ok sásk um, en skamt frá húsi hans þá stóð pill einn mikill at vexti; hann leit upp í kvistu pílsins, svá sem væntandi miskunnar [ok þaðan⁷ nökkurrar hugganar. Því næst sá hann at vaxin vátu epli á pili þeim, svá sem vera mundi á apaldri í tíma sinn réttan, ok tók hann þar af þá þrjú epli ok færði sveininum. Sem sveinninn hafði etit⁸ af þeim eplum, þá tók sótt hans at léttask, ok varð hann heill sóttar þeirrar. En pill sá hefir jafnan síðan haldit þeirri gjöf, er guð gaf hánú þá, þvíat hann berr á hverju ári epli svá sem apaldr, ok heita þau jafnan síðan hins helga Kevinus epli, ok [fara þau um alt Írland síðan með þessum hætti, at menn eta þar af, ef þeir verða sjúkir, ok þykkjask [þeir menn fró á finna⁹, at þau eru góð við öllum sjúkleikum manna, en ekki eru þau girnilig til áts fyrir sætleiks sakar, ef menn hefði þau eigi meir fyrir lækningar sakar. Margir hlutir hafa ok þar þeir orðit, er helgir menn hafa skjóttliga gört með sínum krapti, ok svá munu enn undarligir þykkja. En vér höfum

¹) inn at ganga í kirkjuna eða þann ²) fra [þá hét Keipenus einn heilagr maðr, en hann var nálaga einsetumaðr; frændi hans var þjónostusveinn hans, ok unni hann sveininum mikit; en hann ³) þyngðisk sótt hans svá, at hánú þótti hann líklig til dauða ⁴) manna ⁵) léta ⁶) fra [en þat var ekki auðfengit í þann tíma. En hinn helgi Keipenus féll til jarðar, ok gerði bæn sína til guðs, at hann skyldi senda hánú nökkura huggan um þetta mál ⁷) þaðan eða ⁸) bergi ⁹) fróðliga vita

nú¹ þá eina hluti rædda, er með þeim heilagleik² vāru görvir, at þeir standa enn í dag til vitnisburðar, ok jafnundarligir þykkja enn í dag, sem þá hinn fyrsta dag er [þat varð³. En þeir aðrir hlutir, er menn halda vist fyrir satt, ok fyrir sanna hluti eru hafðir, þá megum vér nú ok þá vel sýna.

Þar er ok enn í því landi sá staðr einn, er Themar⁴ er kallaðr, ok var sá staðr forðum svá sem hann væri höfuðsæti ok konungsborg, en hann er þó nú auðr, fyrir því at menn þora eigi at byggva hann. En þessi atburðr gerðisk til þess, at staðrinn varð auðr, at alt fólkit, er í var landinu, trúði því, at sá konungr er þar sæti á⁵ þeim stað, skyldi jafnan dæma rétta dóma ok engan annan. En þóat þeir væri heiðnir annars kostar, ok hefði eigi rétta trú til guðs, þá höfðu þeir þó þenna átrúnað svá staðfastan, at þeir hugðu þat hvetvetna réttðæmt vera, er sá konungr dæmdi, ok aldri hugðu þeir at rangr dómr mundi [dæmask af⁶ því konungs sæti. En þar sem hæð þótti vera borgarinnar, þá átti konungr þar kastala fagran ok vel görvan; í þeim kastala átti konungr⁷ fagra höll ok mikla, þá sem hann var vanr at sitja í yfir dómum manna. En [at sinni⁸ gerðisk svá til, at [þau mál kómu⁹ fyrir konung ok í hans dóm, er annan [veg áttu hlut¹⁰ í vinir hans ok kunnir menn, ok vildi hann¹¹ þeirra máli fulltingja um alla hluti; en annan veg áttu hlut í málinu þeir menn, er hánú var illa við, ok hann var þeirra mikill úvin; ok gerðisk þá svá til, at konungr hallaði meir dómi eptir vilja sínum en eptir réttendum. En fyrir því at þaðan kom¹² rangdæmi, sem öll alþýða hugði at koma munði réttðæmi, þá sneri um sæti því sakar átrúnaðar fólksins, ok snerisk sá kastali um ok höllin með öllum sínum gröndvöllum, ok svá jörðin með, ok snerisk þat upp á jörðunni, er áðr vissi niðr, en hús öll ok hallir snerusk niðr í jörðina, ok hefir svá verit jafnan síðan. En [fyrir því at svá mikill undarligleikr varð, þá¹³ þora síðan eigi menn þann stað at byggva, ok engi konungr þorir þar síðan sitt sæti at hafa, ok er þar þó hinn fegrsti staðr, er menn vitu á [þeirri jörðu¹⁴. Þat er ok mælt, ef menn vildi þann stað byggva, at engi mundi sá dagr yfir [koma, er þeir mundu eigi hvern dag sjá nýtt¹⁵ undr.

Þá er þar enn einn sá hlutr í því landi undarliggr, er mönnum mun þykkja mjök útrúliggr; en þat segja þó þeir menn, er landit byggva, at hann er vist sannr, ok varð þat sakar reiði eins heilags manns. Svá er sagt, at þá er hinn helgi Patricius boðaði kristni í landi því,

¹) um ²) hagleik ³) þeir urðu ⁴) Them^a ⁵) at ⁶) verða á ⁷) hann

⁸) eitt sinn ⁹) þat mál kom ¹⁰) hlut áttu ¹¹) konungr ¹²) kómu*

¹³) af þeirri furðu ¹⁴) jörðu ¹⁵) ganga, er þeir mundu eigi sjá nökkurný

þá var þat eitt kyn, er miklu var hánun gagnstaðligara en annat fólk, er í var landinu, ok leituðu þeir menn við at gera hánun margskyns háðung bæði móti guði ok þeim helgum manni. En þá er hann bauð þeim kristni svá sem öðrum mönnum, ok hann kom á þeirra fund, ok þar sem þeir höfðu þing sín, þá tóku þeir þat til ráðs, at ýla at hánun svá sem vargar. En þá er hann sá, at hann mundi sínu erendi litlu fram koma við þetta fólk, þá varð hann mjök reiðr, ok bað þess guð, at hann skyldi hefna þeim¹ með nökkurum þeim bardaga, er þær kynkvísir mætti jafnan síðan taka (i) minning móti sinni úhlýðni. En þær kynkvísir féngu síðan mikla hefnd ok makliga, ok þó mjök undarlíga, þvíat svá er frá sagt, at allir þeir menn, er af þeim ættum koma, þá eru þeir² jafnan vargar nökkura stund, ok renna í skógum, ok hafa slíka fæzlu sem vargar, ok eru því verri, at þeir hafa manns vit til allra véla sinna, en [slíka ágirnd ok gráða³ til manna sem til annarra kykvenda. En svá er sagt, at sumir fá þetta hvern sjaunda vetr, ok eru menn þess á millum, en sumir hafa þetta svá lengi, at þeir hafa 7 vetr um samt, ok fá aldri síðan optar.

Þá er enn einn sá hlutr er undarlígr mun þykkja um menn þá, er geltir⁴ eru kallaðir. En þessi er sök til, ef menn verða at gelti⁵, at þar sem lið kemr saman, ok skipat með tvennum fylkingum, ok öpa hváirtveggja heróp ákaflega, þá kann þat at henda blauða menn ok æskufulla, þá sem eigi hafa fyrr í her⁶ komit, at þeir láta vit sitt af þeirri ógn ok hræzlu, er þeir fá þar, ok hlaupa síðan í skóga frá öðrum mönnum, ok fæðask þar sem dýr, ok svá forðask þeir manna fund sem villidýr. En svá er sagt frá fólki þessu, ef þat lifir í skógum 20 vetr með þessum hætti, þá vaxa fjaðrar á líkómum þeirra svá sem á fuglum, þær er hylja má líkam þeirra með fyrir frosti ok kulda, en engar þær stórfjaðrar, er þeir megi flaug af taka sem fuglar. En svá er mikill sagðr fljótleikr þeirra, at eigi fá aðrir menn nálgazk fund þeirra, ok eigi mjóhundar heldr en menn, þvíat þat fólk má náliga jafnskjótt fara hit efra í trjám sem apynjur eða íkornar.

Þar er ok enn einn sá hlutr er heldr mun undarlígr þykkja, er gerðisk í borg þeirri er Cloena heitir. Í þeirri borg er kirkja sú, er vígð er í minning þess heilags manns er Kiranus heitir. En þar gerðisk svá til einn sunnudag, er fólk var at kirkju⁷ ok hlýddi messu, þá kom þar sigandi or lopti ofan eitt akkeri, svá sem þat⁸ væri or skipi kastat, þvíat þar var strengr við, ok kræktisk akkeris fleinninn í bogann á kirkjudurunum; en fólkit alt gekk út or kirkjunni ok

¹) á þeim ²) þat⁸ ³) slíkan gróða ⁴) gelt⁸ ⁵) gjalti ⁶) hernað ⁷)
tíðum ⁸) því

undraði, ok sá í lopt upp eptir strenginum¹. Þeir sá skip fljóta fyrir strenginum ok menn á, ok því næst sá þeir or því skipi mann einn fyrir borð hlaupa ok kafask² niðr til akkerisins, ok vildi leysa þat. Hans atferð sýndisk þeim eptir því vera, bæði handa læti ok fóta, sem þess manns er í sjó svimr³. En er hann kom niðr til akkerisins, þá leitaði hann við at leysa þat, en því næst hljópu menn til [ok vildu⁴ taka manninn. En kirkja sú er akkerit stóð fast í, þá er⁵ þar byskupsstóll einn. Byskupinn var við staddr þenna atburð, ok fyrirbauð hann mönnum at halda þeim manni, þvíat byskup sagði, at hann mundi bana hafa, sem hann væri í vatni haldinn. En þegar er hann varð lauss, þá skundaði hann ferð sinni upp aptr til skipsins; en þegar hann kom upp, þá hjoggu þeir strenginn, ok fóru síðan leiðar sinnar or augliti manna. En akkerit hefir þar síðan legit til vitnisburðar í þeirri kirkju.

Flestra allra hluta þeirra ætla⁶ ek at ver hafim nú getit, er helzt eru nauðsynligir at geta or þessu landi. En þó er sá einn hlutr enn eptir, er geta má, ef sýnisk, fyrir gamans sakir ok skemtunar. Gamansmaðr einn var í landi því [mjök löngu⁷, ok þó⁸ var hann kristinn, ok var sá maðr kallaðr Klefsan⁹ at nafni. Þat var mælt um þann mann, at engi maðr mundi sá vera, er hann sæi, at hann mundi eigi [hlæja gera¹⁰ með sínum gamansamligum orðum ok þó lygiligum; ok þóat maðr væri hryggur í hug sínum, þá er þat sagt, at maðr mundi eigi hlátrs bindask, ef hann heyrði þessa manns ræðu. En hann fékk sótt ok dó, ok var síðan grafinn í kirkjugarði sem aðrir menn; hann lá lengi í jörðu, svá at alt var hold fúit af beinum hans, ok svá mörg bein fúin með. Þá gerðisk svá til, at menn grófu líkami manna í þeim sama kirkjugarði, ok grófu svá nær þar sem Klefsan var grafinn, at þeir grófu upp haus hans heilan, ok settu síðan upp á stein einn hávan í kirkjugarðinum, ok stendr hann þar jafnan síðan. En hverr sá maðr er þar kemr ok þann haus lítr, ok sér í þann stað, er munnr hans var ok tunga, þá hlær hann þegar, ok svá þóat hann sé í hrygg¹¹ skapi, áðr en hann sjái¹² þetta höfuð; ok hlægja¹³ nú dauð bein hans litlu færri menn, en þá er hann var kvíkr. Eigi veit ek fleiri hluti á því landi vera, þeir er mér þykkja til þess fallnir vera at hafa til lengðar slíkrar ræðu.

XII. Sonr. Nú með því at vér höfum rætt um þá hluti, er undarligir þykkja á Írlandi, þá viljum vér nú ræða um þá hluti ok þau undr, er eru á Íslandi eða í Íslands hafi¹².

¹) strengnum ²) kafaði ³) svimar ⁴) at ⁵) var ⁶) trúi ⁷) fyrir mjök löngu
⁸) mgl. ⁹) Klefsan ¹⁰) hlægja ¹¹) þungu ¹²) se* ¹³) lægia* ¹⁴) höfum

Faðir. Í Íslands höfum þykki mér fátt þat vera, er minningar sé vert eða umræðu, fyrir utan hvali þá, er þar eru í höfum, ok eru þeir mjök með ýmsum hætti eða vexti, ok verða þeir hvalir er hnýðingar heita, er með mestum fjölda eru, 20 álna langir, [verða þeir ok sumir svá fjöldinn af þeim smár, at eigi eru lengri en 10 álna, ok þar á millum hverr eptir sínum vexti¹. En þessir fiskar hafa hvárki tönn né tálkn, ok ekki eru þeir [hættir hvárki við skip né menn², heldr forðask þeir veiðimanna fund, ok verða þó veiddir iðuliga ok reknir á land hundruðum saman, ok er þat mikil fæzla mönnum, þar sem þeir verða margir veiddir. En þá eru önnur smá hvalakyn, svá sem er hnisa, [er eigi verðr lengri en 5 álna, eða leiptr, er eigi verðr lengri en 7 álna³.

Þat er enn eitt hvalakyn, er menn kalla vögnhvali⁴, ok verða eigi lengri en 12 álna, ok eru þeir tentir eptir sínum vexti, svá mjök sem hundar, ok þvilikir í ágirnd⁵ sinni við aðra hvali sem hundar við dýr; þviat þeir samnask flokkum saman ok renna at stórum hvölum, ok þar sem mikill hvalr er einn⁶ staddr, þá bita þeir hann ok mæða⁷ til þess, er hann hefir bana. Kann ok þat vera at hann drepr iðuliga mikinn fjölda af þeim í stórum höggum í vörn sinni, áðr en [hann verðr dauðr⁸.

Þat eru enn tvenn hvalakyn, þau er annat heitir andhvalir, en annat svínhvalir, ok verða þeir ekki stærri en 5 álna ok 20, þeir sem stærstir⁹ verða; ok eru þeir fiskar eigi ætir, þviat þat smjör er rennr af þeim hvölum, þá megu menn eigi melta með sér, ok ekki annat kvikendi er þess neytir, þviat þat rennr í gegnum [hann ok jafnvel í gegnum tréit, ok þó mun illa halda, ef nökkura hrið stendr, at horn sé¹⁰. Þá eru þau enn sum hvalakyn, er litillar umræðu er vert, er bæði eru hrafnhvalir ok hvítingar; ok eru þeir fyrir því hvítingar kallaðir, at þeir eru snjóhvítir at lit, en flestöll önnur hvalakyn eru svört, fyrir utan þat, er flekkar eru á sumum¹¹, svá sem [annat-hvart er¹² á skjaldhvölum, eða á geirhvölum, eða á barðhvölum¹³. Þessi öll hvalakyn, er nú hefi ek nefnt, þá eru þau vel æt ok svá mörg önnur.

Þá heitir enn hvalakyn eitt fiskreki, ok stendr mönnum nálíga mest gagn af; þviat hann rekr til lands or höfum utan bæði sild ok

1) verða þeir ok svá smár, at sumir verða 10 álna, ok hvarfar þar í millum
 2) ólmir við skip 3) ok verði eigi lengri en 5 álna, en lengstar verða 7 álna 4) vagnir; vögnhvali 5) grimd 6) einnsaman 7) meiða 8) þeir náí at hánum 9) kunnu at tilf. 10) fra [hvetvetna 11) hvítir tilf. 12) verðr 13) hafrhval

aðra allskyns fiska, svá sem hann sé skipaðr eða sendr til þess af guði, ok þat sé hans skyldarembætti æ meðan fiskimenn gæta með spekt sinnar veiði; ok hefir hann þó nökkut svá undarliga náttúru, þviat hann kann at þyrma nálíga bæði mönnum ok skipum; en ef þeir verða úsáttir ok berjask, svá at blóði verði¹ spilt, þá er sem þessi hvalr viti þat, ok ferr þá millum lands ok fiska, ok rekr görvalla brott ok út í haf frá þeim, svá sem hann hafði áðr rekit til þeirra; en þessi hvalr er eigi meiri at vexti en 30 álna, eða 40 þeir sem stærstir verða; ok er mönnum vel ætr, ef lofat væri at veiða hann, en mönnum er því eigi lofat at [veiða hann eða nökkut meingera², at hann gerir mönnum jafnan mikit gagn.

Enn er þat ok eitt hvalakyn, er barðhvalir³ heita, ok hafa þeir hvalir tennr eigi stærri en gera má mjök stór knífshepti⁴ af eða tafl. Ekki eru þeir ólmir né grimmir, heldr eru þeir hógværir, ok firrask⁵ sem þeir megu fund veiðimanna, ok því nær at vexti sem þeir, er nú rædda ek næsta um; en einn hvalr hefir svá margar tenn í höfði, at hann hefir nökkura sjautigu, af þessu kyni enu sama.

Þá heitir enn hvalakyn eitt sléttibaka⁶, ok er ekki horn á baki, ok svá miklir nökkut at vexti sem hinir, er nú gátum vér. En þeir menn hræðask hana mjök, er um sjó fara, þviat hennar náttúra er sú, at leika mjök við skip.

Þat er enn eitt hvalakyn, er heitir hafrkitti, ok er þat með undarligri náttúru, þviat þeir hafa í holi sínu netju ok mör, svá sem búfé, ok verða þeir hvalir eigi stærri en 30 álna, þeir er lengstir verða⁷.

Þá eru þau enn hvalakyn, er ólm eru ok grimm við menn, ok leita hvervetna við at týna mönnum, þar sem þeir megu við koma: heitir annarr hrosshvalr, en annarr rauðkemingr. Þessir eru fullir af ágirnd ok illsku; aldri verða þeir saddir af manndrápum, þviat þeir fara um öll höf innan, ok leita ef þeir megu skip finna; þá hlaupa þeir upp, til þess at þeir megí þeim þá skjótara niðr sökkva ok týna með þeim hætti. Þessir fiskar eru mönnum eigi ætir, heldr gagnstaðligir, svá sem skipaðir úvinir mannlígu kyni; en ekki verða þeir stærri en 30 álna eða 40, þeir er lengstir verða.

Þá er enn þat hvalakyn, er náhvalr er kallaðr, ok megu menn eigi eta fyrir sótta sakir, þviat menn fá sótt af ok deyja, ef þeir eta hann. En sá hvalr er eigi mikill at vexti, eigi verðr hann lengri en

1) verðr 2) granda hánnum 3) búrhvalir 4) knífskepti 5) varask 6) sléttabaka 7) ok eru vel ætir tilf. Udg.

20 álna; at engu er hann ólmr, heldr forðask hann veiðimanna fund. En hann hefir tenn í höfði, allar smár fyrir utan eina¹, ok stendr sú í efra gómi í öndverðu höfði hans; hon er fögr ok vel vaxin, ok svá rétt sem laukr²; hon er 7 álna löng, sú er lengst kann at verða, ok snúin öll, svá sem hon sé með tólum ger; hon stendr rétt fram or höfði hánum, þá er hann ferr leiðar sinnar; en svá hvöss sem hon er ok rétt, þá verðr hánum engi vörn at henni³, heldr er hann svá virkr at henni ok kær, at hann lætr þar ekki vætta við⁴ koma. Eigi veit ek þau fleiri hvalakyn, er mönnum sé eigi æt en þessi 5, sem nú hefi ek upptalt; þau tvenn er fyrst nefnda ek, þat er svínhvalr ok andhvalr, ok þessi þrenn er siðar nefnda ek, þat var hrosshvalr ok rauðkemingr ok náhvalr.

Nú eru þau kyn hvala útöld, er enn eru stærri at vexti, ok eru þau öll mönnum æt, er ek skal nú skýra fyrir yðr. Sumir ok af þessum eru hættr við líf manna, en sumir eru spakir ok hógværir. Skeljung kalla menn eitt kyn af þeim, ok er sá fiskr mikill vexti ok ólmr við skip. Þat er hans náttúra at ljósta skip med sundfjöðrum sínum, elligar at hann lætr fljótask ok leggsk fyrir skip, þar sem menn sigla; en þó at menn beiti⁵ frá hánum, þá ferr hann þó jafnan fyrir, ok er engi annarr kostur en sigla á hann; en ef skip sigla á hann, þá kastar hann skipum, ok týnir öllu því á er. Sá fiskr verðr 70 álna langr eða 80, þeir er stærstir verða, ok eru þeir fiskar vel ætir.

Þá er þat enn eitt hvalakyn, er nørðhvalir heita, ok er sá fiskr 80 álna langr eða 90, þeir er stærstir verða, ok jafndigr sem hann er langr; þvíat reip þat er dregit er jafnlangt hánum, þá tekr þat um hann þar sem hann er digrastr; hann hefir ok svá níkt höfuð, at þat er enn mesti þriðjungr af hánum. En þessi fiskr lifir hreinliga, þvíat þat segia menn, at hann hafi öngva fæzlu aðra en myrkva⁶ ok regn, ok þat eitt er fellr or lopti ofan á haf, ok þó at hann sé veiddr, ok innýfli hans opnuð, þá finnsk ekki slíkt⁷ í hans maga sem annarra fiska þeirra, er fæzlu hafa, þvíat hans magi er hreinn ok tóm. Ekki má hann vel munn sinn opna, þvíat tálkn þau, er vaxin eru í munni hánum rísa um þveran munn hans, þegar hann lýkr hánum mjök upp, ok hefir hann iðuliga af því bana, at hann má eigi munni sínum aptr koma. Ekki er hann mjök ólmr við skip; öngvar hefir hann ok tennr, ok er feitr fiskr ok vel ætr.

Þá er enn eitt hvalakyn, er reyðr er kallat, ok er sá [fiskr allra

1) tönna mikla tilf. 2) kerti 3) eða vígi tilf. 4) nær 5) sigli beint 6) myrkr 7) úklárt

beztr átu¹. Hann er hógværr fiskr ok eigi hætttr við skip, þóat hann fari nær. En sá fiskr er mikill ok langr at vexti; svá segja menn, at þann hafi menn mestan veiddan, er hann var 13 tigu álna langr, þat er 30 álna ok hundrað tírætt; ok verðr hann opt veiddr af veiðimönnum fyrir hógværi sinnar sakir ok spektar; ok er hann betri átum ok betr þesjaðr en nökkurr fiskr annarr þeirra, er nú höfum vér um rætt, ok er hann þó vel feitr talinn; hefir hann ok öngvar tennr. Þat er ok mælt, ef maðr mætti ná aukningu fræs hans, svá at þat vissi til sanns, at af hánnum væri ok eigi af öðrum hvölum, þá væri þat öruggast til allra lækninga, bæði [við augum ok líkþrá ok við riðu², ok við höfuðverk ok á mót öllum sóttum, þeim er menn fá; en þó er annarra hvala auki³ góðr til lækningar, þó eigi sé svá góðr sem þessi er. Nú hefi ek flestöll hvalakyn talit fyrir þér, er menn veiða.

Einn fiskr er enn útaldr, er mér vex heldr í augu frá at segja fyrir vaxtar hans sakir, þvíat þat mun flestum mönnum útrúligt þykkja; þar kunnu ok fæstir frá hánnum nökkut at segja görla, þvíat hann er [flestum sjaldsénn, þvíat hann er sjaldan⁴ við land eða í ván við veiðarmenn, ok ætla ek ekki þesskyns fisk margan⁵ í höfum; vér köllum hann optast á vára tungu hafgufu. Eigi kaun ek skilvísliga frá lengð hans at segja með álna tali, þvíat þeim sinnum er hann hefir birzk fyrir mönnum, þá hefir hann landi sýnzkr líkari en fiski; [hvárki spyr ek, at hann hafi veiddr verit né dauðr fundinn⁶; ok þat þykki mér líkt, at þeir sé eigi fleiri en tveir í⁷ höfum, ok öngvan ætla ek þá auka geta sín ámilli, þvíat ek ætla þá hina sömu jafnan vera, ok eigi mundi öðrum fiskum hlýða, at þeir væri svá margir sem aðrir hvalir fyrir mikilleika sakir þeirra, ok svá mikillar atvinnu er þeir þurfu. En sú er náttúra sögð [þeirra fiska⁸, at þegar er hann skal eta, þá gefr hann ropa mikinn upp or hálsi sér, ok fylgir þeim ropa mikil⁹ áta, svá at allskyns fiskar, þeir er í nánd verða staddir, þá samnask til, bæði smáir ok stórir, ok hyggjask sér skulu þar matar afla ok góðrar atvinnu; en þessi hinn mikli fiskr lætr standa munn sinn opinn meðan, ok er þat hlið eigi minna en sund mikit eða fjörðr, ok kunnu fiskar eigi at varask þat at renna þar í með fjölda sínum. En þegar er kvíðr hans er fullr ok munnr, þá lýkr hann saman munn sinn, ok hefir þá alla veidda ok inni byrgða, er áðr girntusk þangat at leita sér til matfanga.

¹) fiska beztr átum ²) til augna ok móti líkþrá ok riðu (innriðu) ³) mjök margra tilf. ⁴) sjaldnast ⁵) allfjölgan vera ⁶) hvergi hefi ek spurt hann veiddan eða dauðan fundinn ⁷) it mesta í öllum ⁸) þess fisks ⁹) gjör mikit ok

Nú höfum vér flesta hluti talda ok sagða, þá er helzt mun þykkja undarligir í Íslands höfum, ok heldr þó suma hluti hér talda, er í öðrum stöðum er meiri gnótt, en þar sem þeir eru nú nefndir.

XIII. Sonr. Nú með því at vér höfum getit flestra fiska þeirra, er þar hvarfla¹ í höfum, þá sem nökkurrar minningar eru verðir ok² umræðu, þá fýsumk vér at ræða um þá hluti, er á landinu eru helzt minningar verðir. Hvat ælti þér um þann mikla eldsgang, er þar er ofrmikill á því landi, hvárt hann mun vera af nökkurri landsins náttúru, eða kann þat at vera, at hann sé af andligum hlutum? Eða hvat ætli þér um þá hina ógurliku³ landskjálfta, er þar kunnu at verða, eða þau hin undarligu vötn eða ísa, er þar þekja öll lönd hit efra?

Faðir. Þat þykki mér vera mega um ísa, þá er á Íslandi eru, at þat land gjaldi návistar þeirrar, er þat liggr nær Grænalandi, ok er þess ván, at þaðan standi mikill kuldi, með því at þat er umfram öll lönd ísum þakit. En nú með því at Ísland tekr þaðan mikinn kulda, ok hefir þó lítinn verma af sólinni, þá hefir þat fyrir því svá mikla gnótt ísa yfir fjallgörðum sínum. En um ofrgang elds þess, er þar er, þá veit ek síðr hvat ek skal þar um ræða, þvíat þar er undarlig náttúra [um hann⁴. Ek hefi spurt í Sikiley, at þar er mikill eldsofrgangr, hann brennir bæði tré ok jörð; ok er mér svá sagt, at í Dialogo hafi hinn helgi Gregorius svá mælt, at píslarstaðir sé í Sikiley, í þeim eldi er þar er; en menn draga þó meiri likendi til þess, í þessum eldi er á Íslandi er, at þar sé vist píslarstaðir; fyrir því at sá eldr, er í Sikiley er, þá dregr hann til sín⁵ kvika hluti, þar sem hann brennir jörð ok tré. Þvíat tréit er kvikt, þat vex ok gefr grönt lauf, ok svá hrörnar þat ok þornar, þegar þat tekr at deyja; en fyrir því má þat kvikt kalla, meðan þat [er grönt⁶, at þat deyr þegar er þat hrörnar. Jörðina má ok vist kvika kalla; hon gefr stundum mikinn ávöxt, en þegar sá er niðr fallinn⁷, þá gefr hon nýjan ávöxt; svá ok öll líkamlig skepna, sú er af jörðu grær, ok má hana því vist kvika kalla. En hvárntveggja þann hlut, tréit ok jörðina, þá brennir Sikileyjar eldr, ok dregr til sinnar næringar. En sá eldr er á Íslandi er, þá brennir eigi tréit, þóat í sé kastat, ok eigi jörðina, en steina ok hart berg þá⁸ dregr hann til sinnar næringar, ok kveikisk þar af, svá sem annarr eldr af þurru viði; ok er aldri svá harðr steinn né berg, at [hann bræði⁹ eigi sem vax, ok brenni síðan sem feitt oleum; en þóat þú skjótir trénu í eldinn, þá sviðnar þat at eins ok vill

¹) vafra; váfa ²) í ³) undarligu ⁴) með hánun ⁵) sinnar næringar
⁶) grær ⁷) ok hrörnar (hrörnaðr) tilf. ⁸) þat ⁹) sá eldr bræðir

eigi brenna. Nú með því at þessi eldr vill eigi við annat fæðask en við dauða skepnu¹, en hann hafnar allri skepnu, er annarr eldr fæðisk við, þá má þat víst kalla, at sá eldr er dauðr, [ok er hann til þess líkastr, at hann sé helvitis eldr, þvíat þar eru allir hlutir dauðir².

Svá [virdask mér ok vötn þau sum, er þar eru, um dauðleik sinn at sumri náttúru sem eldr sá, er vér ræddum um³; þvíat þar eru þær keldur, er æ ok æ vella ákalliga bæði vetr ok sumar. Nú er stundum svá [mikill ákafi á velli þeirra⁴, at þær spýja langt í lopt upp vatni or sér⁵; en hvat sem menn leggja þar ihjá keldunum, í þeim tíma er þær spýja, hvárt sem þat er klæði eða tré, eða [hvatki hlut sem vatn þat kann á at koma⁶ í niðrfalli sínu⁷, þá verðr þat at steini, ok þykki mér þau likendi mest til draga, at vatnit mun dautt vera, at þat dregr til dauðrar náttúru hvetvetna þat, sem þat vætir með sínu ádrifi; þvíat steinninn hefir dauða náttúru. En með því at sá eldr væri eigi dauðr, ok yrði hann með einnihverri landsins náttúru, þá mætti⁸ þetta líkast vera um vöxt landsins, at grundvöllr þess mun vaxinn með mörgum æðum⁹ ok tómum smugum eða stórum holum. En síðan kunnu þeir atburðir at verða, annathvært af¹⁰ vindum eða af afli gnýjanda gjálfrs, at þessar æðar¹¹ eða holur verði fullar af vindum svá mjök, at þær þoli eigi umbrot vindsins, ok kunnu þaðan af at koma landskjálftar þeir inir miklu, er á því landi verða. Nú ef þetta mætti vera með nökkurum likendum eða hætti, þá mætti þat vera af því hinu sterka umbroti, er [veðrit hefir¹² í grundvöllum landsins¹³, at þaðan mætti eldr sá hinn mikli kveikjask ok koma, er brestr¹⁴ upp í ýmsum stöðum landsins¹⁵.

Nú skal þetta eigi hafa fyrir sannfræði, at svá sé, sem nú höfum vér umrætt, nema heldr þat, at draga slíka hluti saman til likenda, er vænligast þykkir til vera; fyrir því at þat sjám¹⁶ vér, at af afli kemr eldr allr; þar sem saman kemr högg harðs steins ok harðs járns, þá kemr þar eldr af því jární ok afli, er þau berjask. Trjám máttu ok til þess saman riða, at þar fáisk eldr af því erfiði, er þau hafa; þat verðr ok iðuliga, at tveir vindar¹⁷ rísa upp í senn, hvárr í móti

1) þvíat vér vitum at dauðr skepna er steinn ok berg *tílf.* 2) þvíat þeir hlutir eru allir dauðir, er hann kveikisk við 3) sýnisk mér at um vötn þau, er þar eru, þá eru þau með samri náttúru um dauðleik 4) mikil ákæfð þeirra velli 5) því enu heita *tílf.* 6) hvat lítit þat er, ef þat vatn kemr á 7) er keldan hefir áðr uppspýit fyrir ofrhita sakir *tílf. Udg.* 8) þætti mér 9) hæðum 10) smugligum *tílf.* 11) smugur 12) verðr 13) sem nú hefi ek um rætt *tílf.* 14) brennr 15) ok veldr vatnit því, at jörðin brennr eigi, en eldrið, at hon sökkr eigi *tílf. Udg.* 16) vilum 17) eldar

öðrum, ok ef þeir mætask í lopti, þá verðr þat mikit högg, svá at þat högg gefr mikinn eld af sér, ok dreifisk hann víða um lopt. Þat kann ok stundum vera¹, at sá eldr dreifisk til jarðar, ok gerir þar mikinn skaða, ok brennir þar hús ok stundum skóga, ok skip í hafi. En allir þessir eldar, er nú hefi ek talda, hvárt sem þeir koma af jární eða vinda umbroti í lopti, eða af einhverju því ofrefli, er eld má gefa, þá brenna þeir þó tré ok skóga ok jörð. En sá eldr er fyrr ræddum vér um, ok upp kemr á Íslandi, þá hafnar hann öllum þessum hlutum, svá sem fyrr sögðum vér ífrá. Nú draga þau líkendi heldr grun á hans náttúru, at hann mun heldr koma af dauðligum hlutum ok öðru efni, en þessir eldar er nú ræddum vit² um. Ok ef þat er með þeim [hætti, sem nú höfum vit grun á³, þá er þat líkligt, at þeir hinir stóru landskjálftar, er þar verða á því landi, þá verða þeir af ofrgangi elds þess, er um brýzk í grundvöllum landsins.

XIV. Sonr. Enn girnumk ek með leyfi nökkurs at spyrja um þenna eld lengra. Þér gátut fyrr í yðarri ræðu, at Gregorius hefði ritat í Dialogo, at í Sikiley væri píslarstaðir, en mér þykki meiri líkendi, at á Íslandi muni vera píslarstaðir. En þar sem þér ræðit um, at svá mikil gnótt verðr eldsins í grundvöllum landsins, at landskjálftar verði af [umbroti eldsins⁴, enda er eldrinn svá heitr⁵ við stein eða berg, at hann bræðir⁶ þat sem vax ok nærisk við þat eina⁷, þá hugða ek, at hann mundi brátt bræða⁸ alla grundvöllu undan landinu ok svá öll bergin. Nú þóat [yðr þykki barnlig spurning mín⁹ um slíka hluti, vilda ek þess yðr biðja, at þér svarit líkendliga¹⁰, þvíat margs mun ek þess spyrja, at heldr mun æsku at kenna en vízku.

Faðir. Eigi efumk ek í því, at píslarstaðir eru á Íslandi í fleirum stöðum, en í eldinum einum, ok fyrir því at eigi er minni ofrgangr jökla ok frosts á því landi heldr en eldsins. Þar eru ok þær keldur ok vellandi vötn, svá sem fyrr sögðum vér ífrá. Þar eru ok ísköld vötn, þau er falla undan jökklum, svá stórum, at berg ok jörð er hjá ligg, þá skjálfa fyrir þær sakir, at vatnit fellr svá strítt ok með svá stórum forsum, at bergin skjálfa fyrir ofreflis sakir ok stríðleiks, ok eigi megu menn til ganga at forvitnask á þá árbakka, nema löng reip hafi ok sé borin á þá menn, er til vilja forvitnask at sjá, ok siti hinir fjarri, er gæta reipsins, svá at þeir eigi kost at draga þá þegar aptr til sín, [þegar stríðleikr vatnsins ærir¹¹ þá. Nú ætla ek þat víst,

¹) veita ²) vér ³) vexti sem nú hölluðum vér grunum til ⁴) umbrotum hans ⁵) hæltr ⁶) brennir ⁷) síðan tilf. ⁸) brenna ⁹) ek spyrja heimskliga með hugarveikan ¹⁰) líknliga ¹¹) er styrkleikr vatnsins hrærir(!)

at hvervetna þar sem svá mikil ákefð verðr í¹ slíkum ógnarhlutum, at þar eru vist þíslarstaðir; ok sýnir guð mönnum fyrir því svá mikla ógurliga hluti opinberliga á jörðu, at menn skuli því meir við sjá² ok ætla með sér, at þó væri miklar þíslirnar³ til at hyggja, [at þat skyldi maðrinn⁴ þola síðan er hann er framfarinn, sem nú sér hann meðan hann [lifir á jörðu⁵; en heldr þat, at hann skal þat ætla með sér, at miklu munu þeir hlutir stærri er úsýniligir eru, ok hánun eru eigi lofaðir at sjá. En þessir hlutir eru til vitnisburðar, at þat er eigi logit, er oss er sagt, at þeir menn eigu kvala vánir, er fram fara af þessum heimi, ok hér vilja eigi [við sjá⁶, meðan þeir lifa, fyrir sakir illra verka ok ranglætis. En þat mætti margir hyggja fáfróðir menn, at þat væri ekki annat en lygð, ok enskis vert, nema mælt fyrir ógnar sakir, ef eigi væri [slíkir vitnisburðir ihjá⁷, sem nú höfum vit um rætt. En nú má engi dyljask við, sá er sjá má fyrir augum sér, fyrir því at slíkir hlutir eru oss sagðir frá þíslum helvítis, sem nú má sjá í [þeirri ey, er Ísland heitir⁸; þviat þar er gnótt elds ofrgangs ok ofrefli frosts ok jökla, velliandi vötn ok stríðleikr ískaldra vatna.

En þeir hlutir er þú ræddir áðr um eldinn, at hann mundi bræða eða brenna grundvöllu landsins eða fjöllin, svá at alt landit mundi af því týnask, þá má þat eigi vera fyrir þann tíma, er guð hefir fyrir ætlat; þviat skepnan ok alt annat ræðr sér eigi sjálfst, heldr verða allir hlutir eptir því at fara, er guðlig forsjá hefir fyrir öndverðu skipat; ok mun þér skilnara⁹ vera, ef ek sýni þér [nökkur þau dæmi¹⁰, er slíka hluti megi eptir marka.

Þá er höfðingi dauðans vildi freista Jobs, þá átti hann þó eigi [framar veldi¹¹ en hann bað lofs¹² til¹³; ok er hann hafði lof fengit, þá átti hann þó eigi kost framar sinn vilja at drýggja, en hánun var lof til gefit; þviat gjarna mundi hann hafa viljat drepa hann í fyrstu, ef hánun væri þat lofat. En hánun var þar til leyfi gefit, at taká fé hans, ok hann tók þat alt í fyrstunni, þviat hánun var eigi lofat at týna hánun sjálfum. En þá er hann girntisk optar at biðja leyfis til meiri freistni við Job, heldr en fyrr hafði hann, þá var hánun lofat at drýggja vilja sinn á líkama Jobs ok öllum þeim [varnaði, er hánun¹⁴ varðaði¹⁵; en þat leyfi fékk hann eigi, at skilja önd hans frá líkama¹⁶, fyrr en sá tími kæmi, er sá hafði fyrir ætlat, er allan kost átti á [hans

1) at 2) varask 3) ógnir 4) þóat hann skyldi 5) er í þvísa holdi

6) viðvarask 7) slíkr vitni til 8) Sikiley ok Íslandi 9) skiljanligra

10) nökkurar dæmisögur 11) völd (vald) fyrr 12) leyfis 13) þóat hann vildi freista hans tilf. 14) hlutum er Job (hann) 15) utan önd hans

tilf. 16) líkam

dómi ok lífdögum¹. En þegar er Sathanas² hafði leyfi til þess fengit at drýgja vilja sinn á hánum, þá sýndi hann brátt hversu góðviljaðr hann var um þá hluti er hann átti kost á; þvíat svá er ritat at Sathanas tók frá Job [alla gnótt³ fjár ok 7 sonu hans ok 3 dætr, ok laust síðan allan líkam hans með líkþrá ógurligri millum hvirfils ok ilja.

Nú er sú grein á því, er oss hæfir vel at gæta, at höfðingi lífsins á vald á öllum hlutum, ok er hann sjálfr góðviljaðr; en höfðingi dauðans er illviljaðr ok á enskis kost, nema þess eins, at hann þiggr leyfi áðr af þeim, er öllum hlutum ræðr, en þat er allsvaldandi guð. Má fjándinn fyrir því eigi gera mönnum skaða, svá at þeir⁴ týnisk með dauðligum eldi⁵, þeim er hann kveikir ok [gætir síðan vakrliga⁶ með ógurligum jarðskjálftum eða grimmeik einhverjum eða illsku þeirri, er hann gírnisk; at hann fær eigi leyfi til meira en slíkra hluta, sem þá hefir hann frammi, ok helzt birtask eptir því líkum dæmum, sem nú sagða ek þér um Job, ok bæði eru ærin ok nóg því lík, ef þess þætti nauðsyn vera at leiða svá mörg dæmi í eina ræðu.

XV. *Sonr.* Þess betr þætti mér, er ek mætta fleiri dæmi af yðrum munni heyra, þau er mik leiði til fróðleiks. En þessi dæmi er nú hafi þér um rætt, þá leiða mik til fullrar skilningar um þat, at þar sem Sathanas átti eigi kost at drýgja vilja sinn á einum manni um þat fram sem hánum var lofat, þá er þat víst, at síðr mun hann eiga vald á mörgum þúsundum manna, at drýgja vilja sinn á þeim um þat fram, er hánum er leyfi til gefit, hvárki fyrir sjálfan sik né einn-hvern sinn embættismann. Nú með því at vér skulum enn fram á leið á þessarri gamanræðu halda, er nú höfum vit⁷ umrætt, þá vil ek forvitnask, ef yðr sýnisk nokkurir hlutir fleiri í þessarri ey, þeir er minningar sé verðir til umræðu, ok undarligir munu þykkja.

Faðir. Flestra hluta höfum vér þeirra getit í þessarri ey, er helzt eru umræðu verðir. En þó eru enn þeir hlutir sumir, er geta má ef vill. Á því landi er málmr sá mikill, er járn skal af gera, ok kalla menn þann málmr rauða eptir mállyzku sinni, ok svá kalla menn hér með oss. En sá málmr hefir verit ærinn einn dag fundinn, ok menn hafa ætlat at búa annan dag ferð sína þangat, ok blása þar ok gera járn af, þá hefir sá rauði horfit svá í brott, at engi maðr veit hvar [hann kom niðr⁸, ok er þat kallat á [því landi⁹ rauða-undr. Þá er sá enn annarr hlutr, er mönnum þykkir undarligir vera. Svá er sagt, at keldur sé þær á Íslandi, er menn¹⁰ kalla ölkeldur, ok er því svá

¹) ok dómsorði ræðr um ²) Satan ³) alt of ⁴) alt ⁵) eldum ⁶) gerir síðan úslökkviliga ⁷) vér ⁸) kominn er ⁹) á þeirra tungu ¹⁰) landsmenn

kallat, at vatn er þar er í, er líkara þessjat¹ munngáti en vatni; ok þóat menn drekki þar af, þá fyllask menn eigi af því vatni, svá sem af öðru vatni, heldr sjatnar þat vel, ok renur í hörund² sem munngát. Fleiri eru keldur á því landi en einn, er ölkeldur eru kallaðar; en þó er sú ein, er bezt er ok frægust af öllum, ok liggr sú í dal þeim, er heitir Hitárdalr. Svá er sagt [af þeirri keldu eða vatni því er þar er í, at þat er dámat allíkt munngáti, ok til gnógs at drekka³; ok þat er mælt, at þat fái á mann svá nökkut⁴, ef þat er mjök drukkít. En ef menn gera hús um kelduna, þá hverfr hon brott or húsinu, ok brestr upp fyrir utan húsit⁵. Svá er ok sagt, at menn megi⁶ þar af drekka við kelduna, slíkt hverr vill, en ef þeir fýsask brott at hafa með sér, þá dofna þat skjótt, ok er þat þá eigi betra en annat vatn, eða þaðan af verra. Nú gátum vér fyrir því svá margra hluta ok smárna, at slíkir hlutir þykkja undarligir þar vera. Eigi má ek hug minum á koma fleiri þá hluti, er þar eru áminningar verðir í því landi.

XVI. Sonr. Nú með því at vér höfum gamanræðu [upphafða ok rétt⁷ um undr þau, er á Íslandi eru ok í Íslands höfum, þá lúkum vér henni með því, at vér höfum⁸ minning þeirra hluta, er í Grænaland's höfum eru, eða á landi sjálfu, ok þau undr er þar eru.

Faðir. Þat er mælt um Grænaland's höf, at þar sé skrimsl í, ok ætla ek þau þó eigi opt fyrir augum verða⁹, en fyrir því kunnu menn þó frá at segja, at menn munu sét hafa ok varir við orðit. Svá er sagt um þat skrimsl, er menn kalla hafstramba¹⁰, at þat sé í Grænaland's hafi. Þat skrimsl er mikit vexti ok at hæð, ok hefir staðit [upp rétt¹¹ or hafinu. Þat hefir svá sýnz, sem þat hafi haft manns¹² herðar, háls ok höfuð, augu ok munn, ok nef ok höku; en upp í frá augum ok brúnum þá hefir verit því líkast, sem maðr hafi haft á höfði hvassan hjálm¹³. Axlir hefir þat haft svá sem maðr, en engar hendr, ok svá hefir þat sýnz sem þegar hafi þat svengzk¹⁴ frá öxlum ofan, ok æ því mjórri er þat hefir neðarmeir verit sét. En þat hefir engi sét, hversu hinn neðri endir er skapaðr á því, hvárt heldr er, at sporðr hefir á verit sem á fiski, eða hefir hvast niðr verit sem hæll. En líkamr þess hefir þvílíkr verit at ásyn sem jökull¹⁵. Engi hefir þat svá glögt sét, hvárt heldr hefir á verit hreistr sem á fiski, eða húð sem á manni. Jafnan þegar þetta skrimsl hefir sét verit, þá hafa menn

¹) at þef ²) hold ³) frá þeirri keldu, at þat vatn er þar er í, er gott at drekka, ok þessjat allíkt munngáti ⁴) nökkut svá ⁵) í einhverjum stað tilf. ⁶) megu ⁷) í munni at ræða ⁸) heyrum ⁹) bera ¹⁰) hafstramb ¹¹) rétt upp ¹²) andlit tilf. ¹³) eða kumbl tilf. *Udg.* ¹⁴) sveigzk ¹⁵) maðr hafi sét á jökul

ok vitat [vísan storm í hafi eptir¹. Þat hafa menn ok markat, hversu þat hefir horft eða fallit síðan á sjó, þá er þat hefir steypzk; en ef þat hefir horft at skipi ok þangat steypzk, þá hafa menn vist vitat sér manntjón á því skipi; en ef þat hefir horft frá skipi ok þangat steypzk, þá hafa [menn verit í góðri vilnan², at þeir mundi halda mönnum, þóat þeir hitti í stóran sæ ok storma mikla.

Þat hefir ok enn sét verit þar eitt skrimsl, er [menn kalla margýgi³. Þess vöxtr hefir svá sýnzkt sem þat hafi kvennmanni líkt verit upp ifrá lindastað, þvíat þat skrimsl hefir haft á brjósti sér stóra spena svá sem kona, langar hendr ok sitt hár ok vaxit svá at öllum hlutum um háls ok um höfuð sem maðr. Hendr hafa mönnum sýnzkt miklar á því skrimsl ok eigi með sundrslitnum⁴ fingrum, heldr með þvílíkri fit sem tengjask saman á fitfuglum. Niðr ifrá lindastað hefir þat skrimsl sýnzkt líkt fiski bæði með hreistri ok með sporði ok sundfjöðrum. Þetta skrimsl hefir svá verit sem hit fyrri, at sjaldan hefir þat sýnzkt nema fyrir stórum stormum. Þetta hefir verit athæfi þessa skrimsl, at þat hefir opt kafzk⁵ ok jafnan svá upp⁶ komit, at þat hefir haft fiska í höndum sér, ok ef þat hefir horft at skipi ok leikit sér við fiska eða kastat fiskum at [skipinu, þá hafa⁷ menn verit hræddir um þat, at þeir mundu⁸ fá stór manntjón. Þat skrimsl hefir ok sýnzkt mikit ok hræðiligt⁹ í andliti með [hvössu enni ok breiðum augum¹⁰, mjök mynt, ok með broknum kinnum. En ef skrimsl þat etr sjálft fiska eða kastar á haf frá skipi, þá hafa menn verit í góðri ván um, at þeir mundi halda mönnum, þóat þeir féngi stóra storma.

Nú er þat enn eitt undr í Grœnalandi hafi, er ek em eigi fróðastr um, með hverjum hætti er þat er, þat kalla menn hafgerðingar¹¹; en þat er því líkast sem allr hafstormr ok báruv allar, þær sem í því hafi eru, samnisk saman í þrjá staði, ok gerask af því þrjár báruv; þær þrjár gerða¹² alt haf, svá at menn vitu hvergi hlið á vera, ok eru þær stórum fjöllum hærri, líkar bröttum guípum, ok vitu menn fá dæmi til, at þeir menn hafi or höfum komizkt, er þar hafa í verit staddir, þá er þessi atburðr hefir orðit. En því munu sögur vera af görvar, at guð mun æ nökkura þaðan hafa frjálsat¹³, þá sem þar hafa verit staddir, ok mun þeirra ræða síðan dreifzkt hafa ok fluzkt manna í millum, hvárt sem nú er svá frá sagt sem þeir hafa helzt um rætt, eða er nökkut þeirra ræða aukin eða vönuð¹⁴, ok munu vér fyrir því varliga um

¹) vísa storma eptir koma ²) menn góða ván á ³) margýgr er kölluð ⁴) sundrskiptum ⁵) kafat; kafs leitat ⁶) or kafi ⁷) þeim mönnum er á skipi eru, þá hafa þeir ⁸) mundi ⁹) reiðuligt ¹⁰) hvössum augum ok breiðu enni

¹¹) hafgerðinga; hafgerðingar; hafgerðina ¹²) girða ¹³) frelst ¹⁴) vanat*

þá hluti ræða, at vér höfum fá þá hitta nýliga, er þaðan hafi¹ komizk, ok oss [kynni þessi tíðendi² at segja.

En í því samia hafi þá eru þó mörg fleiri undr, þóat þau megi eigi með skrimslum telja; þvíat þegar er or [sækir hinum mesta háleik hafsins³, þá er svá mikil gnótt⁴ ísa í hafinu, at ek vita eigi dæmi til þvílíkra annarstaðar í öllum heiminum. Þeir ísar eru sumir svá flatar, sem þeir hafi frosit á hafinu sjálfu, annathvært fjögurra álna þykkvir eða fimmi, ok liggja svá langt undan landi, at þat verðr annathvært fjögurra daga ferð⁵ eða fleiri, er menn fara [at ísum⁶. En þeir ísar liggja meir í landnorrðr eða til norðrs fyrir⁷ landinu, heldr en til suðrs eða útsuðrs eða vestrs; ok fyrir því skal um landit sigla, hverr er landinu vill ná, til útsuðrs ok⁸ vestrs, til þess er hann er umkominn⁹ alla þessa ísa¹⁰ ván, ok sigla þaðan ok til landsins. En iðuliga hefir menn þat hent, at þeir hafa ofsnumma landsins leitit, ok hafa þeir fyrir því í þessa ísa komit¹¹; ok sumir þeir er þar hafa í komit, þá hafa týnzk, en sumir hafa ok or komizk, ok höfum vér nökkura sét af þeim ok heyrt þeirra ræður ok frásögur¹². En þat hafa allir til ráðs tekit, þeir sem í [þessa ísavök¹³ hafa komit, at þeir hafa tekit smábáta¹⁴ ok dregit á ísa upp með sér, ok hafa svá leitit landsins, en hafskip ok allr [annarr fjárhlutr¹⁵, þá hefir þar eptir dvalzk ok týnzk; en sumir hafa ok úti búit síðan á ísum, áðr en þeir hafi landi náð, fjóra daga eða fimmi, ok sumir enn lengr.

Ísar þessir eru undarligir at náttúru; þeir liggja stundum svá kyrrir sem ván er at með sundrslitnum vökum eða stórum fjörðum, en stundum er svá mikil ferð þeirra ok áköf, at þeir fara eigi seiinna en þat skip, er gott byrleiði¹⁶ hefir, ok fara þeir eigi sjaldnar móti vœðri en fyrir, þegar sem þeir taka ferðina. Þar eru enn ok sumir þeir ísar í því hafi, er með öðrum vexti eru, er¹⁷ Grænlandingar kalla falljökla¹⁸. Þeirra vöxtr er eptir því sem hátt fjall standi upp or hafinu, ok blandask eyvitar¹⁹ við aðra ísa, [nema sér einum saman heldr hann²⁰.

Í því hafi eru ok hvalakyn mörg, þau sem vér höfum fyrr um rætt. Svá er ok sagt, at þar sé ok öll selakyn í því hafi, ok fylgja þeir mjök ísum þessum, svá sem þar sé ekki þrot ærinna átu. En þessi eru þau kyn sela, er þar eru: Eitt kyn af þeim er þat, er

1) hafa 2) kunnu skilvísliga frá 3) kemr mesta hafi 4) mikill gnótt* 5) leið 6) til lands tilf. 7) frá 8) eða 9) umkomit* 10) mgl.* 11) ratat 12) frásagnir 13) ísavákkir 14) sína báta 15) farmrinn 16) byrskreiði; góðan byr 17) ok 18) falljaka; fjalljökla *Udg.* 19) þeir eigi (eyfið) 20) en standa sér einir saman

náselar¹ heita, ok verða þeir ekki lengri en fjögurra álna langir. Þá er þat annat selakyn, er erkselar² heita, ok verða þeir fimm álna langir, eða sex þeir er lengstir verða. Þá er þat hit þriðja selakyn, er flettuselar³ eru kallaðir, ok verða þeir þvílíkir at lengð, sem þeir er áðr ræddum vér um. Þá er þat hit fjórða selakyn enn, er granselar heita, ok verða þeir sumir sex álna eða sjau, þeir er lengstir verða. Þá eru enn sum smærri þar selakyn, ok er þat kallat af þeim eitt kyn opnuselar⁴, ok eru þeir fyrir því svá kallaðir, at þeir symja⁵ eigi á grúfu sem aðrir selar, heldr symja þeir opnir eða elligar á hlið, ok verða þeir ekki stærri en fjögurra álna. Þá er þat enn eitt selakyn enn smæst, er skemmingr heitir, ok eru þeir eigi lengri at vexti en tveggja álna, ok er þat með undarligri náttúru, þvíat svá er frá sagt, at hann ferr undir þá ísa, er flatir eru, ok annathvart eru fjögurra álna þykkvir eða fimm, ok blása (upp) í gegnum þá, svá at þeir hafa stórar vakir þar sem þeir vilja.

Nú er þat enn eitt kyn eptir, er Grœnlendingar [kalla í tölu⁶ með hvölum, ok virðisk mér svá, at þá megi heldr telja með selum⁷, er rostungr heitir, ok verða þeir at vexti fjórtán álna eða fimtán, þeir sem lengstir verða. Vöxtr þess fisks er allr sem sels, bæði háir ok höfuð ok húð ok fitjar aptr, ok sundhreifar frammi svá sem á sel; eigi er hann ok⁸ ætr á föstudögum heldr en aðrir selar. En þat bregðr af vexti hans frá öðrum selum, at hann hefir tennr tvær stórar ok langar umfram aðrar smátennr, ok standa þær í efra gómi í öndverðu höfði, [nálíga hálftrar annarrar álnar langar, þær sem lengstar verða⁹. Húð hans er góð ok þykk til reipa, ok rista menn þar af sterkar álar, svá at vel draga sex tígir manna eitt reip eða fleiri, ok geta þó eigi slitit. Þessi selakyn er nú höfum vér um rætt, þá eru fiskar kallaðir, þvíat þeir fæðask í sjó ok lifa við aðra fiska, ok eru þeir mönnum vel ætir, ok þó eigi sem hvalar¹⁰, þvíat hvalar eru ætir á föstudögum sem aðrir fiskar, en þessir fiskar eru eigi ætir, nema þá er kjöt skal eta. En eigi veit ek fleiri hluti í Grœnalands hafi sjálfu, þá er mér þykki [getu verðir eða frásagnar, nema þat sem nú höfum vér rætt¹¹.

XVII. *Sonr.* Þessir hlutir munu öllum þykkja undarligir þeim sem heyra, bæði um skrimsl þau er töld hafa verit í hafi því (ok fiska). Svá skilsk mér ok, at þetta haf mun vera stormsamara en hvert annarra, ok þykkir mér því þat undarligt, at þat er þakt með ísum um vetrum ok sumrum umfram öll önnur höf þau sem eru¹²; ok þykkir

¹) nösalar; no(rð)selar* ²) örkselar ³) flettiselar ⁴) vöðluselar ⁵) svima
⁶) telja ⁷) en með hvalakyni tilf. ⁸) vel ⁹) mgl.* ¹⁰) hvalir ¹¹) minningar vert eða umræðu ¹²) í veröldu tilf.

mér undarligt, hvi menn girnask þangat svá mjök at fara, er svá mikill lifsháski liggr við, eða hvat menn sækja til þess lands, þat sem til nytsemda horfir eða gæzku. Svá vil ek ok þess með leyfi spyrja, við hvat sá lýðr lifir, er þat land byggvir, eða hversu landinu er farit, hvárt þat er ísum þakt sem hafit, eða er þat þitt, þóat hafit sé frosit, eða er nökkut sáð á landinu sem á öðrum löndum. Svá forvitnar mik ok þat, hvárt þér ætlit at þat sé meginland eða eyland, eða eru þar dýr nökkur á því landi, eða slíkir hlutir sem á öðrum löndum eru¹.

Faðir. Þar er þik² forvitnar um þat, hvat menn sækja þingat til lands þess, eða hvi menn fara þangat í svá mikinn lifsháska, þá dregr þar til þreföld náttúra mannsins. Einn hlutr er kapp ok frægd, þvíat þat er [mannsins náttúra³ at fara þangat, sem mikils er háská ván, ok gera sik af því frægan. En annarr hlutr er forvitni, þvíat þat er ok [mannsins náttúra⁴ at forvitna ok sjá þá hluti, er hánun eru sagðir, ok vita hvárt svá er, sem hánun var sagt eða eigi. Hinn þriði hlutr er fjárföng, þvíat hvervetna leita menn eptir fénu, þar sem þeir spyrja, at féföngin eru, þóat mikill háski sé annan veg við. En á Grœnalandi er svá sem þú mátt [vánu nær⁵ vita, at alt þat sem þangat kemr af öðrum löndum, þá er þar dýrt, þvíat þat land liggr svá í fjarska við önnur lönd, at þangat fara sjaldan menn. En hvetvetna þat sem þeir [skulu landinu með hjálpa⁶, þá verða þeir þat alt at kaupa af öðrum löndum, bæði járn⁷ ok svá við allan þann sem þeir skulu hús af gera. En⁷ þenna fjárlut fletja menn þaðan móti sínum varningi: bukka⁸ vöru ok nauta vöru ok sela húðir, ok reip þau er fyrr ræddum vér um, er [menn rista af fiskum þeim er rostungr er kallaðr, ok svarðreip heita, ok tenur þeirra⁹.

En þar sem þú ræddir um þat, hvárt þar væri nökkut sáð eða ekki, þá ætla ek þat land litit af því fram flytjask, en þó eru þeir menn þar er helzt eru ágætastir ok rikastir kallaðir, at þeir leita við fyrir freistni sakir at sá¹⁰; en þat er þó mestr fjöldi á því landi, er eigi veit hvat brauð er ok aldrigi sá enn brauð¹¹. En er þú leitaðir um mikilleika landsins, eða hvárt þat er eyland eða meginland, þá ætla ek fá vita mikilleika landsins, en allir geta þess, at þat sé meginland ok áfast við önnur meginlönd¹²; þvíat þat er ásynt, at þar er fjöldi þeirra dýra, er menn vitu at á meginlöndum fœðask, en lítt í eylöndum. Þar er heri margr ok vargar, ok [mikill fjöldi¹³ hreindýra, ok þykkjask

1) þar sem meginland er *tílf.* 2) þú* 3) margra manna háttir 4) margra manna skaplyndi 5) vánir 6) þurfu nauðsynligast 7) ok tjöru *tílf.* 8) skinn ok *tílf.* 9) svörðr er ristinn af rostungi, ok þær tenn er af þeim fiski eru 10) líla akra *tílf.* *Udg.* 11) korn 12) lönd 13) mikil gnótt

menn vita, at þessi dýr fæðask ekki á eyhlöndum nema menn flyti [í, þat þykkjask menn ok víst vita, at engi maðr hefir flutt þau á Grænaland, nema þau hafa sjálf runnit af öðrum meginlöndum¹. Björn er þar ok á því landi, ok er hvítr, ok ætla menn at hann fæðisk á því landi, þvíat hann hefir alt aðra náttúru en svartir birnir, er í skógum ganga; þeir veiða at sér hross ok naut ok annat bú², ok fæðask við þat, en hinn hvíti björninn, er á Grænalandi er, þá ferr hann mest í hafi út á ísum, ok veiðir þar at sér bæði sela ok hvala³, ok lifir við þat; svá er hann ok vel fær til sunds alls sem selar eða hvalar.

En þar sem þú spurðir hvárt landit væri þítt eða eigi, eða væri þat ísum þakt sem hafit, þá skaltu þat víst vita, at þat er litill hlutr á⁴ landinu er þítt er, en alt annat þá er ísum þakt, ok vitu menn því eigi hvárt landit er mikit eða litit, at allir [fjallgarðarnir ok allir dalarnir⁵ eru ísum⁶ þaktir, svá at hvergi finnr hlið á. En þat mun þó raunar vera, at vera munu þau hlið, annattveggja í dölum þeim er liggja millum fjallanna, eða með ströndum, er dýrin megu gegnum⁷ hitta, þvíat eigi mætti dýrin elligar renna af öðrum löndum, nema þau finni hlið á ísum ok landit þítt. En opt hafa menn freistat at ganga upp á landit á þau fjöll er hæst eru í ýmisum stöðum at sjásk um, ok vildu vita, ef þeir fynni nökkut er þítt væri á landinu ok byggvanda, ok hafa menn hvergi þat funnit, nema þar sem nú [búa menn⁸, ok er þat⁹ litit fram með ströndunni sjálfri.

Marmari er þar mikill á því landi, þar sem bygt er, með ýmisum lit, bæði rauðr ok blár¹⁰ ok grænfaínn. Valr¹¹ er þar ok mikill ok margr í því landi, sá er í öðrum löndum þætti mikil gersemi í vera: hvítir valir, ok er hann gnógari þar en á engu¹² landi öðru, ok kunnu landsmenn sjálfir þó sér ekki [af at nýta¹³.

XVIII. Sonr. Þér gátut þess ok fyrr í yðarri ræðu, at ekki sáð er á því landi, ok vil ek nú þess spyrja, við hvat þat fólk lifir, er á því landi er, eða hversu [mikit þat fólk er, eða hvat matvistum þat hefir, eða hvárt þat hefir tekit við kristni¹⁴ eða eigi.

Faðir. Fátt er fólk á því landi, þvíat litit er þítt, svá at byggvanda er, en þat fólk er kristit, ok kirkjur hafa þeir ok kennimenn. En ef þat lægi nær öðrum löndum, þá mundi þat vera kallaðr þriðjungr af einum byskups dómi¹⁵, en þó hafa þeir sér nú byskup, þvíat eigi [hlýðir annat¹⁶, sakar svá mikillar fjarvistar sem þeir eru við

¹) þau, en þess er hér engi ván ²) búfé ³) hvali ⁴) af ⁵) fjalldalir
⁶) jökklum ⁷) gagnum* ⁸) er bygt ⁹) einkum tilf. ¹⁰) bláfáinn ¹¹)
fugl ¹²) nökkuru ¹³) í nyt at færa ¹⁴) mannmart á landinu er, eða
hvárt þat er kristit ¹⁵) dæmi ¹⁶) má annat hlýða

[aðra menn¹. En þar er þú leitar eptir því, við hvat er þeir lifa á því landi, [með því at þeir hafa ekki sáð; en² við fleira lifa menn en við brauð eitt. Svá er sagt, at á Grænalandi eru grös góð, ok eru þar bú góð ok stór, þvíat menn hafa þar mart nauta ok sauða, ok er þar smjörgerð³ mikil ok osta; lifa menn við þat mjök, ok svá við kjöt ok við allskonar veiði, bæði við hreina hold ok hvala ok sela, ok bjarnar hold, ok fæðask menn við þat þar á landi.

XIX. *Sonr.* Enn þykkir mér nökkut vanspurt vera um þetta land. Hvat ætlit ér at valdi, hvi þat land [hafi meiri ísa fjölda en ekki annarra⁴, eða hafit þat sem þar er um, ok þó skilsk mér þat af, at hafit sé bæði djúpt ok þó mjök salt, ok svá iðuliga gjálfrsamt, ok hugða ek at þat mundi eigi auðveldliga⁵ frjósa, þvíat hvervetna þar sem hafit er djúpt ok þó saltr særinn, þá kunnu varla at frjósa, en þó allra sízt þá er hræring hafsins fylgir ok grjálfrljótt⁶ verðr. En mér heyrisk svá um þetta haf, er nú ræddum vér um, ok svá landit, þá verðr aldriigi millum [at eigi er ísum þakt hvártveggja landit ok hafit⁷, nema þat kunni at verða stundum hér ok hvar, at hlið verðr á ísum fyrir hræring gjálfrsins⁸, en eigi fyrir ylja sakir.

Nú með því at þar er æ jafnan frostit⁹ bæði vetr ok sumar, þá vil ek nú þess [biðja, at þér skýrit¹⁰, hversu veðrátta er á því landi, hvárt þar verða nökkurir yllir eða fögr sólskin sem í öðrum löndum, eða er þar jafnan ill veðrátta, ok fyrir því svá mikil gnótt¹¹ ísa ok frosts, ok vil ek at þér [lýsit fyrir mér þenna¹² spurning, ok svá um þat sem ek hefi fyrrmeir spurt í okkarri ræðu, ok um þat er Grænlandingar kalla norðrljós; ok vilda ek nú at þér leystit þenna spurdaga fyrir mér, ok um þat, hvat þér ætlit, í hverjum hlut heimsins er þetta land liggr, hvárt þat liggr á einnihverri¹³ utanverðri heimsins síðu, eða liggr þat nökkut inn í landaklofa sem önnur stór lönd, með því at þér segit at þat er áfast við önnur meginlönd.

Faðir. Þessa hluti sem nú hefir þú spurða, þá má ek þik eigi sannfróðan¹⁴ göra til fulls, fyrir því at ek hefi engan þann funnit, er kannat hafi allar kringlur¹⁵ heimsins eða hans vöxt, eða rannsakat hafi allar heimsins síður eða landa skipan eða þau endimörk¹⁶, sem

¹) önnur lönd eða þjóðir ²) þó þar sé ekki sáð, þá eru þau enn fleiri lönd, er eigi eru sáð á, ok lifa menn á því landi, þvíat ³) smjöræði ⁴) hefir meir ísa en hvert annat í veröldu ⁵) öruggliga ⁶) gjálfrsamt ⁷) hvarki á hafinu né landinu at eigi sé ísum þakt ⁸) hafsins ⁹) frostit* ¹⁰) spyrja ¹¹) mikill gnótt* ¹²) leysit (glósit) fyrir mér þessa ¹³) einhverri ¹⁴) um tilf. ¹⁵) alla kringlu ¹⁶) endimerki (eyðimerki)

þar eru í skipuð; ok ef ek hefða nökkurn þann funnit, er þessa hluti hefði sét ok rannsakat, þá mætta ek þik nú hér sannfróðan um göra, en þat má ek í ljós láta við þik, hvat getur¹ manna eru, þeirra sem helzt hafa ætlat eptir líkligleikum².

En þeir menn sem helzt hafa ritat um heimsins vöxt eptir tilvísan Ysiori eða annarra fróðra manna, þá hafa þat mælt, at í hinnum³ eru þeir⁴ meginvegir sem úbyggvanda er undir; er einn svá heitr, at ekki má undir búa fyrir hita sakir ok bruna, ok hvetvetna brennr er undir verðr, ok þykkir mér þat líkast, at sá mun vera [meginrásar vegr⁵ sólarinnar, ok ætla ek allan þann veg skipaðan vera með log-andum geislum hennar, ok má eigi fyrir því þar undir búa, engi sá er vel tempraðan bólstað vill hafa. Svá hafa þeir ok mælt um þá tvá vegu er [í hinni⁶ liggja, at þar er úbyggvanda undir, at þeir sé svá kaldir, at fyrir þá sök sé eigi hægra undir þeim at búa fyrir kulda sakir en hinnug er fyrir ofrhita sakir; þvíat þar hefir kylrinn⁷ svá mikit afl undir sik dregit, at vatnit hafnar náttúru sinni, þvíat þat snýsk í jökul, ok svá öll löndin þekjask með ísum, ok svá höf, ef undir þeim veg liggja, ok skilsk mér þá þat, at fimn sé vegirnir í hinnum⁸: tveir þeir er byggvanda er undir, en þrír [hinir, er úbyggvanda er undir⁹.

Nú er þar alt byggvanda undir þeim vegum, er millum eru kuldans ok brunans, ok er þat líkt at því sé landaskipti á, at sum sé heitari en sum, ok liggi þau nærmeir brunaveginum er heitari eru. En þau lönd sem köld eru, svá sem lönd vár, þá liggja þau þeim veg nærmeir, er kaldr er, ok frost má við koma sínu afli at svala. En eptir hugþokka mínum at ætla, þá þykkir mér þat líkast, at hinn heiti vegrinn liggir¹⁰ or austri ok í vestr, með bjúgum hring brennanda vegar, [umkringðum öllum jarðar böllum¹¹. En þat er þá líkast móti því, at þeir hinir köldu vegirnir liggja á hinum yztum síðum heimsins til norðs ok suðrs. Ok ef ek hefi þetta ætlat¹² eptir rétttri skipan, þá [er þat eigi úlíkt¹³, at Grœnaland liggi undir þeim kalda veginum, fyrir því at þat vitni bera flestir Grœnalandi, þeir sem þar hafa verit, at kuldinn hefir þar fengit yfrit afl sitt, ok svá herra hvervetna vitni á sér landit ok hafit, [at þar er algangsi¹⁴ orðit frostit ok megin afl kuldans, þvíat þat er bæði frosit um vetrum ok sumrum, ok hvártveggja¹⁵ ísum þakt.

Þat mæla menn ok víst, at Grœnaland liggi á yztu síðu heimsins

1) fróðra tilf. 2) líkendum 3) heiminum 4) þrír 5) meginvegir rásar

6) hinnveg 7) kuldinn 8) heiminum 9) sé úbyggvandi 10) liggir

11) belli; fra [umkringjandi allan jarðarböll *Udg.* 12) skilit 13) væri

líkligt heldr 14) gnógt 15) fra [þvíat hvártveggja er

til norðrs, ok ætla ek ekki land út or kringlu heimsins frá Grœnalandi, nema hafit mikla, þat er umhverfis rennr heiminn; ok þat mæla menn, þeir sem fróðir eru, at þat sund skerisk íhjá¹ Grœnalandi, er hit tóma haf steypisk inn í landaklofa, ok síðan skiptisk þat með fjörðum ok hafsbotnum allra landa millum, þar sem þat nær² at renna inn í kringlu heimsins.

En þar er þú spurðir eptir því, hvárt sól skinn³ á Grœnalandi, eða [verði þat nökkut sinni at þar sé fögr veðr⁴, sem í öðrum löndum, þá skaltu þat vist vita, at þar eru fögr sólskin, ok heldr er þat land veðrgott kallat⁵. En þar skiptisk stórum sólargangr, þvíat þegar sem vetr er, þá er þar nálíga alt ein nótt, en þegar er sumar er⁶, þá er nálíga sem alt sé einn dagr; ok meðan er sól gengr⁷ hæst, þá hefir hon ærit afl til [skins ok⁸ hjartleiks, en litit afl til yljar ok hita; en hefir hon þó svá mikit afl, at þar sem jörðin er þið, þá vermir hon svá landit, at jörðin gefr af sér góð grös ok vel ilmandi, ok má fólkit fyrir því vel byggva landit, þar sem þat er þitt, en þat er afar⁹ litit.

En sá¹⁰ hlutr er þú hefir opt eptir spurt, hvat vera mun þat er Grœnlendingar kalla norðrljós, þá em ek eigi um þann hlut fróðastr, ok hefi ek þá menn funnit iðuliga, er langar stundir hafa á Grœnalandi verit, ok þykkjask þeir þar eigi sannfróðir um vera, hvat þat er. En þó er svá um þann hlut sem um flesta aðra, þá sem menn [vitu eigi til sanns¹¹, at vitrir menn færa í ætlan ok í getur, ok geta slíks um, sem þeim [þykki þá vera vænligast ok sannligast¹². En þessi verðr náttúra ok skipan á norðrljósi, at þat er æ þess ljósara, er sjálf er nótt myrkvari, ok sýnisk þat jafnan um nætr, en aldrigi um daga, ok optast í niðmyrkrum, en sjaldan í tunglskini; en þat er svá tilskýnum¹³, sem maðr sjái [mikinn loga langa leið af miklum eldi¹⁴. Þar skýtr af í lopt upp at sjá hvössum oddum, misjöfnum at hæð ok mjök úkyrrum, ok verða ýmisir hærri, ok bragðar¹⁵ þetta ljós [alt tilskýnum¹⁶ svá sem svipandi¹⁷ logi. En meðan þessir geislar eru hæstir ok hjartastir, þá stendr þar svá mikit ljós af¹⁸, at þeir menn er úti verða staddir, þá megu þeir vel fara leiðar sinnar, svá ok at veiðiskap¹⁹, ef þeir þursfu; svá ok ef menn sitja í húsum sínum, [þeim

¹) inn hjá ²) náir ³) skíni ⁴) þar yrði nökkur sólskin ⁶) um hásum-ars skeið tilf. Udg. ⁶) kemr ⁷) sem tilf. ⁸) síns ⁹) cinkum ¹⁰) einn tilf. ¹¹) ífa um ¹²) þykkir líkast vera, at satt sé ¹³) á at líta í ásýn ¹⁴) langan veg til loga mikils ¹⁵) bragar ¹⁶) til at sjá ¹⁷) lifandi; skipandi ¹⁸) þessum eldsvim ok leiptr tilf. Udg. ¹⁹) veiði sinni

er skjáir eru á¹, þá er svá ljóst inni, at hverr maðr kennir annan, sá sem inni er staddr; en svá er þetta ljós brígðiligt², at þat þykkir stundum vera dökkvara, svá sem þar gjósi upp svartr reykr á millum eða [þjukkr mjörkvi³, ok er þá því líkast at [ljósit kvefisk þá⁴ i þeim reyk, sem þat sé búit at slokna; ok sem þat kvóf⁵ tekr at þynna⁶, þá tekr þat ljós annat sinni at⁷ birtask, ok þat kann at verða stundum at mönnum sýnisk svá, sem þar skjóti af stórum gneistum, svá sem af sindranda jární því er nýtekit verðr or afli. En þá er nóttin líðr ok dagr nálgask, þá tekr þetta ljós at lægjask, ok er þá sem [hverfi alt í þann tíma⁸ er dagr birtisk.

En þeir menn, er í ætlan⁹ eða í umræðu hafa slíka hluti fært, þá eru þeir þrir hlutir er menn hafa í getur fært, at einnhverr [mundi vera af þeim¹⁰. Menn segja sumir, at eldr kringi umhverfis höfin ok öll vötn þau sem hit ytra renna um böll jarðarinnar. En með því at Grænaland liggr á hinni yztu síðu heimsins til norðrs, þá kalla þeir þat mega vera, at þat ljós skini af þeim eldi, er umhverfis er kringðr hin yztu höfin¹¹. Þetta hafa ok sumir í ræður¹² fært, at í þann tíma er rás sólarinnar verðr undir belli¹³ jarðarinnar um nóttina, at nökkurir skimar megi af hennar geislum bera upp á himininn, með því at þeir kalla Grænaland svá utarlíga liggja at á þessi heimsins síðu, at brekkuhvelit jarðarinnar má þar minka, þat er fyrir berr skin sólarinnar. En þeir eru sumir er þetta ætla, ok þat þykki ok eigi úlíkast vera, at ísarnir ok frostit dragi svá mikit afl undir sik, at af þeim [geisli þessi skimi¹⁴. Eigi veit ek þá hluti fleiri, er í getur sé fært um þetta mál, en þessa þrjá hluti, er nú ræddum vér um, ok engan dæmum vér sannan af þeim, en þessi þykki mér eigi úlíkastr, er síðast ræddum vér um. Eigi veit ek ok fleiri þá hluti á Grænalandi, er mér þykkja áminninga¹⁵ verðir í umræðu, en þessa er nú höfum vér um talat ok hér eru ritaðir eptir ætlan hoskra manna.

XX. *Sonr.* Þeir hlutir eru hér allir um ræddir, er mér þykki undarligir vera, ok þó mikill fróðleikr¹⁶, at maðr má fara út or heiminum ok sjá sjálf þau endimerki, er guð hefir skipat¹⁷ með svá miklum torfærum, sem nú hafi þér frá sagt, en enn þykki mér lítit vansurt

1) ok er skér yfir*; þeim er skjár eru fyrir 2) brígðult 3) þykkir myrkvi

4) ljós vili kefjask (kæfask) 6) kóf; kaf; þann myrkva 6) ok af at

hrinda tilf. 7) skírnask ok tilf. 8) hverfr þegar 9) glósun 10) muni

sannr af vera 11) er hit ytra renna (skína) um hvel (böll) jarðarinnar

tilf. 12) getur 13) belti 14) skini þessi geisli; en *Papircodex* tilf.:

þá þeir berjask sundr ok saman í þeim miklu Dumbshöfum 15) minningar

16) mikil úðendi 17) skapat.

um þetta sama mál, eptir því sem þér gátut í [hinu fyrra orði¹. Þér sögðut svá at þessum þrem gátum, at yðr þótti þat líkast vera, at þetta ljós mundi skína² af frosti ok jöklum³, en í fyrra orði létut þér þat fylgja, þá er þér sögðut, hversu þetta ljós var tilsýnum, at þar skaut upp endr ok sinnum⁴ þoku ok mjörkva⁵ líkum⁶ svörtum reyk í því ljósi, ok þykkir mér þat undarligt vera, ef kuldinn er þar svá algangsa⁷, at af hánum stendr⁸ þetta ljós, líkt eldligum geislum, hvaðan reykr sá kemr er stundum þykkir skýja⁹ ok skyggva fyrir ljósi, svá at þat þykkir nálíga kvasua við; þvíat mér þykkir þat líkt, at heldr verðr reykrinn af ylinum en af frostinu. Þá er enn sá annarr hlutr, er mér þykkir ok undarlígr vera, er þér gátut enn fyrr í yðarri ræðu, at þér töldut heldr Grænaland vera veðrgott, enda er þat þó fullt af jöklum ok frosti; þá má ek þat varla skilt fá, hversu þat land má veðrgott vera.

Faðir. Þat er þú spurðir um reyk þann, er stundum sýnisk fylgja norðrljósi, ok lézt þat fylgja, at þér þótti þat líkt, at reykrinn kæmi heldr af yl en kulda, þá sanna ek þat með þér. En þú mátt þat vita, at hvarvetna þar sem jörðin er þið undir jöklinum, þá varðveitir hon æ nökkurn verma í undirdjúpum sínum; svá ok hafit undir ísumum, þá varðveitir þat ok nökkurn yl í djúpum sínum. En ef jörðin væri án allan verma eða yl, þá væri hon öll í einum þela frá ofanverðu ok niðr til hinna neztu grundvalla; svá ok höfin, ef þau hefði engan [hlut verma¹⁰ í sér, þá væri þat alt einn jökull frá ofanverðu ok til grunns. [Verða munu ok hvárttveggja¹¹ stórar rifur á þeim jöklum er á landinu liggja, eða svá ok¹² vakir á þeim ísum er í hafinu liggja. En hvarvetna þar sem jörð verðr ber, sú er þið er, hvárt sem heldr er, at hon berask þar sem engi liggr jökull yfir henni, eða bærask hon undir gínandi rifum jökulsins, svá ok hafit þar sem þat berask undir sundrslitnum vökum íssins, þá gefr hvárttveggja þaðan¹³ ropa af undirdjúpum sínum, ok kann vera at þat dupt¹⁴ samnisk saman, ok sýnisk þat líkt reyki. eða mjörkva¹⁵, ok taki sú þoka fyrir at draga norðrljósi þeim sinnum, er [því þykki líkt vera sem þat kvæfi¹⁶ reykr eða mjörkvi¹⁷.

En þar er þú ræddir um veðrleik landsins, at þér þótti þat undarligt, hvi þat land var veðrgott kallat, þá vil ek þat segja þér,

1) fyrri ræðu yðvarri 2) skima; gljá upp; brá ok gljá 3) sjálfum tilf 4) stundum 5) myrkva 6) líkan* 7) ágangsamr; gagnsær 8) gljár (gljáir); glóar 9) skýra 10) verma lukt 11) En nú ælum vér at verða munu á hvárutveggja 12) stórar tilf. 13) þiðan 14) kóf; kaf 15) myrkva 16) kefi 17) fra [þat sýnisk reykligt vera

hversu því landi er farit. Þeim snum er þar kann illviðri at verða, þá verðr þat þar með meiri ákefð en í flestum stöðum öðrum, hvártveggja um hvassleik veðra ok um ákefð frosts ok snjóa¹. En optast halda² þar illviðri litla hríð, ok er langt í millum at þau koma, ok er þá góð veðrátt millum þess, þóat landit sé kalt, ok [verðr því náttúra jökulsins³ at hann verpr af sér jafnan köldum gust, þeim sem elum hrindr brott af hans andliti, ok heldr hann optast beru höfði⁴ yfir sér. En jafnan gjalda hans þó nálægir grannar, þvíat öll önnur lönd, þau er í nánd hánun liggja, þá taka mikil illviðri af hánun, ok koma þau [öll þá á⁵, er hann hrindr af sjálfum sér með köldum blæstri. Nú ef þér skilsk þetta, þá þykki mér eigi fleiri svör hér til koma, en nú hefir þú heyrt hér af þessu.

XXI. Sonr. Þessir hlutir skiljask mér allir vel, ok þykki mér víst sannligt, at svá muni vera; en þó eru enn þeir hlutir, er þér gátut litlu fyrr í yðarri ræðu, er ek vil enn með yðru leyfi til forvitnask. Þér sögðut svá, at báðar siður heimsins væri kaldar, jafnvel hinn syðri sem hinn nörðri; en ek heyri þat alla menn segja, þá sem sunnan af löndum koma, at þau sé æ þess heitari, er maðr ferr sunnar; svá ok allir þeir vindar er or suðrættum koma, þá eru þeir bæði blautari⁶ ok hlærri en aðrir vindar. Svá gera þeir vindar ok iðuliga um vetrum [góðan þey⁷, þóat aðrir vindar sé svá kaldir, at frost standi af ok ísa leggi. En þá er varmt er sumar, þá er þó æ jafnan sunnavindr hlærri en aðrir vindar. Nú ef yðr leiðisk eigi spurning mín ok þætta ek eigi ofmargs spyrja, þá vilda ek enn biðja yðr, at þér veittit svör þessarri spurning.

Faðir. Þá er ek sagða yðr, at á hinnum váru skipaðir þrír vegir torfæriligir, einn brennandi en tveir kaldir, þá gat ek þess, at hinn heiti vegr beygisk or austri ok í vestr. En ef ek hefi þat sagt með rétttri skipan, þá ætla ek víst, at jafnköld [sé at því i⁸ syðri siðunni sem í nörðri; en þó ætla ek öll þau lönd, er liggja nær hinum heita veginum, hvárt sem þau liggja fyrir sunnan hann eða norðan, þá ætla ek öll þau heit vera, en hin ætla ek köld vera löndin, er sjarri liggja á hvárritveggja siðunni. En þar er þú gatz þess, at allir menn segja löndin æ því heitari, er sunnar ferr, þá ætla ek þat því valda, at þú munt engan þann funnit hafa, er jafnlangt hafi suðr á lönd farit frá þeim⁹ heita veginum, sem þessi lönd liggja norðr í frá, er nú höfum vér um rætt. En þar sem þú ræddir um þat, at vindarnir þeir sem or suðrættum koma eru varmari en aðrir, þá er þat líkt at

¹) hríða ²) haldask ³) veldr þ. n. j. af því ⁴) heiði ⁵) el á þá; öll á þá

⁶) blíðari ⁷) stóra þeyi ok miklar hlákur ⁸) lönd sé á þeirri ⁹) hinum

hann verði varmr til vár at koma, þóat hann blési¹ af sunnanverðri fros-
inni heimsins síðu, þvíat hann blæss gegnum boginn² hring brennanda
vegar, ok kemr hann því varmr norðr í gegnum hann, þóat hann blási
kaldan³ sunnan til. Ok ef menn byggi jafnær hinum kalda veginum
á syðri síðu, sem Grænendingar búa á hinni nörðri, þá ætla ek vist,
at jafnvarmr kæmi norðanvindr til þeirra sem sunnanvindr til vár;
þvíat svá eigu þeir norðr at líta til miðs dags ok allrar sólar rásar,
sem vér eigum suðr at líta, er fyrir norðan búum sólina.

Þat sem fyrr höfum vit um rætt, at um vetrum er hér sólargangr
lítill, en svá mikil gnótt um sumarit, at nálíga er alt sem einn dagr
sé, nú skaltu á því marka, at vegr sólarinnar er einkum breiðr, ok
er eigi rás hennar svá mjó eða bein, sem hon renni jafnan á einum
streng. En þegar hon tekr hinar yztu [renslur á skáðum⁴ veg til
suðrs, þá hafa þeir sumar ok nógan sólargang, er búa á yztum síðum
heimsins til suðrs, en vér höfum þá vetr ok eklu⁵ sólargangs. En
þegar sem sól tekr hina yztu renslu til norðrs, þá höfum vér yfrinn
sólargang, en þeir hafa þá kaldan vetr; ok ferr svá jafnan, at hon
stígr þá upp til norðrs, er hon stígr niðr til suðrs, en þar⁶ hon stígr
niðr til norðrs, þá tekr hon at vaxa til [hinnar syðri síðu⁷.

Þat skaltu ok vita, at svá ferr dægraskipti sem sólargangr; þvíat⁸
sumum stöðum er þá miðr dagr, er sumum stöðum er mið nótt; en
sumum stöðum rennr þá dagr upp ok lýsir, er sumum stöðum [tekr
at rökkva ok náttu⁹; þvíat jafnan fylgir dagr sólinni ok ljós, en
skugginn flýr sólina ok sækir þó eptir henni æ sem hon líðr undan,
ok er þar jafnan nóttin sem skugginn er, en þar jafnan [dagr sem
ljósi¹⁰ er. En nú ef þessir hlutir skiljask þér allir vel, er vit höfum
nú um rætt þessar stundir, hvárttveggja um dægrasar eða sólargang,
eða allir aðrir þeir hlutir er vit höfum þar um rætt, þá máttu vera
fyrir því fullgóðr farmaðr, at fáir munu um slíka hluti fleira spurt
hafa en þú.

XXII. *Sonr.* Vist þætti mér nú fróðleikr í vera, ef ek mætta
alla hluti þá muna, er þér hafit mér nú kunniga gerva. Svá þykkjumk
ek nú þat sinna í yðarri ræðu, at yðr þykkir yfrit margra hluta ek
hafa spurt í þessarri ræðu. En ef yðr leiðisk eigi spurning mín, þá
er sú enn ein litil spurning, er ek vilda til forvitnask með yðru leyfi,
ok mér þykkir horfa til farmanna iðróttar.

Þér gátut þess mjök löngu í yðarri ræðu, at þat byrjaði þeim

1) blási 2) bjúgan 3) kaldr 4) skóddum; *fra* [reglur á sínum 5) ekki
6) þegar 7) suðrættar 8) í tilf. 9) rökkr ok kveldar; húmar mikit ok
náttar 10) ljóss dagr sem sólina

mönnum er farmenn vilja vera, at vera árbúnir um várum, ok sjá við því at vera um haustum lengi í hafi, en á tíma kváðut þér eigi, nær yðr þœtti fyrst til hättanda vera um¹ várum at fara yfir höf landa á millum, eða svá ok, nær yðr þœtti síðast til hättanda yfir höf at fara um¹ haustum. Þess gátut þér, með hverjum atburð höfn tóku at lægja² storma sína, en um þat ræddut þér ekki, með hverjum hætti þau taka at úkyrrask; ok vil ek enn gjarnsamliga biðja, at yðr leiðisk eigi at leysa þessa spurning fyrir mér, þvíat mér virðisk, at berask mætti svá at, at þœtti eitthvert sinn nauðsynligt at vita, ok þó fróðligt at kunna.

Faðir. Þeir hlutir er þar ræðir þú nú um, þá er varla sem með einum hætti, þvíat höf eru eigi öll jöfn, [höf eru³ eigi öll jafnstór. [Smá höf eru skipuð⁴ með litlum torfærum, ok megu menn til hætta flesta alla tíma yfir þau at fara; þvíat þar er fyrir litlu at sjá, eins dægrs byr eða tveggja, þeim mönnum er veðrkænir eru. Þvíat þau eru mörg lönd, er gott er til hafna í, þegar er menn koma⁵ til lands. En hvervetna þar sem svá er tilvaxit⁶, at menn megu biða byrjar í góðri höfn, eða elligar sé góðra hafna [fyrir ván⁷, þegar maðr kemr fram, enda hafit svá litit, at eigi þarf lengri forsjá fyrir at hafa en eins dags ferð eða tveggja, þá má yfir slík höf hætta næsta í hvern⁸ tíma er sýnisk. En þeim⁹ er leið er skipuð með torfærum meirum, annathvart með löngu hafi rastafullu, eða elligar sé þeirra landa ván fyrir stafni, er háskasamligar hafnir¹⁰ eru í, annathvart fyrir skerja sakar eða boða eða grunna eða stórra sanda, þá er hvervetna þar sem svá er tilvaxit¹¹, at mikla forsjá þarf fyrir at hafa, ok eigi má þar síðarlíga til hætta at fara yfir slík höf landa meðal¹².

En þar er þú leitaðir eptir tíma, þá þykki mér þat sannligast, at varla sé síðar til hättanda yfir höf at fara en í þann tíma, er inn-gengr öndverðr October; þvíat þá þegar taka höf mjök at úkyrrask, ok vex þeirra stormr¹³ jafnan síðan því meir, er síðar er á hausti ok nærmeir sækir vetri. En í þann tíma er inn-gengr septima decima kal. Novembris, þá tekr austanvindr at úgledjask ok þykkisk vera

¹⁾ á ²⁾ stóra tilf. ³⁾ svá eru þau ⁴⁾ Sum höf eru smá ok skipuð; Sum eru smá, en sum eru stór, sum með miklum torfærum, en sum ⁶⁾ yfir haf tilf. ⁶⁾ tilvarit ⁷⁾ ván fyrir stafni ⁸⁾ hverjum ⁹⁾ í þeim stöðum ¹⁰⁾ ok hafnleysur tilf. ¹¹⁾ tilvarit ¹²⁾ En *Papircodex tilföier her*: Ísland er mjök fjarri öðrum löndum, ok eigi áfast við neitt land, ok er þangat mikit hafsmegin, ok ekki öllum tímum þangat sigl-anda; en hér á millum landa er minna vert at sigla, sem er á milli Danmerkr ok Englands, eða Noregs eða Saxlands, eða Írlands eða Svíaríkis ¹³⁾ straumur

afstignaðr eptir brauttekinn höfuðbúnað gulligrar kórónu. Því næst setr hann á höfuð sér skýþaktan hött¹, andvarpar af þjósti miklum svá sem syrgjandi eptir nýfenginn skaða. En þá er landsynningr lítr úfagnað granna síns, þá hryggisk hann með tvefaldri sorg. Sú er hans önnur sorg, at hann hræðisk slíkt rán sem austanvindr hefir fengit; en önnur er sú, at hann hryggisk af harmi góðs granna síns ok ágæts, hann æsisk af harmi reiðs hugar ok yglir brúnum undir [fólgnum skrúfi², ok blæss þjótsamliga³ hreytandi slefu. En þá er sunnanvindr lítr reiði násettra granna, þá skrýðisk hann með skýjæðri loðkáu, ok hirðir svá fyrir þeim sinn auð ok ylsamligar fêhirzlur, ok blæss harðliga svá sem með óttasamligri vörn. En þá er útsynningr verðr varr, at vinátta kólnar eptir rofnar sættir, þá klökk hann af harmi hugar með stórum regnelum, yglir augu yfir tárdöggu⁴ skeggi, belgir hvápta undir þykkskýjudum hjálmi, blæss af æði⁵ með köldum regnskúrum, leiðir fram harla þykkvar bylgjur ok brjóstmiklar báurur með skipgjörnum áföllum, ok býðr öllum hafstormum at æsask með kappsamligri reiði.

En þá er vestanvindr sér þat, at hánun kemr af austri hryggligr blástr ok harmsamlig andvörp, þar sem hann var áðr vanr þaðan við at taka skinandi geislum með hátíðligum vingjöfum, þá skilr hann þat görla, at sættir eru sundrslitnar ok uppsagt allri friðargerð, ok hryggisk hann með mikilli kviðu sakar úfriðar, ok ferr hann í svartan úgleðikyrtíl⁶, ok dregr þar yfir sik gráskýjaða káu, ok kastar ákafliga öndu með harmsamligri kviðu⁷, sitr með snerkjanda nefi ok frottandi⁸ vörnum. En þá er bráðlyndr útnyrðingr sér þenna hryggleik granna sinna ok lítr skaða sjálfs síns um kveldligar fegrðir, þær er hann var vanr áðr at hafa, þá sýnir hann skjótt lunderni með stríðri reiði, yglir heldr hvassliga brýnn, hreytir harðliga með skrapanda⁹ hagli, ok leiðir fram glumrandi reiðiþrumur með ógurligum eldingum, ok sýnir af sinni hendi ógurliga reiði án allrar vægðar. En þá er norðanvindr¹⁰ saknar þeirrar bliðu, er hann fékk af sunnanvindi, ok mildligra vingjafa, þá leitar hann at sínum fjárhirzlum¹¹ ok hrósar þá þeim auð, er hann hefir gnógastan til, ok leiðir fram dökkvan skima með glæanda¹² frosti, setr á höfuð sér ískaldan hjálm yfir jökluðu skeggi, blæss stríðliga at¹³ hagslfullum skýfjöllum. En kaldr landnyrðingr sitr reiðuliga með snjódrifnu skeggi ok gustar kaldliga vindþrotnum¹⁴ nösun, eitlar

¹) hatt ²) flóknu skýi; flóknum skrúfi (kúfi) ³) þjóðsýniliga með ⁴) tárdögguðu ⁵) mikilli tilf. ⁶) úgleðiskyrtíl ⁷) ok þjósti tilf. ⁸) frostandi; þrútnandi ⁹) krapanda ¹⁰) kemr ok tilf. ¹¹) fêhirzlum
¹²) gljánda; glýjanda ¹³) af ¹⁴) vindþrútnum

augum undir hrinfrosnum brúnum, snerkir kinnr undir kaldskýjuðu enni, hvetr hvápta með ískaldri tungu, blæss af þjósti með [smogligu rennidrifi¹.

En at sundrslitnum friði millum þessarra átta höfðingja ok alcestum vindum með stormsamligri ákesð, þá görir mönnum úfært yfir höf at fara landa á millum með mörgum torfærum: dagr skemmisk, en nótt myrkvisk, haf úkyrrisk, báru styrkjask, en [ádrykkir kólna², regn stærisk, en stormr kveikisk³, boðar vaxa, en strandir synja góðra hafna, menn dæsask⁴, en skipfarmi kasta(r), ok týnisk iðuliga mikill mannaþjöldi sakar ofmikillar tilhættui; sálur eru lagðar undir háskasamliga dóma fyrir vangæzlu sakar ok skjótligs dauða. Nú er fyrir því öllum vitrum mönnum viðrsjanda, at verða síðarlíga í höfum staddir, þvíat við mörgum háskum er at sjá ok eigi við einum, ef maðr hættir of mjök undir slíka tíma. Nú er fyrir því þat betr tilætlat at fara meðan bezt er sumars, at þat er ván verr ef illa hlýðir, meðan vel er fyrir séð ok vitrlíga; en þat er víst betr en ván er at, ef þat ferr vel, er heimsklíga er til ráðit eða ætlat fyrir öndverðu, þóat þat hlýði stundum. Þat kalla ek vitrlígra til ætlat, at maðr siti, meðan svá mikilla háska er ván, ok neyti með góðu hófi ok róligri hvíld um vetrinn þess, sem hann aflar með starfi um sumarit, heldr en hann egni⁵ til þess með sínu sjálfræði, at hann týni allri þeirri afian á lítilli hríð⁶, er hann starfði⁷ til um sumarit. En allra mest er fyrir sjálfum sér at sjá, þvíat hann aflar aldri síðan, ef svá illa berr til, at hann fylgir tjóni sjálf.

XXIII. Sou. Nú er þetta vel ráðit, at ek jók mína spurning í næstu ræðu, þvíat ek hefði fengit af yðr síðan fróðlíg svör ok þó nýtsamlíg öllum þeim, er vit hafa til at skilja ok sér í nyt færa þessa hluti, er nú hafit þér um rætt. Fyrir því vil ek biðja yðr enn, at þér talit með nökkurum orðum um þat, hversu snemma um várit yðr þykki tilhættanda vera í höf at fara landa á millum með ákveðnum tíma, eptir því sem ek beiddumk í hinni fyrri spurningu.

Faðir. Flestöll höf fyrir utan hin stærstu höf, er mönnum vel tilhættanda yfir at fara í þann tíma, er öndverðr Aprílís gengr inn; þvíat í þann tíma er inngengr septima decima kal. Aprílís, þá tognar dagr, sól vex, en nótt skemmisk, norðanvindr fægir vægilíga andlit himins með svalri ok léttri veðrblöku⁸, ok sópar brott alla illviðris bakka⁹ ruglanda skýs, ok beiðisk nýrrar sættargerðar með bliðri eptirleitan, ok setjask þá [á nýja leik¹⁰ grið allra vinda á millum, þvíat

¹) snjólígu hrindrifi ²) áföll frjósa ³) stormar aukask ⁴) dasask ⁵) efni

⁶) stundu ⁷) mæðilíga tilf. ⁸) vindblöku ⁹) klakka ¹⁰) nýjaleik*

þá girnask þeir allir at taka hvíld eptir móðliga reiði ok erfiðligan blástr, ok samtengisk þá annat sinni ný sætt þeirra á meðal, eptir því sem fyrr var sagt, þá er um þeirra sættargerð var rætt; létta regnskúrir, báru lægjask, áföll minka, ok dvinar¹ allr þroti þjótanda hafs, ok létta allir stormar, kemr ró eptir hvíldarlaust rót².

Nú hefi ek gört sem þú beiddisk ok sýnt þér hvárntveggja tíma með ákvæðum, bæði um haustum ok um várum, nær mér sýndisk ráðuligast at fara yfir hafs háska. Svá hefi ek ok þá tíma þér kunna görva, er mér þykkja heldr til hvílda fallnir en fara. Markat hefi ek ok með nökkurum orðum fyrir þér birting lopts eða þau endimerki, er skipuð eru í himnum, hvárttveggja þau er torfærilig eru, ok svá hin er fær eru³. Ok ef þú mant alla hluti þessa inniliga, er nú hefi ek rædda fyrir þér, þá muntu eigi taldr vera með úfróðum farmönnum, ef þú vilt þessarrar iðróttar freista. Nú er ráð at festa hluti alla vel í hug þér fyrst, er nú hefir þú heyrða, en síðan er kostr at spyrja fleira ef sýnisk.

¹) svenar*; svinar; sjatnar ²) hvíldarlaus rott*; rólaust erfiði; rólausa reiði ok erfiði ³) ok undir má búa *tílf*.

XXIV. *Sonr.* Á hinum næsta fundi, er ek var á tali við yðr, herra! þá heyrða ek af yðrum munni spakliga ræðu ok nytsamliga, hverjum er nema vill, til [þeirrar iðróttar sem sú ræða var um gör, ok hefi ek síðan þá ræðu hugleidda, ok vænti ek, at ek muna¹ mjök hugfest hafa til minnis flesta alla þá hluti, er þar² var umtalat, hverja gæfu sem ek ber til fram á leið at fylgja; en ek munda þó þess þurfa, sem hverr annarra³, at fyigja vel öllu því, er maðr verðr góðs áskynja; [eru ok vænni þeir⁴ til er hugleidda en hinir er gleyma. En hverja gæfu ok auðnu sem ek ber til at fylgja, þá fýsir mik þó⁵ at nema, meðan þess er kostr. Nú með því at þeir hlutir eru enn í hug mér, er mik fýsir at spyrja, þá vil ek fyrri leyfis biðja [til ræðu, en ek byrja⁶ þá hluti, er mik forvitnar, en síðan vænta andsvara, er ek hefi mína ræðu flutta.

Faðir. Þat er næst ræddum vit um kaupmanna líf eða atferðir, þá ætla ek, at vit mintumk⁷ þeirra hluta flestra, er þar var mest nauðsyn um at ræða, ok þess vænti ek, at sá maðr mun eigi illa heitinn í atferð sinni, er þat varðveitir vel í alla staði, er þá var⁸ rétt. En ef þik forvitnar ok fýsir [enn nökkut framar þar um at spyrja⁹, þá vil ek bliðliga svara, ef ek kann; ok þóat þú vilir byrja aðra ræðu, þá vil ek gjarna svara, ef ek hefi fróðleik til, ok skaltu í leyfi spyrja slíks, er [þik fýsir¹⁰, en slíkt verði¹¹ til andsvara af minni hendi, sem guð gefr efni til.

Sonr. Þá ræðu er næst heyrða ek yðr segja um kaupmanna iðrótt¹², þá var hon með glöggvara¹³ fróðleik framflutt í svörum en í spurning¹⁴, ok vil ek nú láta þá ræðu hvilask. Nú með því at ek ætla þeirrar iðróttar at freista með yðru leyfi, þá kann þat at vera¹⁵, at mjök langt verði millum okkarra funda; en ef ek em yðr fjarri, þá er engi ván, at ek eiga kost yðars ráðs at leita, þóat ek vilda, ef hugr girnisk [nökkurs annars ráðs ok iðróttar en vera kaupmaðr¹⁶. En þóat vit finnimk heilir at guðs vilja, þá sýnisk mér þó vel ráðit, at ek spyrja þeirra hluta, er [forvitni mín beiðisk¹⁷, meðan ek

¹) mun ²) þá ³) annarr ⁴) enda eru þeir vænni ⁵) mjök tilf. ⁶) en ek vil ræðu byrja um ⁷) munum hafa getit ⁸) um tilf. ⁹) þó nökkut þar um at ræða fleira ¹⁰) þú vilt ¹¹) verðr ¹²) iðróttir
¹³) nægra ¹⁴) spurningum ¹⁵) veita ¹⁶) nökkut annarrar iðróttar heldr en kaupmanna iðróttir ¹⁷) mik forvitnar

á¹ vísan kost til orlausnar. En fyrir því er allra skyldast at nema úkunna hluti, meðan er þess er kostur, at eigi er víst, [hvárt þá er² kostur at spyrja³, er víst þætti nauðsyn at forvitnask. Nú ef svá kann at⁴ berask, at mér [verðr kunnigr kaupmanna siðr eða úkunna landa heimanför⁵, ok fýsir mik til konungs at fara ok sjá þar meira ágæti í siðum en í kaupförum sá ek, þá vilda ek gjarna⁶ heima nema af yðr þá siðu, sem í konungs föruncyti væri nytsamligastir⁷ at kunna, þóat eigi sé víst, at ek þurfa þar til at taka. Nú ef yðr sýnisk eigi slik forvitni þarflausa⁸, þá vilda ek at þér gerðit mik fróðan af⁹ þeim siðum, er nu hefi ek um rætt.

Faðir. Eigi má þat þarflausu⁸ kalla, at forvitnask¹⁰ þá siðu, er með konungi [eru ok hafa þarf¹¹, fyrir því at þar er upphaf allra góðra siða ok kurteisi¹², ef eptir því ferr sem skyldi, ok fornt er upphaf til. En þó er varla sem einfaldr sé siðr með konungi, þvíat þar eru margfaldar þjónostur ok embætti, ok eru þeir flestir allir í¹³ minni siðargæzlu, er minni eru í þjónostu. Ok þeir er ágætir eru í þjónostu, þá skilr þá enn mikít um siðu eða atferðir, ok er því verr, at optast verða þeir færri, er varðveita hina beztu siðu, heldr en hinir er meðalsiðarmenn eru eða varla svá. Nú veit ek eigi hvárri siðu er þik forvitnar, þeirra er beztir siðarmenn eru eða hinna er fleiri verða saman.

XXV. Sonr. Þat mundi mér vel gegna, ok hverjum þeim er forvitnask vill úkunna hluti, hvárt sem þat er um siðarnám eða annan fróðleik, at hverr nemi þat er bezt [væri ok nytsamligast¹⁴, þvíat þeir eru færri meistarnir, er þat kunni at kenna, ok alt er þat ok tornæmara, en hitt er fánýtt er eða með öllu [engu nýtt¹⁵. Nú með því at ek heyri þat, at á hvárutveggja mun grein vera, á þjónostu manna ok svá á siðum í [hird konungs¹⁶, þá vil ek nú þess biðja, at þér gerit mér [kunna alla¹⁷ þá skipan, er þar er, ok skýrit fyrir mér hver grein á þjónostu¹⁸ er, eða hvat hverri þjónostu fylgir; svá ok [um siðu, hverir þeir¹⁹ eru, er yðr sýnask góðir ok víst nauðsynligir at nema þeim, er konungi vill með sæmd þjóna, eða svá ok hverir víst eru viðrsjáandi ok hafnandi, ef maðr vill [siðarsamr vera²⁰. Ok leita ek því svá vandliga eptir þessarri ræðu, at ek hefi sét marga þá menn koma or konungs föruncyti, er ek hefi görla at hugt þeirra

1) sé svá 2) at þá sé 3) úkunna hluta tilf. 4) at at 5) taka at kynna ask kaupmanna siðir eða allra úkunna landa 6) hér tilf. 7) nauðsynligir 8) þarfleysa (-leysu) 9) at 10) um tilf. 11) þarf at hafa 12) hævesku 13) með 14) bæri ok n. væri 15) únýtt 16) konunga hirdum 17) kunnigt 18) þjónostum 19) eigi siðr, hverir siðir þar 20) siðarmaðr heita

siðum, ok hafa mér sýnz^k þeir flestir allir því [nær kurteisir¹, eða varla svá, sem hinir, er aldri kómu til hirðar. Nú veit ek eigi, hvárt er heldr er, at ek kann enga² skyn á hvat kurteisi³ er, eða er svá sem mér hefir sýnz^k.

Faðir. Ef þér verðr þess auðit at koma til hirðar, þá þarftu þat at varask, er þá hendir, er siðlausir koma til hirðar ok hæveskulausir koma frá hirð, ef þú vilt bæði heita siðgóðr ok hæveskr. En með því at þú hefir eptir leitat, hver grein á er þjónostum eða siðum í konungs hirð, þá skal þat nú skýra fyrir þér, ok svá hvat þeim veldr, er úhæveskir koma þaðan ok illa siðaðir. Því er líkt, ef skynlauss maðr ferr til hirðar, sem úfróðr maðr fari til Jórsala eða skilningarlauss komi í skóla góðan. Ef úfróðr maðr ferr til Jórsala, þá trúir hann sjálfr, at hann sé fróðr, ok segir ifrá⁴ sinni ferð, ok þat flest⁵, er fróðum manni þykki enskis vert nema gabbs⁶ ok háðs. Svá gerir ok hinn skilningarlaus, ef hann kemr frá skóla, þá hyggsk hann þegar vera góðr klerkr, at verðr feginn ok görir af mikit spott⁷, ef hann finnr⁸ þann, er ekki kann með öllu; en ef hann finnr nökkurn þann, er klerkr er, þá veit hann sjálfr ekki. Svá verðr⁹ ok ef úsnotrir menn koma¹⁰ til konungs hirðar, þá [sækja þeir¹¹ þegar sína maka¹², ok nema¹³ þat af þeim, er þeim¹⁴ er auðnæmast, ok hann var áðr orðinn mest áskynja, en þat er ekki nema skammsýni ok heimska. En ef¹⁵ hann kemr frá hirð, þá verðr hann slíka kurteisi ok siðu at sýna öðrum, sem hann nam þar¹⁶. En þó göra þat margir, þeir er af úkunnum stöðum koma, hvárt sem heldr eru af öðrum löndum¹⁷ eða hirðum, ok finna þeir [þá, er áðr hafa heima fyrir verit¹⁸, at bera mörg tíðendi, ok hyggjask¹⁹ þegar vera sannfróðir bæði um siðu ok tíðendi, er þeir sjá úkunna þjóðir eða önnur lönd, ok allra mest hendir þat skammsýna menn. Nú varask þú, at [eigi hendi þik slík úfræði²⁰, ef þú vilt vera [vel siðaðr²¹. En þar er þú leitaðir eptir, hver grein er væri á [þjónostum manna²² í konungs hirð, þá er þat skýranda, ok svá hvat hverri þjónostu fylgir.

Allir þeir menn er handgengnir eru konungi, þá eru húskarlar²³; en siðan greinisk tign ok vald með þeim, svá sem þeir kunnu til at þjóna, ok konungr vill hverjum gefit hafa. Nú eru þeir einir húskarlar,

¹) næst hæveskir ²) eigi ³) hæveska ⁴) mart frá ⁵) alt ⁶) eins tilf. ⁷) skaup ⁸) nökkurn tilf. ⁹) ferr ¹⁰) úsotr maðr kemr ¹¹) sækir hann ¹²) jafnmaka ¹³) nemr ¹⁴) hánun ¹⁵) þá er ¹⁶) áðr
¹⁷) eða herförum tilf. ¹⁸) hina, er heima hafa fyrir setit ¹⁹) þeir tilf.
²⁰) slík dæmi hendi þik eigi ²¹) siðugr ²²) þjónostumönnum ²³)
haus eða innan hirðar tilf. *Udg.*

er innan hirðar eru jafnan með konungi, ok eru þó eigi málamenn, ok eigi skulu þeir þar eta eða¹ drekka, sem hirð konungs matask². Þeir skulu ok þjóna í konungs garði alt þat er ræðismaðr krefr þá til, [hvárt sem hann krefr³ þá til ferða eða til annars verknaðar í konungs garði.

XXVI. Sonr. Þess vil ek biðja yðr, herra! at eigi virði þér [þetta mér til bráðskeytis eða⁴ þess, at ek vilja stöðva ræðu yðra, þóat ek spyrja með nökkurum orðum um þessarra manna þjónustu.

Faðir. Meðan vit erum í þessarri ræðu, spyr slíks sem þér sýnisk, heldr en þik iðri eptir, ok gangir þú fyrir því úviss þess, er þik forvitnar, at vanspurt sé af þinni hendi.

Sonr. Með því at þessir menn, er nú hafi þér um rætt, lifa með starfi ok verknaði í konungs garði, ok lifa þar hæveskulausir, svá sem í heraði, hvern snúð sjá þeir sinn⁵ í því, at vera heldr með konungi en vinna fyrir frændum sínum eða fedrum í heraði, eða fara kaupföllum⁶ ok afla sér svá heldr fjár.

Faðir. Þar eru mörg tilgöng⁷, at slíkir menn eru með konungi heldr en í heruðum eða kaupföllum. Þeir eru sumir, er fyrir því vilja heldr vera með konungi en í heruðum, þóat þeir vinni þar slík verk eða meiri, at þeir eru svá fátækir at fé, at eigi er kaupfarar kostur fyrir fátæktar sakar, ok eigu þeir þó margar góðar kynkvíslir; en ef þeir vinna í heruðum, þá eru þar margir fêmeiri, er eigi eru meiri at kyni eða varla svá. En ef þeir eigu nökkuru at skipta, þá taka hinir auðgu traust af fé sínu, ok bægja þeim er félausir eru, svá at þeir megu eigi réttu ná í þeirra viðrskiptum, ok þykki þeim betra at vinna í trausti með konungi en traustlausir í heraði. En sumum ganga til vígaferði⁸ eða önnur vandræði, ok þurfu þeir fyrir vandræða sakar leita sér trausts af konungs alli. Þeir eru ok sumir, at þat þykkir skemtan at vera jafnan í fjölda⁹, ok þó jafnan mikit traust, hvat sem til handa kann at berask. Ok ef þeir koma í herað, þar sem þeir þóttu áðr traustlausir vera, þá þykkja þeir síðan vera hvers manns jafnmakar fyrir trausts sakar, er þeir verða konungs menn; ok ef þeir verða drepnir í einvígum, þá tekr konungr¹⁰ 40 marka í þegn-gildi fyrir þá sem fyrir aðra þegna sina, ok mörk gulls umfram í húskarls gjöld, ef einnhverr verðr drepinn af hans húskörfum.

Vit þú ok þat, at margir koma þeir til hirðar or heraði, er þar [þykki mönnum lítil tilkæmd at vera¹¹; en þat verðr þó iðuliga, at

¹) né ²) eða drekkir í hans húsi tilf. ³) þóat hann krefi ⁴) mér bráðskeyti til ganga eða til ⁵) þann sér ⁶) kaupferðir ⁷) rök ⁸) vígaferli ⁹) mannfjöldi ¹⁰) fyrst tilf. ¹¹) þykkja lítills verðir

þeir fá mikil metorð af konungi sakar þjónostu sinnar, ef þeir kunnu til at gæta, er heima váru lítills virðir í heraði. En þeir sem mikils þóttu verðir heima með kotkörllum, bæði fyrir fjár sakar ok frænda ok fóstbræðra, þá verða þeir opt eigi meira virðir í hirðum með konungi en heima í heraði, eða stundum varla svá; ok fá þeir opt minni metorð með konungi, er fêrikir koma til hans, en hinir er fátækir koma. En þeir er með litlum fjárhlut koma til konungs eða með öllu engan, ok eigu ekki annars kost, en hafa slíkt sem konungr vill þá miskunnat hafa, þá [hefr hann¹ svá hátt bæði at ríki ok fjárhlutum, at þeir eru yfir² frændum sínum, þar sem þeir þóttu áðr eigi vera jafnmakar frænda sinna, en þeir kæmi til konungs; ok veldr því annattveggja hvatleikr þeirra í orrostum ok góðir siðir í hirð, eða eru hánum tryggvir um alla hluti, ok rækja vizku ok ástsemd við hann, ok hjálpar hann þeim viðr ok hefr hátt, er hann sér, at við hann vilja sanna ástsemd hafa ok með sannri vináttu vilja hánum þjóna. Nú valda slíkir hlutir því, at konungr hefr opt ok iðuliga þá hátt af sinni miskunn³, er fátækir eru, ok hætta fyrir því margir á at fara til konungs, at þess vænta allir, at þeir muni þaðan sæmd ok mikil metorð fá ok sémiliga uppreist.

XXVII. Sour. Nú þykkjumk ek hafa fengit gnóg svör ok sönn, svá at mér þykkir úkynligt, at þessir menn, er nú hafit þér um rætt, vili heldr vera konungsmenn en í heruðum, þóat þar verði með jafnþungu starfi eða þyngra en með bóndum. Ok vil ek nú þess biðja, at þér sýnit mér enn fleiri þær þjónostur, er með konungi eru, svá at mér sé ekki þat úkunnigt af þeim, ef svá má vera.

Faðir. Þat má vel vera, með því at þik forvitnar slíkra hluta, þá skal ek sýna þér þat sem ek veit þar af. Enn eru þeir húskarlar konungs innan hirðar með konungi, er auknefni eigu með húskarla nafni, ok heita þeir gestir, ok fá þeir þat nafn af fjölskyldri sýslu, þvíat þeir gista [margra manna hibiýli, ok þó eigi allra með⁴ vináttu; en þessir menn eru þó málamenn konungs ok taka hálfan hirðmanna mála. En þessi sýsla fylgir þessarra manna þjónostu, at þeir eru skyldir at halda njósnir um alt ríki konungs, ok verða varir, ef hann á nökkura úvini í ríki sínu; en ef úvinir verða funnir, þá skulu gestir fyrirkoma þeim, ef þeir megu því á leið koma; ok ef konungr vísar gestum at úvinum sínum, ok verða þeir drepnir, er at er vísat, þá eigu gestir fyrir starf sitt fjárhluti þeirra, þá er þeir flytja þat sinni brott með sér, fyrir utan gull, þat á konungr, ok svá alt þat annat, er

¹) hefr hann optsinnum hafit þá ²) fyrir ³) mildi ⁴) marga menn, ok þó suma eina með allri

gestir féngu eigi brott haft með sér. Ok hvar sem konungr verðr varr við úvini sína, þá er þat skyldarsýsla gesta at [liggja á¹ úvinum konungs, ok hreinsa svá [riki hans². En þeim sinnum sem þeir eru innan hirðar staddir með konungi, þá halda þeir ok allskyns vörðu yfir konungi, sem hverr annarra borðfastra manna í konungs garði, fyrir utan höfuðvörð, hann halda þeir eigi, ok eigi skulu þeir í því húsi yfir borð stiga til matar eða drykkjar, er konungr sitr³ eða hirð, nema um jól ok páskir, þá skulu þeir eta ok drekka í konungs höll með hirð hans, en eigi þess á millum. En ef einhverr verðr drepinn af þeim mönnum í einvígi, þá tekr konungr slikt eptir þessa menn, bæði í þegngildi ok svá í húskarls gjöld, sem eptir hina, er fyrr var frá sagt.

Þá eru þeir enn einir húskarlar konungs, er eigi eru borðfastir með hánum, ok sjaldan at eins koma til hirðar, ok enga hluti þiggja þeir af konungi nema hald ok traust til réttmælis⁴ við aðra menn, ok eru þeir þó konungs menn. Slikt⁵ tekr ok konungr, húskarls gjöld með þegngildi, eptir þessa menn, ef þeir verða drepnir, sem eptir þá sína húskarla, er borðfastir eru með hánum. En þessir menn verða hans menn af allskyns iðróttum, sumir bændr, en sumir kaupmenn⁶, ok sumir leikmenn. En þessa þjónustu eru þeir skyldir konungi at veita umfram aðra þegna hans, at hvarvetna þar sem konungs sýslumenn koma eptir hans boði at flytja konungs mál eða sýslu, ok verða⁷ þessir húskarlar fyrir staddir, er nú höfum vér um rætt, þá eru þeir skyldir til at fylla sýslumanna flokk, ok vinna þeim slikt föruneysi sem þeir eru til færir um öll konungs mál, en þeim á ok heimholt⁸ at vera traust af konungs mönnum til allra réttmæla⁹, þar sem þeir eigu málum at skipta; [svá ok ef þeir verða drepnir, þá eyksk slíku réttir konungs á þessum mönnum, sem á þeim er fyrr ræddum vér um¹⁰.

Þá eru þeir enn einir húskarlar konungs, er hafa fé af konungi í veizlur, sumir tólf aura, en sumir tvær merkr, en sumir þrjár merkr ok sumir meira, æ svá sem konungr sér afl ok traust af þeim verða. Þessir menn eru ekki borðfastir innan hirðar með konungi, heldr eru þeir í heruðum svá sem stjórnarmenn, þvíat þeir eru sumir lendra manna synir, en sumir eru svá ríkir bændr, at þeir þykkja vera lendra manna igildi¹¹. Þessir konungs húskarlar eru slikt skyldir konungi at þjóna, sem þeir er fyrr var um rætt, ok því meira, at þeir eru til meira færir, ok þeir hafa ok meiri sæmd¹² af konungi; ok svá nökkuru¹¹ eyksk réttir konungs af þessum mönnum, ef þeim verðr

1) leggja at 2) land hans ok ríki 3) sjálfir í tilf. 4) réttinda 5) slík

6) lausa menn 7) verði 8) heimilt 9) réttra mála 10) mgl.* 11)

ok stjórna þeir opt miklu tilf. 12) veizlur ok sæmdir 13) nökkur*

misþyrmt, sem fyrr var sagt. Nú¹ allir þessir konungsmenn, er vér höfum nú um rætt, ok eigi eru borðfastir með hánum, þá má þó konungr krefja af þeim slíkrar þjónustu, sem hánum sýnisk hverr þessarra vera til fallinn. Þeir verða sumir krafðir til at stýra langskipum í her úti með konungi, en sumir verða görvir í sendifarar landa á millum til útlenzkra konunga eða annarra höfðingja; sumir verða ok sendir landa meðal í kaupfarar með fé konungs eða með skipum hans. Nú eru þeir skyldir þessarra hluta ok svá allra annarra þeirra sem konungs nauðsynjar [bera til².

Nú hefi ek sagt þér frá nökkurum svá konungs þjónostumönnum, ok mátt þú ætla með þér, hverir þér þykki líkastir af þeim, er nú eru upptaldir, at vita allmiklit af hævesku eða þeim siðum, er í konungs hirð skyldi vera at réttu, ok eru þó allir þessir konungsmenn, ok máttu af slíku marka, at eigi má hverr maðr vita þegar alla konungliga siðu eða tign, er hann sér konung eða hans menn, fyrir því at sá maðr skal bæði vera siðnæmr ok þó vitr, er hann er eina tólf mánaði í konungs hirð, ok væri hann hvern dag innan hirðar með konungi, [er hann skal þó vera vel siðaðr úhæveskr³ á tólf mánaða fresti. Nú skaltu þat vita til sanns, at þeir eru fleiri með konungi, er þar eru mikinn hlut æfi sinnar, ok eigu kost hvern dag at sjá góða siðu, ok verða þó aldri hvárki vel siðaðir né kurteisir.

XXVIII. Sonr. Ef svá er mál með vexti, at nökkurir siðir eru svá tornæmir í konungs hirð, at bæði þarf við næmleik ok langa athygli, þá er þat vist, at þessir menn, er nú hafi þér um rætt, megu eigi vera mjök vísir af, hvat hæveska er eða góðir siðir í konungs húsi, þóat þessir sé konungsmenn, með því at þeir koma sjaldan at eins í þau konungs herbergi, er helzt munu vera góðir siðir í hafðir. En þá eru enn þeir hlutir, er mik forvitnar um þessarra manna þjónostu, er nú ræddut þér næstum um: hvat snúð sjá þeir menn sér í konungs þjónostu, er bæði eigu yfrit fé ok kyn, at skylda sik til konungs þjónostu með húskarls nafni einu saman? hvi hafa þeir eigi þær nafnbætr at heita hirðmenn eða elligar véla heima um sína kosti sem aðrir bændr göra?

Faðir. Þessa þykki mér eigi fróðligast spurt vera af þinni hendi; en þó með því at þú þykkisk eigi yfrit fróðr um þat vera, þá kalla ek betra spurt en úviss vera, ok þarf fyrir því at andsvara, at spurt er. En þar ganga margir hlutir til, sem fyrr var sagt, at menn vilja vera konungsmenn heldr en heita kotkarlar at eins at nafni. Nú er þetta fyrst til andsvara, at konungrinn á alt ríkit, ok svá alt fólkit,

¹) En ²) krefja ³) ef h. sk. þá vel siðaðr ok hæveskr

er í er ríkinu, ok eru [allir þeir menn, er í hans ríki eru, skyldir hánnum til þjónustu¹, þegar hans nauðsynjar krefja; ok á konungr kost at krefja hvern bónda, er hánnum sýnisk til vera fallinn, annattveggja í sendifarar til útlenzkra höfðingja, ef nökkurir eru til færir fyrir mannvits sakir; svá ok ef konungr krefr bændr til skipstjórnar í her úti með sér, þá verðr hverr at fara, er til verðr nefndr, þóat hann sé eigi handgenginn at öðru, en þegn hans. [Ok þóat konungr krefi einhvern klerk² eða byskup or ríki sínu í sendifarar til annarra konunga eða páva, ef svá vill hann, þá verðr sá at fara, er kvaddr er, nema hann vili sæta fjándskap af konungi ok vera rekinn or ríki hans³.

Nú með því at allir menn eru [skyldir með konung⁴ til þjónustu, þeir sem í eru ríki hans, því mun þá eigi hverjum vitrum manni þykkja mikill munr undir því vera, at hann sé í fullu konungs trausti ok hans vináttu, hvat sem til handa kann at berask við aðra menn um viðrskipti, ok vera yfirmaðr fóstbræðra sinna ok stjórna til hlýðni við konung sinn, ef þeir vilja eigi aðr hlýðnir vera, heldr en heita kotkarl ok vera æ undir annars stjórn, ok [þá nálíga skyldr⁵ sem áðr. Ok skalt þú þat víst vita, at eigi er þat nafn fyrirlitanda, svá sem svívirðingarnafn, at heita húskarlar konungs, heldr er þat mikit sæmdarnafn hverjum er þat nafn fær; þvíat bæði lendirmenn ok hirðmenn, ef þeir [letjask at⁶ herförum, ok vilja heldr elska bú í heruðum fyrir nökkurs þungleiks sakir, þá vilja þeir þó eigi missa húskarl's nafns at heldr fyrir sæmdar sakar ok trausts. Nú með því at þér þykki nökkurs vanspurt eða vansvarat um þetta mál, þá megum vit enn auka þessa ræðu, ef þér sýnisk.

XXIX. *Sour.* þessa máls er nálíga yfrit spurt með eptirleitan, en þat er nú svá skýrt fyrir mér með góðum ok gnógum svörum, at mér sýnisk sem eigi megí maðr missa konungs trausts, ef hann vill með öruggleik um sitt mál búa, með því at allr er fjöldinn mislyndr ok újafngjarn hverr við annan, nema þeir einir eigi, er bæði þiggja af guði mannvit ok sannsýni, en þat eru einkamenn en eigi alþýða. Nú með því at enn er nökkut vanrætt um konungs þjónustu eða síðu, þá fýsir mik enn framar yðarrar ræða til þess, at ek mega eigi vera úfróðr um þá hluti, er mik forvitnar.

Faðir. Um þá konungs húskarla er nú at ræða, er helzt verða

¹) menn hánnum lýðskyldir allir í hans ríki ²) eða ábóta tilf. ³) fra [Mjök styrkja ok ríki hans klerkar ok kennimenn, allra helzt byskupar ok ábótar to yngre Membraner ⁴) konungi lýð-(hlýð-)skyldir ⁵) þó nálíga jafn-skyldr (lýðskyldr) ⁶) létta

áskynja, hvat góðir siðir eru í konungs föruneysi, ef þeir vilja hug á leggja; en þeir verða þó hvártveggja, ok þeir þó færri optast, er fleiri skyldu. En þessir konungsmenn, er nú skulum vit um ræða, þá hafa þau¹ aukanoðni með húskarla nafni, at þeir heita hirðmenn. En þat nafn verðr sumum rétt gefit, en mörgum er þat aukanafn. En þeir er þat skipuðu fyrir öndverðu, þá settu þat á góðan grundvöll, fyrir því at hirðmaðr þýðisk svá sem hirzlumaðr ok gæzlu, ok skulu þeir er þetta nafn vilja með réttu eignask, vera réttir hirzlumenn ok gæzlumenn konungs ok alls konungdómsins. Þeir skulu gæta jafngirndar endimarka milli allra manna í ríkinu, þar sem þeir verða nær staddir málum manna; þeir skulu ok gæta hæveski ok góðrar atferðar ok allra nýtra siða; þvíat þeir eru jafnan næstir konungi um alla hluti, þeir gæta lífs konungs ok hans líkams bæði um nætr ok um daga, þeir eru ok jafnan með konungi at áti ok at drykkju, á málstefnum ok öllum góðum samvistum, svá sem nábornir frændr.

Þessir menn eigu með réttu at heita herrar at [nafni af² öllum mönnum³ þeim, er lægri nöfn bera en þeir bera sjálfir; þvíat þeir eru svá sem landstjórnarmenn, ef þeir halda þeim siðum, sem byrjar nafni þeirra. Þessir eigu at vera valdir af öllum mönnum, eigi at eins af kyngöfgum ættum eða festerkum, heldr eigu þeir sjálfir, er til þess nafns verða kosnir, at vera algörvir at öllum hlutum, hvártveggja at kyni, fé ok hjartaprýði ok hæveski, ok þó hinir siðsömustu. Þeir eigu ok at gæta allskyns ráðvendi umfram aðra menn, svá at þeir kunni á því góða skilning, hverir hlutir elskandi eru fyrir sæmdar sakar ok góðrar meðferðar, eða hverir hlutir hatandi eru fyrir úsæmdar sakar eða skemdar, fyrir því at hvar sem þeir koma þá líta allra manna augu til þeirra siða ok meðferðar, ok allir hneigja sín eyru til þeirra orða, ok vænta þess allir, sem vera ætti, at þeir munu svá miklu framar vera en aðrir menn um siðu sína ok meðferðir, sem þeir verða meiri návistarmenn konungs at þjónustu eða yfirlæti en aðrir menn. Ok ef þessir menn vilja eignask þau⁴ nöfn, sem þeim eru gefin með húskarla nöfnum, þá verða þeir at flýja allan þorparaskap ok alla úhævesku, ok verða þeir frá mörgu at halda sik umfram aðra menn, því er skammsýnilig girnd mun beiðask; þvíat margir hlutir verða hæveskum mönnum til skemdar bæði í orðum ok í verkum, ef þeir gæta eigi vel tungu sinnar ok meðferðar, er þorpurum verðr engi skömm í, þóat hann hafi frammi.

Svá kann ok optliga til at bera, at hæveskir sendimenn af öðrum löndum komi til konungs fundar ok hans hirðar, ok hyggja þar því görr

¹) þeir ²) *ngl.** ³) af *tilf.** ⁴) hirðmanna

at hans þjónostu ok hæveski hans ok hans hirðar ok öllum síðum í hans hirð, er þeir eru sjálfir hæveskari. Ok ef¹ þeir koma heim aprt til sins lands, þá segja þeir slíka síðu ok öll önnur tíðendi, sem þeir sá eða heyrðu með þeim konungi, er þá váru þeir tilsendir. En öll þau tíðendi, er til annarra landa koma ok flytjask um höfðingja, ok verða þau með sönnu slutt, þá er þat optast, at þau snúask annathvært til háðs ok gabbs eða til sæmdar. Þat kann ok optliga til handa at bera, at konungar þurfu sjálfir at finnask, ok tala um skipan ok setning þá, er vera á landa þeirra á meðal, ok verðr þat jafnan hinna beztu manna samfundr, þar sem konungar eigu stefnur sínar; þá koma með þeim til stefnu höfðingjar þeirra, erkibyskupar, jarlar ok ljóðbyskupar², lendirmenn ok hirðmenn eða riddarar, ok verðr þá vandliga at hugt³ hævesku eða síðum allra þeirra, er þar koma saman, hinna ríku fyrst, ok því næst allra annarra, þvíat þar skygnir hverr um annars athæfi. Ok ef funninn verðr einhverr konunganna úhæveskr, eða einhverr höfðingja annarra, þá verðr sá þegar fyrir spotti ok háði, ok svá haldinn sem einhverr þorpari. Ok þóat hirð einshvers konungs verði fundin úhævesk eða eigi vel síðug, eða allra helzt ef þjónosta hans verðr eigi hæveskliga eða með fögrum síðum framslutt í hans herbergi, þá verðr dæmdr úhæveskr konungr sjálf, ok kalla svá allir, ef hann væri hæveskr sjálf, eða vel síðugr, at þá mundu allir síðask af hánum. En svá kann þó til at bera, at hæveskr höfðingi hljóti mikla skömm fyrir úhævesks manns sakar ok úsíðugs, ok væri fyrir því mikit undir, at þeir kynni góða skilning á öllu, hvárt vel bæri eða illa, er þess girnask at vera nágönglir⁴ konungi með fögru nafni ok sæmiligu; þvíat sá á eigi mikillar sæmdar ván af konungi síðan, er hann verðr hánum at úsæmd, þar sem margir koma sæmdarmenn saman, ok hánum þótti mikit undir at halda sinni sæmd; en þat er í öllum stöðum, þvíat konungr á hvergi úsæmd at bera; ok hagar þá síðleysa ok úgaungæfi eigi vel fyrir manni, at hann láti með svívirðing ok fjándskap sæmiligt nafn sitt, gott yfirlæti ok fagra þjónostu, þóat hann haldi lífi sínu eða linum; en verða má hann konungi sínum svá mjök at úsæmd, at hánum sé heimill hæðiligr dauði fyrir, ok svá mörgum frændum hans. Nú eru slíkar greinir bæði á þjónostum ok nöfnum í konungs hirð, sem nú hefir þú heyrt. En ef þér þykkir nökkut vanspurt þar um, þá máttu nú fleira spyrja, ef þér sýnisk.

XXX. *Sonr.* Mér virðisk svá sem nú megi eigi án vera, at þessarri ræðu sé meir framhaldit, ok vil ek nú víkja minni ræðu eða spurning til einshvers upphafs þess, er mér verði enn ljósara fyrir

1) er 2) lýðb. 3) at hugat 4) nærgönglir.

lugum, hversu maðr skal fyrir konungs andlit koma, ef hann vill sér sæmdar leita, eða hversu hann megi sik svá halda síðan, at hann öðlisk þessa hluti alla, er nú hafit ér um rætt. Nú berr svá til, at mik fýsi þess at fara til konungs, ok vil ek hánun þjóna; með því at faðir minn ok frændr hafa konungum þjónat [fyrir mér¹, ok hafa aflat sér sæmdar ok góðs yfirlætis af konungi með þjónustu sinni, þá er líkligt at ek mun slíks girnask sem frændr minir höfðusk at fyrir mér. Nú með því at slíks er ván, þá vil ek þess yðr biðja, at þér visit mér nú svá til, hvert upphaf ek skal hafa at mínu máli, þá er ek vil til konungs fundar leita, svá skilvísliga, sem nú fylgði þér mér sjálfir til fundar við konung. Visit mér á hvárttveggja um látgæði² mitt eða um klæðabúnað eða orðaskipan³, ok alt annat athæfi þat, er vel beri fyrir konungs augliti. Nú hefi ek spurt at sinni sem mér sýnisk, en þóat eigi sé svá fróðliga spurt sem þurfti, þá verði þér nú göra svá sem fyrri⁴, at ætla hvárttveggja, spurningina af minni hendi en svörin af yðarri hendi⁵.

Faðir. Ekki er þessa máls svá úfróðliga spurt, at eigi má vel svara, þvíat slíkar⁶ spurningar þurfti margir menn, ef þeir vilja sin mál flytja láta við rikismenn; ok [leita færri svá vandliga eptir sínum⁷ málum sem þurfti. Nú vil ek því lýsa fyrir þér um þessa hluti, er þú hefir spurt, sem mér sýnisk sannligast ok fróðligast. Nú kemr þú þar sem konungr er fyrir staddr, með þeim erendum er⁸ þú vilt þýðask hann, þá skaltu spyrijask um vandliga, hverir þeir menn eru með konungi, er optast eru vanir at flytja mál manna fyrir konungi, svá at hánun líki bezt þeirra ræða. En þegar er þú verðr sannfróðr, hverir þeir eru, þá skaltu [þá fyrst þýðask⁹ ok gera þér at vinum, en því næst sýna þeim þitt erendi, ok biðja þá þitt mál fram flytja. En ef þeir taka við þínu máli, þá kunnu þeir bezt tíma ok stundar at leita til konungs fundar ok viðræðu, er optast eru á tali við hann. En ef þat verðr um þann tíma, er konungr sitr yfir¹⁰ borðum, at þú skalt þá þíns máls¹¹ leita, þá haf þú á því góða njósn, at konungr sé þá í bliðu skapi ok í góðum hug. En ef þú verðr þess varr, at hugr hans sé [nökkut úbliðr¹², eða [er hann¹³ reiðr um nökkut mál, eða hefir hann nökkur skyldarmál þau at ræða, er þú ætlar eigi þitt mál ræða mega fyrir þá sök, þá lát þú hvilask þann dag þína ræðu, ok leita ef þú megir finna hann í betra tíma¹⁴ annan dag. En ef þú verðr þess varr, at konungr er í bliðu skapi, ok hann hefir engi nauð-

¹) fyrrmeir ²) látgæði ³) orðalag ⁴) fyrr ⁵) ok uppfreðing tilf. ⁶) slíkrar ⁷) leitat væri sv. v. e. slíkum ⁸) at ⁹) fyrst þýðask þá at
¹⁰) undir ¹¹) frama ¹²) styggr ¹³) hann sé ¹⁴) skapi

synjamál um at véla, þau er eigi megir þú flytja þitt erendi [fyrir þá sök¹, þá bið þú þó þess at, er hann er nálíga mettr.

En klæðabúnaði þínum skaltu áðr hafa svá háttat, at þú sér klæddr öllum góðum gangvera², þeim sem þú hefir vildastan³ til, ver⁴ hosaðr ok skúaðr; eigi skaltu ok kyrtilsauss vera; [þvilika yfirhöfn ok⁵, sem þú hefir vildasta til. Vel þér þau klæði jafnan til hosna, er brúnuð⁶ sé at lit; þat þykki ok eigi illa bera, at maðr hafi svart skinn til hosna, en ekki önnur klæði nema skarlat sé. Kyrtil máttu ok hafa með brúnuðum⁷ lit, eða með grænum eða rauðum⁸, ok þó⁹ góð klæði ok sæmilig. En linklæði þín þá skaltu láta gera af góðu lérepti ok þó litil efni í; ger stutta skyrtu þína ok öll linklæði létt vel. Ætla jafnan góðum mun styttri skyrtu þína en kyrtil, þvíat engi maðr hæfeskri má sik prúðan fá gört af hör eða hampi. Skegg þitt ok hár skaltu láta virðuliga göra, áðr en þú gengr fyrir konung, eptir þeim síðum er þá eru í hirð, er þú leitar til hirðar. En er ek var innan hirðar, þá var þat síðr í hirð, at hár var skorit styttra en eyrnablöð¹⁰, ok kembt svá síðan umhverfis, sem hvert hár vildi bezt falla, ok var síðan [skorinn stuttr toppr yfir¹¹ brúnum. En um skegg var þat síðr þá at göra¹² stutt skegg ok snöggvan kamp, ok var síðan rakat jaðarskegg á þýðversku¹³; ok er eigi víst, at síðar komi sá síðr, er segri sé eða betr sómi í herliði at hafa.

En nú berr svá at, at þú þykkisk búinn vera til konungs fundar, hvárttveggja at klæðabúnaði ok öðrum hlutum, ok kemr þú í góðan tíma, ok fær þú leyfi til inngöngu af durverði¹⁴, þá verðr þú svá at halta þarkomu þinni, at þér fylgi nökkurr liðligr þjónostumaðr. En þóat þit fäit báðir leyfi til inngöngu, þá láttu hann eigi fylgja þér lengra en innan dura, eða innar at stallara stóli hit lengsta, ok lát hann gæta skikkju þinnar¹⁵; en þú gakk skikkjulauss inn fyrir konung, ok haf áðr kembt hár þitt slétt ok strokit skegg þitt vel. Hvárki skaltu hafa hött né húfu né kveif á höfði, heldr skaltu úhuldu hári ok berum höndum fyrir rikismenn ganga, með blíðu andliti ok hreinsuðum öllum líkama ok limum; þá menn skaltu ok hafa í göngu¹⁶ með þér, er þitt mál skulu framflytja. Ven þik at bera höfuð þitt rétt, ok svá allan líkam þinn þá ven þú vel réttan, þegar þú gengr; ven þik gangprúðan vel, ok þó eigi einkar seint at ganga.

1) mgl.* 2) gangvara 3) beztan 4) vel 5) haf ok þv. y. 6) brún 7) brúnum 8) ef þér sýnisk þat betr fallit tilf. 9) eru þau 10) eyrnablöð (-blað) 11) skorit stult fyrir 12) bera 13) þýversku 14) durvörðum hans 15) ok þó þit fäit eigi báðir leyfi til inngöngu, þá geym þú yfirhöfu þína þó úti tilf. 16) inngöngu

En er þú kemr fyrir konung, þá skaltu hneigja hánum lítillátliga, ok heilsa hánum með þessum orðum: „Guð gefi yör¹ góðan dag, herra konungr!“ En ef konungr sitr yfir borði, þá er þú kemr fyrir hann, þá láttu þik eigi þat henda, er margan hendir skamvisan², at þú styðisk við konungs borð, enn siðr [leggsk þú á sem³ úsiðug fól góra; heldr nem þú staðar svá fjarri borði, at alla þá þjónostu, er til konungs borðs byrjar, megi vel flytja at ærnu rúmi meðal borðs ok þín. En ef eigi eru borð fyrir konungi, þá gakk þú svá nærri konungs sæti, at ærit sé rúm til allrar þjónostu millum þín ok fótskemla þeirra, er fyrir eru konungs sæti. Hendr þínar skaltu svá láta liggja, er þú stendr nærri konungi, at hin hægri greip spennir um hinn vinstri úlflið, ok lát siðan hendr þínar í tómi rekjask niðr fyrir þik, sem þeim er hægast. Því næst skulu þeir menn flytja erendi⁴ þitt fyrir konungi, er til þess eru ætlaðir. En ef þú berr svá gæfu til, at þat má þegar [fremjask eptir þínum vilja⁵, þá skaltu ganga til handa konungi, ok því næst í löguneysi við hirð hans, eptir þeirri siðvenju sem þeir kenna þér, er þitt mál flytja. En ef konungr heitr þér ok nefnir þér stefnudag, nær þat skal lúkask, þá verðr þar til at standa⁶. En ef konungr skýtr því máli á frest, ok mælir svá, sem eigi er minst ván, at „mér er þessi maðr eigi kunnr, hvárki at sýn né siðum, ok kann ek því máli eigi svá bráðliga at andsvara, fyrr en ek sé⁷ görrr spekt hans ok aðrar meðferðir“, þá er því máli lokit at sinni; en þú verðr at leita þíns máls at tómi ef þér sýnisk, ok vita ef þú hittir eitthvert sinn í [þann tíma⁸, at vild þín megi framganga. En þá hrið er þú vilt til konungs⁹ stunda, þá þarftu vist þess við, at þýðask hina beztu menn ok hina vitrustu, ok [verða þeim í nánd optast kendr¹⁰, er konungi eru kærastir, ok tak þó alla neyzlu, þá er þú þarft, af sjálfs þíns kostnaði, meðan þú ert lengst í þeirri raun, nema þér verði nökkuru sinni boðit af konungs hendi til hans borða. Ok láttu þó þik eigi þat henda, sem margan úfróðan hendir, at þú girnisk því meira annars kostnaðar, sem þú sér, at þér verðr optar til boðit, at eigi beri svá til, at ráðvandir menn virði þér til [sinku ok offramsækni¹¹, ok verði þeir þá úvinir þínir, er áðr eru félagar þínir ok vinir. Nú verðu lastvarr ok athugall um slíka hluti, at þeir eigi berisk þér til handa fyrir gáleysis þíns sakir.

XXXI. *Sonr.* Nú vil ek enn spyrja með leyfi fárar orða í þessarri ræðu. Hví sætir þat, er þér ræddut, at þat skal þykkja vel

1) þér 2) skamsýnan 3) leggisk þú áfram svá sem 4) mál 5) framflytjask eptir þinni vild 6) biða 7) veit 8) þann (betra) lið (úð?) 9) þess 10) ver þeim næst 11) sinkni eða framsækni

bera fyrir rikismönnum, at maðr sé berr ok skikkjulauss, þegar hann gengr til tals við þá? En ef maðr gerði svá í heraði, þá mundi svá alþýða mæla, at sá maðr væri fól, er svá hlýpi yfirhafnarlauss sen skiptingr.

Faðir. Þat sagða ek þér litlu fyrr í okkarri ræðu, at því ganga margir menn úfróðir um, hvat er vel berr í konungs húsi, at þat þykkir mart heimskligt með kotkörlum, er hæfeskligt þykkir með konungi eða með öðrum rikismönnum. Nú skaltu þat víst vita, at eigi berr þat þar at eins vel, at vera yfirhafnarlauss, sem maðr kemr fyrsta sinni fyrir konung; heldr skaltu þat vita víst, at þat er í [fleirum stöðum fyrir konungs andliti, at jafnvel samir at bera yfirhöfn, sem at þarnask¹. En með því at þú spurðir, hver skynsemd væri til þess, at þat væri hæfeska at vera heldr skikkjulauss fyrir rikismönnum, heldr en bera yfirhöfn, þá kæmi þó ærin svör í móti, at því væri svarat, at þat er hvervetna siðr, þar sem hæfeskir menn ganga fyrir rikismanna auglit, at þeir eru skikkjulausir, ok er þar hverr kallaðr þorp-ari, er eigi kann þann sið.

En þessir hlutir eru enn fleiri til andsvara: ef maðr gengr svá fyrir höfðingja, at hann sveipar sik í skikkju sinni, þá sýnir hann þat, at hann þykkisk vera jafn hinum, er fyrir sitr, þvíat hann er búinn allri algörvi svá sem höfðingjar, ok þykkisk hann engum þurfa at þjóna. En ef hann leggr af sér yfirhöfn sína, þá sýnir hann þat, at hann er búinn til þjónostu nökkurrar, ef sá vill þekkjask, er til þess er fallinn, at þiggja þjónostu heldr en þjóna². Svá eru enn þessi³ dæmi, þau er opt þarf at varask, at konungar eigu marga öfundarmenn; en ef úvinr hans er djarfr ok áræðinn, þá má hann vel með huldum lifsháska ok váða ganga fyrir⁴ konung, ef hán um er lofat skikkju at bera. En hann má eigi auðveldliga því framkoma, ef hann er skikkjulauss. Ok er því víst, at sá var vitr, er þat skipaði fyrsta sinni til hævesku, at maðr skyldi skikkjulauss ganga fyrir rikismenn, ok allra helst fyrir konung⁵; þvíat sá siðr hefir síðan góðan vörð gefit móti leyndum flærdum, þeim er vel mætti undir skikkju fela, ef hon væri borin. Sá siðr hefir ok síðan gört alla menn jafnhugaða ok samsátta, at allir menn hafa um þat einn rétt, ok verðr engi meir tortrygðr eða rannsakaðr en annarr, síðan þat snerisk til siðar.

XXXII. Sonr. Svá sem mér þótti þessi siðr undarligr, fyrr en ek heyrða þessa ræðu, þá virðisk mér nú sem hann sé vitrliga til funninn, svá at eigi megir hans án vera, ok þurfu þér fyrir því enn

¹) færnum stöðum fyrir konungs augliti, er jafnvel sómir at bera yfirhöfn sína sem hermaðr ²) at veita ³) þess ⁴) yfir ⁵) konungi*

fram á leið at tina¹ fyrir mér ok sýna öll þau mál ok athæfi, er hafa þarf fyrir konungi eða öðrum ríkismönnum.

Faðir. Þat skalt þú ok vandliga leiða at huga, meðan þú stendr fyrir konungi, at þú ræðir ekki við aðra menn meðan, svá at þú gefir eigi góðan gaum at öllu því sem konungr talar, at eigi berisk þér svá til handa, ef hann talar nökkut til þín, at þú þurfir annat sinni at spyrja, hvat hann mælir, þvíat þat þykki jafnan illa bera, at maðr sé svá gálauss, at [tviklippa skal² orð at hánun, áðr en hann heyri; en miklu þykki þat þó verst bera ok heimskligast fyrir [rikum mönnum³. En allopt kann þó svá til át bera, meðan maðr er staddr fyrir [rikum mönnum⁴, at aðrir menn þyrpask at manni, ok spyrja mann þá margs meðan, ok má þar ganga til stundum skamsýni þeirra, er þat gera, stundum má ok þat til ganga, at þeim er þat gerir þætti eigi þá verr, at nökkut væri þat, er at mætti finna fyrir þeim, er sitt mál þarf at flytja.

Nú ef þér kann þat til handa bera, at þú verðr svá staddr fyrir konungi, at einhverr vill meðan slásk á nökkurn spurdaga við þik eða nökkurar aðrar ræður, þá [skalt þú hafa blið orð í munni⁵ ok svara þó á þessa leið: „Bið litla hrið, góðr maðr⁶! [meðan ek hlýði stund eina ræðu konungsins⁷, en ek vil síðan gjarna við þik ræða slíkt, er þér þykki sjálfum gott.“ En þóat hann hafi nökkur orð um síðan fleiri, þá ræð þú þó ekki at því sinni fleira við hann, fyrr en konungr hefir lokit sinni ræðu. Nú kann svá til at bera, at konungr mælir til þín nökkur orð, þá skalt þú þat varask vandliga í andsvörum þínum, at eigi margfaldir þú engi⁸ þau atkvæði er til þín horfa, þóat þú margfaldir, svá sem til byrjar, öll þau atkvæði, er til konungs horfa⁹. En enn heldr skaltu þat varask, sem fól kann stundum at henda, at eigi margfaldir þú þau atkvæði, er til þín horfa, en þú einfaldir þau, er til konungsins horfa. En ef svá kann til at verða, at konungr mælir til þín nökkur orð, þau er þú nemir¹⁰ eigi, ok þarftu annat sinni eptir at fréttá¹¹, þá skalt þú hvárki segja „há“ né¹² „hvat,“ heldr skalt þú ekki meira um hafa, en kveða svá at orði: „herra!“ En ef þú vilt heldr spyrja með fleirum orðum: „Herra minn! látit yðr eigi fyrir þykkja, [at ek spyrja¹³, hvat þér mæltut til mín, þvíat ek nam eigi görla.“ Ok lát þik þó sem fæstum sinnum þat henda, at konungr þurfi optar en um sinn orð at herma fyrir þér, áðr en þú nemir.

XXXIII. Sonr. Hver skynsemd er til þess, at þá er betr, at

¹) tjá ²) tviklifa þarf hvert ³) ríkismönnum ⁴) konungi eða ríkismönnum

⁵) gef hánun blið orð í móti ⁶) mgl.* ⁷) svá at ek heyra litla stund konungs ræðu ⁸) mgl. ⁹) horfir* ¹⁰) skilir ¹¹) spyrja hvat hann segir

¹²) hú eða tilf. ¹³) þóat ek spyrja í annat sinn

öll atkvæði sé margfölduð, þau er mæla skal til rikismanna, heldr en einfölduð? En ef maðr biðr bænar sinnar til guðs, er öllum er fremri ok hærri, þá eru einfölduð í hverri bæn öll þau atkvæði, er til hans horfa, ok kveðr svá at orði hverr, er sína bæn flytr við guð: „þú dróttinn minn allsvaldandi guð! heyrðu bæn mína, ok miskunna mik¹ betr en ek sjá² verðr.“ En engan mann heyrir ek svá taka til orðs: „þér dróttinn minn! heyrir bæn mína, ok görit betr við mik fyrir sakar miskunnar yðarrar en ek sjá² verðr.“ Nú veit ek [eigi, at allfróðlig sé³ spurning mín, en þó með því at þér hafit lofat mér at spyrja slíks, sem mik forvitnar, þá vænti ek þó góðrar orlausnar sem fyrr, þóat ek spyrja bernskliga.

Faðir. Vist vil ek þat gjarna alt fyrir þér skýra, er ek em til færri; en eigi veit ek, hvi þú⁴ forvitnar þetta mál svá görsamliga við mik, at fyrir þat skal skynsemd veita, hversu atkvæðum er skipat í helgum bönum, þvíat lærifeðr várir mundu þar kunna betr svara um þá hluti, er til guðdómsins er⁵, en ek. En með því at hver spurning lítr jafnan til svara, þá vil ek skýra þetta mál fyrir þér með skjótri ræðu, svá sem mér sýnisk vænligast, ok vil ek því fyrst svara, er mér þykki ágætast vera. Nú ætla ek fyrir því svá skipat atkvæðum í helgum bönum, at heldr sé einfaldat en margfaldat ákall guðligs nafns, at allir þeir, er á guð trúa, skili þat til fulls, at vér trúum á einn guð sannan, en eigi á marga falsguða, sem heiðnir menn trúðu forðum á sjau guða; kölluðu svá, at einn guð stýrði himnaríki, en annarr himintunglum, hinn þriði þessum heimi ok ávöxtum jarðar, hinn fjórði höfum ok vötnum, en hinn fimti vindum ok lopti, hinn setti maunviti ok málspeki, en hinn sjaundi helviti ok dauða. Nú skulum vér fyrir því göfga einn guð, þann er allar skepnur þjóna, ok biðja til hans með einföldu atkvæði, at eigi þýðisk flærðsamir guðar til várra ákalla, fyrir þat at vér [margfaldim atkvæði, at fleiri væri guð en einn, í ákalli⁶ guðligs nafns. Þessir hlutir ganga ok til, at skamsýnir⁷ menn mætti þat hyggja, at fleiri væri guð en einn, ef með margfölduðu atkvæði væri á hans nafn kallat; ok er þat réttlíga tilskipat ok vitrlíga, at einföld trú ok heilög hafi ekki rúm eða⁸ villustig at ganga af rétttri þjóðgötu. Nú ef þér skilsk eigi til fulls þessi ræða, þá megum vit enn fleira til finna; en ef þessi ræða má þik leiða til fullrar skilningar, þá megum vit vel vikja okkarri ræðu til andsvara um þá hluti aðra, er þú spurðir.

XXXIV. *Sonr.* Þessir hlutir skiljask mér vel, ok þykki mér vera bæði sannligir ok þó nauðsynligir, at fyrir því skal heldr ein-

1) mér 2) em 3) at eigi er allfr. 4) þik 5) heyrir; horfir 6) margföldum atkvæði ákalls 7) úskynsamir 8) á

faldask en margfaldask öll atkvæði til guðs, at hvárki megi rétt¹ trú spillask fyrir margfalt atkvæði, ok eigi megi slægir úvinir undirþýðask þat ákall, er einföld trú ok rétt vísar þeim ífrá. En ek vil nú, at þér skýrit þat fyrir mér, er ek spurða um veraldar rikismenn, hvi öll atkvæði þætti betr til þeirra margfölduð en einfölduð.

Faðir. Þar er þó ærnu fyrir svarat, at fyrir þá sök þykki betr vera mælt til rikismanna með margföldu atkvæði heldr en einföldu, at hæveskir menn hafa þat funnit fyrir öndverðu, ok hefir þat síðan snúizk til siðvenju með öllum vitrum mönnum ok hæveskum, þeim til sæmdar, sem við er mælt ok til þess [er kominn² at þiggja sæmdar atkvæði. En þetta efni funnu þeir til, er frá öndverðu skipuðu þessum atkvæðum, at rikismenn eru eigi sem einnhverr annarra, sá er fyrir sér einum berr áhyggju ok sínu hyski, ok á fyrir fá menn svör at veita; en höfðingjar bera áhyggju fyrir öllum þeim, er undir þeim eru at þjónostu eða at veldi; ok hafa þeir eigi eins manns svör í munni, heldr eigu þeir fyrir marga svör at veita. Ok ef góðr höfðingi fellr ífrá, þá er eigi sem eins manns missi, heldr er þat mikil missa³ öllum þeim, er af hánun tóku upphald eða sæmdir, ok er sem allir verði minni fyrir sér síðan, er þeir missa höfðingja sins⁴, en þeir váru meðan hann lifði, nema því at eins, at sá komi annarr í stað, er þeim sé jafnvel viljaðr sem hinn, er frá féll. Nú með því at höfðingjar halda upp⁵ með mörgum hvárttveggja sæmdum ok andsvörum ok margfaldri áhyggju, þá er þat vel tilleggjanda þeim til sæmdar, at kenna þá með margföldu atkvæði i allri ræðu, [frá því⁶ er til þeirra þarf at ræða, er smærri eru ok minni fyrir sér. En þessir hlutir eru þeir enn, er þá váru til funnir eða hugleiddir, er þetta var fyrsta sinni til síðar tekit, at konungar eða aðrir rikismenn, þá eru eigi einir saman í ráðagerð sinni, heldr hafa þeir með sér marga aðra vitra menn ok göfga, ok mun þá svá sýnask, ef til höfðingja verðr mælt með margföldu atkvæði, at þá sé eigi til konungs eins mælt, heldr til allra þeirra, er í ráðagerð eru með hánun, ok hans eru ráðgjafar.

Ek gat þess ok nökkut í hinu fyrra orði, at þú skalt við því sjá, at þú margfaldir⁷ önnur þau atkvæði, er til þín horfa, at eigi virðir þú þik jafnan hinum, er þú ræðir við, ok meiri er en þú. En þóat þú ræðir við jafnmaka þinn eða [minna mann en þú sér⁸, þá berr þér ekki sjálfum at virða þik með margfölduðu atkvæði. Þat skalt þú ok varask, ef þú ert staddr fyrir rikismönnum, at þú verðir eigi símalugr í þinni ræðu, þvíat rikir menn ok allir vitrir menn reiðask við símalgi⁹,

¹) vár ²) eru komnir ³) mikill missir ⁴) sinn ⁵) mágnum tilf. ⁶) þá; þeirri ⁷) eigi tilf. ⁸) þér minna mann ⁹) símalgi

ok þykkja leið vera ok enskis verð nema heimsku. Svá ok ef þú skalt nökkura ræðu fram flytja, hvárt sem heldr varðar sjálfum þér¹ eða öðrum mönnum, þá flyt skilvísliga, ok þó með skjótri ræðu ok sem fæstum orðum; þvíat svá mikill málafjöldi kemr jafnan fyrir konung ok aðra ríkismenn um margfaldar nauðsynjar manna, at eigi megu þeir, ok eigi² fá þeir lunderni til, at með drjúgri eða langri ræðu sé talat um hit sama mál. [Er ok³ þat sannast, ef maðr er snjallr ok tungu- hvass⁴, þá er hán um auðvelt at flytja sína ræðu með skjótu máli ok fáum orðum, svá at hinum skilisk vel, er svara skal. En ef maðr er engi mælskumaðr eða heldr úsnjallr at máli, þá er ok [þess betr⁵, er hann hefir skemra erendi í munni; þvíat gera má hann nökkur skil á fáum orðum, ok leyna svá úsnild sinni fyrir þeim, er [eigi er kunn- igt⁶; en ef hann görir langmælt⁷, þá mun hann þykkja því úsnjallari, sem hann talar lengra.

Nú eru slíkir hlutir ok aðrir [því um líkir⁸, þeir er manni væri nauðsynligir at verða vel áskynja ok nema heima, fyrr en hann gangi mjök fyrir stórhöfðingja í ræðu við þá, ef hann vill snotr heita. Ok máttu á slíku marka, hversu síðugir eða margvitrir þeir eigu at vera í sinni meðferð ok hævesku, er jafnan skulu vera nær konungi í öllum sæmiligum samvistum, þar sem vitrum mönnum sýnisk svá sem maðr sé eigi vel fær at ganga fyrir konungs andlit, til þess at ræða við hann, nema hann kunni vel alla þessa hluti, er nú höfum vér um rætt, nema hann sé með öllu þorpari, ok skyli hvárki telja hann né virða með [hæveskari mönnum en⁹ þorpurum réttum. En þó skaltu þat vita, at margir verða þeir með konungi staddir marga vetr, er af þessum hlutum vitu annattveggja litit eða alls ekki; ok jafnvel hendir þá þat, er hirðmanna nöfn bera ok nærgönglir skulu vera konungi, sem hina er smærri nöfn bera ok vásjaldan¹⁰ sjá konung; ok muntu um slíka rætt hafa, sem nú töluðum vit um, þá er þú svaraðir svá fyrr í okkarri ræðu, at þér þóttu þeir ekki betr síðaðir eða hæveskari, er frá hirðum kómu, eða varla svá, sem hinir er ekki höfðu komit til hirðar; ok svaraða ek þér þá sönnu¹¹ móti, at hverr sá er vel vill vera í sinni meðferð, þá þarf at varask slíka fáfræði, sem þeir hafa, er eigi vitu, hvat skömm er, eða hvat sæmd er eða hæveska, ok eigi nema góðra manna ok hæveskra meðferðir, þóat þeir sé¹² hvern dag fyrir augum sér.

XXXV. *Sonr.* Þat er víst, at ek mun þá funnit hafa, þóat

1) konungi 2) fyrir engan mun 3) Enda er 4) tungumjúkr 5) því betra
6) hon er úkuanig 7) langt mál 8) þvílíkir eða fleiri 9) hæveskum
mönnum utan með 10) ná sjaldan at 11) sömu 12) líti

þeir hafi frá hirðum komit, er annathvært leyndu slíkum siðum, þóat þeir kynni, sem nú hafi þér um rætt, eða elligar hefir svá verit sem ek sagða, at þeir hafa ekki orðit áskynja slíkra hluta. En þat er þó ekki undarligt, at þeir er fáfróðir eru heima ok úspuralir¹, at þeir viti af slíkum hlutum fátt eða ekki. En þat er undarligra, er þér ræddut um hrið, at þeir sé margir með konungi lengi, ok hánunm nágönglir at þjónostu, ok verða þó eigi áskynja, hvat hæveski er eða hvat hirðsiðir eru; ok vil ek fyrir því þess spyrja yðr, hvat því veldr, er þér buðut mér at varask þeirra fáfræði, eða hví konungr mun hafa þá nágöngla sér í þjónostu, er eigi vilja lifa með fögrum siðum, ef hann er sjálfr hæveskr ok siðgóðr, þvíat ek hugða, ef konungr væri siðgóðr ok hæveskr, at allir mundu siðask af hánunm, ok hann mundi ekki mjök elska úsiðuga menn².

Faðir. Þat kann til bera, at sá bóndi, er vanr er góðu brauði ok hreinni fæzlu, þurfi nökkut sinni at blanda [agnar ok sáðir³ við brauð bæði sjálfs sins eða hjóna sinna, til þess at þá sé drjúgari fæzla en áðr, ok verðr þá nauðigr at taka með sömum þökkum slíka fæzlu sem þá fær hann, sem fyrr tók hann góða fæzlu ok hreina; ok veldr slíkum atburðum þröngvar nauðsynjar⁴, þat er úáran. En árgalli verðr með mörgum háttum, þat er stundum, at úáran verðr á korni, ok gefr þó jörð gras ok hálm, en stundum gefr hon hvárki. Þat er ok stundum, at jörð gefr yfrinn ávöxt ok góðan, ok megu menn þó eigi njóta, þvíat úáran⁵ er í lopti, ok spilla veðr öllum ávöxtum í þann tíma, er hirða skyldi; en stundum spillir skjadak, þóat ýrnir sé ávextir ok góð veðrátta. Svá kann ok stundum verða, at allir ávextir jarðar standi með hinum bezta blóma árgallalausir, ok sé þó mikit úáran í búi manns ok kvikfénaði eða í hafi eða í vötnum, eða [allskyns veiði⁶. Svá kann ok stundum at verða, ef eigi vill vel, at allir þessir árgallar berask í senn til handa, ok verðr þá með mönnum jafndýrar sáðar eða dýrri en hreint korn, meðan ár er. Þessir allir árgallar er nú eru taldir, munu virðask mikil þröngsl hverju landi því, er þeir kunnu til at koma, ok nálíga mun vera kallat lands auðn, ef allir koma í senn ok standa þrjá vetr.

Nú er sá enn útaldr árgalli, er miklu er þyngri einn en allir þessir, er nú höfum vér talda, ef úáran kann at koma í fólkit sjálfst, er byggvir landit, eða enn heldr, ef árgalli kemr í siðu þeirra ok mannvit eða meðferðir, er gæta skulu stjórnar landsins; fyrir því at mart liggr til ráðs at hjálpa því landi, er úáran er⁷ á, ef á þeim

¹) úspuralir ²) ok kynduga tilf. *Udg.* ³) sáðum ⁴) nauðir ⁵) vatn

⁶) veiðistöðum ⁷) kemr

löndum er gott, er ihjá liggja, ok véla vitrir menn um. En ef úaran verðr á fólkinu eða á síðum landsins, þá standa þar miklu stærstir skadar af; þvíat þá má eigi kaupa af öðrum löndum með fé hvárki síðu né mannvit, ef þat týnisk eða spillisk, er áðr var í landinu. En þóat úaran komi á bæ bónda, [þann er áðr hefir verit góðr¹, ok hann hefir lengi átt eða hans frændr fyrir hánun, þá mun hann eigi svá mikla leiðu göra sér eða reiði [á bæ sínum², at hann mun³ þegar segja hann sér afhendan, ok hirða eigi hvat af verðr; heldr mun hann þat til ráðs taka, at hirða jafnvirkiliga gras ok agnar, eða enn betr en áðr hirti hann gott korn ok hreint, ok næra svá sin hibili⁴, sem hann má, þar til sem guð vill, at betr verði. Með sama hætti verðr ok konungr at gera, ef hann verðr fyrir þeirri nauðsyn, at árgalli kemr í síðu landsins eða mannvit, þá fær hann eigi afhent sér sagt ríki sitt, ok verðr heldr fyrir nauðsynja sakir láta jafnvel yfir fávitrum, sem þá var látit yfir spekingum, meðan ríki stóð með [beztum tíma⁵ ok síðum. Verðr at refsa sumt, sumt at biðja⁶, en sumt at læra með kenningum [ok næra⁷ alla vega sem má, þar til er guð vill at betr verði.

XXXVI. *Sonr.* Þetta skilsk mér nú vel, at marga vega megu nauðsynjar mönnum til handa bera, jafnvel rikum sem úrikum, svá konungum sem kotkórlum. Nú með því at sakar dælleika ok leyfis þess, er þér hafit mér gefit til spurningar í ræðu okkarri, þá vilda ek enn, at þér skiladit þessa ræðu görsanligra fyrir mér, áðr en vit takim aðra. Hvat sýnisk yðr um þat, hversu þess berr til, at svá stórir árgallar kunnu at koma á mannvit manna, ok alt týnisk í senn, mannvit ok síðir landsins? Eða hvárt sú⁸ tjón kemr af fólkinu, er byggvir ríki⁹, eða af konungi ok því fólki, er stjórna skal ríkinu með hánun?

Faðir. Þat er nú spyrir þú, þá kemr af ýmisum hlutum ok atburðum ok skadasanligum, en sjaldan ætla ek þó, at þesskyns háskar komi með upphafi af alþýðu þeirri, er vinur land eða byggvir, ef þeir væri ráðsnotrir, er gæta skyldu, ok væri konungr sjálfr vitr. En ef guð vill senda þann bardaga á eitthvert land fyrir synda sakar fólksins, at síðir skulu spillask eða mannvit, þá skipar hann því skjótt, þegar hann vill, með ýmisum atburðum. En þessi eru allmörg dæmi, at¹⁰ orðit hafa í ýmisum stöðum, þar sem eigi vildi vel, at sá einhverr höfðingi, er bæði hefir verit vitr ok auðigr, ok hefir haft mikla sæmd með konungi, setit hjá ráðagerðum hans ok átt mikinn hlut í land-

¹) þó áðr hafi góðr verit ²) leggja á bæ sinn ³) muni ⁴) hýbýli ⁵) blóma sínum ⁶) til tilf. ⁷) nær ⁸) þat ⁹) landit ¹⁰) er

stjórnnum með hánun, sá maðr hefir við þat frá fallit sínum hibilum¹, at hann hefir eptir sik átt fjóra sonu eða fimm, ok alla i mikilli æsku ok bernsku; þá verðr þegar mikill skaði konungi ok öllu ríkinu: þá hefir konungr mist góðs vinar, margra hollræða², mikils hlífðarvápnis; en auðr hans er því næst skiptr i fimm staði, ok ruglat or stað allri hans³ athöfn, ok smættisk þá með því hans hyski, at hverr sona hans hefir hinn fimta hlut á⁴ því alli, er hann tók af fé sinu, meðan er hann lifði; en fyrir bernsku sakar enn minna af mannviti hans eða athæfi. En þá verðr enn meiri munr, ef hann á engan son eptir sik, er hann fellr ifrá, ok þo jafnmargar dættir sem nú hefi ek sonu talda; en þá verðr enn mestr munr, ef hvárki er eptir synir né dættir, ok kann svá til at bera, at auðr hans skiptisk smátt milli [fjarborinna kvísla⁵ hans, ef engir lifa allnánir⁶.

Nú ef slíkir atburðir kunnu verða margir senn i einu konungs ríki, þá mun brátt forðask⁷ afl ráðagerðar með konungi, þóat hann sé vel vits eigandi sjálf. En ef svá berr til, sem enn eru dæmi til jafnvel þessarra hluta, at konungr sjálf kann svá fráfalla, at hann eigi eptir sik ungan son, ok tekr sá [til ríkis⁸ i bernsku sinni eptir föður sinn, enda þá ungir ráðgjafarnir, er i stað þeirra ellimannanna koma ok spekinganna, er fyrr höfðu verit, ok kunnu þessir hlutir allir senn til at verða, er nú höfum vér rætt, þá er ofmikil ván, at árgalla geri á allri stjórn landsins, ok bregðisk nökkut siðr landsins, ef stjórnin spillisk.

En nú eru eptir þeir einir atburðir; er miklu eru sýnstir til þess úárans, er mestir standa höfuðglæpir af, ok er því verr, at eigi eru siðr dæmi til þeirra atburða en þessarra, sem nú eru taldir. Ef svá berr til, at konungr hefir ríki stjórnat ok fellr við þat ifrá ríki, at hann á eptir sik þrjá sonu eða fjóra, ok þeir allir æskufullir ok kapps, er⁹ af þeim kynkvíslum eru komnir, er fyrr stjórnðu landráðum með konungi, ok hvárttveggja váru kyngóðir ok þó festerkir¹⁰; nú ef svá illa berr einhverju ríki til með þessum atburðum, er nú eru taldir, at mörg eru konunga efni, enda verðr svá ilt ráð tekit, at öll verða senn skrydd konungligri tign eða nafni; þá má þat ríki kalla hömlubarða¹¹ eða auðnaróðal, ok má þat þá nálíga virðask sem týnt ríki, þvíat þat er þá sáit með hinu mesta úárans fræi¹² ok úfriðar korni. Þvíat þeir smákonungar, er þá hafa sundrslitit ríki, þá slita þeir þegar

1) hýbýlum 2) heilræða 3) eign ok tilf. 4) af 5) fjarkominna kynkvísla 6) fra [fjormenninga, ef engir lifa skyldari 7) förlask; eyðask 8) ríki 9) ván er at, ok tilf. Udg. 10) er ráðgjafar skulu vera tilf. Udg. 11) hömlumbarða 12) fræ³

í jafnmarga staði ástundan fólksins, þess er byggvir landit, bæði hins ríka ok hins úríka, ok dregr þá hverr þessarra höfðingja undir sik vini sem við má komask. Því næst hyggur hverr þeirra at sínu ríki ok fjölmenni eða auðæfum, ok svá leiða þeir at huga hvat sá hafði, er næstr var þeim, ok þykkisk þá hverr þeirra oflitit hafa. Þá taka ok vinir hvers¹ þeirra at minnask á ok um at tala, hversu mikit sá konungr mátti atfærask, er fyrr stjórnaði ríki, hvárttveggja um fé eða fjölmenni, eða aðrar stórar athafnir, þær er hann hafðisk at, ok er næsta í hverri áminning, sem hverr eggir sinn höfðingja, at hann mætti meira undir sik koma, en þá hefir hann. En eptir þat tekr hverr þessarra höfðingja at draga til sinnar fêhirzlu þann auð, er minst er ríkisbót² í, þat er öfund; ok því næst verða samanlesnar smár sakar ok gör af mikil reiði, ok tekr þá frændsemi at spillask, ok er þar þá ætlaðr úþurflamaðr, sem fyrr var kallaðr vin ok frændi, ok býr því næst hverr um grun við annan. En þegar sœðask taka grunir ok kvittir, þá þykkir úsidarmönnum árvænt, ok bera þeir þá út plóga sína. Því næst rennr upp úfirðar ávöxtr, vex ágirnd ok újafnaðr, dirfask menn í manndrápum ok ágjarnligum ránum eða stuldum.

En ef svá berr at, at einnhverr þessarra höfðingja vill refsa [greinda úsiðu³ í sínu ríki, þá verðr flýit undir hendr öðrum höfðingja, ok kallask þeir koma sakalausir undir harða reiði síns höfðingja, er fyrir úsidar sakar flýðu heiman. Því næst veitir sá viðrtöku, er til verðr flýit, meir fyrir⁴ kapps sakar en mildi; þvíat hann vill leita við at gera sér nökkura vini í annars ríki, þá er hán um yrdi traust í, en hinum yrdi gagnstaðligir, ef þeir kunnu nökkut úsáttir at verða. En þeir er flýit hafa fyrir úsidar sakir ok lögbrota, þá taka þeir [ok fjándskapask⁵ þann höfðingja, er þeir váru fyrr undir höndum, bera úvináttu millim hans ok þess, er þá eru þeir tilkomnir, alla þá er þeir megu; vinna ok hefndir brottferðar sinnar aptr í hans ríki með manndrápum, með ránum eða stuldum, svá sem þeir væri sakalausir, en hann hefði valdit öllum sökum. En því næst taka úsiðir at margfaldask; þvíat guð hefir svá reiði sinnar, at þar sem saman koma fjögur endimerki í ríki þessarra höfðingja, þá setr hann þar niðr hverfanda hvel, þat er veltisk um á úróar⁶ axlir⁷. Eptir þat týnir hverr frændsemi við annan ok görisk sífjaspjall⁸, ok þyrma menn engum leytum⁹, þvíat hvervetna þess er eitt fólk er skipt í marga staði með höfðingja ástundan, enda verða þeir sundrþykkir, þá dirfisk þegar alþýðan eptir

¹) þess* ²) getubót ³) mgl.* ⁴) fjándskapar ok tilf. ⁵) at f. við (á)

⁶) orvar*; óróa ⁷) (öxli?); ankanua-(aukannar-)lult um jörðina tilf.

⁸) sómaspjall ⁹) lutum

sínum girndum, ok brígða¹ þá alugat öllum síðum landsins; þvíat þá görir sjálfir hverr sér síð eptir sinni hugarlund, ok hræðisk engi maðr refsing, þegar höfðingjar sundrþykkjask ok smætask².

En þegar er hverr litr á sjálfs síns list ok slægð, þá verða ofgangsi³ allskyns úgæfur í því landi, aukask manndráp ok sakir; þá verða konur sumar hernæmdar⁴ ok nauðgar teknar, en sumar véltar með brögðum ok legorðum⁵, ok börn görask með hórdómum ok löglausum hjúskap; sumir taka frændkonur eða sifkonur sínar, en sumir glepja manna konur frá bóndum sínum, ok drýggjask með slikum atburðum allskyns hórdómar, ok smætask allar ættir, þær sem getnar verða með slikri úráðvendi. Þá verða ok framdar allskyns aðrar úgæfur: bændr ok alþýða gerask þá ríkisdjarfir ok úhlýðnir; sjá illa við sökum⁶, ok bæta fár, þóat margar verði görvar; eiga samveldisþing; lita á múga sinn ok höfðatal, ok kjósa þeir þann kost til sín, er helzt gegnir vandræðum, þvíat þeir binda alla í eitt félag, spaka menn ok síðsama, ok úsiðarmenn ok fól, ok færa⁷ undan sökum heimska menn, ok þá er újafngjarnir eru, þóat þeir geri hvern dag til, ok gera annathvarti, at sverja með þeim ranga eða úsær vitni, eða elligar halda með kappi ok sleitu á þingum sínum, svá at sakafullir svara engu konungsmönnum, þeim er gæta skulu landstjórnar undir konungi. Þvíat heimskr múgr virðir svá fyrir sér, at konungr sé þeim skipaðr gagnstaðligr, ok þykkisk heimskr maðr í því vera vel sæmdr, ok metr sik mikils fyrir úsnotra manna augum, ef hann má nökkura stund sik⁸ í því halda, ok vera fyrir utan konungs ríki eða lögligar setningar. Ok ef í nökkurum stað eigu þeir sjálfir málum at skipta sín á millum, þá treysta fól⁹ hinn heimska, svá at hann skal ríkastr vera í þeirra viðrskipti, en hinn réttláti ok hinn spaki verðr afsviptr sínum hlut. Ok ef hinn ágjarni ok hinn úspaki verðr drepinn fyrir sína ágirnd, þá virða svá heimskir frændr, þeir er eptir lifa, at þeim sé í því görr mikill skaði ok ættarskarð. Ok ef nökkurr hefir sá verit drepinn fyrr or þeirri ætt, er bæði hefir verit spakr ok vitr, ok mörgum hefir hans vit ok spekt at gagni orðit, ok ef sá hefir með fé verit aptr bætt frændum, þá skal þvílíkra bóta beiðask fyrir hinn heimska, sem fyrr váru teknar fyrir hinn vitra, eða elligar skal hefna með mann-drápi.

En þegar guð sér slíka misdæming görva með úráði ok rangri ásýn, þá snýr hann þeim újafnaði aptr á sjálfa þá, er ranga ok újafna dóma hefja upp fyrir öndverðu; þvíat þegar er hinn heimski ok hinn

¹) bregðr ²) smækkask ³) algangs ⁴) herfengnar ⁵) ljúgyrðum ⁶) sættum* ⁷) draga ⁸) sér ⁹) á tilf.

ágjarni sér þat, at hann er vel virðr, betr en hinn vitri með spekt sína, ok er heimska hans ok ágirnd snúit hánun til sæmdar ok upphafs, þá görir hann svá sem náttúra er til ok siðvenja allra heimskra manna, at falla því meir fram viðr ok koma [því víðara¹ niðr með sinni ágirnd. En þegar er þat leggsk til frægðar ok sæmdar af alþýðu, er illa er ok allir ætti at hata, þá nemr annarr ok hinn þriði ok því næst hverr eptir öðrum, til þess er þat leggsk undir almenniliga siðvenju, at sá einn þykkir vel vera, er ágjarn er ok nökkut má með röngu af annars sæmd² draga til síns hlutar. Því næst býr hverr við annan með ágirnd, ok snýsk sú illska upp³ á sjálfa þá, er með skamsýniligri illsku hófu þau rangendi upp fyrir öndverðu; þviat hverr býr um siðir i annars höfði, annathvárt með áverka eða öðrum úfagnaði⁴, ok falla svá niðr allar fornar ok lögligar setningar. En þó beiðask allir þess, at konungar ok stórhöfðingjar skuli þyrma lögum mjök með vægð, en engi af alþýðunni vill hafa lög við annan, ok vill hverr langt yfirstiga þat, sem fyrir öndverðu var til kominn. En þegar er allar lögligar setningar eru niðrfallnar ok réttar refsingar, en úlög ok illskur koma i stað, ok þat verðr algangsi⁵, svá at guði leiðisk, þá leitar hann þeirrar hefndar, er til allra taki, svá sem afgerðirnar tóku. Þá kastar hann hatri ok sjándskap niðr milli þeirra höfðingja, er fyrir þat ríki eru settir. Þar kann ok úáran at fylgja, ef eigi vill vel, ok taka þeir at þræta sín á milli, ok finnr hverr sök i annars ríki, til þess er þeir deila með manndrápum ok orrostum.

En þegar þat tekr at fylgjask ok dreifask yfir alla þá, er ríkit byggva, úáran ok manndrápin ok orrostur, þá er þat ríki komit at auðn ok þrotum, ef sú æfi stendr nökkura stund, ok ef nökkut hefir gætt verit eða haldit af lögum eða dugandi siðum um þær stundir⁶, er fyrr váru taldar, þá týnisk nú görsamliga, þegar slik æfi kemr, sem nú ræddum vér um, þviat i orrostum týnask hinir beztu menninir⁷, ok þeir sem kynbezti eru. En úáran ok rán ok allskyns úfriðr, sá er þá kann at verða, taka sjárlutina frá þeim, er fyrr áttu ok með réttu höfðu fengit, ok hefir sá, er heldr má af öðrum grípa með ráni ok stuld. Ok þegar slik æfi kemr yfir eitthvert land, þá hefir þat týnt hvárttveggja góðum siðum ok dugandi mönnum, fé ok frelsi ok allri gæzku, svá lengi sem guð vill, at sá bardagi standi; en hann görir þat eptir sinni miskunn, þviat hann á kost at frjálsa þat land, þegar hánun þykkir fólkit yfrit bart fyrir sínar syndir. Nú mátt þú ætla, ef þat land frjálsisk með guðs miskunn, ok kann siðan at koma

¹) i því fleiri staði ²) sjóð ³) apr ⁴) újafnaði ⁵) algangs ⁶) mundir
⁷) ok hinir viljastu tilf.

undir einvaldskonung, hversu siðgott fólk eða nytsamligt ríki þat mun þá vera hinar næstu stundir eptir slíkan úróa, sem nú var um rætt, þar sem fyrr var skipt ríkinu ok öllu fólkinu undir blandaðan siða-fjölda ok ástundan margra höfðingja, ok leitaði við þat hverr, at nema ok mót öðrum snúa vélar ok svik, údyggleik ok allskyns illskur.

XXXVII. *Sonr.* Þetta er víst auðsýnt, at ef þessir allir¹ atburðir koma í eitthvert ríki, þá týnisk þat at visu, ef nökkura briðstendr sú æfi; en þó munu víst dæmi til vera slíkra atburða, ok er þess vis ván, at mikit ilt ok margföld úgæfa mun af standa, áðr en lúkisk, hvervetna er slíkir atburðir kunnu at verða. Þat er mér nú ok sýnt, ef með slíkri úgæfu týnask siðir eða lög í einhverju ríki, sem nú hafi þér rætt, þóat guð vili frjálsa þat um siðir af úfriði ok bardaga, ok snúi því undir einn höfðingja eptir slíka úró, þá mun þó fólkit alt, þat sem þá lifir eptir, úhæveskt ok siðlaust, ok mun víst þurfa, svá sem þér sögðut fyrr, hvárttveggja góðra kenninga, ok þó stundum mjök harðra refsinga; ok þó mun sá er tekr við því ríki, þurfa langa stund ok mikinn krap ok harðendi², áðr en þat ríki komi aprt í sama stað, er fyrr var, þóat hann sé³ vitr sjálfr, ef þat hafði ok nökkura dugandi siðu, áðr en slíkr úfriðr kæmi.

Nú með því at ek hefi til þeirrar ræðu helzt forvitnazk, er ríki má mest spjall af taka, ok þat mun únytsamt verða bæði fyrir siðartjón ok manntjón ok fjártjón, ef slíkir atburðir kunnu verða, enda hefi ek þar nú gnóg andsvör fyrir fengit, hversu slíkir hlutir megu at berask, ef úgæfa vill til handa snúask; svá er mér ok þat ljóst orðit fyrir augum, hversu stórir skaðar eða spjall megu verða af slíkum atburðum, ok þykki mér nú sú ræða helzti löng orðin, er úhugnaðr⁴ má hverjum manni at vera, þeim er siðarmaðr vill heita, ok þess má hverr guð biðja, at eigi verði slík æfi á hans dögum, hvárt sem hann er ríkr eða úríkr; af því vil ek nú þess biðja, sem ek hóf upp fyrir öndverðu, at þér sýnit mér þá siðu, er yðr sýnisk at mér beri vel, ef ek staðfestumk í konungs þjónostu, hver æfi sem þá kann til handa at bera; þó vilda ek þess guð biðja, meðan mitt líf væri, at þá væri friðr ok ró ok góð æfi.

Faðir. Úkunnigt er þat öllum, hversu guð vill því til skipta, hvern tíma hverjum manni er auðit uppi at vera. En ef maðr vill víst konungs maðr vera ok herr þat í þær stundir, er útímar ok úgæfur vilja vera fyrir sakar margra höfðingja eða nökkurs úfriðar, þá varðaði hán um þat miklu, at hann tæki þann at þýðask, er löglíkast væri til ríkis kominn ok þeirra siða vildi helzt gæta, er réttir konungar ok siðsamir

¹) úgæfu tilf. ²) harðhendi ³) mjök tilf. ⁴) úfagnaðr; úhagnaðr

höfðu áðr fyrir hánnum sjálfir haldit. Þá á hann sízt ván háskasamligra svara fyrir sína fylgd, hvárt sem hann þarf til at taka annars heims eða þessa. En þar er þú spurðir þess, hverja siðu er þú skyldir hafa, er þú yrðir bundinn í konungs þjónustu, þá má þat nú vel skýra fyrir þér.

Þat skalt þú hafa upphaf at siðum þínum, at þú lát aldri hug þinn utan guðs aga eða hræzlu, ok elska hann umfram alla hluti, því næst elskaðu alla ráðvendi. Ven þik at vera jafngjarnan, réttlátan ok höfsaman í öllum hlutum. Lát þér jafnan í hug koma þinn endadag, ok ver sem glæpvarastr. Minnsk þess, at margr lifir sá litla hrið, er lengi lifir athæfi hans eptir hann, ok varðar þat miklu, [hvers minnask er eptir hann¹. Þvíat sumir verða frægir af góðum verkum, ok lifa þau jafnan eptir hann, ok er jafnan hans sæmd lifandi, þóat hann sé sjálf dauðr. Sumir verða frægir af illum hlutum, ok bera þeir jafnan lifandi skömm, þóat þeir sé sjálfir dauðir, þegar getit verðr þeirra athæfis, ok svá frændr þeirra ok allr afspringr, sá er af þeim kemr eptir þeirra daga, þá bera þessa skömm. En sá er mestr fjöldi, er svá fellr niðr sem búfé, at hvárki verðr getit at illu né góðu, ok skalt þú þat víst vita, at þat er eigi at réttu mannsins óðal; þvíat öll skepna önnur var sköpuð mannum til viðrvisar ok skemtanar, en maðrinn var bæði skapaðr til veraldligra gersima ok svá til annars heims gersima, ef hann vill öðlask þat sem hann er til skapaðr. Ok skyldi því hverr [við þat leita², meðan hann lifði, at leifa þá nökkura hluti eptir sik, er hans væri. at góðu getit, þegar hann felli ifrá; en allra helst er þat skylt konungum ok öðrum stórhöfðingjum ok öllum þeim, er þá þýðask ok í þeirra embætti bindask; fyrir því at maðr verðr eigi virðr síðan sem kotkarl, heldr er hann virðr sem landstjórnarmaðr eða einnhverr höfðingi, ok svá á hann at vera, ef hann vill þeim siðum fylgja, er hánnum ok hans nafni hæfir.

Sé³ við því, at görask tvislægr í vináttu höfðingja milli, þvíat þat gera einarðarlausir menn, ok er engi sá öruggur um sína dáðsemi⁴, er þat gerir. Elska höfðingja þinn vel fyrir utan allar flærðir, meðan þú vilt hánnum þjónat hafa, ok drag aldri þýðu eða samræði til hans úvina, ef þú vilt dáðrakk⁵ vera. Guð einn skalt þú elska umfram höfðingja þinn, en engan mann. En þessir hlutir eru þeir, er þú skalt framarliga varask, at þú verðir eigi við kendr: eiðar úsærir ok lygivitni⁶, pútnahús eða samsætisdrykkjur, fyrir utan í konungs húsi⁷ eða at samkundum réttum, tenningakast um silfr, mútugirni ok alla

¹) hver minning eptir hann er ²) þat kostgæfa ³) Sjá ⁴) ráðgirni ⁵) alltryggr ⁶) ljúgvitni ⁷) eða í sjálfs þins húsi tilf.

aðra ranga fégirni; þvíat þessir hlutir eru hverjum konungsmanni mikil skömm þessa heims, en hann hlýtr af sálutjón annars heims, ef hann verður í þessum hlutum tekinn. Hvar sem þú ert staddr, þá ger þik aldriki drukkinn, þvíat iðuliga má svá at berask, at þú sér þá kallaðr til mála manna ok til yfirsjónar, eða elligar þurfir þú [um þín vandamál at væla¹; ok ef slíkir hlutir kunnu manni meðan til handa at bera, er hann er drukkinn, þá er hann til enskis færri; ok hæfir fyrir því hverjum manni við ofdrykkju at sjá, allra helst konungsmönnum, ok þeim er siðarmenn vilja heita, þvíat þeir verða optast til kallaðir yfir mál manna at sjá eða til annarra nauðsynja; enda skulu þeir hverjum manni góð dæmi gera², ef nökkurr vildi eptir þeirra siðum nema at lifa.

Þessi vanyfli³ skalt þú ok hafa at þínum hag ok athæfi ok eigi gleyma, ef þú ert konungsmaðr. Þú skalt opt vera kendr í nánd höfðingja þínum. Snemma um morna skalt þú hánun til kirkju fylgja, ef hann fylgir því athæfi, er hann á með réttu at hafa, ok hlýða athugasamliga tíðum þínum, meðan þú ert at kirkju staddr, biðja þér miskunnar við guð með áhyggju. En þegar er konungr gengr frá kirkju, þá fylg þú hánun ok ver svá nökkur⁴ nær hánun staddr, at þú sér í hans augliti, at hann megi kost eiga at krefja þik til einnahverra hluta, ef hann vill þik til hafa kallat; en eigi skalt þú svá nærgöngull gerask hánun, at hánun virðisk sem þröngð⁵ sé at þinni návist, ef hann vill annattveggja tala við þá menn, er hann heimtir á mál við sik, eða einahverja þá hluti frammi hafa, er hann vill at leyndarmál sé. Enga hluti skalt þú þá forvitna við höfðingja þinn, er þú sér, at hann vill at leyniligr sé, nema hann kalli þik til vitorðs með sér. En ef þeir hlutir görask nökkurir, er höfðingi þinn hefir þik at trúnaðarmanni, ok hann vill at leyndir sé, þá hirð þú þá vandliga með vitrligri⁶ haldinyrði, ok [gersk eigi uppskár⁷ um þá hluti, er undir þínum trúnaði eru fólgnir.

Því skalt þú ok venja þik, at þú vitja árla um morna konungs herbergis, áðr en hann sé uppstaðinn, ok ver þú þó þveginn ok vaskaðr ok búinn allri atgervi, ok bið hans í nánd herbergi, þar til er hann vill hafa uppstaðit. Gakk því at eins inn í herbergi konungs, at hann láti kalla þik. En [í hverjum stað sem konungr lætr þik til sín kalla⁸, þá gakk þú yfirhafnarlauss til hans. En ef þat er svá árla um morna, at þú hefir hann eigi fyrr funnit, þá bjóð hánun góðan dag með þeim

¹) við vin þinn vandamál at ræða ²) gefa ³) þenna vanda ⁴) nökkuru
⁵) þröng ⁶) vitrligu ⁷) ger eigi uppskatt ⁸) hvern tíma er konungr lætr kalla á þik

orðum, er ek hefi þér fyrr sagt, en þú gakk þó hánnum eigi nærri en hann hafi yfrit rúm at tala við þá, er næstir hánnum eru, ok nem þá¹ staðar fyrir hánnum. En ef hann heimtir þik nærri sér ok vill tala við þik leyniliga, þá [sezk þú² á kné fyrir hánnum svá nærri, at þú megir vel hlýða hans einmælum, ok þá³ skikkjulauss. En ef hann biðr þik sitja, þá mátt þú leggja yfir þik skikkju þína, ef þú vilt, ok sitja þar sem hann býðr þér.

Nú berr svá at, at konungr gengr at skemta sér, hvárt sem þat er í kaupstað eða í heraði, eða hvar sem hann er staddr, ok fylgir þú hánnum ok þínir lögunautar, hvárt sem þér erut vápnaðir eða vápnlausir, þá er svá fegrest fylgd yður, at þér gangit jafnmargir á hváratveggja hlið hánnum, ok þó hvárgir með böllóttum⁴ flokki. Efnit⁵ svá til, at hann verði í miðju yðru föruncyti staddr, þar sem þér gangit, ok þér verðit jafnmargir á hváratveggja hlið hánnum eða fram ífrá hánnum sem á bak; en engi yðarr gangi svá nær hánnum, at hann hafi eigi yfrit rúm at tala við þá menn, er hann vill til sín hafa kallat, hvárt sem hann vill tala við þá [í hæð eða í leynd⁶. En þóat hann kalli engan mann á tal við sik, þá látit hann ganga millum yðar, svá at hann hafi jafnan mikit rúm alla vega um sik. En ef konungr riðr at skemta sér ok fylgir þú hánnum ok þínir lögunautar, þá háttit hina sömu lund⁷ reið yðarri, sem ek hefi áðr sagt um göngu yðra, ok því þá sjarmeir, at engi saurr stökkvi af yðrum hestum ok á konunginn, þóat þér riðit mjök hart.

Nú kallar konungr á þik með ákveðnu nafni, þá varask þú þat, at þú kveðir hvárki hú né há eða hvat á móti, tak heldr svá til orðs: „Já, herra, ek heyri gjarna.“ Varask þú þat ok vandliga, at þú hlaupir eigi snemma í át eða drykkju um morna [með þeim mönnum, er gjómenn eru eða úsiðarmenn⁸. Bið siðsamliga konungs borða, ok gakk til borða með konungi hverju sinni, er þú ert inuan hirðar staddr. En þá er konungr gengr til borðs með hirð sína, þá eigu allir hirðmenn hans at fylgja góðum siðum ok fagri skipan, at eigi hlaupi hverr fyrir annan fram sem siðlausir menn, heldr á þá hverr at vita sína rétta göngu ok samsætismann, ok hafa þá hina sömu skipan í göngu sinni, sem þeir eigu síðan at hafa í [sætum sínum⁹. Ganga tveir ok tveir saman sessar eða samsætismenn laugar at taka, hvárt sem laugar verða gefnar úti eða inni, ok ganga svá síðan til borða hverr eptir sinni skipan, svá sem hann veit sitt rúm skipat fyrir öndverðu. Svá

1) þar 2) styð þik 3) þó 4) böllóttum 5) Ædit 6) hátt eða leyniliga 7) leið 8) er gjómenn eða úsiðarmenn göra; með gjámönnum; með úsiðarmönnum 9) setu sinni

eigu hirðmenn hljóðir at vera yfir borðum, at ekki orð heyri þeir, er á tvær hendr þeim sitja, er við talask; svá tali hverr lágt við sinn sessa, at engi heyri nema þeir er við ræðask, þá er bæði gótt hljóð ok góðir siðir í konungs húsi. En þat spillir eigi siðum þínum, at þú neytir matar þíns vel ok skjótt eptir þinni nauðsyn¹, ok svá drykkjar² yfir borðum³. En við því skalt þú jafnan sjá, at gera þik drukkinn. Því skalt þú augum jafnan leiða til konungs sætis, at sjá hvat fram ferr um hans þjónustu, ok ver varr um þat jafnan, er þú sér at konungr hefir [drykk á⁴ munni, þá et þú eigi meðan hann neytir drykkjar síns; ok þóat þú hafir drykk í hendi, þá set þú niðr ker þitt ok neyt eigi þins drykkjar. Slika hina sömu tign skalt þú veita dróttningu, sem þú veitir konungi í öllum stöðum, eptir því sem nú hefi ek sagt. En ef konungr hefir yfir borði með sér þann gest, er slika tign á at þiggja, annattveggja konung eða jarl, eða erki-byskup eða ljóðbyskup, þá skalt þú gæta hins sama siðar, er áðr hefi ek sagt þér. En ef mikill er fjöldi rikra manna yfir borði með konungi, þá þarftu eigi, nema þú vilir, fleirum mönnum þenna sið at veita um drykk þinn, nema konungi ok dróttningu, nema því at eins at konungr sé nökkurr annarr yfir⁵ borði með hánum.

Nú berr svá til, at konungs hirð sitr í konungs herbergi, ok er eigi borð frammi, ok koma inngangandi þeir höfðingjar er konungr vill sjálfr með tign fagna, þá eigu allir menn eigi siðr at rísa upp í móti þeim, en í móti sínum höfðingja, ok fagna þeim bliðliga, eptir því sem þeir vitu, at konungs er vili til. En þessa tign á hverr lögunautr öðrum at veita, ef sá kemr inn farandi, er áðr hefir úti verit, ok gengr þar til sætis síns, sem hann á gang réttan ok skipan, þá eigu þeir tveir upp at rísa móti hánum, er næstir hánum sitja á sína hönd hvárr, ok fagna hánum bliðliga ok biðja hann vel kominn með sér. Hvárt sem konungsmenn eru staddir í samsæti, eða eru þeir í fylgd með konungi, eða ganga þeir allir saman til sinnar skemtunar, þar sem þeir verða mjök fyrir augum annarra manna, þá eigu þeir jafnan heldr at vera í hljóðara lagi ok siðprúðir⁶ í látæði sinu, fagryrðir, ok sjá við öllu saurmæli. Slika hluti alla sem nú hefi ek þér sagða, þá eigu allir konungsmenn at hafa ok fylgja, ef þeir vilja siðprúðir⁶ heita. En hversu sem aðrir gera, þá gættu þó þessa vel, er nú hefi ek sagt, ok kenn hverjum holliga, þeim er af þér vill nema.

Nú berr svá at, at lögunautar þínir vilja til skemtunar ok drykkju ganga frá konungs herbergi, [þú tekr ok⁷ leyfi af kon-

¹) þörf ²) drykks ³) mat þínum ⁴) drykkju at ⁵) at ⁶) siðvandir

⁷) ok taka þeir

ungi til skemtanargöngu, þá skalt þú þessa skemtan elska, sem nú vil ek þér kunna gera. Ef þú ert staddr þar sem hestum má riða, ok átt þú þér sjálfr hest, þá stig þú á hest þinn með þungum vápnum, ok tem þik til, hversu þú megir þess sitja á hesti þínum, er bæði sé fegrst ok fastast. Ven fót þinn at þrýsta fast ístöðum¹ með réttum leggjum, ok lát hæl þinn nökkut svá siga lægra en tær, nema því at eins, at þú þursfir framan at varask álaga², ok ven þik þó fast at sitja með þrýstundum leggjum. Hyl vel brjóst þitt ok alla limu þína með loknum skildi. Ven þú hina vinstri hönd vel at gæta beizls ok mundriða, en hina hægri hönd ven þú at [hæfa vel glefju álagi með fulltingjanda³ brjóstafli. Ven þú hest þinn góðan um at kasta á hlaupanda skrefi⁴, ok haf hann hvárttveggja vel at holdum ok hreinan⁵, skúa þú hann vel ok fastliga með sterkjum ok fögrum öllum hestbúnaði.

En ef þú ert staddr í kaupstað eða einumhverjum þeim stað, er eigi má hesta nýta til skemtanar, þá skalt þú þessa skemtan elska, at ganga til herbergis þíns ok búa þik þungum vápnum; leita þér ok þess félaga, er með þér vili leik fremja, ok þú veizt at vel er til þess lærðr at berjask undan⁶ skildi eða buklara, hvárt sem heldr er [útlenzkr eða hérleznkr⁷. Tak þú ok jafnan til þessa leiks þung vápn, annattveggja brynju eða þungan⁸ panzara ok haf í hendi þér annattveggja þungan skjöld eða buklara ok þungt sverð. Í þeim leik skalt þú við leita at nema hæfelig högg ok nauðsynlig ok haldkæmlig⁹ ok góð viðrslög. Kenn þér ok at hylja þik vel með þínum skildi, ok þat at þú mættir þessa hluti vel varazk fá, ef þú átt við úvin þinn at skipta. Ef þér þykkir nökkut undir at vera vel lærðr af þessarri iðrótt, þá haf þenna leik tysvar um dag, ef þú mátt við komask¹⁰; en engan dag lát þú svá allan út ganga, at þú leikir eigi þenna leik einu sinni, nema heilagt sé, þvíat þessi iðrótt er sæmilig at kunna hverjum konungsmanni, ok þó nauðsynlig, ef til þarf at taka. Ef þú verðr móðr af þessum leik, ok fýsir þik at drekka, þá drekk þú smám ok tíðum, svá at þik þyrsti eigi; en sé við því, at þú drekkir þik brúnskarpan¹¹ í þessum leik, en enn siðr drukkinn.

En ef mann fýsir ýmisra¹² leika eða skemtan frammi at hafa, þá eru þeir leikar, er maðr má vel úti fremja, ef kánum sýnisk þat skemt-anarsamligra. Þar til skalt þú gera þér eitt skapt, ok heldr þyngra en spjótskapt, ok reis síðan mark bakka millim, svá sem skottein, þar

1) ístignu; á ístigin 2) álög 3) halda fast þitt gladel (gladiel) í lagi með fylgjanda 4) skrifi* 5) ok fagaðan tilf. 6) undir 7) útlendr eða innlendr 8) þykkvan 9) haldkvæmlig 10) því viðkoma 11) brún-snarpan 12) ýmisliga

við mátt þú nema, hversu langt eða beint þú mátt spjóti skotit fá, svá at skot þitt verði haldkæmt. Þat er ok góð iðrótt ok þó skemtan at ganga með boga sinn í skotbakka með öðrum mönnum. Sú skemtan er ok góð ok haldkæm, ef maðr venr sik at kasta af slöngu hvártveggja langt ok þó beint, bæði af stafslöngu ok handslöngu, eða vápnsteini vel at kasta. En forðum var sá siðr, at allir þeir menn, er fullkomnir vildu vera í þesskyns iðróttum, at vera vel lærðir til vápna ok riddaraskaps¹, þá vöndu þeir báðar hendr jafnkringar í öllu vápnaskipti til at grípa, ok við þat leitaðu, ef þú þykkisk þat finna, at þú hefir² til þess náttúru; þvíat þeir eru bezt at sér görvur í þeirri iðrótt ok hættastir sínum úvinum, er svá eru lærðir.

Ger þér sem leiðust öll manndráp, ok ver skjarr³ við, fyrir utan réttar refsingar eða almenniligar orrostur. En í almenniligri orrostu eptir réttu boði höfðingja þins, þá skalt þú eigi meir skirrask manndráp heldr en eitthvert verk þat annarra⁴, er þú veizt at gott verk er ok rétt. Sýn þik í orrostu djarfan ok úfælinn; veg þá með hæsligum höggum ok haldkæmum, eptir því sem fyrr hafðir þú numit, svá sem af góðu skapi ok þó [drjúgligri reiði⁵. Eigi skaltu berjask með ljúgandi höggum eða þarflausum lögum, eða með skjálgu skotum, svá sem felmtandi maðr. Gá þú þess, at þú kunnir at varask annars vígkæni. Gerstu í öllum orrostum [góðr þrautar⁶, en eigi áhleyppinn, ok allra sízt hælinn. Hygg þú jafnan at því, at aðrir megi bera þér gott vitni, en ekki hæl þú sjálfr verkum þínum, at eigi berisk svá til, at eptir liðnar stundir verði á þik hefnda leitat eptir fráfall þeirra manna, er mikill þótti skaði at vera, ok sé á þér hefnt sakar tilteygningar sjálfs þins orða.

Ef þú ert staddr í orrostu á landi, ok skal á fæti berjask, ok ert⁷ staddr í belli [svínfylktrar fylkingar⁸, þá varðar þat miklu, at vel verði gætt í öndverðri vápnasamankvámu, at eigi [taki hliðask eða rof á gerask bundinni⁹ skjaldborg; ok þarftu þat at varask, at þú bindir aldrigi þína hina fremri skjaldarrönd undir skildi annars. Þat skalt þú ok víst varask, at aldrigi látir þú spjót þitt í fylkingu laust, nema þú hafir tvau, þvíat betra er eitt spjót í fylkingu á velli¹⁰ en tvau sverð til bardaga. En ef á skipum er barzk, þá vel þú þér tvau spjót, þau er þú skjótir eigi frá þér, annat þat sem langskept sé, svá at vel taki skipa meðal, en annat þat sem skamskept sé, ok þú megir vel neyta, er þú leitar til uppgöngu. Misjöfn skotvápn skal

¹) riddaraskapar ²) hafir ³) skirr ⁴) annat ⁵) drengiligri reiði; drengiliga reiðr ⁶) þrautgóðr; þrautargóðr ⁷) verðir þú ⁸) svínfylkingar
⁹) hliðisk eða roflisk (hroflisk) bundin ¹⁰) landi

á skipum hafa, hvárttveggja þunga pálstafi ok [létt fleygigaflök¹. Leitaðu með þungum pálstafi í skjöld annars, en síðan ef skjöld berr af hánnum, þá leitaðu á sjálfan hann [léttu fleygigaflaki², ef þú mátt eigi lagi ná á hann með langskeptu spjóti. Svá skal á skipi berjask sem á landi með góðu gefnagedi³ ok með hæfiligum öllum höggum, en hvergi skalt þú eyða vápnum þínum með [hégómliðu brottvarpi⁴.

Margskyns vörn má þau vel neyta á skipi, er maðr kemr⁵ eigi við á landi at hafa, nema því at eins, at hann sé í borg eða í kastala. Á skipi eru góðir langorfljár⁶ ok langskeptar skeggexar, slagbrandar ok stafslöngur, skeptiflettur⁷ ok allskyns annat vörngrjót; lásbogar ok handbogar eru þar góðir ok allskyns önnur skotvörn; en kol⁸ ok brennusteinn er höfuðvörn allra þeirra, er nú hefi ek nefnt. Blýsteyptir hersporar ok góðir atgeirar eru ok góð vörn á skipi. Húnkastali er ok góðr at nýta með öllum þessum vörpum ok mörgum öðrum, ok húndreginn fjörmynt⁹ slagbrandr með stálhörðum fleinum. Röðrgöltr er góðr í skipaorrostu með járnudum múla. En því þurfu menn sik áðr vel at læra til slíkra hluta, fyrr en þeir þurfi til at taka, þvíat eigi vitu þeir stund eða tíma, nær þeir þurfu hvers vörns at neyta¹⁰. En gá þú þess, at þú samna sem flestum vörpum, meðan þú þarft þeirra eigi, þvíat þat er sœmd at eiga jafnan góð vörn, ok góð fêhirzla í nauðsynjum, ef til þarf at taka. En þann umbúnað þarf á skipi at hafa til varnar: víggýrðla vel ok vígæsa ramliga, leggja hátt viður¹¹ ok [gera undir viðu fjögur gagnskeytilig¹² hlið svá mikil, at einn maðr eða báðir tveir megi rúmliga hlaupa með öllum vörpum sínum gögnum; en gera með bryggjum utan tvá vega slétt stræti til ástígs hjá viðum. Þenna umbúnað þarf at renna vel ok fastliga, at eigi skjoplisk, þóat skjóttliga sé áhlaupit. Breiðir skildir eru á skipi góðir til hlífðar ok allskyns brynjur, en þó eru panzarar höfuðvörn til hlífðar á skipum, görvir af blautum léreptum ok vel svörtuðum¹³; góðir hjálmur ok hangandi stálhúfur. Mörg vörn eru þau enn önnur, er nýta má á skipi, ok þykki mér eigi nauðsyn af fleirum at telja en nú hefi ek uppfest.

XXXVIII. Sonr. Með því at vér höfum þá ræðu í munni, er helzt lærir þat, hversu maðr skal við sókn eða vörn búask móti úvinum sínum, þá sýnisk mér svá sem enn þurfi nökkut at ræða um þat, hversu

¹⁾ léttfleyg gaflök ²⁾ léttfleygu gaflaki ³⁾ gunna geði; gegnu gæði ⁴⁾ hégóma ok úvizku ⁵⁾ kemsk ⁶⁾ langorfljár ⁷⁾ flettiskeptur ⁸⁾ jarðkol ⁹⁾ fermynt; frammynt ¹⁰⁾ En hægt er at láta vörn hvílask, þá er eigi þarf at neyta tilf. ¹¹⁾ viður ¹²⁾ hafa undir viðum gagnsmeygilig ¹³⁾ sortuðum; smátkaðum; sterkum

á landi skal berjask, annattveggja á hestum¹ eða borgir at verja eða til at sækja, ok ef yör sýnisk þar nökkut um at ræða, þá vil ek gjarna til hlýða.

Faðir. Sá maðr er á hesti skal berjask, þá verðr hann þess vel gæta, er fyrr höfum vér sagt, at vera vel lærðr til allrar vígkæni á hesti. En þenna umbúnað þarf hann um hest sinn at búa: hann þarf at vera vel skúaðr ok ramliga; svá þarf hann ok um söðul sinn at búa ramliga, at hann sé sterkr ok hábogaðr ok búinn með sterkum gjörðum ok öllu öðru söðulreiði, ok [örugggr suzingull² yfir miðjan söðul, ok svá brjóstgjörð fyrir framan. Hest þarf svá at búa, bæði fyrir framan söðul ok aptan, at ekki sé hann hætt³ fyrir vápnnum, hvárki fyrir spjótum eða höggum eða öðrum vápnaburð; þarf hann ok kovertúr⁴ gott at hafa, gört sem panzari⁵, af blautum léreptum ok vel svörtuðum⁶, þvíat þat er gott við öllum vápnnum til varnar, með hverjum hætti sem þat er utan skrytt, ok síðan þar yfir góða hestbrynju. Með þessum umbúnaði þarf vel hest at hylja bæði um höfuð ok um lend ok brjóst ok um kvið, ok allan hest, svá at eigi megi maðr með falsamligum vápnnum at hestinum komask⁷, þóat maðrinn sé á fæti. Með sterku beizli þarf hestr búinn at vera, þat sem örugt sé til halds, bæði upp at halda með, ef þarf, ok svá um at kasta, ef þess þarf hann við. En utan yfir beizli ok um alt höfuð hestsins ok um háls framan til söðuls, þá skal vera grima gör á panzara lund af stirðu⁸ lérepti, svá at engi maðr megi at komask at taka beizl hans eða hest hans með engarri⁹ list.

En þenna umbúnað þarf maðrinn sjálfr at hafa: góðar hosur ok linar, görvar af blautu lérepti ok vel svörtuðu, ok taki þær alt til brókabeltis; en utan yfir þær góðar brynhosur svá hávar, at maðr megi gyrða þær um sik tvífoldum sveip; en utan yfir þat þá þarf hann at hafa góðar brynbrækr, görvar með lérepti, at þeim hætti sem fyrr hefi ek sagt; en þar um utan þarf hann at hafa góðar knébjargir, görvar með þykku járnri ok með stálhörðum nöddum. En upp ifrá þarf hann at hafa næst sér blautan panzara, þann er eigi taki lengra en á mitt lær, en þar næst þarf hann at hafa góða brjóstbjörg, görva af góðu járnri, þá er taki millim geirvartna ok brókabeltis, en yfir þat góða brynju, en yfir brynju góðan panzara, görvan með sama hætti sem áðr var sagt, ok þó ermalausum¹⁰. Tvau sverð þarf hann at hafa, annat þat er hann er gyrðr með, en annat þat er hangir við söðulboga, ok góðan

¹) eða fæti tilf. ²) örugg skíðing gyrð; örugg sitzing (öruggan siztling); örugt umkast ³) berr ⁴) opertorium ⁵) panzara* ⁶) svörtum ⁷) koma ⁸) striðu (styrku) ⁹) nökkurri (neinni) ¹⁰) ermalausán

brynkníf. Hjálms góðan þarf hann á höfði at hafa görvan af góðu stáli ok búinn með allri andlitsbjörg, en góðan skjöld ok þykkvan á hálsi, ok þó búinn með greligum¹ skjaldarfelli, en síðan góða glafju² ok hvassa af góðu stáli ok vel skepta. Eigi þykki mér þurfa fleira um at ræða þeirra manna umbúnað, er á hesti skulu berjask. Þó eru fleiri vápn, er nýta má á hesti, ef vill, sem annathvart er hornbogi eða lásbogi veykr³, svá at maðr megí vel uppdraga, þóat hann á hesti siti, ok enn eru fleiri vápn, ef hafa vill.

XXXIX. *Sonr.* Með því at yðr sýnisk svá, sem þér hafit nefut flestöll þau vápn, er viðrkæmilig eru at hafa á skipum eða á hestum í orrostum, þá vil eknú þess beiðask, at þér ræðit nökkurum orðum um þau vápn, er yðr sýnisk at hafa til þess at sækja kastala með eða verja.

Faðir. Öll þessi vápn er nú höfum vér áðr um rætt, er hvártveggja er haft á skipum eða á hestum, þá má nýta bæði til þess at sækja kastala með ok svá verja, ok þó enn mörg önnur vápn. Sá er kastala skal sækja með þeim vápunum, er nú eru töld, þá þarf hann ok vist at hafa valslöngur með, sumar sterkar valslöngur til þess at slöngva stóru grjóti á steinvegg, ok freista steinveggjar, ef ofan mætti fella með stórum áköstum; en linar valslöngur til þess at slöngva yfir steinvegg ok brjóta ofan hús⁴, er í eru kastala. En ef með sterkum valslöngum fær eigi steinvegg ofan brotit eða sundrskelfðan, þá má þess freista at leita til þessarar vélar veðr með járnudu enni, þvíat hans höggum⁵ standask fáir steinveggir. En með því at steinveggir vill eigi við þessa vél sundr skjálfa eða ofan brotna, þá má grafsvín til þessar vélar leiða, ef vill. Kastali sá er á hjólum er görr, hann er góðr at vinna annan kastala með, ok er hann með þeim hætti görr, at hann sé hærri görr en hinn, er hann á viðr, þóat eigi sé meiri munr en sjau-álua; en hann er æ þeim mun betri at vinna annan kastala með, sem hann er hærri sjálfr görr. Stegar⁶ þeir sem á hvelum standa, ok bæði má draga frá ok til, ok þildir neðan vel ok góð handrif⁷ tveim veginn⁸, þeir eru ok góðir til þessarrar vélar. En þat er þó skjótast at segja af þessarri list, at öll kyn vápna má til þess vel nýta at vinna kastala; en þat er vitanda hverjum er í þessu vill hlut eiga, at hann kunni vel at vita, nær er hann þarf hvert vápn ok í hvern tíma at hafa.

En þeir er kastala skulu verja, þá megu þeir ok flestöll þau vápn

¹) grelligum; góðum; geðligum *Udg.* ²) góða kesju; góðan gladel ok hvassan

³) veikr ⁴) eða skip eða meiða fólk *tílf.* ⁵) högg ⁶) stugar ⁷) handrið;

handreip ⁸) tveim megin; tvá vegar

nýta, er nú eru töld, ok mörg önnur, bæði valslöngur smár ok stórar, handslöngur ok stafslöngur. Lásbogar eru þeim ok einkum góð vápn ok allir aðrir handbogar ok öll önnur kyn skotvápn, spjót ok páfstafr, hvárttveggja þung ok létt. En á móti valslöngum eða grafsvíni eða þeirri vél, er menn kalla veðr, þá er gott at styrkja alt steinvirki innan með stórum eikiviði; en ef ærin er jörð til eða leir, þá er þat bazi at hafa. Þat gera menn ok þeir er kastala vilja verja, at gera flaka¹ með stórum eikivöndum ok hylja alla steinveggi með þeim þriföldum eða fimföldum, ok þó skulu þeir flakar² vera vel varðir með góðu leiri ok seigu. Þat hafa menn ok gört móti árasum veðrs at fylla sekki stóra með heyi³ eða með ögnum, ok látit síga fyrir andlit veðrs með léttum járnrekendum, þar sem hann vill at⁴ steinveggi koma. Þat kann ok vera, at svá mikil áskot⁵ verði ok komi í kastala, at eigi megi menn í vígskörðum vera; þá er gott at gera hengivígskörð af léttum flökum⁶, ok þurfu þau at vera tveim álum hærri en kastala vígskörð sjálf, ok þrím álum síðari; svá þurfu þau ok fjarri hanga, at menn megi vel vega með öllum vápnum niðr millim kastala ok vígskarða sjálfra ok hengivígskarða. En þau skulu hanga á léttum⁷ ásum þeim, sem þegar megi þau til sín draga, er vill, ok svá út aptr hengja.

Ígulköttr er ok gott vápn þeim, er kastala skal verja, görr af stórum trjám ok þungum, byrstr með eikitinduðu baki, ok skal binda utan við vígskörð, ok láta falla á fólk, ef nærri verðr gengit kastala. Slagbrandar görvir af löngum ráum⁸ ok þungum, hvasstentir með harðri eik, reistir á enda nær vígskörðum, svá at þá megi þegar á menn fella, er nær er gengit kastala. [Brynklungr er ok gott vápn, görr⁹ af góðu járnri með stálhörðum þornum ok bjúgum; ok skal agnór¹⁰ vera á hverjum þorni; en hann þarf svá at gera, at festr sú er hánun er næst, ok menn megu ná á upp sem lengst, þá skal gör vera með tinduðum járnrekendum, at hvárki megi höggvit fá né haldit á; en upp frá þá má hafa slikt reip, sem fallit þykki, [þegar örugt er til styrkjar¹¹; en til þess er hann góðr at kasta niðr manna millim, ok vita ef hann mætti nökkurn mann veitt fá, hvárt sem heldr verðr einn eða fleiri, ok draga síðan upp til sín. Hleypihvel er ok gott vápn þeim, er kastala skal verja, ok skal gört vera af tveim kvernsteinum, en öxull skal millim vera, görr af seigri eik, síðan skal leggja út yfir vígskörð rás-höll borð, ok skulu þessi hjól þar á hlaupa ok svá út á fólk.

1) fleka 2) flekar 3) hey* 4) á 5) áskaut*; ákóst 6) flekum 7) læstum 8) ráóm*; trjám 9) brynklumbur (hleypiklumbr) eru ok góð vápn görvar 10) agnúi 11) fyrir traustleika sakir

Skotvagn er ok gott vápn, hann skal gera sem annan vagn, hvárt sem heldr vill á fjórum hvelum eða tveim; en hann skal svá búa, at hlass hans megi vera, hvárt sem vill, af heitu grjóti eða köldu. Svá skal ok búa hann, at tvær festar megi á hánum hafa, sina með hvárri síðu, ramligar ok sterkar, þær er örugt haldi hánun, þegar hann hefir yfrit langt rúm¹; en hann skal renna á ráshöllum borðum, ok skal þó svá til ætla, at hvel hans missi eigi borðsins. En þegar er festarnar taka² at hepta rás hans, þá skýtr hann af sér hlassi sínu ok út á fólkit. Þvi betra er ok hlass hans, er misjafnara grjót er í borit, sumt stórt en sumt smátt. Þat gera ok þeir menn, er vitrir eru ok kastala skulu verja, at þat grjót er þeir vilja slöngva at fylkingum [eða skjöldum³, þá gera þeir af leiri, ok láta innan í smágrjót hart, bæði flettugrjót⁴ ok aðra harða steina, ok brenna síðan leirit svá hart um utan, at þat þoli vel flaug, meðan því er kastat; en hvar sem þat kemr niðr, þá springr þat alt í sundr, ok verðr því þá eigi aptr slöngt⁵. En til þess skal hafa harða steina ok stóra, at brjóta [veggi stóra⁶ niðr. Svá ok er þú kastar or steinkastala ok at tré-kastala þeim sem móti þér er, eða at öxultrjám þeim, sem undir hvelum eru gör, eða undir kastala, eða undir stegum⁷ eða grafsvinum eða einnihverri annarri þeirri vél, er á hjólum er gör, þá er þess betr, er þar er stærra grjót ok harðara til haft.

Vellanda vatn ok heitt gler eða heitt blý þat er ok gott vápn í kastala. En ef grafsvin eða einhver önnur vél er dregin at kastala, svá at eigi má þeim heitt vatn granda, ok er þó lægra en kastala veggir, þá er gott at gera til vápns þar á móti ása, þá er vel eru skúaðir neðan með járni, en síðan gera til bæði hvöss ok stór glóandi plóggjárn ok skjóta síðan öllu saman niðr í trévirkit, svá at plóggjárn standi eptir, en ásar sé upphafðir. Þar skal ok fylgja bik ok brennu-steinn, eða elligar veld tjara.

Tæligrafir⁸ eru ok góð vápn, er görvar eru umhverfis kastala, ok þess betr er þær eru görvar djúpari ok mjórri, ok meiri fjöldi er at, þar sem menn draga á hjólum nökkurar vélin⁹ til kastala. Svá skulu tæligrafir⁸ allar görvar vera, at þær skulu hafa marga glyggi¹⁰ ok smá ok alla skaraða¹¹ þó, svá at eigi megi á jörðu sjá; en síðan skulu þær fyldar vera með þeim viði, er eldfimastr¹² er, annattveggja með [tyrvi eða öðrum eldfimum viði¹³. En þá er menn

¹) runnit ²) tekr* ³) út á fólkit eða at skjaldborgum ⁴) flatt grjót ⁵) þvít þat brotnar í niðrkomu sinni tilf. ⁶) steinveggi ⁷) stigum ⁸) tálgrafir ⁹) vélar ¹⁰) glugga; hlykki ¹¹) þakta ¹²) eldnæmastr

¹³) tjöruvið eða furu, þvít þesskyns viðr er eldnæmastr

berjask um nætr til kastala annattveggja or tréköstulum eða or stegum, eða einnihverri þeirri list, er á hjólum stendr, þá skal stela mönnum or kastalanum, at þeir mætti [eldi komit í tæligrafir¹.

Nú berr svá at, at grjóti verðr slöngt svá ákafliga yfir vígskörð², at menn megu eigi úti vera eða kastala verja, þá er gott at reisa upp góða stólpa af digri eik, ok síðan þar yfir leggja stórar syllr ok ramligar, ok eptir þat þilja hit efra með góðum eikiviði, ok bera síðan á þat þili mikla jörð, svá at eigi sé úþykkra³ en þriggja álna eða fjögurra, ok láta þar grjót á falla. Svá hit sama skal ok gera mót trékastala þeim, sem mót steinkastala vill berjask, at gera stólpa góða ok trausta, góðum mun hærri en trékastali sé. En allra þeirra lista er nú höfum vér um rætt, þá er þó höfuðvápn bjúgr skjaldjötunn rypptandi⁴ með eldligum⁵ loga. En með því lúkum vér vápn at telja til varnar or kastala, at þar má öll kyn vápna nýta, þeirra er skjóta skal eða kasta, eða höggva með eða leggja, ok allar þær kynkvísir vápna, er annathvært má með hlifask eða sækja.

XL. Sour. Með því at yðr sýnisk ærit um vápn rætt vera, hvárttveggja um sóknir eða varnir, eða hversu gör skulu vera eða vaxin, eða i hvern tíma hvers vápns skal neyta, enda skiljask mér ok vel þessir hlutir eptir yðarri tilvísan, þá vil ek enn þess [spyrja ok forvitna, ef nökkurir hlutir eru þeir, er yðr þykki þurfa um at ræða, þeir sem til þeirra síða horfi, at þarf at hafa með rikismönnum eða i konunga hirðum⁶.

Faðir. Enn eru þeir hlutir mjök margir, er eigi má missa um at ræða ok athuga leiða, ef maðr skal með konungum eða öðrum rikismönnum staddr vera, ok þar sæmdarmaðr heita. Þat er þrifalt atkvæði, er nálaga er þó sem alt sé eitt raunar, er maðr þarf vandliga at gæta, þat er mannvit ok siðgæði ok hæveska. En þat er hæveska at vera blíðr ok léttlátr⁷, ok þjónostufullr ok fagrýrðr⁸; kunna at vera góðr félagi i samsæti ok i viðræðu við aðra menn; kunna á því góða skilning, ef maðr talar við konur, hvárt sem eru ungar eða meir aldri orpnar, rikar eða nökkut úríkari, at þau orð kunni hann til þeirra at mæla, er þeirra tigund⁹ hæfi, ok þeim sami vel at heyra, ok manni sami vel at mæla. Svá ok ef maðr talar við karlmenn, hvárt sem eru ungir eða gamlir, rikir eða úríkir, þá hæfir ok vel at kunna hæfiliga orðum at skipa, hver orð er hverjum þeirra samir at þiggja. En ef þat skal gamanyrði heita, þá gegnir þat, at þau sé hvárttveggja

¹) leggja eld i tálgrafir ²) steinvegg ok i kastala ³) þynnra ⁴) röptandi

⁵) eitrligum ⁶) biðja ok spyrja, at þér glósit mér enn gerr um síðu i konungs hirð ok með rikismönnum. ⁷) líullátr ⁸) fagrörðr ⁹) tign

fögr ok sæmilig. Þat er ok hæveska, at hann kunni grein orða sinna, hvar hann skal margfalda eða hvar hann skal einfalda til þeirra manna, er hann mælir við, eða hversu hann skal haga klæðum sinum, bæði at lit ok öðrum hlutum, svá ok nær maðr þarf at standa eða sitja, eða nær réttir standa eða [nær á kné¹. Þat er ok hæveska at kunna vita, nær er hann þarf hendr sínar niðr fyrir sik at rakna láta, ok kyrrar hafa, eða nær er hann má sínar hendr hræra til cinnarhverrar þjónostu, annathvært sjálfum sér eða öðrum at veita, eða hvert hann skal andliti sínu snúa ok brjósti, eða hversu hann skal snúa baki eða herðum². Svá ok at kunna góða skilning á því, nær hann má skikkju sína í frelsi bera eða hött eða kveif, ef hann hefir, eða nær hann skal þarnask³. Svá ok er hann sitr yfir borði, nær hann þarf augum at leiða fyrir hævesku sakar ríkra manna matarneyzlu, eða nær hann má síns matar eða drykkjar vel neyta, svá at þat þykki vel bera, ok viðrkæmiliga. Þat er ok hæveska at halda sik frá spotti öllu ok háðungargabbi, ok kunna vel at skilja, hvat þorparaskapr er, ok flýja hann allan vandliga.

En þat er siðgæði at görask samþykkr öðrum mönnum ok eigi einlyndr, hæflátr í öllu gefnagæði⁴ sinu; gangþrúðr ef hann gengr, gæta vel lima sinna, hvert sem hann gengr, at hverr þeirra fari réttir vel ok þó eptir siuni náttúru. Þat er ok siðgæði, ef maðr gengr í kaupstöðum milli úkunnra manna, at vera fálátr ok eigi marggyrðr, flýja gjó⁵ ok alla hégomliga drykkju⁶, refsa rán ok stuldi, ok allar aðrar heimsligar⁷ úspektir. Þat er ok siðgæði, at sjá vel við munneiðum ok hölbænum⁸ eða gaudrifi⁹ ok öllu öðru tunguskæði. Svá sjá ok við því, at vera orðvarpsmaðr fyrir heimiska menn ok úráðvanda, en enn siðr veita þeim fylgd til sinnar fólsku, ok vera heldr hatandi alla úráðvendi. Þat er ok siðgæði at flýja tafl ok teningakast, portkvenna hús eða eiða úsæra, lygivitni eða aðra [gjó eða saurlífi¹⁰. Þat er ok siðgæði at hafa sik hreinliga hvárttveggja at mat ok klæðum, vera rakkr¹¹ at húsum, ef hann á, eða skipum, eða hestum eða vápnum; vera ok forsjáll, en eigi áhleypinn, ok þó hugrakkr í nauðsynjum; vera eigi áburðarsamr eða yfirgjarn eða öfundsjúkr; flýja dramb ok allan ofinetnað. En þat er höfuð allrar siðgæði at elska guð ok heilaga kirkju, hlýða tíðum vandliga, vera iðinn á helgum bænum, ok biðja sér miskunnar ok öllu kristnu fólki.

Þessir allir hlutir, er nú höfum vér talda, hvárttveggja um hævesku ok siðgæði, þá má engi eignask, nema hann hafi mannvit með, ok

1) á kné at falla 2) hliðum 3) þarnask 4) jafngæði 5) gjá 6) hluti ok ofdrykkju 7) heimskligar 8) hölvunum; forbænum 9) goðrifi; guðræfi; Nogle Papircodices: gandrifi 10) gjá eða sauryrði 11) rækin

eigu þessir hlutir mannviti at fylgja: orðhegi¹ ok snild ok skilning allra siða, kunna vel at marka, hvat góðir siðir eru, eða hvat siðir eru kallaðir eptir atkvæði heimskra manna, ok eru þó úsiðir. Þat er ok mannvit, ef maðr er staddr á fjöldafundi manna á þingum eða á stefnum, ok heyrir hann þar orð manna ok erendi, at kunna á því góða skilning, hver orð eða erendi eru þau þar mælt, er tekin eru af mannvits grundvelli, eða hvat mælt er af skjótu tunguvarpi eða skamsýnligu varraskrapi. Þat er ok mannvit, at kunna skilja vandliga, ef dómarr falla á mál manna, hversu þat var mælt, at eigi verði með orðum aukit eða vanat, ef maðr þarf annat sinni með sjálfum sér at sanna. Þat er ok mannvit, at halda alla hluti með athugasamligu minni, þá sem mæltir verða eða görvir manna millum. Þat er ok mannvit at kunna vel lög ok kunna á því góðar skilningar, hvat lög eru rétt, eða hvat lög eru kölluð ok er þó ekki nema lögkrókar ok sleitur. Þat er ok mannvit, ef maðr vill beiðask einnahverra hluta, at kunna skilning á því, hverra hluta hann beiðisk, þeirra er viðrkæmiligir sé ok hinum er vel veitanda; svá ok ef hann er sjálfr nökkurra hluta beiðinn, at kunna þat vel at sjá, hverir hlutir er hánú er vel veitandi, eða hverir viðrsjándi, at hann játti eigi þeim hlutum fyrir sik eða fyrir hina, er eptir hann koma, er hánú sé siðan heldr til svivirðingar snúit heldr en til upphafs. Svá er ok þat mannvit at gersask eigi fasthendr á þeim hlutum, er hánú er vel veitandi, at eigi snúisk hánú sín festi eða sinka til svivirðingar.

Hóf alt ok sannsýni er ok mikit mannvit. Fróðleikr allr ok skilning öll ok góð forsjó, sú er hafa þarf til hævesku eða siða, landsbyggingar eða lagagæzlu eða landsgæzlu, þat er ok mikit mannvit; ok þarft þú fyrir því vandliga þessa hluti at nema, ef þú vilt sæmdarmaðr heita með konungum eða öðrum stórhöfðingjum, at þeir menn eru vel látnir allir með ríkismönnum, er þessa hluti kunnu; þeir megu ok lifa sér til mikillar sæmdar ok mörgum öðrum til gagns, er þessa hluti kunnu vel. En mannvit er með mörgum háttum, þvíat þat stendr á margkvísluðum rótum, ok vex af mannvits rótum hinn sterkasti stólpi, er vera má, ok kvíslask siðan með stórum greinum ok margfölduðum linum ok með misjöfnum kvistafjölda; eru sumir smáir, en sumir stærri, ok skiptask svá siðan manna í millum, hljóta sumir smærri, en sumir stærri, ok er sá auðr svá sem hann er elskaðr til. Sá er mjök vill elska þenna auð ok örliga veita, þá hlýtr hann mikit af, þvíat þessi auðæfi hafa þá náttúru, at þau dragask þeim mest til handa, er mest elskar þau, ok þeirra neytir með mestum örleik; ok ef menn kunnu at sjá ok meta þessi auðæfi

¹) orðhægi

eptir réttendum, þá myndi svá sýnask hvárttveggja gull ok silfr, sem þat væri ryðr¹ eða mold eða aska hjá þessum auðæfum; ok sá er eignask vill þessi auðæfi þá skal hann þat upphaf at hafa, at hræðask almáttkan guð ok elska hann umfram hvetvetna.

XLI. Sonr. Þetta er víst vel ráðit, at þessi spurning var augin, fyrir því at þar er nú bæði nákvæm svör fengin ok haldkæm, ok mun hvern mann, er nökkura skilning hefir fengit, þessi ræða draga til meiri nærkæmi um sína skilning, en fyrr hafði hann, ok eru þeir fleiri, er smá vöndu hljóta af mannvits kvistum heldr en stórar greinir; sumir hljóta hina smæstu kvisti, en sumir ekki nema lauf eitt, en fáir eru þeir er með öllu hljóta ekki. Því vil ek enn biðja fram á leið, at þér mættit enn læra mik til þess hagleiks, at ek kynna þá kvistu helzt til mín venda ok at velja, er mér væri til nytsemdar, ok svá öðrum.

Faðir. Þessir hlutir er nú hefi ek sýnda þér, vaxa helzt af mannvits greinum, ok kvíslask síðan með mörgum góðum limum ok kvistum út frá. En þessir eru þeir limir, er haldkæmir eru: sannsýni öll ok hóf alt, kunna þat vel at sjá með mundangshófi, hvat maðr á hverjum at gjalda. Ef þú ert einumhverjum reiðr fyrir nökkurskonar fjáðskap eða sakar, þá rannsaka vandliga í hugþokka þínum, fyrr en þú leitir hefnda, hversu mikil sök er eða hversu mikillar hefndar sú sök er verð. Ver um þat varr, ef þú heyrir af annarra manna orðum þær sakar, er þik angrar² mjök, at þú leitir fyrri eptir með vitrligri athygli, hvárt sakir eru sannar eða lognar; en ef þær sannask ok kemr til þín hefndir fyrir at vinna, þá hefn með hófi ok sannsýni, en eigi með illgjarnligri ákefð. Heyrir þú ok nökkur þau tíðendi sögð, er þér þykkja skaðasamlig³ um sjálfan þik eða þinn varnað, annat-hvært um fjártjón eða mannatjón, þá skalt þú ok þat með hófi bera ok góðu gjafnagedi⁴. Láttu þér því þykkja minstan skaða um fjártjón, at þú skalt þat láta þér í hug koma, at þó [er synd at þjóna fénu eða elska mjök, at⁵ þat elski manninn á mót ok snúisk vel til handa hánun; en þá er víst synd í ok þó sorg, at elska mjök féit, ef þat vill frá snúask manninum, ok enga elsku móti leggja. Lát þér þat ok í hug koma, at allir koma félausir í heiminn, svá skiljask ok allir við heiminn, at engum fylgir féit or heiminum; þó skalt þú þess gá, at engu týnir þú fyrir vanræktar sakir eða vangæzlu. Ger þik aldri svá úglaðan eptir fenginn skaða, at þú látir þik eigi jafumjök [hugga góða ván⁶.

En ef þú verðr fyrir manntjónum, þá ber þú ok þann skaða með

¹) ryð ²) angra ³) skaðavænligr. ⁴) gefnagedi (-gæði) ⁵) at þat sé eigi synd at elska féit ok þjóna því hófliga, þá er þó synd at elska þat mjök ok vera þræll þess, þó tilf. *Udg.* ⁶) huggóðan.

góðu¹ hófi ok ger þat í hug þér, at hverr drýgir í því mannliga náttúru, at hann deyr or heiminum; þvíat engi er til þess skapaðr, at jafnan skuli lifa í heiminum. Lát þik meir þat úgleðja, ef þinn kunningi deyr við þat, at hann hefir eigi vel lifat í heiminum, eða með nökkurri skömm frá skilzlk, en allra helzt, ef þú bræðisk hánun nökkurn sáluháska, þá eru slíkir hlutir harmandi heldr en sá, at hann drýgi mannliga náttúru í dauða sínum. En ef hann lifir sómasamliga, meðan hann var í veröldunni, ok deyr hann við þat, at hann gerði góða forsjá fyrir sál sinni, þá skalt þú huggask við góðan orðskvið², er eptir hann lifir, en allra helzt við góðan fagnað, er þú væntir hánun af guði annars heims. Sömu lund skalt þú stýra hug þínum með hófi ok góðu gjafnageði³, ef þeir hlutir bera þér til handa, er þinn hug veki til fagnaðar ok gleði, ok þér þykkja [góðir vera⁴, annat-hvart um þeirra manna fráfali, er þér var fjándskapr á, eða um eina-hverja þá hluti aðra, er þér þykkir fagnaðr á⁵ vera. En ef þat kann at henda, at þú spyrr þeirra manna líflát, er þér var áðr fjándskapr á, ok þú vildir vist öfundarverk á vinna, ef þú ættir kost á, þá skalt þú meir gleðjask við þat, er guð hefir þik frelstan af þrefaldri⁶ synd, en þú skalt gleðjask við dauða hans, er frá er fallinn, ok skalt þú því fagna, at guð hefir frjálsat hendr þínar af syndligu⁷ verki því, er þú hafðir ætlat at gera, en hug þinn af langri reiði ok öfund, er þú hafðir við hann, meðan hann lifði.

Svá ok ef þú þiggr af konungi eða einumhverjum öðrum ríkismanni sæmd ok metnað, þá varðar þat miklu, at þú kunnir þat með mundangshófi at þiggja, ok lát þik þat eigi henda, sem margan hendir úsnotran; þvíat þat hendir margan þann, sem eigi er vitr, ef hann fær eitthvert upphaf af ríkismönnum, at hann hefir sik svá hátt með sínu drambi ok ágirnd, at hánun þykki engi jafnmaki sinn vera; en slíkt upphaf verðr hverjum til niðrfalls, er þat görir; þvíat þat er náttúra guðs at lægja ofmikit dramb með helgu litillætti, ok á hverr þess vísa ván, er ágjarnliga gengr fram með ofmiklu drambi, þá hefir hann jafnan guð móti sér. Nú ef þér verðr þess auðit, at þú fær upphaf af konungi eða af öðrum ríkismönnum, þá lát þú þér þat í hug koma, at þat er guðs ráð ok hans freistni, þvíat hann hefir sér í hendi hug ok hjarta stórhöfðingja, at skjóta þeim í hug þá menn upp at hefja með sæmd ok metorði, ef hann vill, ok er þat hverjum skyldarembætti móti því, at vera hjálpsmaðr þeirra, er minna megu en hann. Ger þat í hug þér, ef guð hefir þik upp til nökkurrar sæmdar, at þat skal

¹) gefna-(jafnaðar-)geði ok tilf. ²) orðstír ³) gefna-(jafnaðar-)geði; geði

⁴) gæði í vera ⁵) at ⁶) tvefaldri ⁷) syndugu

allra manna gagn vera, þeirra er minna megu en þú, fyrir utan þá menn er hata síðu ok ráðvendi; þeirra á þat mein at vera, ef dugandi maðr fær afl ok styrk. En ef guð gefr þér mannvit ok góða skilning, ok verðr þér þess auðit þar með, at þú verðr með nökkurri sæmd upphafðr af rikismönnum, þá eru þessir hlutir þeir, er þú þarft mjök at varask, drambsamligan metnað ok mútugjarnliga fésnikni¹ eða gleymisamligar² úræktir um nauðsyn annarra manna, þeirra er minna megu en þú. Lát þér jafnan fyrir augum vera til viðrsýnar úfarar þeirra, er háðuliga féllu fyrir sakar ofmikils dramb. Lát þér ok í hug koma til góðrar vánar þeirra meðferðir, er jafnan féngu sæmdir fyrir staðfastligt réttlæti ok litillæti.

XLII. Sour. Þetta skilsk mér vel, at guð görir því menn misjafna hvárttveggja at ríki ok mannviti, at hann vill svá freista, með hverju hófi hverr kann þess at gæta, er hann gefr, hvárttveggja um áburðarsamligan³ metnað við sjálfan sik ok um hófsamligan örleik við þá, er hans þurfu ok eigi hafa slíkar gjafir af guði fengit. Ok fyrir því vil ek þess biðja yðr, at þér sýnit mér með nökkurum dæmun, hvárttveggja þá er sæmdir hafa hlotit af sannsýni ok litillæti, eða hina er skaðasamliga hluti hafa hlotit af drambsamligri yfirgirnd.

Faðir. Svá mikill er fjöldi dæma þeirra, at vér þurfum með mikilli lengð vára ræðu at auka, ef vér skulum allra þeirra minnask at hvárritveggja tölu, er vér vitum dæmi til, at slíkir atburðir hafa til handa komit, ok munum vér fyrir því fárra geta, ok þó nökkurra af hvárumtveggja, þvíat þat er meiri skyndir langrar ræðu. Þessi eru þau dæmi, er forn eru ok góð á at minnask. Þá er Joseph var seldr út á Egiptaland⁴, þá keypti hann einn ríkr höfðingi; en síðan hann hafði keyptan hann, þá fann hann þat á hánum, at hann var vitr maðr, ok hóf hann Joseph til sæmdar umfram alla aðra sína þjónostunnenn, hvárttveggja þá er auðgir⁵ váru fyrir hánum, ok þóat frjálsir frændr væri, ok seldi hánum í hendr til gæzlu fjárluti sína ok auðæfi, hús ok hibili⁶ ok allan sinn varnað. En fyrir því at Joseph var friðr maðr at áleti ok hófsamr í meðferð sinni ok litillætti, en vitr í orðlagi, þá tók hann elsku ek vingan af öllum þeim, er kunnu hann ok undir þeim höfðingja váru, er hans herra var.

Kona þess hins ríka manns elskaði Joseph umfram mundangshóf, þvíat hon vildi hóra bónda sinn með illri girnd sakar ástar þeirrar, er hon hafði við Joseph, ok eigi skamdisk⁷ hon þess, með djarfligri girnd at sýna hánum þat er henni var í skapi. En þá er hann fann vilja

¹) fésnikju; fésinkni; sinku ²) gleymisamligar ³) ábyrgðarsamligra ⁴) Egipta² ⁵) ánauðgir ⁶) hýbýli ⁷) skammaðisk

hennar, þá svaraði hann¹ þessa leið: „Vit megum eigi vera jafnkominn saman, þvíat þú ert lafdi min, en ek em þræll þinn; ok er þér þat ofmikil skömm at leggjask undir mik, en mér er þat ofmikil dirfð ok dramb at veita þér þá úsæmd, en allra verst er sakar údyggleiks þess, er ek hefi við herra minn, ef ek skal svá gjalda hánunum sína gæzku sem svikafullr þræll, þvíat hann hefir mér i hendr selt auð sinn ok allan ríkdóm til gæzlu svá sem trygggr höfðingi, ok má ek eigi svíkja lánardróttin minn með niðsamligri² skömm, nema ek vilja sanna orðskvið þann, sem mælt er, at ilt er at eiga þræl at³ einka vin.“ En þegar er kona þessi sá þat, at Joseph var góðr maðr ok vildi trygggr vera, þá þótti henni skömm, at hann skyldi víta údyggleik hennar, ok vildi hon þá gjarna fyrirkoma hánunum, ef hon mætti, með fjándskap en eigi sannsýni. Hon sagði bónda sínum, at Joseph beiddi hana úsæmdar, ok kvað hon þat vera ofdramb einum þræli at mæla slíka dirfð við lafdi sína. Henni var trúat sem góðri konu, ok var Joseph kastaðr í dýblissu með digrum fjöðrum ok þungum járnrekendum, ok var þat ætlat, at hann skyldi svá lif sitt enda, at rotna þar kvíkr fyrir ofdramb sitt ok útryggleik. En því at guð elskar jafnan réttendi ok litillæti, ok hann sá tryggleik Josephs ok vissi hann saklausan, þá skipaði hann svá til, at Josephi varð gagn at þeirri forðæming, er hann varð saklauss fyrir; þvíat guð frelsti hann með því or þeirri dýblissu, at hann var hafðr til miklu meira ríkis síðan en áðr, ok skaut guð því i hug Pharao konungi, at Josephr var görr höfðingi ok dómari yfir öllu Egiptalandi næst konunginum sjálfum, ok hélt hann þeirri sæmd síðan æ til ellidaga sinna, ok meðan hann lifði.

Þessi atburðr gerðisk enn i öðrum stað þvílíkr nökkuru síðar, at einn ágætr konungr, sá er réð fyrir mörgum ríkjum, hann var nefndr með þreföldu nafni, ok völdi⁴ því grein tungna þeirra, er hann var konungr yfir; var hann i einum stað kallaðr Artaserxes, en i öðrum stað var hann kallaðr Scirus; ok svá segja sumir menn, at guð mælti þar vel til hans fyrir munn [propheta sins⁵: Christo meo Sciro, 'cujus apprehendi dexteram, ut subijciam ante faciem ejus gentes et dorsa regum vertam etc.; en sumir segja, at þat var annarr Scirus, er sú ritning er um gör, ok dæmum vér því ekki lengra um þat, at vér vitum eigi til viss, hvárt þat er ritat um þenna Scirum eða annan. En i hinum þriðja stað var þessi konungr kallaðr Assverus. En fyrir því at hann var ríkr sjálfr ok ágætr, þá átti hann ok ríka konu, þá er dróttning hans var, ok hét sú Vastes. En meðan konungr hafði farit langa herför at viðlenda ríki sitt, þá hafði hann skipat Vastes

1) á tilf. 2) niðingligri 3) fyrir 4) olli 5) spámanns

dróttning fyrir at gæta þess hluta ríkis, er helzt var höfuðsæti hans í. Ok þá er hann var heim aptr til hennar kominn með fengnum ríkdómi, þá gerði hann mikla veizlu til fagnaðar öllum höfðingjum sínum, þeim sem hánun höfðu fylgt í þessarri herför; en Vastes dróttning gerði aðra veizlu sínum höfðingjum, þeim sem heima höfðu verit til ríkisgæzlu með henni. Þá lét konungrinn svá umbjóða¹, at Vastes dróttning skyldi ganga til fundar hans í höll hans ok bera alla fegrð dróttningar skróðs² með allri tign, ok fagna svá heimkvámu hans, ok sœma í því veizlu hans. En Vastes dróttning neikvæddi boðorði konungs, ok kvazk eigi mega ganga frá sinni veizlu, þar sem hon hafði til sín kallat marga góða höfðingja. En þá er konungrinn sá ofmetnað hennar ok drambl, þá skildi hann þat, at hon mat sik eigi minna af kyrrsæti sínu ok ríkis gæzlu; þess³ er hann hafði henni í hendr fengit, heldr en hon mat konunginn af háskasamligu starfi, því er hann hafði, meðan hann gerðisk viðlendr. Fyrir þetta hennar ofdramb varð konungr svá reiðr, at hann sagði Vastes af dróttningardómi ok öllu því ríki, er hon hafði, en hann tók eina hertekna mey af Israels fólki, sú er þar var þá í ánaud í hans ríki, þóat hon væri komin af göfugum frændum, þar sem hon var borin; en sú hét Ester at nafni. Þessa hina sömu setti konungrinn í sæti Vastes, ok gaf henni alt þat ríki, er áðr hafði Vastes, ok skipaði þá [at vera Ester⁴ dróttning yfir öllu ríki sínu.

Enn gerðisk fám dögum síðar annarr alburðr með þeim sama konungi. Aman hét einn ríkr höfðingi ok ágætr, sá er var með Assvero konungi. Konungrinn mat hann svá mikils, at öll þjóð skyldi hánun hlýða, ok til hans hníga svá sem konungi sjálfum. En Mardocheus hét einn, sá er hertekinn var af Israels fólki, hann var föðurbróðir Ester dróttningar, en fyrir því at hann sá sik bæði fátækan ok ánaudgan, þá þorði hann eigi þat at birta, at hann var svá skyldr dróttningu, ok ekki þorði dróttningin ok meira yfirlæti hánun at veita en einumhverjum öðrum úkunnum þjónostumanni⁵. Þá gerðisk svá til einnhvern dag, at Aman höfðingi var kominn til konungs fundar, ok þá er hann fór heim aptr, þá bar veg hans þar í nánd, sem Mardocheus sat. En Mardocheus var áhyggjufullr um ánaud, þá er hann var í staddr ok Israels fólk alt, þat sem hertekit var or Israels landi; en fyrir sakar þessarrar áhyggju, þá gáði hann eigi, at Aman fór svá nær hánun, ok stóð hann fyrir því eigi upp at lúta hánun. En Aman varð við þat svá reiðr, at einn útlenzkr þræll vildi eigi lúta hánun, at hann lét þegar reisa kross⁶ einn hávan heima í garði sínum, er

¹) umbúa; bjóða ²) skrauts ok skróðask ³) þeirri ⁴) Ester at vera; at Ester skyldi vera ⁵) manni ⁶) gálga

hann kom heim, ok ætlaði [þar at festa Mardocheum á þann kross¹. Hann lét ok skrá um alt konungsrikit, at hverr maðr skyldi slíkan rétt gefa Israels fólki sem vildi, sá ræna þá er þat vildi, en sá i [ánaud ok þrældóm taka², er þat vildi, en sá drepa, er þat vildi.

En þá er Mardocheus varð varr við þessi tíðendi, þá þröngði hann³ nauðsyn til meiri dirfðar við dróttningina, ok kom hann til fundar við hana ok féll til fóta henni, ok sagði þessi tíðendi með miklum harmi hugar. Sem dróttningin heyrði, at alt þat fólk var fyrirdæmt, er hon var af komin, þá bað hon sér⁴ til guðs með öllu hjarta; því næst gékk hon til konungs fundar búin með öllu hátíðligu dróttningar skrudði ok féll til fóta hánum litillátliga. En þá er dróttningin var þangat komin, ok konungr sá, at hon var þar komin með svá mikit litillæti ok fölnanda andliti, þá skildi hann, at hon hafði svá mikit stórmæli til hans fundar, at hon þurfti at taka dirfð af hans bliðu til framflutningar sinna nauðsynja, ok tók hann í hönd henni ok reisti hana upp, ok setti hana í sæti hjá sér með bliðum orðum, ok bað hana birta fyrir sér skilvísiga alla þessa atburði um sitt erendi. Ester dróttning gerði sem konungrinn bauð, ok sýndi hánum allan þenna atburð, eptir því sem til hafði görzk, ok bað hann síðan skipa eptir konungligri miskunn meir, heldr en eptir hóflausri reiði Amans. En þá er konungrinn sá hóflausa yfirgirnd ok dramsamliga reiði Amans, þá lét hann festa sjálfan Aman á þann kross⁵, er hann hafði áðr ætlat Mardocheum á, ok bauð um alt sitt ríki, at Israels fólk skyldi búa í fullu frelsi, eptir því sem setning var heilagra laga Israels fólks; en hann gaf allan ríkdóm Mardocheo, þann sem Aman hafði hafðan áðr.

Nú skaltu á slíku marka, at guð vill með skyldu heimta hóf ok sannsýni, litillæti ok réttlæti ok trygggleik af þeim, sem hann hefr til sæmdar; fyrir því at Joseph fékk, sem fyrr sögðum vér, ágæta sæmd ok mikit upphaf fyrir sinn trygggleik ok litillæti, þar sem hann var með verðaurum keyptr þræll til úkunnra þjóða, ok hóf guð hann síðan með konungsins skipan, at vera lávarðr ok hinn hæsti dómari næstr konunginum sjálfum yfir öllu Egiptalandi. Þar má ok marka, hversu þat er mjök móti guði gört, at hefja sik sjálfr upp með dramsamligum metnaði, þar sem Vastes dróttning týndi dróttningardómi sínum ok öllu ríki sínu á einum degi fyrir ofmetnaðar sakir, en í hennar sæti var [síðan tekin fémær⁶ af úkunnum þjóðum; eða svá ok þar sem Aman týndi á einum degi öllum sínum ríkdómi fyrir sakar úhófs ok ofmetnaðar, en í ríki hans var settr einn útlenzkr þjónn hertekinn. Nú ef þér verðr

1) at festa þar á M. 2) nauð ok þrælkan hneppa 3) hánum 4) miskunnar tilf. 5) gálga 6) sett hertekin mæ

sæmdar auðit af stórhöfðingjum, þá varask þú slíka atburði af þessum dæmum, sem nú hefir þú heyrt, þvíat mörg eru þvílík til, ok drag þér til nytja þau dæmi, er fyrr sagða ek þér um Joseph.

Nú eru enn ein þau dæmi, er löngu urðu síðan um daga Constantinus¹ keisara, þvíat guð hafði hann skipaðan höfðingja yfir öllum heimi, ok snerisk hann til réttlætis ok kristni, þegar hann fékk skilning heilagrar trúar. Hann hafði gefit Elenu dróttning mæðr sinni ríki fyrir austan haf í Gyðinga veldi; en með því at hon hafði stjórn ok forsjó þar, þá skildisk henni þat, at engi mundi önnur vera trú rétt til guðs, nema sú er Gyðingar höfðu. En þá er bréf fóru þeirra á millim, keisarans sonar hennar ok dróttningarinnar, þá tók þeim þat kunnigt at gerask, at grein var á trú þeirri, er hvárt þeirra hafði til guðs. Þá bauð keisarinn svá, at dróttningin skyldi koma austan um haf með sínum lærðum mönnum ok spekingum ok mörgum öðrum höfðingjum, ok skyldi fundr þeirra vera í Rúmaborg, ok láta þar rannsaka sannendi heilagrar trúar. En þá er dróttningin kom þar með því liði, þá hafði konungurinn saman samnat² mörgum byskupum með Silvestro páva ok mörgum spekingum, hvárttveggja kristnum ok heiðnum. En at settri stefnu ok skipuðu þingi millim keisarans ok dróttningarinnar, þá þóttusk þau bæði þat sinna, at þar mundi verða [kappsamlig þræta³ milli kristinna byskupa ok lærðra manna Gyðinga ok annarra spekinga þeirra, sem dróttninginni fylgðu austan, með því at hvárirtveggja mundu framdraga athugasamlig dæmi af sínum bókum móti öðrum til sannenda ok staðfestu síns fróðleiks ok heilagrar trúar; þá sá þau þat til víst⁴, at þess mátti eigi missa á þeirri stefnu, at réttlátir dómarar væri skipaðir yfir, þeir er með hófi ok sannsýni dæmdi öll þau mál, er þar yrði framborin af hvárratveggja hendi.

En fyrir því at keisarinn var gæzlumaðr heilagrar kristni með pávanum ok kristnum byskupum, en dróttningin hlífiskjöldr⁵ Gyðinga trúar, þá sýndisk þeim báðum, at þat væri eigi fallit at leiða þau í þá freistni, at þau væri dómarar yfir þessarri þrætu; ok létu þau fyrir því rannsaka með allri eptirleitun millim allra spekinga, ef nökkurir mætti þeir finnask í þeirra fjölda, er svá öruggir væri at mannviti, eða at réttlæti eða sannsýni, at allir þeir sem þar váru komnir mætti trúa þeim til réttðæmis um þessa þrætu. En þá er allr fjöldi var rannsakaðr, þá funnusk eigi fleiri þeir menn en tveir, er menn þorðu sér til dómara at kjósa yfir þessum stórmælum; en þeir menn váru báðir heiðnir, ok váru hvárki bundnir í kristinna manna lög né í Gyð-

¹) Constantini ²) sankat ³) hin mesta deila ⁴) til viss ⁵) hlífiskjöldr; hlíf ok skjöldr

inga trú. Annarr þeirra hét Craton, hann var spekingr mikill ok vel lærðr til alls mannvits, vin var hann rikra manna, ok fal sik vel þeim á hendi, en aldri elskaði hann meir jarðlig auðæfi, en hann þurfti til klæða ok sinnar fæzlu; en þóat rikismenn gæfi hánnum meira en hann þurfti, þá gaf hann þat alt fram á leið þeim, sem þurftigir váru, [ok afgækk hans neyzlu¹. Þat var ok hans náttúra, at hann var fálátr ok sannmæltr, ok eigi vissu menn, at í hans munni væri lygi funnin, ok sýndisk svá öllum, at makligleikr mannvits ok góðrar náttúru, er hann hafði, mætti vel kjósa hann til at vera dómari yfir sliku stórmæli. En annarr sá er til dómara var kosinn, var kallaðr Zenophilus at nafni; hann var einn ríkr hertogi ok ágætr; en þar sem hann hafði rikisgæzlu, þá vissi engi maðr dæmi til, at hann hefði hallat réttum dómi. Hann var mikill snildarmaðr at mælsku ok vel lærðr til alls mannvits, bliðr maðr í viðræðu ok litillátr, þóat hann væri ríkr, ok eigi máttu menn muna, at lygi væri í hans munni funnin. En at kosnum þessum dómurum af allra manna hendi, þá settisk þing kristinna manna ok Gyðinga, ok dæmdu þeir um allar þeirra þrætur, svá sem þeir váru til kosnir, ok váru þar svá funnir sem fyrr, at þeir hölluðu hvergi réttum dómi.

En ek sagða þér fyrir því þessi dæmi, at þú skildir hvárttveggja litillæti keisarans ok réttlæti ok svá dróttningarinnar, þar sem þau váru höfðingjar yfir öllum heiminum, enda létu sér þó sama at sitja undir hlýðni kosinna dómara, þeirra er miklu váru minni fyrir sér bæði at valdi ok at ríki, ok at öllum öðrum hlutum, en þau váru sjálf. Svá skaltu ok þat skilja, hversu mikla sæmd þessir menn hlutu af mannviti sínu ok réttlæti, þar sem þeir váru báðir heiðnir ok váru þó [yfir öllum heimi² um skilning heilagrar trúar ok nauðsynjar alls heimsins, ok mátt þú nú þat þekkja, sem fyrr sagða ek þér í okkarri ræðu, at þat skiptir miklu máli, hvat hverr maðr leifir til dæma eptir sik. Joseph var³ fyrir burð várs herra Jesu Krists, ok keyptr með verðaurum á Egiptaland⁴ svá sem útlenzkr þræll, en tryggileikr hans ok litillæti líkaði svá vel guði, at hann var næst konunginum yfirmaðr allra þeirra, er þá váru bornir í því landi ok þar áttu fé ok frændr, hvárt sem váru ríkir eða úríkir. Mörgum hundruðum vetra var Joseph sjálfr dauðr, ok er þó enn lifandi sæmd hans ok hvern dag getit millim allra vitra manna um allan heim. Vastes dróttning var löngu dauð fyrir burð guðs, eða Aman höfðingi, ok er enn sú skömm lifandi, er þau féngu fyrir heimsku sína ok ofmetnað. Í dag berr enn Ester

¹⁾ er af g. h. neyzlu; ok hann beiddu ²⁾ yfirdómarar ³⁾ löngu tilf. ⁴⁾ Egiptalandi

dróttning lifandi sæmd, þá er hon fékk fyrir sitt litillæti, þar sem hon var hertekin ambátt til Indíalands, ok var þó síðan dróttning yfir mörgum ríkjum ok stórum, ok sett í þat sæti, er Vastes dróttning var or rekin.

En þóat þessi dæmi, er síðar gátum vér um Constantinum keisara ok Elenu dróttning móður hans, væri eptir burð guðs, þá var þat þó svá löngu, at engi maðr má þat fyrir elli sakar muna, ok bera þeir¹ enn í dag skínandi sæmd. Craton ok Zenophilus þóat þeir sé sjálfir dauðir, þá eru þeir þó virðir fyrir réttlæti sitt ok mannvit, þar sem þeir vǫru báðir heiðnir menn, ok vǫru þeir þó kosnir til dómara nálíga millim allra þeirra manna, er í vǫru heiminum, ok var þeim trúat af allra manna hendi, bæði kristinna manna ok Gyðinga, at dæma um þau lög, er hvǫrgi þeirra hélt sjálfir, ok lágu þó alls heims nauðsynjar viðr². Nú skalt þú á slíku marka, at guð sjálfir hefir í hendi þann hjálmurvöl³, er hann hneigir ok víkr með hjörtum stórhöfðingja, ok hrærir alla stjórn hugar þeirra eptir sínum vilja, þegar hann vill; þvíat Pharao konungr hóf Joseph til höfðingjaskaps⁴ yfir höfuð öllum ríkismönnum, þeim er áðr vǫru í hans ríki; en Assverus rak brott Vastes af dróttningardómi sínum, er þar var áðr bæði rík ok stórborin, ok setti í stað Ester dróttning⁵. Hann krossfesti ok Aman ágætan höfðingja, ok gaf síðan alt hans ríki Mardocheo, er áðr halði verit hertekinn þræll af úkunnu landi. En Constantinus keisari skipaði Cratonem ok Zenophilum í dómarasæti, tveim heiðnum mönnum, ok trúði þeim at dæma um sannendi ok um skilning heilagrar trúar. Nú skaltu þat vist vita, at allir þessir atburðir urðu með guðs forsjá ok leynilígu hans boðordum; en því eru þessir hlutir skráðir fram á leið manna milli til minnis, at allir skyldu nema ok sér í nyt færa öll góð dæmi, en varask hin dálígu dæmi. Nú ef þér verðr auðit at verða konungsmaðr, þá mun þú þessi dæmi, er nú eru þér sögð, þvíat mikill fjöldi er annarra slíkra dæma, þóat vér hafim eigi getit í þessarri ræðu; en þó þýzk þú sjálfir öll þau, er þú sér at þér megi at nytjum verða.

XLIII. Sonr. Guð launi yðr, herra minn! at þér vilit gefa yðr til þess stund ok tóms með mikilli þolinmæði, at svara svá nyt-samlíga öllum spurningum mínum, þvíat þessar ræður munu mik leiða til meiri nærkæmi um minn athuga en fyrr hafða ek; þat kann ok at vera, at þeir verði enn nökkurir fram á leið at skynja þessa fróðleiks ræðu, er héðan af megi enn hvárttveggja nema, mannvit ok góðar

¹) þau ²) ok dæmdu þó rétt tilf. ³) hjálmunvöl ⁴) höfðingjaskapar

⁵) úrika ok hertekna tilf.

skilningar eða aðra dugandi síðu. En ek girnumk enn fram á leið at spyrja fleiri hluta þeirra, er ek hefi mér í hug til minnar forvitni; ok vil ek þess biðja yðr, at þér látit yðr enn eigi leiðask mik at læra fram á leið, fyrir því at yðart leyfi dirfir mik enn til þeirra dælleika við yðr, at láta ekki þat eptir liggja, er hugr minn forvitnar¹. En ek þykkjumk þat sjá, at [svá horfir þessi ræða til, at enn munu þeir margir hlutir eptir vera, er þeim manni mun nauðsyn at vita ok verða vel áskynja, er² sæmdarmaðr vill með konungum vera, eða öðrum stórhöfðingjum, ok stunda ek enn til þeirrar ræðu fram á leið.

En ek vil þó nú enn at sinnsökum³ forvitnask um stærri menn heldr, en þá er þjóna skulu undir þeim er ríkir eru; þvíat mér skilsk þat, at þeir eru skyldir til, er þjónostumenn eru, at gæta hvárstveggja, hinna beztu síða eða fróðleiks, eða mannvits ok allrar ráðvendi; þá mun allmikil skylda [á þykkja⁴ um hina, er höfðingjarnir skulu yfir vera, ok allir aðrir skulu til þjóna, at þeir sé bæði fróðir ok vitrir, ok allskylt mun þeim at elska aðra ráðvendi, þar sem þeir eigu kost⁵ á öllum öðrum til refsingar, þeim sem eigi eru ráðvandar. Fyrir því vil ek nú þess spyrja með yðru leyfi, hverja síðu konungrinn sjálf skal hafa, þá er hán um beri vel í sínum konungdómi? Segit mér svá skilvísliga, at ek mega skilja, hvat hans er skyldarembætti eða athæfi snimma um morna, eða hverir hlutir síðan eigu at fylgja hans athæfi á öllum deginum, þvíat hann er svá mjök miklaðr ok tignaðr á jörðu, at allir skulu svá lúta ok hniga til hans sem til guðs. Hann hefir ok svá mikit veldi, at hann ræðr hvers lífdögum, þess er í hans ríki er, svá sem hann vill, lætr þann drepa, er hann vill, en þann lifa, er hann vill. En þat hefi ek sét, ef maðr verðr manns bani, at allir ráðvandar menn hafa hann síðan í styggleik, svá sem heiðinn mann, ok er þat kallat mikil synd at drepa mann, ok tekr sá er þat görir stórar skriptir ok mikit meinlæti, áðr en kristnir menn vili hann aptr taka í sína samneyzlu. En þér gátut fyrr í yðarri ræðu, at ek skylda skirrask öll manndráp, ok létu þér þat fylgja, at öll þau manndráp, er með konungs boði væri eða í orrostum, þá skylda ek þau ekki meir skirrask en eitthvert þat annat verk, er gott væri. Nú ef konungrinn hefir svá mikit vald af guði fengit, at þau eru öll syndalaus manndráp, er eptir hans boði eru gör, þá hugða ek þat, at hann mundi eiga allvitr at vera ok forsjáll ok réttlátr í öllu sínu athæfi, ok þarf ek fyrir því, at þér skýrit inniliga fyrir mér þessa hluti, sem nú hefi ek spurða,

¹) forvitnask ²) þessi ræða má margan mann fróðan gera, þann sem vel verðr áskynja, ok ³) sinni ⁴) at hyggja ⁵) vald

ef yðr sýnisk svá, at þat sé eigi til heimskliga spurt, eða mér sé eigi ofmikil dírð i at forvitnask um athæfi svá stórra manna.

Faðir. Ekki er þessarra hluta svá heimskliga spurt, at eigi má jafnvel um þat ræða, hvat iðrótt konungurinn á at hafa í sínum konungdómi eða meðferðum sem aðrir menn. En þat er hans víst skyldarembætti at nema mannvit ok fróðleik, ok á hann víst at vera margfróðr um öll dæmi, þau er verit hafa, at hann megí þaðan skilning af taka til allrar stjórnar, þeirrar er hann þarf at hafa í sínum konungdómi. En þat¹ er þú gæzt þess, at hann er tignaðr ok miklaðr á jörðu, ok allir lúta til hans sem til guðs, þá eru þau þar tilgöng, at konungurinn merkir guðliga tign; þvíat hann berr nafn sjálfs guðs, ok sitr hann í hinu hæsta dómsæti á jörðu, ok er þat svá at virða, sem maðr tigni guð sjálfan, þá er hann tignar konung fyrir nafns þess sakar, er hann hefir af guði. Ok sýndi guðs son þessi² dæmi, þá er hann var sjálfr á jörðu, at allir eigu konung at tigna ok alla hlýðni at veita; þvíat hann bauð svá Petri postola sínum, at hann skyldi draga fiska af undirdjúpum vatna, ok opna þess fisks munn, er fyrstan tæki hann, ok kvað hann þar mundu penning undir liggja, ok bað hann þann penning keisara í skatt gjalda fyrir þá báða. Nú skal [í þessu merkja³, at hverr maðr á jörðu er til þess skyldr at sæma ok tigna konungligt nafn, þat sem jarðligr maðr heldr af guði; þvíat sjálfr guðs son lét sér sama at tigna svá mjök konungligt nafn, at hann gerði sjálfan sik skattgildan, konungdóminum til sæmdar, ok þann lærisvein sinn, er hann skipaði at vera höfðingja yfir öllum postolum sínum ok allri kennimannligri tign.

XLIV. Sour. Hér er nökkurr sá hlutr, er ek þarf nú sem fyrr yðarrar orlausnar við, þvíat mér verðr þetta eigi ljóst fyrir augum. Þér gátut þess er mér þykki líkligt, at konungurinn hefir⁴ heldr háleitt nafn at tign ok sæmd af guði sjálfum, en þat má mér eigi ljóst fyrir augum verða, hvi guð sjálfr gerði sik skattgildan jarðligum konungi, þar sem ek hygg, at hann mundi vera yfir öllum öðrum konungum, þvíat hann ræðr bæði himnesku ríki ok jarðligu.

Faðir. Í því skalt þú þat marka, at guð tignaði sjálfr jarðligan konungdóm, at þá er hann steig af hinni hæstu hæð himins ok til jarðríkis, þá virði hann sik hér svá kominn vera með mönnum, sem gest, ok vildi hann ekki af jarðligum konungdómi taka, þóat hann ætti kosti, ok fyldi hann þau orð, er David hafði mælt: „Dróttinn ræðr himnaríki, en hann hefir at sönnu gefit sonum manna jarðligt⁵ ríki.“ Nú vildi guð heldr sæma jarðligan konung ok konungdóm,

¹) þá ²) til þess ³) á slíku marka ⁴) mgl. ⁵) ok ráðuligt tilf.

meðan hann var á jarðriki, en með nökkurum frádrætti hafa¹; þvíat guð vildi ekki þat frá jarðligu ríki taka, er hann hafði áðr jarðligum höfðingjum gefit at stjórna, ok sýndi guð sik í fullri hlýðni við keis- arann. Svá skaltu ok þat marka, at þar sem guð bauð Petri postola sínum at rannsaka þann fyrsta fisk, er hann upp drægi, ok taka þar penning or munni hans, ok eigi vildi guð at hann rannsakaði annan fisk eða hinn þriðja, nema heldr hinn fyrsta, at hverr maðr skal í öllum hlutum fyrst sæma konung ok konungliga tign, þvíat guð sjálfr kallar konung vera krist sinn, ok hverr konungr er fulla konungs tign berr, þá heitir hann með réttu krístr dróttins. Svá mælti ok postoli guðs í læringum sínum, þá er hann lærði fólk til réttrar trúar: „Hræðizk þér guð ok tignit konung yðarn,“ nálíga sem hann kvæði svá at orði, at sá hræðisk eigi guð, er eigi veitir konungi fulla tign.

Nú á því konungr hverr, sem þú gæzt, víst at vera vitr ok marg- fróðr ok þó góðviljaðr, at hán um hælir sjálfum at kunna á því góða skilning, at hann er þó sjálfr þjónn guðs, þóat hann sé svá mjök miklaðr ok tignaðr í háleitri guðs þjónustu, at allir hníga til hans svá sem til guðs; þvíat allir þjóna guði [í því, ok² helgu nafni er hann berr, en eigi sjálfum hán um. Fyrir því er þat upphaf í konungs nátt- úru, 'at allir³ bera af hán um ógn mikla ok hræzlu, svá at engi er fyrir utan aga, er hann heyrir nefndan: en hann á sjálfr sik at sýna léttlátan⁴ ok bliðan öllum góðum mönnum, at engi hafi svá mikla ógn af hán um, at hann bleyðisk⁵ at bera öll nauðsynjamál sin fram fyrir konung fyrir hans grimleiks⁶ sakar.

Þetta á um nætr at vera hans skyldar reiða eða sýsla, þegar hann er [saddr af svefni⁷, at bera áhyggju fyrir öllu ríki sínu, hversu hann skal þess⁸ skipa eða siða, er⁹ guði megi helzt líka sú hans áhyggja, er hann berr þar fyrir, ok svá ok hversu hán um sjálfum megi ríkt verða nytsamlíga til allrar hlýðni við sik; henda glögg- þekkliga¹⁰ þat hóf, hversu stríðliga hann skal hinum ríka aptr halda, at hann verði eigi ofægjarn við hinn fátæka, svá ok með mundangshófi fram at draga hinn fátæka, at hann görisk eigi ofðjarfr við hinn ríka, ok þarf hann þat sannýndasamlíga¹¹ at skipa ok skygna, at hverr sé mundangsmaðr í þeirri tigund, sem hann er í skipaðr. Þat þarf hann ok vandliga at hugleiða við sjálfan sik, ef hann þarf refsingar við þá, er eigi vilja því una¹², er guð hefir þá til skipaða, at hann sé í sinni refsing hvergi svá blauðr, at fyrir ofmikillar bleyði hans sakar skyli

¹) at smáttka ²) ok því ³) eigu at tilf. ⁴) lítillátan ⁵) blýgisk ⁶) ríkleiks
⁷) fullsvefna ⁸) þat ⁹) svá at ¹⁰) glöggliga ¹¹) skyn-
samlíga ¹²) hlíta

hverjum dælt þykkja at brjóta þat, er standa á eptir rétttri skipan. Eigi sé hann ok svá stríðr í sínum refsingum, at guði virðisk svá eða sannsýnum mönnum, at hann refsir meir fyrir grimleiks sakar en réttýnda. Nú þarf konungrinn fyrir því þessa hluti ok marga aðra hugleiða um nætr, þegar hann er fullsæfti¹, at þá koma færri hlutir á úvaran hann um daginn þann tíma, er lands nauðsynjar verða fyrir hann bornar.

XLV. Sour. Hér þykki mér at því koma, sem fyrr gátut þér í yðarri ræðu, at hvártlveggja mun við þurfa mikit hóf ok þó sannsýni, ef konungrinn skal á því hitta mundangshóf, at hann sé hvárki í refsingum ofstríðr né ofblauðr; ok vil ek nú þess spyrja, ef þau eru nökkur dæmi, [er hann megi siðvendi taka af þeim² til þessa hófs, með því ok at þér gátut þess, at konungrinn hverr ætti allfróðr at vera um öll þau dæmi, er til væri.

Faðir. Þess get ek enn sem þá, at engi maðr ætti at vera margfróðari eða vitrari um alla hluti en konungr, þvíat þat er sjálfs hans nauðsyn mikil ok svá alls fólksins, er undir hánnum er. En sá sem allfróðr er um dæmin, þá munu allfáir þeir hlutir mannum til handa hera, er hann má eigi dæmi til finna. En þessi dæmi váru árla skipuð, er hverr konungr á sér opt fyrir augum at hafa, ok þaðan af þau mörk henda³, hversu hann skal sinu ríki stjórna.

Þá er guð hafði skapaðan allan heim ok skríddan hann hvártlveggja með grösum ok öðru blómi, svá ok með kykvendum eða fuglum, þá skipaði hann tveim mönnum til, karlmanni ok konu, at gæta allra þessarra hluta, ok leiddi hann þau bæði Adam ok Evu yfir hæð⁴ Paradisar, ok sýndi þeim alla fugla ok öll kykvendi, blómstr ok alla fegrð [í Paradísu⁵. Þá mælti guð við Adam ok Evu: „Þessa hluti alla, er nú sé⁶ þit, þá gef ek ykk til viðrlífis ok forræða, ef þit vilit halda lög þau, sem nú set ek vár á milli; en þessi eru lög þau, er þit skulut vandliga gæta, ef þit vilit þeim gjöfum halda, er nú hefi ek gefit ykk: Tré þat hit fagra, er þit sét⁶, at stendr í miðri Paradísu með girniligum eplum, þat heitir visendatré, en aldin þat er tré þat berr, þá heita þau fróðleiks epli; á því tré skulut þit ekki taka ok ekki neyta af þeim eplum, er þat berr, þvíat þit munut deyja, þegar þit etit af því; en alt annat þat sem nú sé⁶ þit, þá skulu þit í leyfi neyta eptir ykkrum girndum.“ Til þessa sáttmáls váru kallaðar fjórar systir, guðligar meyjar, þær er heyra skyldu setning þessarar laga, ok vita alt skilorð þessa sáttmáls; ein þeirra hét sannendi, önnur friðsemi, hin

¹) fullsvefta ²) at hann megi af þeim marka ok taka vísindi ³) at taka

⁴) hæðir ⁵) Paradisar ⁶) sjáit

þriðja réttvísi, hin fjórða miskunn; ok mælti guð svá við þessar meyar: „Yðr býð ek um at skygna, at Adamr brjóti eigi lög þau, er nú eru sett okkar á milli, fylgit hánnum vel ok gætit hans æ vel, meðan hann heldr þessa hluti, er nú eru mæltir; en ef hann brýtr, þá skulut þér i dómi sitja mót hánnum með feðr yðrum, með því at þér erut dættir dómarans sjálfs.“

At lokinni ræðu hvarf guð af augliti Adams, en Adamr gékk at skygna um alla fegrð Paradísar. En með því at ormr er öllum kykvendum slægri ok njúklátari, þá kom hann á þeirri stundu til Evu, konu Adams, með meylligu andliti, ok mælti við hana mikilli bliðu: „Sæll er bóndi þinn ok svá sjálf þú, með því at guð hefir gefit alla hluti undir ykkart vald, ok eigu nú öll kykvendi at hlýða ykkru boði, með því at Adamr er várr lávarðr, en þú ert vár lafdi. Ok vil ek nú þess spyrja þik, hvárt guð hefir nökkurn hlut undan tekit ykkrum forræðum, þann er á jörðu er, eða skulu þit alla hluti neyta, sem þit vilit fyrir utan alla viðrýn.“ Eva svaraði: „Alla hluti þá er guð skapaði á jörðu gaf hann í okkur forræði, nema tré þat, er stendr í miðri Paradisu, þat bað¹ hann okkr eigi neyta, ok sagði hann, at vit mundim deyja, ef vit ætim þar af.“ Enn mælti ormrinn við Evu: „Óhó! lafdi mín, hann vildi eigi, at þit værit svá fróð, at þit vissit bæði gott ok ilt, þvíat hann sjálfr veit alla skilning millim illra hluta ok góðra, en þit vitit ekki nema góða hluti eina, en þegar þit etit fróðleiks epli, þá munu² þit vera guði lík, ok vera eigi úfróðari um illa hluti en góða.“ En þegar ormrinn hvarf ífrá augliti Evu, þá kallaði hon Adam bónda sinn til sín, ok sagði hánnum alla þessa ræðu; því næst tók hon tvau fróðleiks epli, ok át annat sjálf, en annat fékk hon Adami. En þegar er þau höfðu þessi epli etit, þá óx fróðleikr þeirra til illra hluta, svá sem ormrinn hafði sagt, ok tóku þau þá um at skygna³ vöxt allra kykvenda, svá fugla ok trjá, ok svá um þat, hversu sjálf þau váru sköpuð. Þá mælti Adamr: „Skamliga stöndum vit nökkvið hjún, þvíat limi okkra hylr ekki; hylr öll kykvendi hár eða hali, en fugla hylja fjaðrar, en tré⁴ hylja kvistir ok lauf, en vit tvau ein stöndum með skamnöktum limum.“ Því næst tóku þau sér breitt lauf af víði⁵, ok huldu limi sína, þá sem þau skömdusk⁶ mest at berir væri. Þá kom friðsemi framgangandi ok mælti við Adam ok Evu: „Nú hafi þit brotit lög ok sáttunál við guð, ok vil ek eigi halda ykkir frelsi lengr í opinberri viðattu, sem fyrr höfðu þit; en ek mun halda ykkir frelsi í leyniligu fýlsni, þar til er dómr fellr á mál ykkart, ok til þess vil ek ykkir frelsi halda, at þit skulut eiga kost at hafa

¹) bauð ²) mundi* ³) hyggja ⁴) trio* ⁵) þeim* tilf. ⁶) skömmuðusk

svör fyrir ykkur; en þit gefit gaum at því sjálf, at svör ykkur verði ykkur haldkæm ok heldr til fulltings en úliðs.“ Sannendi gékk fram ok mælti við Adam: „Hlygg þú at því, ef ræða þarf mál þitt, at þú ljúg ekki, þá em ek í vitnisburð með þér; seg svá frá öllum hlutum, sem verit hafa; þvíat þegar er þú lýgr nökkut, þá em ek í vitnisburð móti þér.“ Réttvísi gékk fram ok mælti: „Þat er mitt skyldarembætti at skygna um þat, at þú verðr eigi dæmdr með röngum dómi; en því gagnstaðligri verð ek þér, sem þú verðr meir við lygi kendr ok ranglæti.“ Miskunn gékk fram ok mælti við Adam: „Líkn ok hjálp mun ek veita þínu máli, ef þú heldr vel alla þessa hluti, er systir minar hafa lærðan þik.“ En er Adamr var hræddr orðinn, þá fór hann at fela sik millim trjá, at hann skyldi eigi nökkviðr sénn verða.

En at miðs dags tíma gékk guð at sjá yfir fegrð Paradísar ok gæzlu Adams; en með því at hann sá eigi Adam staddan á sléttri viðáttu, þá kallaði hann Adam til sín, ok spurði hvar hann var? Adamr svaraði. „Því fal ek mik, dróttinn, at ek skömdumk at vera nökkviðr í þínu augliti.“ Guð svaraði hánun: „Hvaðan af kunnir þú nú heldr at skammask þess, at þú vart nökkviðr en fyrrmeir í okkarri ræðu, nema þú hefir brotit lög ok etit af fróðleiks eplum þeim, sem ek hafða bannat at neyta.“ Adamr svaraði svá sem verjandi sína sök: „Kona þessi er þú gaft mér, hon eggjaði mik þess úráðs; hefða ek einn saman vélt um mitt ráð, ok hefðir þú eigi þessa konu mér gefna til ráðagerðar með mér, þá munda ek haldit hafa skipat lögmál ok eigi brotit þín boðorð.“ Þá mælti guð við Evu: „Fyrir hví kendir þú bónda þínum þetta úráð, at hann skyldi lögbrot gera?“ Eva svaraði sem verjandi sína sök: „Ormr þessi hinn orðslægi réð mér þetta úráð, hefði hann eigi verit skapaðr eða til míns fundar komit, þá munda ek eigi þetta úráð tekit hafa.“ Þá mælti guð: „Með því at lögbrot eru nú gör, þá vil ek nú, at þær meyjar er ek setta til gæzlu um okkart sáttmál sé í dómi með oss.“ Þá svaraði sannendi: „Þat er mitt skyldarembætti at sýna sök Adams, með því at hann leyndi með lygi því, er mest var sök til [ok lögbrot¹ af hans hendi. En þessi var sök mest til af ykkarri hendi, at eplin váru fögr ok girnilig ok sæt at bergja, en þit girntusk mjök at vera fróðari en ykkur var lofat, ok drýgðu þit í þessu stuld, er þit hugðusk leyniliga taka, en ágjarnligt rán, þar sem þit tókut fyrir leyfi, en metnaðarsamligt dramb, þar sem þit vildut guði lík vera í fróðleik ykkurum um þat fram, sem ykkur var lofat.“ Þá mælti guð við friðsemi, at hon skyldi með nökkurum orðum dæma um þetta mál; en friðsemi svaraði á þessa leið: „Með því at þú settir

¹) lögbrota

mik til þess, at varðveita Adami frelsi til handa, meðan úgör váru lögbrot, þá vil ek enn til bjóðask at varðveita hánun til handa því minna frelsi, at hann kunni eigi þess at gæta, er áðr hafði hann mikit fengit.“ Þá mælti guð við réttvísi, at hon skyldi dæma; en hon svaraði á þessa leið: „Með því at Adamr kunni eigi at gæta frelsis þess, er friðsemi gætti til handa hánun, þá hafi hann nú fyrir þat vesöld ok nauð. En fyrir því at hann forvitnaði fróðleik til illra hluta, þá þoli hann nú ilt móti góðu. En fyrir því at hann vildi líkja sik guði í fróðleik sínum umfram leyfi, ok kendi guði völd um sín lögbrot með lygiligri sakarvörn, þá þoli hann fyrir þat þann dauða, er hánun var heitinn, áðr en hann gerði lögbrot.“ Þá mælti guð við miskunn, at hon skyldi nökkut dæma um þetta lögbrot. Miskunn svaraði með þessum orðum: „Með því at þat er mín náttúra, at leita nökkurrar líknar ok vægðar í öllum hlutum, þá vil ek þess beiðask, at eigi sé Adamr með líknarlausum dauða¹ týndr; nú með því at hann má iðrask úráðs, meðan hann lifir, þá eigi hann ván hjálpar ok líknar í dauða sínum, æ meðan hann örvilnask eigi.“

Þá var um þat rætt, ef hann ætti sonu, hvárt þeir skyldu gjalda hans lögbrota, eða skyldu þeir njóta þeirra gjafa ok óðala, er Adamr var útlægr frá rekinn ok guð hafði hánun gefit fyrir öndverðu. Réttvísi svaraði: „Hversu megu synir hans, þeir er getnir verða í útlegð, njóta þeirra gjafa, er hann var útlagr frá rekinn fyrir lögbrot sín? fylgi synir hans hánun til dauða. En með því at hann skal eiga ván líknar ok miskunnar ok aptrkvámu til þeirra óðala, er nú glatar hann, þá sé synir hans með hánun aptr kallaðir með nýju sáttmáli.“ En þá er dómr var fallinn á mál Adams, ok allar þessar systir tóku at samþykkjask með bliðu sáttmáli, svá at miskunn ok sannendi lögdusk í faðma, en réttvísi ok friðsemi kystusk með bliðum hálsföngum.

Nú skal konungrinn hvern sem einn hafa þessi dæmi opt fyrir augum, hversu guð tók hér at stilla [reiði sinni² fyrir brotit lögmál við karl ok konu, eða hverja dómara hann hafði með sér, at refsing hans væri eigi ofstrið fyrir líknarleysis sakar³. Nú dæmir konungrinn ok rétt öllum mönnum, þegar hann dæmir rétt karli ok konu; en með því skal hann jafnan íhuga sína dóma, þá er til refsinga horfa, at hann hafi þessar systir með sér ok göri þær sáttar, svá at þær kyssisk ok faðmisk; ok verða þá allir hans dómar hvárki ofstriðir né ofveikir. Þat þarf konungrinn ok vandliga at rannsaka, at hann kunni vel at blanda gæði þessarra systra; þvíat svá berr sæti þeirra til í öllum dómum, at þær sitja sér saman annan veg í dómi sannendi ok réttvísi,

¹) dómi ²) sína reiði ³) eða ofveik fyrir refsingarleysis sakar *tílf.*

en þær annan veg at dómi friðsemi ok miskunn. Nú skulu jafnan þær sáttar vera ok samþykkar á hverjum dómi. En iðuliga berr svá til, at friðsemi ok miskunn skýtr¹ öllum dómi undir sannendi ok réttvísi, ok samþykkjask þó² dómi eigi at siðr; stundum er ok þat, at hver þeirra systra hafa fullan rétt í dómi eptir tali réttu; en stundum kann svá til at bera, at meiri hlutr dóms vikr undir friðsemi ok miskunn, ok samþykkjask þó allar systir í dómi eigi at siðr; þat hefir ok stundum hent at skipuðum dómi ok staðfestum, þá hefir friðsemi ok miskunn veitta líkn fyrir bænaraorð ok iðran þess, er þurft hefir líknar.

XLVI. Sonr. Nú virðisk mér svá sem þetta sé enn meira vand-
endamál³ en ek hugða fyrr, þvíat þar mun mikit vit ok skynsemd við þurfa, at blanda svá geði þessarra systra, at þær skulu jafnan samsáttar vera, ok veltr þó dómr stundum meir í annan stað en annan; þvíat þér gátut þess í yðarri ræðu, at stundum veltr allr dómr undir sann-
endi ok réttvísi fyrir utan allar vægðir, en stundum veltr meiri hluti dóms undir friðsemi ok miskunn; þess gátut þér ok, at stundum hafi brígd á verit gör skipuðum dómi ok staðfestum. Nú ef hér væri dæmi til þessarra hluta, með því at þér sögðut til flestra hluta dæmi mega finna, ef at væri leitast, þá vilda ek nú gjarna heyra þessi dæmi, at mér væri þetta ljósara fyrir augum, ok svá öðrum þeim er heyrði; allra skyldast mun konungum vera at vita hér góð skil á, sem öllum öðrum hlutum, þvíat þeir munu optast slikra hluta við þurfa.

Faðir. Svá er nú mikil fyrnd at heiminum, at varla munu nú þeir hlutir kunna til at verða, er eigi munu dæmi til finnask, at fyrri hafa orðit, ok munu því varla þeir hlutir kunna til handa bera, er eigi mun fróðr maðr dæmi til finna. En til þessa hlutar eru þau dæmi, er svá árla urðu, at ek veit engi fyrri hafa verit, at allr dómr valt undir sannendi ok réttvísi fyrir utan allar vægðir. Þá er Lucifer engill í hinnum var dróttinsviki ok gerði niðingsverk mót sínum herra, þá dæmdi sannendi hann ok réttvísi með skyndiligu niðrfalli án allar líknligar vánir. Í þessum dómi féllu með hánum allir hans félagar ok ráðunautar. Þessi váru þau lögbrot, er guð refsti með vægðarlausum dómi.

XLVII. Sonr. Þess vilda ek nú biðja yðr, at þér létit eigi leiðask yðr, þóat yðr þætti spurning mín bernslig verða ok úfróðlig, sú er mik fýsir at spyrja yðr; ok með því at ek skil eigi til fulls þá hluti, er ek ætla nú eptir at spyrja, þá kann þat at vera, at margir sé þeir aðrir, er eigi skili heldr en ek; en þat er um orminn er þér sögðut at kom til Evu ok mælti við hana sem maðr, ok eggjaði hana at

¹) skjóta ²) allar í tilf. ³) vandamál

göra lögbrot; ok vil ek nú þess spyrja, hvárt ormrinn var svá skapaðr, at hann mælti heldr en önnur kykvendi? eða mæltu fleiri kykvendi í þann tíma, þóat nú sé öll dumba¹? eða hver sök til var, at ormrinn vildi konuna leiða til lögbrota?

Faðir. Vit höfum mjök langa ræðu í munni hafða, ok ef vit skulum hana glósa alla, þá verðr þat auki mikill langrar ræðu; þvíat þat er allvíst, at fá orð munu þau vera í okkarri ræðu, er eigi mun þurfa at glósa, ef allfróðr maðr kemr til, sá er gerla² kann at skilja allar þessar ræður; ok þykki mér þat sannligra, at vér takim réttan framgangsveg upphafðrar ræðu, en vér hirðim öðrum þat starf at glósa okkrar ræður, þeir er síðar heyra, ok þat starf vilja eiga með margsmogalli³ athygli. En með því at hver spurning lítr til nökkurrar orlausnar ok andsvara, þá er þat rétt, at ek lúka upp nökkut þessarri ræðu fyrir þér, at þér verði ljósari fyrir augum, eða þeim öðrum, er eigi skilja heldr en þú; ok mun ok þó fara um þat fám orðum, fyrir því at ek vil eigi vera mjök krafðr at glósa mína ræðu.

En þar er þú spurðir þess, hvárt ormr eða önnur kykvendi váru sköpuð til máls í þann tíma, er Adamr var skipaðr gæzlumaðr í Paradísu, þá skalt þú þat vita víst, at engi líkamlig skepna var sú, er mál var gefit, nema mannum⁴. En þar er þú leitar eptir því, hvi ormrinn fékk mál, eða hvi ormrinn leiddi konuna til lögbrota, þá er nú skýranda þat. En þat er upphaf þeirrar skýringar, at guð hafði fyrri skapat engla en menn. Þeir váru allir skapaðir með mikilli fegrð, údauðligir andar án allan líkamligan breyskleik, þó váru þeir skapaðir með mikilli fegrð undir þessarri lagagæzlu, at þeir skyldu halda hlýðni ok ástsemd⁵ við skapara sinn með litillæti án alla flærð. Var þeim því heitit, at þeir skuldu halda allri fegrð ok allri annarri sæmd, þeirri er hann hafði gefit þeim, æ meðan þeir gætti þessarra laga; þó gaf hann þeim frjálsligt sjálfræði, at þeir skyldu mega göra lögbrot, ef þeir vildi, ok mælti svá guð við þá: „Með því at þér várut allir í senn skapaðir, ok engi af öðrum getinn, þá skal hverr yðarr fyrir sjálfum sér gera, en engi fyrir öðrum, hvárt sem heldr verðr gætt þeirra laga, sem nú hafi ek sett, eða verða þau brotin. En ef nökkurir eru þeir, er þau brjóta, þá skulu þeir vera reknir or þessu sældarlífi; en þeir er gæta, þá hafa þeir jafnan úþrotliga sælu ok endalaust líf í sémiligri þjónustu minni. En því gef ek yðr öllum sjálfræði á, hvárt er þér vilit heldr brjóta þessi⁶ lögmál eða halda, at þeir er halda, þá eru þeir valdir mér til kosinna gersima, en þeir

¹) dumb ²) glöggliga ³) margsmugalli ⁴) maðrinn einn ⁵) ástúð

⁶) þetta

er brjóta, þá verða þeir fyrir hatri ok reknir til kvalsamligrar ánaðar ok úvingjarnligrar þjónustu.⁴

Þessir englar váru allir fagrir, ok þó var einn fegri öllum þeim, ok var hann fyrir því Lucifer kallaðr, ok var hann skipaðr höfðingi yfir mörgum englum, ok hneig mikill fjöldi engla til hans með þjónustu ok allri vináttu. En þá er guð hafði lokit þessarri ræðu, þá hvarf Lucifer svá sem i norðr frá guði með öllum sínum fylgjurum, ok mælti svá: „Hví skulum vér þola hót af guði fyrir þjónustu vára, þar sem vér höfum sjálfir yfrinn krapt ok fegrð ok fjölda at halda varri sæmd? Nú mun ek setja mér annat hásæti líkt guði i'nörðra hlut himins, ok varðveita með ágætligri stjórn annan helming himins eða meira.“ Þá svaraði guð ok mælti við Lucifer: „Með því at þú hefir lögbrot gört með svikligri uppreist, þá máttu enga staðfestu hafa lengi¹ með oss; ok með því at þú vilt ríkisgæzlu hafa, þá far þú nú til ríkis, er þér er búit, ok skalt þú nú hafa nauð fyrir frelsi ok vesöld fyrir sælu, liverskyns harm án alla huggan. Fylgi þeir þér allir, er eigi váru gagnstaðligir þinni ráðagerð.“ En þá er guð leit til þeirra reiðuliga, þá skulfu himnar allir i augliti guðs, en úvinir hans flýðu með ógurliku niðrvarpi, ok gerðu leiðiligt litaskipti með brottorpinni² fegrð. Því næst hittu þeir alla þá staði, er þeim var til vísat, ok dreifðusk þeir um allar helvitis holur, skipaðir með ýmsligu embætti, ok skildisk með því myrkr frá ljósi.

En eptir þat er guð hafði mann skapaðan, ok hann var skipaðr i sældarlífi i Paradisu, þá mælti Lucifer til sinna félaga: „Þessum mun guð hafa ætlat ríki þat, er hann rak mik ífrá, ef hann gerir eigi misbrigði i gegn hans vilja. En þóat hann skipaði öðrum englum i vart ríki, þá mættim vér þat aldri þola, ef vér fengim nökkut at gört; en þetta er oss ofníkil skömm, at maðr sá er görr var af leiri eða saurgu jarðar dupti, skal vera leiddr i þá eilífa sælu, er vér várum frá reknir. Fyrir því skulum vér jafnan berjask við hvern þeirra, er þannug stundar, ok hefna várs skaða með grimligri heipt á öllum þeim, er vér fám sigrat. Fyrir því skal ek við leita at vinna sigr á hinum fyrsta manni, er guð hefir skapat, at þá megi aðrir mínir félagar [vinna sigr á hinum³, er síðar koma.“ Því næst skryddisk hann með sjau höfuðvélum⁴, þeim er hann vænti sér fulltings af: ein var eitrlig⁵ öfund, önnur brennandi heipt, þriðja villusamlig slægð, fjórða glyssamlig flærð, fimta dramsamlig yfirgirnd, setta ágjarnlig⁶ sinka, sjaunda bergisamlig lostasemi. Því næst mælti hann við sjálfan sik: „Með því

¹) lengr ²) sæmd ok tilf. ³) hafa þau dæmi við hina ⁴) höfuðvillum

⁵) drillig ⁶) eingingjarnlig

at ek em nú úsýnigr andi, þá má ek eigi sýniliga koma í tal við líkamligan mann, nema ek skríða mína hina ljóttligu ásjón með nökkurri líkamligri fegrð. Nú mun ek ganga inn í orrm þenna, er guð hefir skapaðan með meylligu andliti, ok líkastr er mannligri fegrð, ok mun ek tala með hans munni við Evu konu Adams, ok vita af henni, hvárt þau eru sköpuð í fullu frelsi fyrir utan alla lagagæzlu, eða hefir guð nökkut lögmál skipat þeim, svá at ek mætta þaðan af spilla þeirra sætt við hann.“

Því næst hitti sá hinn öfundfulli andi orrm þann, er nú er kallaðr Aspis, er í þann tíma gekk á tveim fótum með uppréttum líkam, svá sem maðr, ok meylligu andliti, svá sem fyrr sögðum vér¹. En þá er sá hinn illgjarni andi kom til fundar við Evu huldr með líkami þess orms, þá neytti hann vélar þeirrar, er kölluð er glyssamlig flærð, þar er hann mælti við Evu með flærðsamligri blíðu, þá er hann kvað svá at orði: „Sæll er bóndi þinn, ok svá sjálf þú.“ Þetta lof veitti hann þeim eigi af gæzku, heldr lofaði hann fyrir því þeirra sælu, at hann vildi draga þau til vesaldar með heipt ok öfund. En þar neytti hann villusamligrar slægðar, er hann bað Evu segja sér, hvárt guð hefði gefit þeim Adami forræði ok neyzlu fyrir utan alla viðrsýn á öllum hlutum. En þegar er hann fékk vísendasvör af Evu fyrir blíðyrði sín, ok hann heyrði at þeim var dauða heitit, ef þau gerði lögbrot, þá varð hann feginn, ok neytti hann þá dramsamligrar yfurgirndar, er hann sagði þat Evu, at þau mundu í þessum hlutum guði líkjask í fróðleik sínum, at vita alla grein millim góðra hluta ok illra. En þar neytti hann bergisamligrar lostasemi, er hann bað hana freista hversu sætt' væri eða vel þefjat² fróðleiks epli, þat er henni var bannat. En í því neytti hann yfurgjarnligrar sinku, er hann kom Evu til þess, at eignask þat er guð hafði áðr bannat henni; þvíat guð hafði gefit alt annat í vald Adams ok Evu, utan þetta tré eigi, ok singirndusk þau eptir at hafa þetta fyrir utan leyfi, þar sem alt annat var í þeirra vald gefit. Þessa eina grein vissu þau millim góðra hluta ok illra, at betra var gott en ilt, at þau hræddusk þann dauða, er þeim var heitinn. En fyrir því at þau höfðu enga beisku illra hluta bergða, þá kunnu þau eigi at vita þat, hversu mikla vesöld er þau mundu þola fyrir lögbrot, heldr þótti þeim mikit upphaf í, ef þau væri lík guði í fróðleik sínum, at þau vissi alla grein millim góðra hluta ok illra. En þá er ormrinn eggjaði Evu at eta af fróðleiks eplum, þá hræddisk hon dauða, ok mælti svá við orminn: „Ek hræðumk, ef ek et, at ek deyja, með því at guð hét mér því. Nú et þú fyrri, svá at ek sjá, ok ef

¹) ok þó með draganda sporði tilf. ²) þefat

þú deyr eigi, þá mun ek eta, þvíat þetta aldin mun jafnvel öðrum kykvendum skapat til bana sem mér, ef þat hefir dauðligan krapt með sér.“ En andinn sá er leyndisk í orminum, þá svaraði með sjálfum sér: „Ek má vel eta eplit, þvíat ek em ekki at sekari né dauðligri, þar sem ek em áðr í fullri reiði guðs.“ En þessi orð heyrði Eva eigi. Því næst tók Eva eitt epli ok lagði í munn orminum, ok hann át þat þegar. Ok er hon sá, at hann sakaði ekki, þá tók hon þegar annat epli ok át sjálf, ok þótti vera afar sætt, sem ormrinn hafði sagt henni.

Því næst hvarf ormrinn frá augliti Evu; en hon kallaði Adam bónda sinn, ok sagði hánun þessa hluti. En með því at hann hræddisk ok dauða, sem guð hafði heitit hánun, þá vildi hann eigi eta, nema hann sæi sjálfr, at Eva æti fyrir hánun, ok tók þá enn Eva tvau epli, ok át þegar annat sjálf djarfliga, þvíat hon hafði kent áðr sætleik eplisins, ok girndi hana optar at bergja á, heldr en hon skemdisk þess, er hon hafði áðr gört. En þegar Adamr sá, at hana sakaði ekki, heldr [þekti hann lystiligan sætleik í¹ munni hennar, þá tók hann við því epli, er hon bauð hánun, ok át eigi síðr en hon. Sem þau höfðu eplit etit, þá lukusk upp augu þeirra til meira fróðleiks en þau höfðu áðr, svá sem ormrinn sagði; þvíat þá kunnu þau þegar at skammask nöktra lima, þar sem þau sá fugla likami hulda vera með fjöðrum, en dýra likami með hári, en þau sá sjálfra sinna likami nehta vera, ok skömdusk þau þess mjök; en allra mest völdi² þat þessarri skömm, at þau vissu sik í sökum við guð fyrir brotit lögmál, ok báru þau allan hræddan likam sinn, ok skömdusk nöktra lima. Því næst fóru þau at fela sik millim trjá, ok gáfu oss dæmi sinnar dulrænu, þvíat þau gáðu þess eigi, at guði váru svá kunn handaverk sín ok alt smíði, þat sem hann hafði gört, at eigi mundi hris eða skógar fela þau fyrir hans augliti, þar sem leyniligar róar³ helvitis fylsna eru berar ok sýniligar í hans augliti á hverri stundu.

En meðan er Adamr var í fylsnum, þá mælti guð við andann, er leyndisk í orminum: „Með drambi ok illsku hóft þú upp hit fyrsta lögbrot, ok var engi annarr at tæla þik, nema sjálfs þíns dramb ok öfund; fyrir því æsisk⁴ reiði mín móti þér fyrir utan alla várkynd, ok glatadir þú eilífri sælu án allar vánir þinnar aptrkvámu. En þóat þú hafir annat sinni minn hug vaktan til reiði fyrir þessi lögbrot, er nú eru gör, þá mun Adamr taka refsing fyrir sín lögbrot, ok eiga þó vánir aptrkvámu ok miskunnar, þvíat hann kom í mína reiði [fyrir þinnar

1) kendi lystiligan sætleik or 2) olli 3) rár 4) æðisk

illsku sakar ok flærðsamligra pretta¹. Ok svá sem þú vant sigr á konu Adams, þeirri er enn er mær, svá skal ein af hennar dætrum, sú er mær er, sigr á þér vega. Ok svá sem þú þykkisk nú leitt hafa Adam með herfangi eða hans kyn í þitt veldi, svá skal einn af hans sonum rannsaka allar þínar fêhirzlur, ok taka allar gersimar frá þér með herfangi, leiða Adam undan þínu valdi ok allar hans dyggvar kynslóðir² með dýrum sigri, ok skipa hánunum sœmiliga millim sinna sona í því ríki, er þú týndir makliga. Ok svá sem grœnt tré bar þat aldin, er þú vant nú sigr með, svá skal þurt tré bera þat aldin, er þinn sigr skal týnask með.“ Því næst mælti guð við orminn, þann er andinn hafði leynzk í: „Bólvaðr verð þú fyrir öll kykvendi á jörðu, þvíat þú tókt við mínum úvin ok leyndir hánunum fyrir augliti Evu, til þess at hann mætti or þínu fylsni [sigr vega á mannligu kyni³; fyrir þat skalt þú skipta ásýn þeirri, er þú bart í meylligu andliti, ok skalt þú nú bera ljótt andlit ok grimt ok andstygt mannligu kyni, hverfi þeir fœtr, er báru þinn réttan likam, ok gakk þú héðan ífrá á kviði þínum ok á brjósti. Beisk mold ok saurig⁴ skal vera matr þinn, fyrir því at þú ázt sætt epli, þat er þú tókt or hendi Evu. Þú skalt vera sjálgört kerald eitrs ok dauða, til vitnisburðar at þú falt eitrliga öfund í þínum likam. Segi ek sundr sætt millim þín ok allra mannligra kyn⁵; skal höfuð þitt ok háls gegna manna fótum ok þeirra ástigum í hefnd þeirra svika, er menn hlutu af þinni flærð ok blíðu. En með því at þú vart⁶ manninum til þess at gera lögbrot með munnum ok með ætni sinni, þá skal mannsins hráki, sá er flýgr af fastanda manns munni, verða þér at jafnhættu eitri við lif þitt, ef þú bergir á, sem manninum er eitir þitt, ef hann bergir á því.“

Því næst kallaði guð á þau Adam ok Evu, ok spurði hvar þau væri. En Adamr svaraði: „Vit fálum okkr fyrir því, dróttinn, at vit skömdumsk nökkvið at vera fyrir þínu augliti.“ Í fyrsta orði er Adamr svaraði guði, þá laug hann at hánunum, þvíat þau vissu sik sakafull vera fyrir lögbrot ok fálu þau sik fyrir þá sök, ok leyndi Adamr því í þeim andsvörum, er hann svaraði guði. Þá mælti guð við Adam: „Hvi kunnu þit nú heldr at skammask en næstum í várri viðræðu, at þit erut nökkvið, nema fróðleikr ykkarr hafi svá aukizk, at þit hafit etit af þeim eplum, er ek bannaða ykk.“ En þegar er Adamr heyrði þat, at eigi mundi leynask, at þau hefði⁷ lögbrot gör, þá leitaði hann [þegar athygli ok⁸ at annarr bæri ávit fyrir þá sök, heldr en hann

¹) sakir flærðsamligrar fortölu þinnar, en eigi fyrir sakir sjálfvaxinnar illsku í sínu brjósti ²) kynkvísir ³) sigra mannligt kyn ⁴) saurug ⁵) kynkvísla ⁶) komt ⁷) höfðu ⁸) þeirrar athygli

sjálfr, þvíat hann kvað svá at orði: „Hefða ek einn vélt um mitt ráð, ok hefðir þú eigi gefit mér konu þessa til ráðagerðar með mér, þá munda ek hafa haldit skipat lögmál, ok eigi brotit þín boðorð.“ Þessi orð jóku mjök sök Adams í augliti guðs, þvíat hann leitaði heldr sakarvarnar en miskunnar. En ef hann hefði þessi orð mælt: „Minnsk nú, dróttinn minn, at ek em görr af ústyrku efni svá sem breyskr leirpotttr, ok þarf ok meir miskunsamligrar vægðar þinnar, heldr en verðleikr sakar minnar mun beiðask, þvíat ek ústyrkr féll í miklar sakir við þik, dróttinn minn, fyrir lögbrot mitt;“ þá hefði þegar minkat sök Adams í augliti guðs, þvíat þá væri leitat miskunnar, en eigi sakarvarnar. En þá er guð heyrði, at Adamr svaraði sem verjandi sína sök, þá mælti hann svá sem með reiði: „Eigi skalt þú mér fyrir þat sök gefa, at ek skapaða konuna; þvíat til ljúskapar ok yndis gaf ek þér konuna, en eigi til þess, at þú skyldir með hennar ráði lögbrot gera. Varaða ek þik við, at þú skyldir lögbrot gera, ok sagða ek þér sakar ván, ef þú gerðir lögbrot; hvi fylgðir þú heldr veiltræðum¹ konu þinnar en heiltræðum mínum, nema þú gerðir fyrir drambis sakar ok yfirgirndar, at þú vildir vera jafnfróðr sem ek, ok forvitnaðir² þú fyrir því þat er þér var eigi lofat.“

Því næst mælti guð við Evu: Hvi eggjaðir þú bónda þinn, at þit skyldut³ gera lögbrot?“ En Eva vildi gjarna, at annarr bæri ávit fyrir sök hennar, heldr en sjálf hon, þvíat hon kvað svá at orði: „Ormr þessi hinn orðslægi ræð mér þetta úráð; hefði hann eigi skapaðr verit eða til míns fundar komit, þá hefða ek eigi lögbrot gört, né bónda minn eggjat at göra lögbrot.“ Þá er guð heyrði sakarvörn Evu, þá mælti hann reiðr: „Svá sýnisk mér, sem þit vilit mér kenna bæði, at þit gerðut lögbrot; þvíat hann gaf mér sök fyrir þat, at⁴ ek hafða þik skapaða til ráðagerðar við hann⁵, en nú gefr þú mér þá sök, at ek hefi orminn skapat. Svá skapaða ek orminn sem öll önnur kykvendi á jörðu; en eigi gaf ek hann þér til ráðgjafa, heldr lagða ek hann undir ykkart vald, sem öll önnur kykvendi á jörðu. Varaða ek ykkur bæði við, at þit skyldut eigi lögbrot gera, ok sagða ek ykkur ván dauða fyrir. Nú eru ekki betri verk ykkur orðin í sakarvörn ykkarri, en áðr váru í lögbrotum; fyrir því skulu þit þola þann dauða, er ek hét ykkur. Þóat þit fallit eigi þegar dauð niðr, þá skulu þit þó langar hefndir taka í ykkrum dauða fyrir ykkart lögbrot, ok engar kynkvísir skulu þær af ykkur koma, er eigi skulu svara þessum lögbrotum. En þá stund er þit lifit á jörðu, þá skulu þit þola sorgsamligar nauðir í stað þess er þit kunnut eigi at gæta frjálsligrar sælu.

¹) veiltræði; vélræði ²) forvitnaðisk ³) skyldit ⁴) er ⁵) með hánun

En fyrir þat at þú gerðir fyrri lögbrot en Adamr, þá margfalda ek þessar nauðir þínar umfram þat¹, er þit skulut bæði kenna: þú skalt [undir vera orpin² veldi bónda þíns ok öllum hans forræðum, ok sýnask hvarvetna³ minni fyrir þér ok lægri í augliti sona ykkarra. Börn þau er þú getr í lostasamligri girnd, þau skalt þú framleiða með sótt ok nálgandisk lífsháska; þú skalt ok skyld at veita börnum ykkrum alla þjónostu með starfi ok sorgsamligri önn í uppfæði þeirra.“

Þá mælti guð: „Nú er Adamr orðinn svá fróðr sem einnhverr várr, vitandi góða hluti ok illa. Varizk þér, at eigi neyti hann af lífstré fyrir utan leyfi, svá sem hann neytti af fróðleiks eplum, at eigi lifi hann eilífuga í sínum sektum.“ Því næst skipaði guð Cherubin at varðveita þann veg, er liggr til lífstrés með eldligu sverði, þat er jafnan svípar allan veg með eldbitrum⁴ eggjum, svá at engi megi þar fram koma fyrir utan leyfi. Því næst mælti guð við Adam: „Fyrir því at þú hlýddir meir úræði konu þinnar heldr en heilræðum mínum, ok neyttir kviðjaðan ávöxt jarðar, fyrirbölvasi jörð í verki þínu, sú er þér gaf allan girniligen ávöxt, svá sem með móðurligri mildi. Nú skal hon synja þér ávaxta þeirra, er þér sé sœmiligir til neyzlu, svá sem hryggliga reið: þistla ok illgresi skal hon gefa þér í ávöxt, nema þú fágir hana með verknaði, svá at hon drekki sveita þinn; því at héðan ifrá skalt þú með starfi afla þér matar á⁵ jörðu.“ Því næst gaf guð þeim Adami ok Evu skinnkyrtla, ok mælti við þau: „Með því at þit skömduzk⁶ nökktra lima, þá hylit ykkur nú með starfs ismottum⁷ ok úgleðisklæðum, ok farit nú á viðáttu jarðar með annsamligu starfi, ok leitit ykkur sæzlu. Þó skulu þit hvilask í dauðligu faðmlagi jarðar ok snúask aptr [náttúruleg í dauðlig efni, þar⁸ er þit várut af tekin fyrir öndverðu.“ Þá mælti Adamr: „Miskunn ok réttðemi⁹ þakka ek þér, dróttinn minn, þvíat ek skil görla stórar afgerðir mínar; svá þekta¹⁰ ek ok miskunn þína, þvíat ek mun eigi týnask líknarlausss sem Lucifer. Hryggr mun ek stíga niðr til dauðligra¹¹ helvitis skugga, þó mun ek jafnan gleðjask í ván aptrkvámu minnar, þvíat þess vænti ek til þín, dróttinn minn, at þú munt enn sýna mér lifanda geisla í dauða¹² myrkri; ok til þess mun ek jafnan stunda, at sá er nú gleðsk af mínum úföllum svá sem af fengnum sigri, hann mun enn hryggvasi af várri aptrkvámu, svá sem yfirstiginn [ok sigri týnt¹³.“ Þá mælti Eva: „Svá sem nú skiljumsk vér sorgfull, dróttinn minn, fyrir stóran várn tilverka, svá munum vér enn fagna miskunsamligri huggan

¹) þær ²) undirvorpinn vera ³) hværitna ⁴) allbitrum ⁵) af ⁶) skemdizk ⁷) ismáttum ⁸) í náttúrulegt efni (eðli) þat ⁹) réttlæti ¹⁰) þekki ¹¹) dauðliga* ¹²) dauðu* ¹³) af (at) týndum sigri

þinni í nauðsynjum várum.“ Því næst hvarf guð af augliti þeirra, en þau bjoggusk fyrir á jörðu, sem guð bauð þeim.

Nú hefi ek gört sem þú beiddisk, at¹ lokit upp með nökkurum orðum fyrir þér, hví ormrinn mælti við konuna, eða hver sök til var, at hann eggjaði konuna til lögbrota; ok hefi ek þó haft sem léttast efni í þessa² ræðu, þvíat ek vil öðrum þat starfspara, at glósa várar ræður með djúpligri áhyggju; en vit takim³ heldr réttan framgangsveg upphafðrar ræðu, með því at vit höfum eigi tórn til hvárstveggja.

XLVIII. Souf. Nú skilsk mér þat, at yðr þykki orlausn þeirrar spurningar, er ek spurða næstum, heldr vera glósar ok þýðing⁴ þeirra ræðna, er fyrr töluðum vit um, heldr en þat sé framgangsvegur upphafðrar ræðu, ok hræðumk ek þat, ef ek spyr nökkut lengra um þessar skýringar, at yðr virðisk spurning mín eigi fróðlig. En fyrir dælleika sakir þess, at þér hafit lofat mér at spyrja þeirra hluta, er forvitni mín girnisk, þá mun ek þó enn tilhætta at spyrja, þvíat ek vænti enn góðra svara fyrir sem fyrrmeir, þóat ek spyrja bernskliga. Nú hafi þér skýrt fyrir mér, hví ormrinn mælti við konuna með þeim hætti, at audinu mælti með munni ormsins; svá skýrðu þér ok fyrir mér, at konan var eggjuð at gera lögbrot, at þat var fyrir þeirrar öfundar sakir, at Lucifer fyrirmundi mannum at koma til þess ríkis, er hann var or rekin; ok höfðu þér nökkura þá ræðu í þeirri skýring⁵ um þessa dóma guðs, hvárttveggja um Lucifer ok svá um Adam, er eigi er víst, at áðr sé opt heyrð. En ef ek hefða minni til þeirrar ræðu, ok bæra ek eptir því fram, sem ek heyrða yðr ræða, ok kvæði einhverr svá at orði sá er heyrði, at hann kallaðisk eigi þessa ræðu fyrr hafa heyrða, þá vilda ek þess biðja yðr, at þér sýndit mér, hver efni ek skylda hafa í andsvör mín, at eigi sýnimk ek þegar fallinn með úfróðleik frá mínu máli, heldr mætta ek þá hjálp til finna at fulltingja mínu máli með, er öllum litisk heldr sannlig en lygilig.

Faðir. Svá eru glósar hverrar ræðu sem limir eða kvistir af einhverju tré. Þar vex fyrst upp einn bulr af rótunum ok kvíslask síðan með mörgum greinum ok limum; ok hvern er þú tekr liminn ok rannsakar með réttri athygli, þá er þat jafnan fast við bulinn, þann er upp er vaxinn fyrir öndverðu af rótunum, ok njóta allir limirnir ok kvistirnir þeirra rótanna, er sjálfst tréit stendr á. En ef þú höggur af einhvernum liminn ok kastar langt brott frá trénu, ok finnr sá einhverr á, er úkunnigt er, hvar staðit hefir, þá þykki hánú slíkr sá kvistr, sem einhverr annarra, sá er hann finnr á sínum veg, þvíat hann veit ekki til, hvar hverr hefir staðit. En ef hann berr aptr til

¹) ek hefi tilf. ²) þessarri ³) tókum ⁴) skýring ⁵) spurning

hins sama stofns, er af hjó, ok leggr þar við, þá berr kvistrinn sjálfr vitni um, af hverjum rótum hann er upprunninn. Nú er með sama hætti um skýring¹ ræðu hverrar; sá er góða skýring hefir til þess, at ræðan fari rétt, þá hefir hann ok skilning til þess, at skýringin fari rétt. En með því at ek heyrða, at sumir hlutir hafa þeir verit í þessarri skýring, er eigi hafa opt verit heyrðir, þá vil ek nú stundum spyrja, með því at optar hefi ek svarat en spurt; ok vil ek nú þess spyrja, hvárt nökkurir hlutir eru þeir, er þú hefir áskynja orðit í þessarri ræðu fyrr?

Sour. eru þeir sumir hlutir, ok þó eigi margir. Þat hefi ek heyrð hermt frá orðum Luciferi, at hann kvazk vilja setja sæti sitt jafnhátt guði; en engi hefi ek heyrð fyrri andsvör skýrð, þau er guð veitti þar á mót, en nú skýrðu þér.

Faðir. Enn vil ek framspyrja: hvern ætlar þú þann hermt hafa orð Luciferi, er hjá stóð ok heyrði þessi svikafull drambyrði?

Sour. Þess nafn er eigi skýrt fyrir mér, ok eigi þykki mér vist, at sá hafi einhverr frá sagt, er heyrð hefir fyrir öndverðu.

Faðir. Þat skalt þú þó til viss vita, ef sá hefir hermt frá orðum Luciferi, er heyrði þau fyrir öndverðu, þá mundi hann at visu heyra þessi andsvör guðs, sem nú hefi ek frá sagt, ok mætti hann skýra hváratveggja ræðu, ef hann vildi, þvíat annattveggja mundi hann heyra báðar eða hvárga. En ef hann hefir eptir ætlan hermt sviklig drambyrði Luciferi, þá mætti hann vel eptir ætlan skýra sannlig andsvör guðs til hefndarinnar; þvíat annathvært hefir orðin sönn hvártveggja eða hvárgi; þvíat á þeirri sömu stundu, er Lucifer gerði lög-brot, annathvært með hugrenningum eða með orðum, þá hugði guð þegar alla hefndina, þá er vera skyldi frá hinni fyrstu stund ok til hinnar efstu; þvíat svá er mikil gnótt guðligs mannvits ok ætlanar, at forsjá guðligrar glöggþekni gripr í einu augabragði alla þá hluti, er verða skulu² frá hinni fyrstu stund ok til hinnar síðustu; en síðan gætir hann með guðligri þolinmæði alla þá hluti, er hann vill fram láta koma til þess, er hæfligar stundir koma, ok hann vill þá hluti alla láta framgengna verða, er hann hefir áður ætlaða. Ok ef guð hefði einumhverjum svá mikla skilning eða fróðleik gefit, at hann mætti þpekt fá³ þá hluti alla, er guð hafði hugða, ok svá segja ífrá, at guð hefði alla þá hluti með orðum skýrða eða ræðum, þá lygi eigi sá á hann því at heldr; þvíat alla þá hluti er guð hefir hugða, þá hefir hugrinn mælt við sjálfan hann, hvárt sem varrarnar hafa nökkura ræðu þar um gört eða eigi. En svá segir Páll postoli frá, at guð hefir gefit

¹) skilning ²) skal* ³) þekkja

mönnum helgan anda sinn með skipuðum iðróttum ok embætti; hljóta sumir spáleiks anda, en sumir mannvits anda ok spektar, en sumir mælsku anda; sumir skilningar anda, en sumir hagleiks anda; hljóta sumir mikla gnótt af þessum gjöfum, en sumir minna; sumir hljóta eina þessa gjöf, sumir tvær, sumir þrjár, en sumir allar, slikt hverr sem guð vill gefit hafa.

En þeir er bæði hljóta skilningar anda ok mælsku sem David konungr hlaut, þá hafa [hætt til¹ þess at selja ræður saman ok bœkr til þess görvar, at þær ræður skyldu eigi [með tjónum verðask². Hefir David rælt í sumum stöðum um ætlan guðs, en í sumum stöðum um orð guðs, en í sumum stöðum um verk hans; en þeir er glósat hafa psaltarann fram á leið, er David gerði, þá hafa þeir fleira rælt um þat hvat David hugði meðan, heldr en um orðin, er hann hefir mælt; þvíat þeir hafa langar skýringar³ um þat gört með hverju orði, hvat David hugði, meðan hann mælti þat orð; ok sýna þeir [þær með ræðum⁴, til hverrar skýringar hugr Davids sá með hverju orði, er hann mælti í psaltaranum. Með sama hætti hafa þeir gört, er skýrt hafa ræður guðspjallamanna, þá hafa þeir þat mart mælt, er guðspjallamenninir hafa þagt⁵ yfir, ok hafa þeir í því þat sýnt, at þeir hafa þar skýrt orð hugrenningarinnar, sem eigi váru orð varranna; ok er sjá náttúra at þeirri gjöf, þar sem guð hefir fullan skilningar anda gefit, at sá er hann heyrir fá orð varranna, þekkir⁶ hann mörg orð hugrenningarinnar. En því glósadi eigi David sjálfr psaltarann, at hann vildi öðrum þat starf ætla, at skýra með orðum alla þá hluti, er hann hugði með sjálfum sér skýringina⁷, þá er hann ritadi rétta framgangsæðu upphafðra psálma. Ok svá göra allir þeir, er þá æðu hafa í munni, er glósa þarf, þá ætla þeir öðrum þat starf at skýra þat með orðum, er þeir hafa í huga sér, meðan þeir [gera framgangsveg⁸ upphafðrar æðu. Þó skalt þú þat vita, at engi hefir sá glósat æðu Davids, er hjá hánnum sat, meðan hann gerði psaltarann, ok spurði hvat hann hugði meðan; ok skalt þú fyrir því þat skilja, at niðskunn skilningar andans leiðir þá til þeirrar athygli, at rannsaka grundvöllu ræðnanna, þeirra sem þeir heyra; því næst skygna þeir um, hversu margkvíslóttar⁹ eru rætr undir þeirri æðu; þat hugleiða þeir ok vandliga, hversu margar greinir vaxa á þeirri æðu; því næst hugsu þeir þat, hversu margir kvistir fylgja hverri grein. At því gefa þeir ok miklar geymdir, hverja grein sem þeir taka, at þeir megi hana réttlíga aptr

¹) mgl.² ²) at tjónum verða ³) ræður ⁴) þat með ræðum sínum ⁵) þagat ⁶) þekkir ⁷) með hugrenningum ⁸) gæta framgangs ⁹) margkvíslaðar

leiða til þeirra róta, er hon var upp af runnin frá öndverðu. Ok ef þú nemr þetta skilvísliga ok rannsakar þú þat, er þú heyrir mælt, með margsmogalli¹ athygli, þá ferr þú þess ekki villr, hvárt þær glósur verða rangar eða réttar, er þú heyrir, ef guð hefir þann anda þér gefit, at þú kunnir rétt at skilja; þvíat sá maðr hvern, er góða skilning fær ok kemr hann á réttan farveg í upphafinu, þá [má hann vel þekta alla veginn líkleikanna² fram á leið, ok hver orðalög er makligust eru, at fylgja hverju tilviki. Nú les þú af þessum hlutum slíka hluti, er þú mátt, til skilningar³; en eigi sýnisk mér hér lengra um at ræða.

XLIX. Sour. Guð launi yðr, herra minn! at þér [berit þolinmæði við⁴ at svara þeim hlutum, er ek spyr; ok finn ek þó nú þat, at yðr þykki bernsliga reika spurning mín, þvíat ek kann eigi at gæta efnis upphafðrar ræðu, ok kemr því hér ok hvar niðr spurning mín, sem ván er at úfróðum æskumanni. En þó virðisk mér sjálfum, at betra sé spurt en eigi þeirra hluta, er ek spurða næstum, hversu marka skyldi glósur, hvárt þær yrði réttar eða eigi. En nú skilsk mér þat vel, er þér sögðut mér, at sá maðr lygi eigi á guð, er hann segir ætlan hans svá sem ræður hans; fyrir því at alt þat er hann hefir ætlat í hug sér, þá hefir þat hugrinn áðr mælt við sjálfan hann, hvárt sem hann hefir með vörrunum framtalat eða eigi, ok má fyrir því þá hluti skýra svá sem framtalda ræðu, þvíat alt þat hefir hugrinn mælt við sjálfan hann. Þat skilsk mér nú ok vel, þóat engi mætti geta til þess, hvat guð hugði fyrir öndverðu, þá hefir hann nú þat sjálfr skýrt, þar sem hann hefir látit þá hluti framkoma, er hann hefir áðr hugða ok ætlaða; þvíat víst vil ek mér láta skiljask þat, at allir þeir hlutir er guð hefir fram látit fara, þá hefir hann þá hluti alla áðr hugleidda, ok með skynsemd skipaða í hug sér, fyrr en þeir hafi framkomit. Svá skilsk mér ok þat vel, at þeir er skýrðar hafa ræður Davids með glósum, eða annarra þeirra manna er ræður hafa samansett ok í bækir færð, þá hafa þeir með þessu efni skýringar görvar, [at hugleitt⁵ hvern grundvöllr eða hvert efni hefir fyrir öndverðu verit undir ræðunni. Síðan leiða þeir þat með athuga vitrliga, hversu sannliga líkligleikr megri greiða⁶ hvern lim eða kvist þeirrar ræðu, svá at [úraskat verði efni⁷ ræðunnar. Nú með því at mér taka at birtask nokkut þessir hlutir, þá kann þat vera, at ek hugleiði slíka hluti fram á leið, ef guð gefr mér skilning til. En fyrir því at ek skil, at yðr þykki

¹) margsmugalli ²) má hann vel þetta alla veginn hugleidda (líklegt kalla); máttu vel hitta alla veginn líkleikanna ³) þér til skýringar slíkt er þú getur lært ⁴) hafit þ. til ⁵) at hugleidda; ok hugleitt ⁶) greina ⁷) uppskált verði efni til

mæðing ok fjölskyldi at svara hvárutveggja, upphafðri ræðu ok svá skýringum þeim, sem þar hæfa¹ til, þá vil ek nú þess beiðask, at vit hverfum aptr til upptekinnar ræðu, ok sýnit mér fram á leið fleiri dæmi um dóma guðs, hvar hann hefir þá látit striðliga fram fara með dómi réttvísi ok sannendi, eða hvar hann hefir þeim meir vægt.

Faðir. Þessi dæmi váru löngu síðar með hinum sama hætti, er Pharao konungr varð fyrir á Egiptalandi, þvíat hann tapaðisk í dómi réttvísi ok sannendi fyrir utan alla vægð. Abiron ok Dathan týndusk með réttum dómi. En þá er Josve leiddi inn Israels fólk í land þat, er guð hafði þeim heitit, þá bauð guð svá harða refsing yfir fólk þat, er bygði stad, þann er Jericho heitir, at hvetvetna skyldi þat drepa. er kvíkt væri. Þat var ok löngu síðar, þá er Saul konungr fór herför í Amalech, þá bauð guð hánun svá, at hvetvetna skyldi drepa, þat sem kvíkt væri; ok fyrir því fékk Saul reiði af guði, at hann [fyldi eigi² þat, sem hánun var boðit. En þessi eru þau, er löngu urðu síðar, er Judas varð fyrir, einn af postolum guðs; þvíat sannendi ok réttvísi dæmdu hann án vægð fyrir niðvirki ok dróttinsvik. Mörg eru því lík önnur dæmi, þóat vér hafim þessi sýnt; ok fyrir langrar ræðu sakar megum vér eigi öll dæmi í eina ræðu setja, þau sem vér vitum þessum lík verit hafa. En þá er guð dæmdi allar þessar refsingar, er nú höfum vér frá sagt, þá hafði hann allar þessar systir í dómi með sér, sannendi ok réttvísi, friðsemi ok miskunn, ok samþykktusk þó allar systir með hánun, svá at þær föðmuðusk ok kystusk³.

L. Sonr. Víst mun hér svá sýnask í þessum stöðum, sem nú er frá sagt, at meiri hlutr dóms hefir legit undir sannendi ok réttvísi, heldr en undir friðsemi ok miskunn. En í því má engi maðr ífask, at þessar systir munu samþykkjar hafa verit í þessum dómum; þvíat þat er víst, at guð dæmir aldri miskunnarlausan dóm, ok þarf fyrir því slíka hluti mjök at hugleiða með mikilli athygli ok nærkæmri⁴ vizku, þvíat guðs dómar eru mjök fölgir⁵ fyrir mönnum. Þó vil ek þess biðja yðr, at nú sýnit þér mér þau dæmi, er meiri hlutr dóms hefir voltit undir friðsemi ok miskunn, at ek mega hvárratveggja⁶ áskynja verða, með því at til hvárratveggja⁶ má dæmi finnask.

Faðir. Hvárratveggja eru mörg dæmi, svá at eigi megum vér þeim öllum dæmum í eina ræðu koma, en þó megum vér nökkut af þeim sýna til þess, at þá verðr hvárratveggja máli svarat. Þessi eru þau dæmi, er mjök löngu urðu, þá er Aaron byskup ok Ur syndguðusk mót guði með svá miklum glæp, at þeir féngu fólk guðs [tvau naut steyp

¹) horfa ²) vildi eigi vinna ³) kappsamliga tilf. ⁴) nákvæmri ⁵)
duldir ⁶) hvárrstveggja

saman af gulli¹, ok viltisk alt fólk í trú sinni, þvíat fólkit kallaði [þessi naut² guð Israels, ok ofruðu þar förnunum³ til svá sem guði. En þá er Moyses kom farandi til fólksins – hann hafði áðr verit í fjalli því, er⁴ hann hafði talat við guð sjálfan – þá runnu byskuparnir mót Moysi ok iðruðusk ákafliga glæps sins, ok féllu til fóta Moysi ok báðu, at hann skyldi biðja fyrir þeim til guðs, at guð reiddisk þeim eigi eptir verðleika. En þá er guð sá fulla iðran byskupanna, þá heyrði hann bæn Moyses, ok héldu byskuparnir sæmd sinni, þeirri sem áðr höfðu þeir, ok bættu glæp sinn með iðran. Þessi eru ein dæmi af þeim, er nú eru sögð, at meiri hlutr dóms valt undir friðsemi ok miskunn, ok samþyktisk þó réttendi ok sannendi⁵ þessum dómi, ok váru þó byskuparnir dauða verðir fyrir sökina, ef⁶ eigi gengi meir vægð miskunnar fyrir en verðleikar⁷. Þessi eru önnur dæmi þvílík, er urðu löngu síðar. David konungr féll í sök svá mikla, at hann hóraði konu Urias ok réð sjálfum hánun dauða síðan; en eptir dauða Urias tók David konu hans ok [hafði sér at konu⁸, ok var hann víst dauða verðr fyrir þessa sök; en hann iðraðisk svá ákafliga verks sins fyrir guði, ok bað sér lítillátliga vægðar fyrir viðrgengna glæpi; en guð heyrði bæn hans ok staðfesti ríki hans heldr en hann tæki af hánun, þóat hann hefði slíka glæpi görva.

Þessi eru þau dæmi, er löngu urðu síðar á þeirri stundu, er dróttinn Jesus Krístr var með mönnum á jörðu, þá gerðusk hánun gagnstaðligir byskupar Gyðinga ok allir aðrir lærðirmenn með þeim, ok leituðu jafnan þess, at þeir mætti nökkura þá hluti sinna, er ávít-samligar sakar snerisk til handa hánun⁹. Þá tóku þeir konu eina, þá er legit hafði opinberliga í hórdómi, svá at hon var dauða fyrir verð eptir lögum Moyses. Þessa konu leiddu þeir fyrir Jesum, ok sögðu hánun sök hennar, ok svá sögðu þeir ok þat, at lög dæmdu hana til bana; spurðu hann, hvern dómi hann legði á mál hennar. Jesus svaraði svá, at sá þeirra skyldi fyrsta¹⁰ steini at henni kasta, er eigi hefði syndir görvar. Þeir hurfu skjóttliga í brott ok treystusk eigi framar at spyrja, þvíat þeir vissu sik allir synduga vera. Þá mælti Jesus við konuna: „Með því, kona, at engi þessarra, er þér gaf sakir, lagði dóm á mál þitt, þá vil ek eigi dæma þér dauða; far þú nú frjáls, ok sé¹¹ við syndum héðan ífrá.“ Þau eru enn ein dæmi, er lík eru þeim, sem fyrr gat ek, er urðu þá nótt, er Jesus var tekinn. Petr postoli hans hafði staðfestzk¹² með ofrmælum, at hann

¹) steiptan kálf at tilbiðja ²) hann ³) förnir ⁴) Sinai heitir, þar tilf.

⁵) í tilf. ⁶) en* ⁷) verðleikr ⁸) gerði sér at eiginkonu ⁹) ávít-samligir væri ¹⁰) fyrstr ¹¹) sjá ¹²) þat staðfest

skyldi aldri gi skiljask við hann, þóat allir aðrir skildisk við hann; ok kvazk fyrri dauða skyldu þola með Jesu en hann skyldi fyrir bleyði sakar skiljask við hann. En á þeirri sömu nótt, er Jesus var tekinn, þá níkvæddi Petr þrysvar sinnum hans föruncyti, ok hit þriðja sinn sannaði hann með eiðum, at hann kvazk eigi Jesu¹ maðr verit hafa; ok við þat hvarf hann út or garði þeim, er Jesus var haldinn, ok iðraðisk þó þegar glæps síns ok allra orða sinna, ok grét ákalliga. En þó fyrirgefask Petri sú sök eptir upprisú Jesu, svá at hann hélt allri þeirri sæmd, er hánú var áðr heitin. Enn eru þessi dæmi, er fám dögum urðu síðar; þá er várr herra var krossfestr. Þá váru krossfestir með hánú tveir þjófar, á sína hönd hvárr; þeir váru báðir teknir í einskyns glæpum, hvárrtveggja í manndrápum ok í stuldum. En meðan þeir héngu á krossinum, þá mintisk annarr þeirra at iðrask, ok beiddisk þó² miskunnar af Jesu, þóat hann héngu á krossi svá sem þjófarnir. Hánú váru svá sínar sakar fyrirgefna, at hánú var á þeim sama degi heitit Paradísar³ vist; en annarr hans félagi dæmdisk eptir sinum tilverka.

LI. Sonr. Ef jarðligir konungar eða aðrir höfðingjar, þeir sem yfir dóma eru skipaðir, skulu sína dóma líkja eptir þessum dæmum, er nú hafit ér sýnt, þá mundi þeim þat miklu máli skipta, at þeir skildi vandliga grundvöllinn undir sökunum, með því at hér mun svá sýnask í mörgum þessum dæmum, at sakarnar sé heldr líkar at athuga⁴, ok ultu þó allir dómur í hinum fyrrum dæmum til striðrar refsingar; en í þessum síðurum dæmum ultu allir til vægðar ok líknar. Fyrir því vil ek nú þess spyrja, fyrir því Pharaó týndisk fyrir utan alla vægð, eða Dathan ok Abiron, eða fólk þat er Jericho bygði, eða svá þeir í Amalech, er urðu fyrir refsing Sauls konungs?

Faðir. Þessir hlutir urðu allir með dómi réttvísí ok sannendi, þó með samþykki friðsemi ok miskunnar; þvíat Moyses gerði margar ok stórar jartegnir hvern dag fyrir Pharaó konungi, ok bauð hánú laust at láta guðs fólk, ok átti hann kost at láta laust, ef hann vildi, svá at hann féngu engan skaða af, ok iðuliga hét hann því, at svá skyldi vera, ok hélt hann eigi orð sín eða heit. Nú var þat rétt, at hann félli í staðfesti ranglætis síns ok illsku, með því at hann þektisk aldri gi vægð né líkn, þóat hann ætti kost. Abiron ok Dathan, þá er þeir heyrdú þat af Moysi, at þeir höfðu misgört, þá urðu þeir reiðir á mót ok iðruðusk eigi, ok féllu þeir því vægðarlaust, at þeir leituðu engrar vægðar. Þeir er bygðu Jericho eða Amalech, þá höfðu þeir marga daga þat heyrt, at þeir höfðu illa gört hvárrtveggja móti [vilja

¹) hans ²) þá ³) Paradísus* ⁴) hyggja

guðs ok svá fólki¹ hans; en aldri buðu þeir yfirbætr, heldr buðu þeir [at halda varnir² með vápnum fyrir sér, ok urðu þeir með því sigradír at vægðarlausri hefnd. En þeir er í hinum síðurum dæmum sýnda ek þér, um Aaron ok Ur eða David, eða allir aðrir þeir er í þeim dæmum gat ek, þá duldu þeir ekki illvirkja sinna, géngu svá við sínar afgerðir, sem þær vǫru, beiddusk fyrir því vægðar ok líknar, at þeir væntu þess, at þeir mundi fá, ok buðu hans dóm til yfirbóta, er þeir vissu at vald átti á dómnum, ok hétu því, at aldri síðan mundi þeir í þær sakar falla, ef þeir kæmi þá í fullar sættir.

LII. Sonr. Nú vil ek þess spyrja, hví svá mikit skildi með þeim Petri ok Juda, ok mun þó sýnask sakir þeirra líkar vera. Judas hvarf aptr með penningum þeim, er hann hafði fengit, ok iðraðisk úráðs sins, ok gékk ígegn at hann hafði selt saklausan herra sinn, ok kastaði á braut þeim fjárlut, ok kvazk eigi hafa vilja, er hann hafði svá rangliga at komizk. Nú týndisk hann, þóat hann iðraðisk. En Petr tók þegar líkn fyrir iðran sína.

Faðir. Judas féll fyrir öndverðu í sökina fyrir sinku sakar ok fésnikni, ok tók mútu til at svíkja herra sinn, ok iðraðisk hann með því at hann vænti sér engrar líknar, ok engrar vægðar beiddisk hann, nema refsti sér sjálfr með bráðum dauða; en Petr grét ákafliga í iðran sinni ok beiddisk vægðar ok vænti sér líknar. Enda hafði Judas sök meiri, þvíat hann seldi herra sinn; en þóat hann iðraðisk, þá beiddisk hann ekki líknar, þvíat hann beið eigi guðs dóms, nema dæmdi sik þegar sjálfr. En Petr níkvæddi herra sínum fyrir bráðrar hræzlu sakar, ok iðraðisk þegar með miklum harmi hugar, ok bauð sik undir guðs dóm ok beið hans at, en eigi dæmdi hann sik sjálfr sem Judas. Ok með hinum sama hætti bær til þjófunum á krossinum; þóat báðir játaði viðgengna glæpi, þá beiddisk annarr miskunnar ok líknar, en annarr beiddisk engarrar líknar, heldr mælti hann sem af gabbi ok spotti, heldr en fyrir bænar sakar eða staðfestu. Fyrir því frelstusk þessir allir, er nú höfum vér nefnda, með vægiligum dómi friðsemi ok miskunnar, ok samþyktusk þó þær dómi sannendi ok réttvísi.

LIII. Sonr. Með því at þessir hlutir taka nú at lýsask fyrir augum mér ok birtask, hver tilgöng³ er til þess hefir verit, at stundum hefir hinn meiri hluti dóms voltit undir réttvísi ok sannendi, en stundum meiri undir friðsemi ok miskunn; ok vil ek nú þess beiðask, at þér sýnit mér þau dæmi, er fyrr gátut þér, at guð hefir brigð á gör skipuðum dómi, svá ok hver [tilgöng þar hafa til leitt⁴.

¹) fólki guðs ok svá vilja ²) vörn ³) tilgangr ⁴) tilgangr til þess hefir verit

Faðir. Þessi eru þau dæmi er mjök löngu urðu á þeirri sömu stundu, er Moyses var í fjalli því, er Mons Synai heitir, þá syndgaðisk fólkit flestalt svá ákafliga, at þat féll í hördómum, ok blönduðusk við þær konur, er af heiðnum þjóðum váru. En þat var svá ríkt bannat af guði, at hverr var dauða fyrir verðr, er í þá synd félli. Þá mælti guð við Moysen: „Nú skalt þú hætta at tala við mik meir, ok gef mér tóm til at reiði min æsisk móti fólki þessu, er ek hafða þik fyrir skipat; þvíat þeir hafa í svá mikinn glæp fallit móti lögmáli mínu, at ek vil öllum þeim týna fyrir með stríðri reiði, ok vil ek fá þér fólk annat bæði miklu betra ok þó sterkara ok meira.“ Í þessum stað mun nálíga sýnask sem skipaðr dómr hafi komit á mál þessa fólks; en þó beiddisk Moyses leyfis at svara nökkurum orðum fyrir fólk Israels. En at fengnu leyfi þá mælti Moyses þessi orð: „Þess bið ek þik, dróttinn minn, at þú vægir nökkut reiði þinni, at eigi týnir þú fólki þínu, þóat þat hafi illa gört. Gef eigi Egiptamönnum þau dæmi, at þeir segi þat, at þú leiddir fólk þitt til þess af Egiptalandi undan þeirra höndum, at þú vildir týna því hér í fjöllum eða eyðimörkum; eða þeir megi þat mæla, at þú sér vanaflí til at leiða fólk þitt inn í þat land, er þú hafðir heitit þeim fyrir öndverðu. Minnsk heldr, dróttinn minn, þræla þinna Abrahams ok Ysaacs ok Jacobs, ok týn eigi þeim ættum, er getnar hafa verit af ætt Israels ok þú hézt sjálfr at margfalda á jörðu, ok leiða þá með staðfestu í þat land, er nú sitja úvinir þínir yfir.“ Guð heyrði bæn Moysis ok vægði reiði sinni ok drap eigi alt fólk sitt þat, sem hann hafði heitazk, heldr seldi hann þessa refsing í hendr Moysi ok bauð hánun, at þó skyldi eigi refsingalaust vera, þóat eigi væri svá stríð refsing, sem guð hafði áðr heitit. Moyses gékk skyndilíga til fólksins, ok kom þar farandi með æstum hug ok mikilli reiði ok drap margar þúsundir manna á þeim degi, ok hógværði með þeim hætti reiði guðs. Nú eru þessi þau dæmi er þat sýna, at guð skipti til hógværi ákveðinn dóm, þá er hann vægði reiði sinni fyrir bæn Moyses; en þar sýnir¹ þat, at engi þeirra systra þarnaðisk síns réttar í þessum dómi, sannendi eða réttvísi, þar sem Moyses drap mikinn her manna til þess at hógværa reiði guðs; en þar höfðu þær sinn rétt friðsemi ok miskunn, sem minna var atgört en mælt var fyrir öndverðu.

Þessi eru önnur dæmi er þat sýna, at guð gerði bríð á skipuðum dómi. Hann sendi Jonas propheta² í Ninive, ok bauð hánun at segja konunginum ok öllu fólkinu í borginni, at innan 30 daga skyldi Ninive týnask, ok alt þat sem í henni væri. Jonas gerði sem

¹) sýnisk ²) Jonam spámann

guð bauð hánun, sagði þessa hluti sem sönn tíðendi. En er konungrinn varð varr við, at þeir urðu með sannendum fyrir guðs reiði, þvíat þat fólk var fult hórdóms ok allskyns ranglætis, þá gέkk konungrinn or hásæti sínu ok lagði niðr konungligt skruð, ok iðraðisk ok fastaði, ok svá bauð hann at allir menn skyldu gera i borginni, hvárt sem váru ungir eða gamlir. En er guð sá, at þeir iðruðusk illsku sinnar með meinlætum ok allskyns staðfestum, þá vægði hann þeim, ok týndi hvárki borginni né fólkinu er i var.

Þessi eru enn þau dæmi, er sýna hit sama mál. Ezekias hét einn góðr konungr i Israels fólki, en hann fékk sótt ok ihugaði hann um mál sitt, hvárt guð mundi vilja, at hann stæði upp or sótt þeirri, eða mundi hann vilja láta hann deyja. Þá sendi guð til hans Isaiam propheta, ok sagði guð prophetanum, at Ezekias skyldi deyja or sótt þeirri. Isaias gέkk til konungsins ok mælti við hann: „Sé fyrir þér vel, ok skipa hibilum¹ þínum ok öllu hyski þínu, þvíat guð segir svá, at þú skalt or sótt þessarri deyja, en eigi lifna.“ Þegar Isaias hafði mælt þessa ræðu við konunginn, þá hvarf hann frá hánun, en konungrinn sneri andliti sínu til veggjar ok bað fyrir sér með þessum orðum: „Minnsk þú, dróttinn minn, hversu staðfastr ek hefi verit i þinni þjónostu, þvíat ek hefi jafnan verit gagnstaðligr úvinum þínum, ok af mörgum úkynnum hefi ek þetta fólk snúið, er þú hafðir mér i hendr selt, þeim sem [margr hafði áðr en ek kæma² til ríkis. Ok eru þeir þrir hlutir, er mér þykki mikit fyrir at deyja nú svá bráðliga or þessarri sótt. Sá er hinn fyrsti, er ek hræðumk mest, ef ek hefi eigi til fulls gætt boðorða þinna, ok dey ek við þat, at ek á i dauða mínum hefndar ván. Annarr er sá, at ek hefi enn eigi til fulls öllu fólki þínu komit af sínum úkynnum, ok hræðumk ek, ef ek dey brátt ifrá, at þat snúisk skjótt aptr til sinna fyrri úkynna. Sá er hinn þriði hlutr, er ek hræðumk mjök, framgang úvina þinna yfir fólk þitt, með því at son minn er i³ bernsku, ok mun at hánun afl minna verða til varnar fyrir fólki, en þurfa mundi mót úvinum þínum. En ef þú vildir heyra bæn mína, dróttinn minn, ok vildir þú lengja líf mitt með nökkurum dögum, þá mundu allir þessir hlutir⁴ dragask til betra tíma en enn er kominn.“ Guð heyrði bæn Ezechias ok mælti við Isaiam propheta: „Hverf aptr þú skyndiliga til Ezechias konungs, ok seg hánun nú önnur tíðendi en þú sagðir hánun fyrr; þvíat ek hefi nú heyrða bæn hans, ok vil ek auka lífdaga hans 15 vetr um þat fram,

¹) hýbýlum ²) þat hafði áðr en ek kom ³) æsku ok *tílf*. ⁴) er nú hefi ek talda *tílf*.

er ek hafða áðr ætlat hánum, ok alt hans ríki vil ek frjálsa af¹ úfriði andskota hans.“

Þessi er enn þau dæmi, er löngu urðu síðar. Á þeim dögum er Jesus Krístr var hér með mönnum á² veröldu, þá tók vin hans einn sótt, sá er Lazarus hét, ok dó or sóttinni. Bethania hét kastali sá er Lazarus var grafinn í. En þá er hann hafði fjóra daga í gróf legít, þá kom Jesus í Bethania. Nú mun svá sýnask um Lazarus sem alla aðra, þá er deyja or veröldu, at staðfastr dómr var kominn á mál hans, þar sem hann lá fjóra daga dauðr maðr í jörðu, ok hafði sjálfr dauði skipat hánum sæti í sínu valdi³. Jesus lét opna gróf Lazarus, ok kallaði hann, ok bauð hánum at slitask or höndum dauðligrs féлага. Því næst reis Lazarus upp af dauða ok lifði marga daga síðan. Mörg eru því lík önnur dæmi, þóat vér hafim helzt þessi í ljós látit, ok fyrir langrar ræðu sakar þykkir mér eigi nauðsyu fleiri at telja, þóat yfrin sé til.

LIV. Sonr. Því sannara þykki mér þat er ek heyrir fleiri dæmi⁴, er þér mæltut fyrr í yðarri ræðu, at þat mun allmikil nauðsyn vera, at konungar ok aðrir höfðingjar sé margfróðir, þeir sem yfir dóma eru skipaðir, ef þeir skulu sína dóma líkja eptir þessum dæmum, sem nú höfum vér heyrt.

Faðir. Þat skalt þú láta þér til fulls skiljask, með því at konungrinn heldr af guði nafnit, þá er þat víst hans skylda at líkja alla sína dóma eptir guðligum dæmum⁵, ok svá allir þeir er yfir dóma eru settir, bæði lærðir ok úlærðir; þvíat nú er eigi þess kostr at spyrja af guðs munni sjálfs hvers ráðs, sem Moyses gerði; ok skulu fyrir því menninir eptir þeim dæmum lifa, sem þá urðu, er þess var kostr at fréttu af sjálfum guði, hversu hann vildi at væri. Nú skal konungrinn fyrir því þessi dæmi opt í munni hafa ok fyrir augum, ok sem flest önnur þau er hann megi til skilningar draga um sína dóma. Allra helzt má hann tómt til slíkrar áhyggju bera um nætr eða árla um morna, þá er hann er saddr af svefni. En þegar upprisutími nálgask, svá at konungi eru mál at hlýða tíðum sínum, þá er þat hans skyldarsýsla at ganga til kirkju ok hlýða tíðum athugasamliga, ok biðja fyrir sér með psálmasöng, ef hann kann. Þat á hann at göra ok hverr annarra kristinna manna, sá er á bæn er staddr, at vera með svá mikilli áhyggju, sem þá standi hann [fyrir kné⁶ guði ok mæli við sjálfan hann; ok á hann svá at minnask þeirra orða, er David mælti,

¹) undan ²) í ³) veldi ⁴) til þess tilf. ⁵) dómum ⁶) á knjám fyrir sjálfum

þá er hann kvað svá at orði: „Jafnan mun ek sjá dróttin minn í augliti mínu, þvíat hann er jafnan á hœgra veg minn.“

En þetta upphaf á konungr at hafa at bæn sinni, at sýna fyrst guði rétta trú sína. Því næst skal hann þat sýna, at hann berr áhyggju yfir jarðligt veldi¹ ok um guðdómligan mátt guðs; því næst á hann at játa guði syndir sínar ok afgerðir, ok sýna þat guði, at hann þykkisk eigi þar vera kominn sektarlauss eða svá sem verjandi sína sök; því næst á hann at biðja vægðar ok miskunnar fyrir viðgengnar afgerðir. Þat skal hann ok sýna guði lítillátliga, at svá þykkisk hann þar vera kominn fyrir kné guði sem þræll eða þjónn, þóat guð hafi hann skipaðan ríkan manna á millum. Hann skal ok eigi siðr minnask annarra manna í bæn sinni en sjálfs síns, dróttningar sinnar, ef hann á, er með hánum er sett til stjórnar ok landsgæzlu; byskupa sinna ok allra annarra lærðra manna, þeirra sem kristni skulu gæta með hánum, ok til þess eru skyldir at halda upp helgum bœnum fyrir hánum ok öllu öðru fólki, því sem í ríki hans er. Svá á hann ok at minnask í bæn sinni annarra landshöfðingja eða riddara, ok allra annarra hermanna sinna, þeirra sem hánum veita fullting til ríkisstjórnar. Svá á hann ok at minnask bónda ok búþegna ok allrar annarrar alþýðu, þeirra er ríki hans halda upp með verknaði² eða annarri atvinnu. Á hann því allra at minnask, karla ok kvenna, at allir eigu skylduliga á hverjum degi fyrir hánum³ helgum bœnum upp at halda. En þessi er sú bæn, er hann má hafa hvern dag, ef hánum sýnisk, með þeirri skipan sem nú hefi ek sagt, ok svá mikilli áhyggju sem þá mæli hann við guð sjálfan, þvíat hann kveðr svá at orði:

„O misericordissime Deus, æterne pater! O strenuissime victor, Jesu Christe, fili Dei unigenite! O piissime consolator, spiritus alme! O indeficiens fons sapientiæ, nostræ fidei integritas, trinitas sancta! O principalis unitas et individua, unus Deus omnipotens! Tu qui sedes in arce poli suprema, et omnia conspicias inferiorum occulta. Nulla namque creatura potentiam tuam potest subterfugere, quamvis iram tuam velit effugere. Et ego si nossem cælum ascendere tertium, tu ibi præsidēs; et si in infimas latebrarum baratri tenebras serpsero, supereminet et illic tua virtuosa potestas. Et si evolare scirem supra pennas ventorum, ut laterem extra metas marinæ solitudinis ultimas, tamen et inde me sumeret dextera tua, sub tuamque justitiam reduceret. Tu namque dispersam ventis arenam ineffabili scientia dinumeras, commotam etiam maris incessanti motu per amplum orbis spatium; pluviales quoque roris guttas omnes oculus tuus numero com-

¹) um alt sitt ríki eða veldi ²) nýtum verknaði ok starfa ³) at biðja ok tilf.

prehendit. Ideoque te deprecor, domine mi, ut cum servo tuo non intres in sessionem iudicii, ut sic perscruteris æquitatem meam; sed et ne connumeres multitudinem scelerum meorum, imo potius a nequitiiis meis faciem tuam averte; ab occultis meis munda me domine; facinora mea dele: quia super caput meum magna sunt peccata mea, et ponderosa, et præ multitudine mihimet innumerabilia, ea præcique quæ commisi in cogitationibus vanis, in verbis incompositis, in improvida circa legem tuam sanctam negligentia, improvisis testificationibus, in iuramentis, et plurimis operibus malis et minus utilibus. Confiteor et concedo coram te, domine mi, sub omnium sanctorum et electorum testimonio, adeo me reum delictorum et iniquorum actuum, quod ex eorum numero sum damnabilis, nisi summa et præpotenti copia misericordiæ tuæ muniar, nec non meritis et intercessione sacra specialis dominæ meæ Dei genitricis Mariæ, et omnium sanctorum, qui tibi ab exordio mundi placuerunt; quia quæcunque palam vel occulte a primæva ætate mea quoad hunc diem inique fecerim, nuda tibi sunt et manifesta, et si vellem ea tegere, ne apparerent, fragilitas namque mea improvida in conspectu tuo perpetrare sua illicita desideria non erubuit. Sed, domine mi, quia non lætaris super perditione peccantium, sed magis ut vivant et corripiantur; nosti etiam quod homo fragilis sit, et expers propriæ virtutis, velut et alius pulvis terrenus foliumve marcidum, nisi tu eum misericordiæ tuæ manibus consolidas; ideoque ne me punias in iræ tuæ vehementi iudicio deprecor, potiusque voluntatem pœnitentiæ et spatium patientia tua mihi largiatur, et ad correctionem perseverantem effectum. Aufer a me, domine mi, invidiam et superbiam, desperationem et cupiditatem, immodestiam et injustitiam, et detestabilem gulositatem. De septem me purifica vitiis criminalibus et eorum spuris vitulaminibus. Da mihi, domine mi, charitatem et spem perpetuam, veram fidem et humilitatem, scientiam et justitiam, et in omni hora perficiendi voluntatem tuam virtutem perfectam. Da mihi et septem dona Spiritus tui principalia, fructusque consequi, qui de eis germinare poterunt; opus quippe manuum tuarum sum ego, ad imaginem tuam formatus, servus tuus in peccatis a famulo tuo progenitus, et ancillæ tuæ filius. Nunc autem, cum misericordia tua ad officium tuum me elegerit, et ad regiam dignitatem indignum me sublimaverit, in sacro principatu et super populum sanctum tuum me rectorem et iudicem locaverit; enixius imploro, ut non mea merita, sed populi, cui præsideo, necessitatem attendas, et concedas mihi intellectum, in jure modestiam et veritatem, eloquentiam et consilium, ut inter divites et pauperes non aliud discernam et iudicem, quam quod tuæ libeat

majestati, et de quo gaudeant ipsi invicem ad mei justiciæ executionem. Obsecro et, mi domine, ut coadjutores meos et consiliarios spiritu consilii et veritatis inspires omnes, qui mecum in regimine regni laborant. Præcipue Reginam quam mihi lege matrimonii copulari voluisti, nec non et ecclesiæ sacrosanctæ ministros, Romanæ Sedis Pontificem summum, episcopos et abbates nostros, præpositos et presbyteros nostros, et clerum universum; ipsis domine da vitæ honestatem, et operum rectitudinem, ut coram te luceant opera eorum bona exempla populo dantia et vitæ doctrinam. Principalibus terræ meæ judicibus, meisque benevolis, qui mecum regni curam agunt, veritatem et injustitiæ contemptum immitte, juris intelligentiam, et in bonis moribus persistentiam. Adversariis, domine, meis lagire, ut de pravitatibus suis pœnitentes et resipiscentes ad pacis et concordiae veritatem convertantur. Universis insuper hujus regni incolis largire, domine, scire et velle te solum Deum digne colere et diligere, et obedientiam sanam superioribus suis diligenter exhibere, et eisdem annue pacis auctor pacem bonam, et absque hostium incursione telluris ubertatem. Memento etiam, domine mi, per sanctam misericordiam tuam, totius humanæ propaginis, tam videlicet horum, quos adhuc carnea mancipant ergastula, quam exutorum tuo sancto jussu vel permissu mole carnea, in quorum redemptionem dominus noster Jesus Christus, unigenitus tuus, pretiosum sanguinem suum dignatus est effundere. Insuper, domine mi, errore vel ignorantia excæcatis, tuamque sanctam trinitatem non intelligentibus, spiritum intelligentiæ præstare digneris, quo illuminati sciant et cognoscant, te solum Deum et nullum alium præter te esse, quia nemo ad tuæ cognitionis contemplationem, nisi tua sancta misericordia ducente, valet pervenire. Et adhuc, domine mi, quia loqui tecum attentavi, si semel loquar quæso ne dedigneris, sed inclina misericorditer aures tuas, et audi, et de abundanti pietate tua annue mihi, domine mi, ut me nunquam in manus insidiantium mihi tradas, culpis meis exigentibus, et eorum prædam et capturam aliquando me fieri ne permittas, ne vel ipsi gaudeant de meis infortuniis, quos habeo corporales hostes sive spirituales, visibiles aut invisibiles. Verumtamen cum in sanctissimam tuam voluntatem commiserò, sub tuam dexteram me suscipe, et nequaquam secundum actus meos, sed secundum tuum mitissimum miseransque judicium me corripe. Da mihi domine valetudinem sufficientem virtutemque securam contra omnia adversantia, et meorum fraudes hostium, et ultra vires meæ fragilitatis me tentari ne patiaris. Sub morte me subitanea vitam terminare ne sustineas, magis de hoc seculo me sic evocare digneris, ut dum in

vita superstes fuero, in vera pœnitentia de omnibus spurcitiis meis tibi satisagam, et labore temporali terminato, tecum et cum sanctis tuis perenniter requiescam. Est et quod de gratia tua benignus exigere præsumo, ut regalitatis meæ solium nec aliquo principe velis occupari, nisi eo quem de lumbis meis noveris emanasse, serie tamen tali conservata, ut patri filius succedat. Ne quæso, domine mi, auferas a genere meo benedictionem, qua me benedixisti, sed et universis de renibus meis egressis et egressuris concede benedictionem, qua filios Abrahæ sanctificasti Isaac et Jacob patriarcharum tuorum fidelium. Ramum denique meæ stirpis aliquem, vel qui de me originem duxerit, in quoquam fervore malitiæ ne permittes arere, vel absque rore virtutum desiccari, et non in negligentia vel invii præcipitium descendat, de incompositis hominibus sumens exemplum. Da potius eis, qui de me successuri sunt, intellectum et affectum ad sciendum et discernendum tuæ sacræ legis tenorem, virtutum honestatem, et te colendi tuaque sacrosancta præcepta conservandi devotionem, quia tu solus Deus verus es, qui vivis et regnas per infinita secula seculorum Amen.“

„Heyrðu hinn miskunsamasti guð, æverandi faðir! Heyrðu hinn ágætasti sigrari, Jesu Krístr, eingetinn guðs son! Heyrðu hinn mildasti huggari, heilagr audi! Heyrðu úprotligr¹ spektar brunnur ok úbrigðilig trú alheil, heilög þrenning! Heyrðu úsködd eining, [úskiptiligr einn² guð allsvaldandi! Þú er sitr yfir hinni hæstu hæð himins ok lítr³ leyniligar lægðir; þviat veldi þitt má engi skepna forðask, þóat vili flýja þína reiði; ok þóat ek mætta stíga til himna, þá ert þú þar fyrir; ok þóat ek krypa í neztu smogur⁴ helvitis fýlsna, þá er þar yfir andligt⁵ veldi þitt; ok þóat ek mætta fljúga umfram vindligrar fjaðrar ok leynask utan yztu endimerki hafligrar auðnar, þá gripi mik þar hægri hönd þín, ok leiddi mik aptr undir þitt réttðæmi; þviat hjarta þitt telr dreifðan⁶ sand með vindum ok hafs alli um alla heimskringlu, ok auga þitt kannar alla dropa regnligrar dögghvar. Fyrir því bið ek þik, dróttinn minn, at eigi gangir þú í dómsæti með mér þræli þínum til þess at rannsaka réttvísi mína, ok eigi telir þú fjölda synda minna, heldr snú þú andliti þínu frá illskum mínum, ok hreinsa mik af leyndum glæpum mínum, ok þvá mik af öllum löstum mínum, þviat syndir mínar eru stórar ok þungar yfir höfði mínu, ok svá margar, at mér eru sjálfum útalligar fyrir fjölda sakar, þær er ek hefi görvar í röngum hugrenningum, í heimskligum orðum, í úrækt boðorða þinna ok í allskyns fyrirgleyming heilags lögmáls þíns, í skamsýniligum vitnum

¹) úprotinn ²) ok úskiptilig ³) þaðan tilf. ⁴) smugur ⁵) afligt ⁶) sædreifðan

ok skjótsvörðum munneiðum, í röngum dómum millim manna ok ofmikilli féginni, ok í allskyns verkum únýtum ok illum. Ek geng ígegn ok játa ek þér, dróttinn minn, at vitni allra heilagra þinna, at ek játa mik svá sekjan af glæpum ok illum verkum, at fjöldi synda minna fyrirdæma mik, nema ok njóta við yfiraflligs fjölda miskunnar þinnar ok verðleika góðs árnaðarorðs frú minnar hinnar helgu meyjar Mariu, ok allra heilagra þeirra er þér líkuðu frá upphafi heims; þvíat glæpir minir ok allir lestir minir, þeir sem ek hefi görva frá bernsku ok til þessa dags, eru fyrir þér berir ok úleyndir, þóat ek vilda leyna ok eigi játa; fyrir því at skamsýniligr breyskleikr skamdisk eigi at gera illar girndir sínar í augliti þínu. En fyrir því, dróttinn minn, at þú glezk eigi yfir þeim er tynask í syndum, ok þú vilt heldr at þeir lifi ok leiðréttisk, ok þú veizt at maðrinn er breyskr án allan krapt, svá sem annat jarðar dust eða fölnanda lauf, nema þú styrkir með afli miskunnar þinnar; fyrir því bið ek þik, at eigi refsir þú mér með bráðum dómi reiði þinnar, heldr gefi mér guðlig þolinmæði þín stund ok vilja til iðranar ok góða framkæmd til yfirbóta. Tak þú frá mér, dróttinn minn, öfund ok ofinetnað, örviluan, eigingirni, úhóf ok ranglæti, ok bölvaða kviðargirnd, ok hreinsa mik af sjau höfuðlöstum ok öllum bölvuðum lýtum¹ þeim, er þar kvislask af. Gef þú mér, dróttinn minn, ástsemd ok eilífa ván, rétta trú ok litillæti, vizku ok réttlæti, ok algörvan krapt at gera vilja þinn á hverri stundu; ok gef mér sjau höfuðgjafir heilágs anda þíns ok allan blessaðan ávöxt þann, er þar má af blómgask, fyrir því at ek em þín handaverk, skapaðr eptir þinni líkneskju, þræll þinn getinn með syndum af þjóni þínum, son ambáttar þinnar. En miskunn þín hefir kosit mik til þíns embættis ok leiddan mik úverðan til konungligrar tignar ok heilags höfðingjaskaps², ok hefir þú skipat mik stjórnarmann yfir helgu fólki þínu ok dómara. Fyrir því bið ek þik, at þú virðir meira nauðsynjar heilags fólks þíns, þess er þú hefir mik stjórnara yfir settan, heldr en mína verðleika, ok at þú gefir mér rétta skilning, hóf ok sannsýni, orð ok ætlan ok góðan vilja, at ek mega svá skipta ok dæma milli ríkra ok fátækra, at þér líki, ok þeir megí fagna réttendum hvárir við aðra. Þess bið ek þik, dróttinn minn, at þú veitir góðviljaðan skilningar anda [þinn fulltingsmönnum mínum³ ok ráðgjöfum, þeim er með mér gæta ríkisstjórnar. Dróttning minni, þeirri er þú hefir mér gefna með hjúskapar sambandi, ok allra helst helguðum stjórnarmönnum ok þjónostumönnum heilagrar kirkju, hinum hæsta kennimanni Rúbaborgar byskupi, ok öllum várum byskupum, ábótum ok yfirboðum,

¹) limum* ²) höfðingjaskapar ³) þínum fulltingsmönnum*

prestum várum ok öllum lærðum mönnum, þeim er undir þeirra gæzlu eru, gef þeim, dróttinn minn, hreinlifi ok réttlæti, at þeir megi sýna þér góð verk sín, en fólki þínu góð dæmi ok réttar kenningar. En landshöfðingjum ok öllum þeim er stjórna ok gæta ríkis með mér, þá gef þú þeim sannendi ok hafnan allra illra síða, en skilning ok elsku allra góðra síða. Úvinum mínum veittu rétta iðran sinnar illsku ok ranglætis, ok snú þeim til réttrar sættar ok afláts síns grimleiks; en fólki þínu ok alþýðu gef þú kunnustu¹ ok vilja at elska þik sannan guð, ok rétta hlýðni við sína yfirboða hafa, góðan frið ok yfrit ár án allan úvina aga. Minnsk þú, dróttinn minn, með þinni heilagri miskunn allra manuligra kynkvísla, þeirra er dróttinn várr Jesus Krístr, eingetinn son þinn, helti út sínu blóði þeim til lausnar, hvárt sem þeir eru heldr lifandi í þessi veröld eða eru þeir með þínu boðorði ok heilagri þolinmæði héðan kalladir. En þeir, dróttinn minn, er villa ok fáfræði helir blindat, svá at þeir skilja eigi helga þrenning þína, þá send þeim skilningar anda þinn, at þeir viti ok kenni, at þú einn ert sanur guð ok engi annarr, þvíat engi má til þín nálgask, nema þin heilög miskunn leiði hann til þinnar ástar. En fyrir því at ek hætta til at mæla við þik, dróttinn minn, um sinn, þá reizk eigi þú mér þræli þínum, þóat ek biðja þik enn framar, heldr hneig þú miskunsamliga eyru þín, ok heyr þat ok veit, er ek bið, með nógligri mildi þinni. Þess bið ek þik, dróttinn minn, at aldri selir þú mik í hendr úvinum mínum fyrir afgerðir mínar, ok aldri látir þú mik verða þeirra veiði eða hernám, ok aldri látir þú úvini mína eiga at fagna úföllum mínum, hvárki andliga né líkamliga, sýniliga né úsýniliga, heldr tak þú mik undir þína hægri hönd, ef ek misgöri móti helgum vilja þínum eða boðordum, ok refs mér sjálfr, eigi eptir mínum tilverka, heldr eptir vægilígu miskunnar dómi þínum, ok veit mér yfrit all ok öruggan kragt móti öllum gagnstaðligum hlutum ok öllum flærdum, ok lát mik hvergi verða fyrir meiri freistni en breyskleikr minn megi standask, ok lát mik eigi enda líf mitt með bráðum dauða, heldr kalla þú mik svá af þessum heimi, at ek hafa hér áðr yfirbætt syndir mínar með rétttri iðran, ok at loknu veraldar starfi mega ek eilíflega hvilask með þér ok þínum helgum. Þess bið ek þik forkunnliga, dróttinn minn, at þú gefir mér getinn af mínum lendum lögligan erfingja, þann er þú látir þér sóma með þinni miskunn at setja í þat sœmdarsæti eptir mik, er þú hefir mik í settan, ok þú látir mitt háseti aldri síðan koma undir aðrar höfðingjaættir, nema þær er af mér kvíslask, svá at son taki jafnan eptir föður. Þess bið

¹) kunnattu

ek þik, dróttinn minn, at þú veitir mér, at engi kvistr sá er af mér blómgask þorni eða hrörni¹, ok eigi snúisk þeir á [úrækt eða villistiga² eptir heimskum þjóðum, heldr gef þú þeim skilning ok vit at skilja ok kunna heilagt lögmál þitt, ok krapt ok góðan vilja at elska þik ok þín boðorð; þvíat þú einn ert sannr guð, sá er lifir ok rikir um endalausar [veraldir veralda³. Amen⁴.

Nú er þessi sú bæn, er nú hefir þú heyrt, er konungr má hafa, er hann vill, með öðrum bœnum eða psálmum, ef hann kann. En þóat hann hafi eigi þessa bæn jafnan, þá skyldi hann þó með þvílíkri skipan bœnahald sitt hafa, sem hér er skipat í þessarri bæn, ok ætla ek vist þetta hans skyldarsýslu vera á hverjum degi, til þess er hann hefir tíðum sínum hlýtt ok messu, ef hann vill því fylgja, sem hans nafni byrjar ok hans er skyldarembætti.

LV. Sonr. Nú virðisk mér svá, sem þér hafit skýrt fyrir mér, hvat yðr þykki skyldarsýsla konungs vera um nætr eptir liðna svefnstund, þá er hann berr áhyggju fyrir ríki eða fólki sínu; eða svá um morna, þá er hann gengr til kirkju eða bœnahalds síns; ok virðisk mér svá sem þessi sýsla sé bæði nytsamlig ok svá nauðsynlig, at hennar má [engum kosti án⁴. Fyrir því vil ek biðja yðr nú, at þér sýnit mér enn fram á leið, hvat hans skyldarsýsla skal vera um daginn, með því at þér hafit sýnt mér þat⁵, er hann skal hafa um nóttina eða öndverðan morguninn; hvárt yðr sýnisk, at hann beri fyrir því áhyggju með náttligri vöku um ríki sitt, at hann megí frjálsligri⁶ lifa þá um daginn eptir með þeirri siðvenju, sem ek spyr at konungar hafa nú í flestum stöðum, annathvárt at riða með haukum eða fara á veiðar með hundum, eða einahverja þá skemtan, er ek spyr at í flestum stöðum er nú tíð um konunga athæfi; eða sýnisk yðr, at hann ætti aðra skyldarsýslu, ef hann gerði eptir því sem skyldi, ok taki þeir þessa skemtan meir fyrir gamans sakar⁷ heldr en þat hæfði⁸ nafni þeirra?

Faðir. Þat er þar spurðir þú, þá ætla ek þat vist, at konungdómr sé meir settur ok skipaðr at bera áhyggju fyrir nauðsynjum allrar alþýðu ok ríkis síns, heldr en til loklausu⁹ eða hégómligrar skemtanar; en þó er hán um þat eigi bannat nökkurum sinnum at fremja nökkura skemtan, annattveggja með haukum eða hundum eða hestum, eða með vápnum, at hann megí halda heilsu sinni eða léttleik til vápna ok allra herfara. En hitt en þó hans skyldarsýsla at bera nytsamligar

¹) morni ²) úræktir eða villustigu ³) aldir alda ⁴) at engum kosti án vera ⁵) þá ⁶) frjálsligar ⁷) ok skemtanarlífs tilf. ⁸) bæri ⁹) lokleysu

áhyggjur fyrir mannvitsamligri ríkisstjórn ok góðum orlausnum um öll vandendamál¹, eða allskyns nauðsynjum er fyrir hann væri² bornar; ok skalt þú þat til viss vita, at jafnskylt er konunginum á hverjum degi at gæta reglu heilagra laga eða varðveita réttlæti heilagra dóma, jafnt sem byskupinum, [er varðveita á³ rétta reglu heilagrar messu ok allra tíða.

Sonr. Ek spyr fyrir því þessarra hluta svá inniliga, at margir hyggja þat, at konunglig tign sé skipuð til gamansamligs ríkdóms ok alfrjálsrar skemtanar í allri girnd sinni. En mér skilsk þat nú af eptir yðarri sögn, at hann á jafnan at [áneyða sik undir guðs oki⁴, ok virðisk mér svá sem hann eigi hvern dag at bera þunga byrði í allri áhyggju, þeirri er hann hefir fyrir alþýðu nauðsynjum, þeim er fyrir hann verða bornar. Af því vil ek enn biðja yðr fram á leið, at þér sýnit mér skilvísiliga, hvat konungs sýsla sé eptir loknar tíðir.

Faðir. Þat var siðr forðum þann tíma, er konungdómr var skipaðr ok hann stóð með fegrstum blóma, at þegar konungr sat við engan úvina aga, ok hann var í fullu frjálsi með hirð sinni, þá einkaði hann til þess eitt ágætligt hús, at láta þar setja í hásæti sitt, [þat er hann hafði fyrir⁵ dómstól, ok lét þat sæti vel búa með konungligri tign allri. Síðan settisk þar konungr í, ok hugsaði hann þat hversu ágætliga ok háleitliga hann sat; því næst [hugum leiddi hann þat⁶, hversu hann mætti þess sitja í svá ágætu sæti, at hann væri eigi með nökkurri háðung brotthrundinn or því sæti, annathvart fyrir sakar ranglætis eða illsku, skamsýnis eða fólsku, eða ofmikillar bleyði eða ofdrambs, eða ofmikillar yfirgirndar, þóat hann sé háleitliga settr. Nú þykkir mér þat sannligast, með því at við þessum hætti var konungdómr skipaðr fyrir öndverðu, sem nú er sagt, at konungr haldi enn hinni sömu skipan sem fyrr var skipuð; en þegar er konungr kemr í þetta sæti, sem nú er um rætt, ok hann hefir þessa alla hluti hugleidda, sem nú höfum vér um talat, þá á hann því næst at dæma um mál manna ok nauðsynjar, ef fyrir hann verða bornar. En með því at eigi verða skyldarnauðsynjar þar fram bornar fyrir hann, þá skal konungr hugleiða uppruna heilagrar spektar ok rannsaka með athugasamligri áhyggju alla hennar vegu ok stiga.

LVI. Sonr. Þess vil ek nú biðja yðr, herra minn, at þér reiðizk eigi, þóat ek spyrja nú skjóttliga ok úfróðliga, þvíat þetta virðisk mér torveldlig áhyggja at hugleiða uppruna sjálfrar speki ok hennar vegu ok stiga, ok fyrir því vil ek biðja yðr, at þér sýnit mér nökkut

¹) vandamál ²) verða ³) er skytt at varðveita ⁴) neyða sik undir guðs boðorð ⁵) ok ⁶) hugleiddi hann; leiddi hann hugum til

af þessari áhyggju, svá at ek mætta nökkura skilning hér af taka, ef svá má vera.

Faðir. Eigi er við þat reiðandisk, at maðr spyri inniliga þeirra hluta, er hann þykkisk eigi skilja mega, nema hann hafi nökkura tilvísan. En guðs miskunn görir marga hluti mönnum kunna ok sýniliga, þá er mjök væri fyrir mönnum fölgirnir, ef guð vildi eigi birtask láta, ok hefir hann til þess marga hluti birt fyrir mönnum, þá er aðr váru fölgirnir með sjálfum hánunum, at hann vildi, at maðrinn bæri nytsamliga áhyggju fyrir fróðleiks auðæfum, þeim er hann eignask af guðligri fêhirzlu. En þessa tilvísan má helzt marka til þeirrar áhyggju, er fyrr ræddum vér um, at gæta þeirra orða, er sjálf speki hefir af sér mælt, þá er hon kveðr svá at orði:

„Ek em getin af hjarta guðs, ok gékk ek fram af munni hins hæsta, ok skipaða ek öllum hlutum; en guðs andi fluttisk yfir tómt undirdjúp, ok skildum vér ljós frá myrkrum ok skipuðum stundir ok tíma, daga ok nætr, [ár ok vetr ok eilíflig sumur¹, ok timbruðum vér hinna konungi stirnt² hásaeti, ok ekki gerði guð án mína hagspakliga atvist; þvíat vér vágum saman léttleik lopts ok höfga jarðar, ok hengðum þungan jarðarböll í léttu lopti, ok styrktum festiband³ himins með öflugum kröptum. Buðum vér skínandi sólu at skrýða [alt dags ljós⁴ með björtum geislum, en briggðiligu tungli buðum vér at lýsa náttlig⁵ myrkr með bleikum skína. Vér gerðum fagrskapaðan mann eptir várri líkneskju, ok skrýddi guð andlit jarðar með margskyns ávexti trjá ok grasa, ok leiddi hann fram loptligt skrud með margfölduð⁶ kyni fugla, ok fal hann fjölda fiska með mörgum kynjum⁷ í djúpum vatna, ok bauð hann fjórfættum⁸ kykvendum at margfaldask á jörðu með margskonar kynkvíslum, ok hann umgyrði⁹ alla kringlu jarðar með þjótanda hafi ok söltum straumum, ok bauð hann þjörfum¹⁰ vötnum fram at fljóta af andliti jarðar með bröttum forsum, ok skipaði guð grundvöllu jarðar með [tilsogligum æðrum¹¹, at fljótandi vötn mætti fremja úaflátliga boðit embætti, ok bauð hann léttu jarðarduþti at bera þung vötn yfir háleik lopts með teygjanda hita, ok hann bauð vindþrotnum¹² skýjum upp at spýja svölum regnelum yfir andlit jarðar. En skapari allra hluta bauð mér at skynja allan hagleik guðligs¹³ smiðis, ok steig ek harðliga¹⁴ yfir hvirfil fjalla með þrýstanda fœti, en ek gékk léttliga um slétta dala¹⁵ ok flata völlu; gékk ek

¹) vetr ok sumar ²) styrkt; stjórnar ³) festi ⁴) dagsbrún ⁵) náttligt

⁶) margföldu ⁷) kynum ⁸) færfættum ⁹) umgyrði ¹⁰) þjörnum; björtum ¹¹) smöguligum (gnógligum) æðum ¹²) vindþrotnum ¹³) guðs

¹⁴) hraðliga ¹⁵) dali

harðliga yfir brattar báru¹ með þungu ástigi, ok mælda ek viðáttu sléttra hafa með linligum fetum, þrýsta ek stríðliga stirðum leggjum, þá er ek gékk yfir fjaðrar stormsamra vinda. Mæltu ek bliðliga, þá er ek lærða þegjanda logn til sætrar² snildar. Lagðu ek vegu mína um háleik himins ok viðáttu lopts, kannaðu ek bjúgan hring úkyrrs hafs, ok mælda ek með fetum [allan böll ákúfóttar³ jarðar. Fór ek um fjöll ok um ása, ok rann ek um heiðar ok völlu ok slétta dala⁴, ok gaf ek hunangligar daggir⁵ öllum frændum⁶ grösum. Gékk ek um þorna⁷ ok hris ok allskyns skóga, ok gaf ek sætan blómstr aldinberanda víði. En ek setta landtjald mitt í skuggalausem⁸ geisla, ok gékk ek fram af fögru herbergi sem skryðdr brúðgumi; ek var glaðr sem sterkr risi fagnandi rásarskeiði. En dauðligir flærðguðar öfunduðu mik, gerðu mik sekjan ok dæmdu mik til dauða. Ok steig ek reiðr miðr til hinna neðstu dala, ok braut ek borgir hermauna í reiði minni; gnera ek í sundr þrekkliga⁹ öll málmhlið sterkra borga, braut ek sterka járnstólpa ok digrar járnslár, tók ek gull ok gersimar þherfengnar með gimsteinum; fór ek fagnandi til hinna hæstu bygða með hrósanda¹⁰ herfangi; fór ek um þorp ok um tún ok heraðsbygðir, ok bauð ek fátækum miðlan míns auðar; býð ek plóðkörtum frænda¹¹ korn ok félagsgerðir; hugga ek harmanda, gef ek móðum hvíld, skenki ek þyrstanda, fæði ek hungranda. Sæll er sá er drekkur af mínu borðkeri, þviat minn drykkur hefir úþrotligan sætleik. Fer ek um borgir ok bæi¹² ok kaupstaði, renn ek um garða ok torg ok stræti, kalla ek með [bliðri ok¹³ skirri raust, býð ek snæðing ok samsæti ok flærðlausu skemtan. Sæll er sá er gengr til míns snæðings, þviat mín fæzla þessjar betr hverjum ilm¹⁴; hunangi sætari er minn drykkur ok skirri hverju vini; at mínu borði má heyra þjótandi strengleika með sætum ok fögrum tóna; þar er kveðskapur ok fáheyrðir söngar¹⁵; þar er skemtan ok gleði ok flærðlauss fagnaðr án alla sorg. Sæll er sá er búa skal í mínu herbergi, þviat í mínu herbergi eru sjau höfuðstólpar, þeir er samantengja alt hválf með góðri þekju, ok sjálft gólf með úþrotligum grundvöllum, ok renna þrekkliga alla veggir með sterku alli. Í hverjum stólpa þessarra má finna sjau höfuðvélar¹⁶ allskyns hagleiks; ok mitt herbergi er [stráð með ilmandi grösum ok ágætum¹⁷ urtum, þat er tjaldat með fegrð ok þrýði ok allri sælu. Ek em gam-

¹) bratta hamra *Udg.* ²) settrar ³) aldinböll kúfóttar (kúpóttar) ⁴) dali

⁵) dögðvar ⁶) frjóvandi ⁷) þyrna ⁸) skuggalansan ⁹) sterkliga; þróttliga ¹⁰) sigri ok *tílf.* ¹¹) frjóvanda ¹²) bæa* ¹³) bliðu ok með

¹⁴) him* ¹⁵) söngvar ¹⁶) höfuðvélar(-listir) ¹⁷) stræat með irm-andum grasum ok getum²

ansamr félagi millim litillátra, en styrkr¹ ok drambsamr móti dramb-sömunum. Ek em höfuðmeistari í hverjum skóla ok hin hæsta snild á hverju þingi. Ek em vitrastr millim allra lögmanna ok yfirdómari í öllum dómsætum. Sæll er sá, er funninn verðr flærðlauss félagi við mik, þvíat ek frjálsi minn féлага af öllum háskum, ok fylgi ek hánum eilífliga. Sá er sæll, er enga skömm hlýtr af mér, þvíat reiði mín kveykir² eld [í æði sinni³, sá brennir⁴ til hinna neðstu⁵ grundvalla. Hann mun svelgja jörð með ávöxtum sínum ok brenna grundvöllu allra fjalla. Hvar felr sá sik, er flýja vill mik? Andi guðs fyllir alla heimskringlu ok rannsakar skilning ok skýring⁶ hvernar raddar.“

Slikar-ræður, sem nú hefir þú heyrðar, eru þær er sjálf speki mælir af sér, ok margar aðrar þær, er ekki er hér um rætt, þvílíkar eða enn hærri; þvíat Salamon konungr eða Jesus [filius Sirach⁷ hafa ritat með mikilli snild fjölda þeirra ræðna, er sjálf speki hefir af sér mælt með ýmisum háttum. En ef vér minnumk nú þeirra ræðna allra, er vér megum finna í þeirra ritningum, þá verðr þat dvöl langrar ræðu, ok þykkir mér eigi nauðsyn at gera lengri minning þeirra hluta nú at sinni í várri ræðu, er sjálf speki hefir af sér mælt. En þó er hverjum konungi skyldligt at vita görsanliga allar þær ræður, er sjálf speki hefir af sér mælt, eða elligar svá vitrir menn, sem fyrr váru nefndir, ok hugleiða á hverjum degi nökkurn hlut af þeim ræðum, ef hann fær nökkut frelsi til fyrir öðrum skyldarnauðsynjum.

LVII. Sonr. Með því at þat er víst skyldarsýsla konungs at verða vel áskynja til alls mannvits, þá er þat víst sýnt, at þessi fróð-leikr mun hánum [alls skyldastr⁸ vera, er nú hafit er um rætt, fyrir því at þat er líkt, at af þessum fróðleik megí hann flestar skilningar samanhenda, hvárt er hann vill hugleiða mátt guðligns veldis eða um manna nauðsynjar. Nú með því at yðr sýnisk eigi um þessa hluti lengra at ræða, þá vil ek nú þess biðja yðr, at þér mættit enn lengja þessa ræðu með nökkurum orðum um þat, hverja hluti konungr skal hugleiða, þá er hann kemr í dómstól sinn um dóma, þá er hann skal dæma [um mál manna⁹.

Faðir. Þessir hlutir eru hánum víst skyldir, sem þú sagðir, at rannsaka vandliga allar þær ræður, er nú höfum vit um rætt með margsmogalli¹⁰ skilning; ok fyrir því, ef hann glósar þessar ræður í hug sér skilvisliga, þá má hann þar í finna víst, ef hann kann skilja, flesta alla þá hluti, er horfa til veldis guðligns máttar, eða svá til þeirra hluta, hversu guð hefir skipat sínum gjöfum millim manna eða annarrar

1) styggr 2) kveikir 3) eilífan 4) brennr 5) helvitis tilf. 6) skynsemd

7) sonr Syrachs 8) alskyldastr 9) manna í millum 10) margsmugalli; smásmugligri

skepnu; ok má hvern konungr kenna sik, ok hvern annarra vitra manna, hvern hann er ok hvern hann skal vera, ef hann vill því fylgja, sem hann er tilskipaðr af guðs hálfu. En þar er þú leitar, hversu dóma skal hugleiða, þá er hann dæmir manna milli, þá skýrða ek þat fyrr fyrir þér í okkarri ræðu með nökkurum orðum, þá er vit ræddum um þat, hversu guð dæmdi brotit sáttmál millim sín ok Adams, eða hverja dómara guð leiddi til dómsetu með sér. Svá sýnda ek þér ok mörg dæmi, hversu guð skipaði dómum sínum við þá, er síðar kómu hvárttveggja um Pharaon konung eða alla þá aðra, er síðar váru nefndir í þeirri ræðu; ok er þat víst hverjum konungi¹ athuga leiðanda, er þar má finna í þeim dómum. Þat þarf hann ok vandliga at hugleiða ok skilja, hvar hann þarf refsingar við ok stríðleik í dómum sínum, eða hvar dómum skal vægja; fyrir því at eigi eigu í öllum stöðum dómur jafnstríðir at vera; en í öllum dómum skal þó [réttlæti vera ok jafngirndar endimerki², ok má þar segja vel ein dæmi til, ef vill.

En sá konungr einn, er mér sýnisk helzt af at segja í þessarri ræðu til dæma, hann var ágætr maðr ok ríkr, vel lærðr til alls mannvits ok sjálfr réttlátr í öllum dómum, ok kom á hverjum degi mikill fjöldi þeirra manna fyrir hann, er hann þurfti at dæma um nauðsynjar þeirra, ok sat hann hvern dag langa hríð í dómsæti sínu, til þess at dæma um mál manna, ok þeir spekingar með hánum, er hann fann at vitrastir váru ok bezt viljaðir til slíkra nauðsynja. En þá er konungrinn sat á þessarri stefnu ok þeir spekingar, er hann hafði til þess nefnda með sér, þá váru vafnaðir riddarar fyrir utan húsit at gæta, at konungr sæti í fullum friði. Þessi konungr átti mjök marga sonu, þó var hánum einn kærast af öllum þeim, þvíat sá elskaði þat helzt at vera optast nær feðr sínum, ok hann var ok opt á dómsætum með konunginum. Þat var náttúra konungs þessa at vera seinn í atkvæðum um dóma sína, ok ræddu þeir menn þat millim sín, er skjóttlyndir váru í geði sínu, at konungr mundi skjótara lýsa dómum sínum eða leysa mál manna, ef hann væri allvitr. Þessarri ræðu samþykktisk son hans ok margir aðrir af hans spekingum, ok svá gerðisk þetta mál fjölrætt í þeirra munni, at konungr sjálfr varð áskynja þessarrar ræðu. Þá gerðisk svá til eitthvert sinn, at konungr var í þyrmslum eptir blóðlát sitt, ok kom þá mikill fjöldi á þeirri stundu þeirra manna, er mál sín vildu bera fyrir konung. Konungr kallaði son sinn á mál við sik, þann sem vanr var at sitja í dómum með hánum, ok mælti við hann: „Kalla þú spekinga mína, þá er vanir eru at sitja á dómum með mér ok gangit í dómhús mitt, ok sezk þú í sæti mitt í dag ok

¹) með tilf. ²) gæta réttlætis ok jafngirndar endimerkja

leysit mál manna svá margra, sem þér fäit flestra leyst í dag.⁴ Svá var gört sem konungr bauð. En þá er þau mál váru framtöluð¹ fyrir þeim, þá sýndisk þeim svá, at þeir mundu skjóttliga fá leyst þau mál. En þá er konungs son var búinn fram at segja lausnir þeirra mála, sem þar váru framborin² fyrir hann, þá sýndisk hánú ganga fram þrír ungir menn, friðir at ásýn ok þó ógurligir; tveir settusk niðr fyrir sætr hánú á sína hönd hvárr. Annarr þeirra hafði með at fara mörg bréf, ok var á þeim bréfum öll þau mál, er sætt skyldu vera á þeim degi, ok þó ein sök í hverju bréfi. En annarr þeirra hafði skálar með at fara; þær sýndusk hánú svá vægar, at ef eitt litit hár væri þar lagt í, at þó mundu þær eptir láta. Sá hélt upp skálunum, er þær hafði; en sá er bréfin hafði, þá lagði hann í aðra skál þau bréf, er váru af hendi sakarábera, en í aðra skál þau bréf, er váru af hendi þess er svara skyldi, ok sýndisk hánú sem skálinnar mætti aldri jafnvægar verða. Þá sýndisk hánú sem þau bréf kæmi fram, er á var³ ritaðar orlausnir ok ákveðnir dómar, eptir því sem hann hafði ætlat upp at segja, ok allir spekingar höfðu lagt ráð til; ok þá er þau bréf váru lögð í skálinnar, þá urðu þær aldri jafnvægar heldr en áðr. Þá er son konungs sá þessa hluti, þá lugði hann at, hvat sá hinn þriði ungi maðr hafðisk at, ok sá at hann stóð þar nær hánú með dregnu⁴ sverði ok búinn við at höggva; þat sverð var snarpeggjat ok svá ógurligt, at hánú sýndisk sem eldr brynni or báðum eggjum. Þat sá hann vist, ef hann lyki upp dómum fyrr en skálinnar væri jafnvægar, at sverð hins unga manns kæmi þegar á háls hánú. Þá varð hánú litit niðr fyrir sætr sér, ok sá hann þar opnaða jörðina niðr í gögnum; hann sá þar helvíti⁵ undir með gapanda munni, svá sem væntandi at hann mundi þar koma. En þá er konungs son sá þessa hluti, þá dvaldisk ræða hans ok upplökning dómanna. Spekingar vöktu til, at dómar skyldu vera uppsagðir; hann kallaði þá til sín; en sá hverr er til hans kom, þá sá þessa hluti alla, sem vér höfum nú frá sagt, ok treystisk engi þeirra síðan upp at segja dóma, þvíat skálar hins unga manns urðu aldri jafnvægar, ok varð engum málum lokit á þeim degi. En síðan undraði engi maðr, at konungr væri seinn í uppsögu dóma.

Enn eru önnur þvilik dæmi, eptir því sem ek sagða þér fyrr í okkarri ræðu, þá er vit ræddum um stað þann, er Temere var kallaðr á Írlandi, ok má enn nökkura minning gera þeirrar sömu ræðu, ef sýnisk. En þat⁶ var höfuðstaðr á Írlandi, ok þar var höfuðsæti konungs, ok eigi vissu menn frægra⁷ stað á jörðu. En þóat landsfólk

1) framborin 2) borin upp 3) váru 4) brugðnu 5) brennanda tilf.

6) þeim stað er svá farit, sem þá gat ek, at hann 7) fegra

væri heiðit ok hefði eigi átrúnað réttan til guðs í þann tíma, þá var þó þat fólk svá [í trúnað¹ sínum, at þat trúði at réttðæmi mundi aldri hallask af hendi þess konungs, er sat í Temere; fyrir því at engi dómr var sá dæmdr á Írlandi, er þeir ætlaði at fyrr væri réttir en konungrinn af Temere hefði dæmt. En þessi atburðr gerðisk eitthvert sinn til, at þat mál var borit fyrir konung þann, er sat í Temere, at frændr hans ok vinir áttu aunan veg hlut í, en annan veg áttu þeir mál, er konungr hafði fjándskap við; ok hallaði konungr þá dómi meir eptir vilja sínum en eptir réttendum. Ok þá bar raun á því, at þrim náttum síðar þá sneri um höll konungsins ok [öll önnur hús þau² sem hann sat í, ok vissu þá grundvellir upp á, en vígskörð ok veggir í jörð niðr, ok þegar tók borgin at eyðask, ok varð hon aldri síðan byggð. Nú skal á slíku marka, at guð lætr til þess slíka hluti opinbera verða fyrir mönnum, at hann vill at mennirnir skili þat, at slíkir hlutir eru hvern dag búnir fyrir mönnum andliga ok úsýniliga, þeim sem eigi vilja réttenda gæta eða sannra dóma, ef þeir setjask yfir³ mál manna.

LVIII. Sour. Réttlig eru þessi dæmi þeim mönnum, er annat-hvært eru, fégjarnir eða kappsfullir eða bæði⁴.

Faðir. Þat skalt þú til viss vita, at hvervetna þar sem réttendi verða við verði seld eða með ofkappi niðrfeld, þá er þat aldri hefn-darlaust eða refsingar af guði, annathvært andliga eða líkamliga, ok eru þar enn ein dæmi til at sýna, ef vill. Einn ágætr borgarmaðr, er Stephanus var kallaðr, í Athenis, hann var dómari yfir öllum þeim málum, er innan borgar gerðusk til; ekki var hann ok ranglátr maðr kallaðr. Svá gerðisk til, at Stephanus lét líf sitt, ok kómu í mót hánnum tvinnir flokkar engla, aðrir þeir er hans [máli vildu við hjálpa⁵, en aðrir þeir er hánnum gáfu margar sakar ok stórar, ok vildu leiða hann með sér til dauða. Ok með því at þræta gerðisk millim þeirra, ok hvárgir vildu af láta, þá mælti einn engillinn, at þeir skyldu leiða Stephanum fyrir kné dómáranum, ok skyldi dómr skilja þat mál millum þeirra. En er þeir kómu til dómsins, þá æptu sakaráberar hátt ok kváðusk hafa mikla sök á hendi Stephano, sögðu svá, at hann hafði tekit jörð frá kirkju hins helga Laurencii með röngum dómi. En dómrinn⁶ svaraði því, at Laurencius skyldi ráða atkvæðum um þat, er hann var rænt. En á þeirri stundu er Laurencius gékk til at heyra þat, hversu þat mál var⁷ farit, þá mælti einn engillinn við Stephanum: „Hví kallar þú eigi nú hinn helga Justinum prest, er

¹) styrkt í átrúnaði ²) öllum öðrum húsum þeim ³) til at dæma um ⁴) bráðir ⁵) mál vildu flytja ok hjálpa við guð ⁶) dómárin ⁷) hafði

þú sæmdir svá, at þú lézt setja hans kapellu nær höll þinni, ok hefir þú hánnum mikít þjónat í mörgum hlutum, ok væri hánnum nú vel göranda at hjálpa nökkut at þínu máli í þessarri nauðsyn?⁴ Justinus¹ kom í þann tíma, er þetta var fram flutt fyrir hinn helga Laurencium, ok at framborinni sök, þá spurði Laurencius, hvi Stephanus rænti hann ok dæmdi jörð undan kirkju hans? Stephanus svaraði því, at hann dæmdi eigi þann dóm rangan at vilja sínum, heldr hugði hann at þat væri réttir dómr. Þá tók Laurencius í síðu Stephano ok klýpti afar fast. Þá bað Justinus fyrir hánnum, ok bað Laurencium miskunna mál² hans, hvárttveggja fyrir böenar hans sakar, ok svá fyrir þær sakar at hann vissi eigi, at hann hefði rangan dóm dæmdan. En þat ætlaði Stephanus, at meðan hinn helgi Laurencius hélt í síðu hánnum, þóat hann þyldi³ eina⁴ þínl jafnlanga hrið í helvíti, at hánnum mundi eigi sárari kvöl þat vera, en hánnum var klýping Laurencii. En þegar er Justinus hafði beðit fyrir Stephano, þá lét Laurencius laust, ok fyrirgaf hánnum þá sök.

En þá er sakaráberar heyrðu þat, at þeir váru fallnir at því máli, þá æptu þeir miklu hærra, ok kváðusk hafa meiri sök á hendi Stephano. Þeir sögðu svá, at einn rúmverskr maðr, er Tarkvinus hét, var kominn til Athenis, ok með því at hann var útlenzkr ok frændlauss þar kominn, þá þóttisk hann þurfa hjálpa⁵ Stephani um alla þá hluti, er hánnum varðaði, með því at hann var dómari ok höfðingi yfir allri borginni, ok þá Stephanus hest góðan af hánnum, til þess at hann skyldi halda hann til laga ok réttenda. En þá kvað dómrinn⁶ svá at, at ef Stephanus hafði selt réttendi við verði, at hann skyldi sjálfr fylgja til glatanar þeim fjárlut. En þá er leitat var við Stephanum, hvárt sú sök var sönn eða eigi, þá níkvæddi hann þessarri sök, ok kvazk aldrigi muna, at hann hafi fé tekít í dómi eða gjöf. En með því at Stephanus nitti sökinni, þá var svá boðit, at Tarkvinus skyldi þar koma ok bera sjálfr [mál þat or boga⁷. En þá er Tarkvinus kom, þá sagði hann svá, at sú sök var eigi sönn á hendi Stephano, þvíat hann sagði svá, at Stephanus tók aldri fé til dóms, svá at hann vissi; „en með því at ek var þar kominn útlendr⁸“, sagði Tarkvinus, „þá þóttumk ek þurfa vináttu slíks manns, ok gaf ek hánnum hest minn eptir vilja mínum, en eigi eptir beizlu hans.“ Þá er sakaráberar heyrðu þat, at þeir mundu fallnir vera at þeirri sök, þá æptu þeir miklu hærra, ok kváðusk hafa miklu meiri sök á hendi hánnum en hvárgi var þessarra. Þeir sögðu svá, at Stephanus hafði tekna þrjá menn undan dauða með

¹) hinn helgi tilf. ²) máli ³) þældi* ⁴) einhverja ⁵) hjálpar ⁶) dómarinn ⁷) or boga; or boga um þat mál ⁸) mgl.*

ofkappi móti réttendum, er hvártveggja höfðu bitit lög ok réttendi, ok svá dómar réttir. Þá er Stephanus var atspurðr, ef hann væri sannr at þeirri sök, þá gékk hann í gegn, at hann hafði mennina frelsta undan dauða, ok kvazk jafnan þess iðrazk hafa, at hann frelsti þá með ofkappi móti réttendum. Þá kvað dómr svá, at ef hann frelsti þá undan dauða með ofkappi, er réttendi hafði dæmt til dauða, at hann skyldi sjálfr þola dauða fyrir, nema hann bætti þar sem hann braut. Þá bað Justinus prestur hinn helga Laurencium, at hann skyldi hjálpa við máli hans, með því at hann hafði fyrirgefit hánun þá sök, er hann hafði á hendi hánun, ok engi sök hafði önnur sönn orðit á höndum hánun, nema sú ein, er þá var um rælt. Þá géngu þeir Laurencius ok Justinus skyndiliga [til dróttningarinnar¹ ok féllu til fóta henni, ok báðu hana beiðask þeirrar miskunnar, at dómi væri svá miðlat, at Stephano væri þar lofat at bæta, sem brotit var. En þegar dróttningin² bað fyrir Stephano, þá var þat lofat sem hon bað. því næst var Stephanus leiddr apr til Athenis, ok reis upp á þeirri stundu, er líkamr hans var til graftar ætlaðr³ at flytja, ok lifði þrjá vetr síðan, ok bætti sök þessa eptir ráði byskups þess, er yfir þeirri borg var.

Slik eru mörg dæmi til, ef þat þætti nauðsyn at leiða fleiri dæmi í þessa ræðu, ok mátt þú nú þat marka eptir því sem ek gat fyrr í orði fyrir þér, at allvandliga verðr dómanna gætt, þeirra sem hér verða dæmdir, ok er því mikit undir, at vel væri athugt þeim⁴, er yfir setjask dómara, at með réttum atkvæðum væri dæmdir ok svá uppsagðir; fyrir því at þú heyrðir, hversu mjök dómarnir váru vandaðir fyrir syni konungsins þess⁵, er skálinnar váru upphaldnar fyrir, ok þær urðu aldri jafnvægar, ok dauði hánun fyrirætlaðr, ef hann lyki öðrum dómum upp, en skálinnar yrði jafnvægar. Svá heyrðir þú ok, hversu guð hefndi konunginum ok svá staðinum Temere, fyrir þat at konungrinn hafði hallat réttum dómi; þóat fólkit⁶ hefði eigi átrúnað réttan til guðs, þá hefndi hann þó þess, þvíat fólkit trúði því, at rangr dómr mundi aldri koma af Temere. En í þessum síðustum dæmum er þú heyrðir hversu Stephanus var krasðr skynsemdar um alla þá dóma, er hann hafði dæmda, ok gegndi sök fyrir þat, at hann þá gjöf af vin sínum; en þar hlaut hann dauðadóm fyrir þat, at hann frelsti menn undan dauða, ok mundu þat margir ætla, at þat væri heldr gott verk en ilt.

LIX. Sonr. þess vandara lízk mér þeirra mál, er yfir dóma

¹) fyrir dróttningina; til Maríu dróttningar ²) hin sæla María ³) þeir ætluðu líkam hans til graftar ⁴) þeir* ⁵) er vér gátum í hinum fyrrum dæmum, þeim ⁶) væri heiðit ok tilf.

eru skipaðir, er ek heyri slik dæmi fleiri. Fyrir því vil ek biðja yðr, at þér lúkit upp nökkurri grein þeirri fyrir mér, at¹ þat megi skilja, hvar er dómar eigu stríðir at vera, ok hvar þeir skulu [vægiligri fara².

Faðir. Þat er mér vant at skilja³ með ákveðnum orðum: en allir dómar verða þó nökkurar orlausnir hafa, þeir er fyrir þá menn verða bornir, er yfir dóma eru skipaðir. En þann hlut ætla ek þá helzt undan frjálsa⁴ stórum sökum við guð, at þeir dæmi sem þeir kunnu réttast; þvíat þat frjálsti Stephanum undan þeirri sök, at hann hafði dæmt jörð undan kirkju hins helga Laurencii, at hann vissi eigi, at hann hafði rangt dæmt, ok varð hann þó eigi með öllu refsingarlauss, en þó tók hann mörgum hlut minni refsing, en hann mundi taka, ef hann vissi, at hann hefði rangt dæmt. Nú eru þeir fjórir hlutir, er hann skal úti byrgja, er hann gengr í dómhús, ok láta aldri koma innan dura eða í dómsæti með sér. Einn hlutr er fégirni, annarr er fjándskapr, þriði er kapp, fjórði er vinátta. Þvíat þú heyrðir, at Stephanus var krafðr skynsemdar fyrir þat, at hann þá [eigi til þess gjöf af Tarkvino⁵, at hann skyldi fyrir fjár sakar halda hann til réttenda. Ok kvað svá dómr, at ef hann hefði fé tekit fyrir réttendi, at hann skyldi þeim fjárhlut fylgja til glatanar. Svá heyrðir þú ok þat, at hann var dæmdr til dauða fyrir þat, at hann tók menn undan dauða með ofkappi móti réttendum. Þat heyrðir þú ok í hinum fyrrum dæmum, at konungrinn í Temere ok svá staðrinn forsk⁶ fyrir þat, at hann hallaði réttum dómi, fyrir því at hann hafði vináttu við aðra, en við aðra mikinn fjándskap. Nú þurfu fyrir þær sakar þessir hlutir úti vera byrgðir, at hvergi sé réttum dómi hallat fyrir einnahverra þessarra hluta sakar.

En þar er þú spurðir at því, hvar dómum skal vægja eða hvar þeir skulu stríðir vera, þá er þat nú skýranda með nökkurum orðum; ok skal þat mjök hugleiða, hver atvik eru sakarinnar þess manns, er fyrir sök verðr. Verðr sá maðr fyrir sök, er gjarna vildi spakr vera, ok þröngvir hánnum ágirnd ok ofkapp annars til úspektar, ok þykkir hánnum sök sín ill ok vill gjarna yfirbæta, þá á þar dómum at vægja um þess manns mál, er svá er atlotinn. Svá ok ef sá maðr görir lögbrot, er fáfróðr er ok veit eigi, þóat hann göri lögbrot, ok vildi eigi þat verk gört hafa, ef hann vissi at þat væri lögbrot, þá er þar enn dómum at vægja. En þóat þær sakir verði til, er ljótastar eru millim manna, annathvært rán eða stuldir, þá er þat enn lítanda⁷,

¹⁾ er ²⁾ vægiligr vera ³⁾ skýra ⁴⁾ særa ⁵⁾ gjöf af T. til þess ⁶⁾ tapaðisk ⁷⁾ líðande³

hversu sök berr til handa. Ef maðr verðr staddr í þessarri nauðsyn, at hann fær eigi mat at þiggja ok eigi at kaupa, ok eigi má hann vinna, en hungur ok líkánlig náttúra þröngvir hánun, svá at hann má eigi þola, þá eigu dómarr at vægja hánun, þóat hann sé tekinn í þessarri sök; ok hvarvetna þar sem nauðsynjar þröngva manni til sekta eða lögbrota, þá er þar dómum at vægja.

En ef þeir menn verða fyrir sökum, er þat gera fyrir kapps sakar eða frægðar sakar, eða sinku eða ágirndar, þá eigu þar dómarr stríðir at vera, ok skal þó gæta í öllum dómum lands laga ok réttenda; en í slíkum stöðum skulu dómarr bita sem stríðast megu eptir lögum, sem nú höfum vér rætt; en í hinum stöðum sem fyrr ræddum vit um, þá á þar sú lagaskipan at vera, at virða svá nauðsyn, sem til handa hefir borit, ok vægja eptir því dómum, sem nauðsynjar virðask miklar til hafa gengit. En ef konungr eða einnhverr landshöfðingi, sá er dómarr er eða refsingarmaðr, gerir refsingar með manndrápum, þá skal hann sér jafnan láta þykkja mikit fyrir, ok¹ harma dauða hins í hugþokka sínum ok úfarar; ok skal hann þó eigi svá fyrir sér sjá, at hann drepr hinn fyrir grimmeiks sakar sjálfs síns, eða reiði eða hatrs við þann er deyr; heldr drepr hann sakar réttar refsingar ok ástar sakar við hina, er eptir lifa, þvíat hann vill, at þeir lifi í því meira frjálsi eptir ok betra lifi, er þeir sjá úfarar hinna ok dauða; ok vill hann, at sú hræzla ok agi, er þeir taka af annars úförum, stjórn þeim til réttlætis ok góðra siða, þeim sem eigi mátti náttúra til stjórna fyrir sakar ofmikillar yfirgirndar eða skamsýnis². Þat setti einn maðr ágætr, dýrligr keisari ok réttlátr, í konungligri refsing, at ef konungr yrði einumhverjum manni svá reiðr, at hann ætlaði hánun bana, ok væri eigi svá opinberar sakar á hendi hánun, at þær dæmdi hánun þegar með réttðæmi bráðan dauða, þá skyldi þann mann varðveita í konungs garði eða í gæzlu 40 daga, áðr en ályktardómr félli á mál hans; ok þat væri sannligast, at þetta lögmál varðveitti allir konungar til þess, at þeir mætti svá sína dóma með réttlæti ok skyndemdar áliti gera, en eigi eptir bráðri reiði. En ef sá maðr verðr fyrir sök, er lög ok réttendi dæma hánun fjárlát en eigi dauða, þá á konungr eða sá höfðingi, er lands gætir, at taka fé hans fyrir réttar refsingar sakar ok lands laga, en eigi fyrir [fésnikni sakar eða sinku³. Nú ef slíkra hluta verðr vel gætt allra, sem nú höfum vér um rætt, þá ætla ek þá sizt eiga stórsaka⁴ ván af guði, er yfir dóma eru skipaðir.

LX. Sonr. Þat er alllíkligt, at þat land hafi góða stjórn, er sá höfðingi verðr yfirskipaðr, er þessarra hluta gætir vel, ok [kann

¹) at* ²) skamsýni ³) sakar nökkurrar fésnikju eða síngirni ⁴) saka; skaða

fólkit¹ at virða með réttendum hans stjórn. En þó vil ek enn með leyfi spyrja þeirra hluta, er mik forvitnar um réttlæti dóma. Þér gátut þess, er mér þykkir allíkt vera, at þat væri² góð lögrétta, er keisarinn gaf um konungliga refsing, at hann gæfi þeim manni 40 daga frest í konungs varðveizlu, er fyrir konungs reiði verður, at eigi félli ofbráðr dómr á mál hans með ákafligri reiði, ok virðisk mér svá sem þar muni þurfa mikit skapgæði við þat, ef maðr skal þyrma manni í reiði sinni. En jafnréttviss maðr sem Moyses var ok heilagr, þá fékk hann eigi stilt reiði sinni, þá er hann kom til Israels fólks reiðr, eptir því sem mér er sagt ifrá, at hann varð svá ákafliga reiðr, at steinspjöld þau sem hann hafði í fangi sér, ok sjálfr guð hafði ritat með sínum fingrum með 10 boðorðum lögmála sinna, þá rak Moyses þau við steini ok braut öll í sundr í bræði sinni, ok hljóp þegar til vápna, ok allir þeir er [hánum fylgja³; ok drap á þeim degi mörg hundruð manna. Svá hefi ek ok þat heyrt, at sá maðr er kom or bardaganum, þeim er Saul féll í, ok sagði þau tíðendi at Saul var dauðr, þá bauð David í bráðri reiði sinni, at drepa skyldi þann mann þegar, en eigi lét hann varðveita hann til umræða.

Faðir. Minnstu þess, er ek gat fyrir þér í fyrra orði, at þeim mönnum eru þau lög skipuð, er eigi verða fyrir svá opinberum sökum, at réttðæmi dæmir þeim bráðan dauða. En Moyses skildisk svá við guð, at hann vissi reiði hans við alt Israels fólk, ok drýgði hann ástarverk en eigi öfundar, þá er hann sneri þeim af villu ok illum síðum með þessarri refsing; ok sagða ek þér, at konungr skyldi gera í sinni refsing fyrir ástar sakar en eigi öfundar; fyrir því at hver sú refsing, er gör verður fyrir öfundar sakar, þá er þat manndráp, en hver sú refsing er gör verður fyrir ástar sakar ok réttenda, þá er þat heilagt verk en eigi manndráp.

LXI. Sonr. Nú vil ek inniliga spyrja yðr með leyfi um dóma. Þat munu fáir menn láta skiljask sér, at þat sé gott verk ok heilagt ok ástsemdarverk, at menn sé drepnir, ok þarf ek þess ok margr annarr út ifrá, at þér skýrit þat með nökkurum orðum, at þat verk sé gott ok réttlígt, at drepa menn í réttri refsing, þvíat allir hógværir menn ok friðsamir styggjask mjök við manndráp ok þykkja ill vera ok syndsamlig.

Faðir. Þar eru opinber skynsemdarsvör til, sem nú ræddum vit⁴ um, er Moyses var. Jafnheilagr maðr ok réttviss sem hann var ok allskostar hógværr, ef hann vissi, at refsing hans væri jafnsyndlig sem annat manndráp, þá gerði hann eigi þat. En ef hann væri svá bráðr

1) berr hans fólki 2) heillaráð ok tilf. 3) með hánum váru 4) vér

í stríðri reiði, at hann hefði þetta verk gört meir fyrir bræði sakar en réttenda, þá mundi guðs réttðæmi hafa hefut hánun með stríðri refsing ok harðri hefnd, fyrir jafnmikit manndráp sem hann gerði; þvíat Moyses bauð hverjum manni þeim, er til vápna tók¹ með hánun, at engi skyldi þyrma hvárki fedr né bræðr eða öðrum frændum sínum, er hann væri í því verki staddr, sem guð var þeim reiðr orðinn fyrir. Ok þrefaldaðisk réttlæti Moyses í þessarri refsing, þvíat þeir helguðu hendr sínar, er með Moysi vátu í refsinginui, í blóði hinna, er drepnir vátu, þvíat þeir drýgðu hlýðni við höfðingja sinn ok gæzlu heilagra laga í verki sínu; en þeir er lifnuðu², iðrudusk lögbrota ok snerusk síðan til yfirbóta fyrir brotit lögmál; en þeir er drepnir vátu, hreinsuðusk í sinni iðran ok þínsl, er þeir þoldu í dauða sínum, ok var þeim miklu betra at þola skamma kvöl í dauða sínum en langa þínsl í helvíti. Ok með hinum sama hætti eru nú konunga refsingar, þvíat konungr hreinsar sik í blóði ranglátra, ef hann drepr þá í rétttri refsing ok gæzlu heilagra laga. En margir eru þeir siðarmenn³, er hræðask refsing ok mundu göra lögbrot, ef þeir hefði engan aga af konungs refsing. En hinn er þolir refsingardóm, þá gengr hann til skripta, ok iðrask hann þá misgerninga sinna, er hann mundi enga iðran taka, ef hann sæi eigi þar bráðan dauða⁴ sér búinn vera; ok verðr hann hólpinn af iðran ok kvöl, er hann þolir í dauða sínum; ok er hánun betra hér at taka skjótar hefndir en kvöl ok þínsl utan enda; þvíat eigi hefdir guð tysvar hins sama. Ok verðr fyrir því konungs refsing gott verk ok ástsemdarverk við alla þá, sem undir hánun eru, at hann vill, at sá er fyrir refsingum verðr, taki hér skamma þínsl fyrir illskur sínar, heldr en hann sé eilífliga týndr annars heims. Ok frjálsar hann hinn réttláta ok hinn spaka með ástsemd undan ágirnd ok illsku hins úspaka. Svá er ok þat markanda, at refsing er gott verk, ef hon er gör eptir réttðæmi; þvíat Saul konungr var fyrir þat afsagðr ríki sínu, at hann refsti eigi eptir því sem guð bauð hánun, þá er hann fór í Amalech ok Amorea⁵ ríki.

LXII. Sour. Nú vil ek þess spyrja yðr, hví David drap þann mann, er vit ræddum fyrst um, er hánun sagði þau tíðendi, at Saul var fallinn, ok hvárt þat var réttðæmi, at hann drap hann, eða var þat af bráðri reiði?

Faðir. Sá er sagt hafði þau tíðendi, þá spurði David, hví hann vissi þat? en sá kvazk hafa borit vápna á Saul eptir bæn sjálfs hans. En þá er David heyrði þetta, sá svaraði hann svá: „Vesall ert þú

¹) hljóp ²) lifðu ³) siðir manna; úsiðarmenn *Udg.* ⁴) bana ⁵)

þess, at þú þorðir at leggja hendr á krist dróttins, ok er þér betra hér at taka skjóta hefnd heldr en sjá sök fylgi þér til helvitis eilífliga.“ Því næst bauð David at drepa skyldi þann mann. En er hinn sá, at hánnum mundi dauði ætlaðr vera, þar sem hann hugði, at hánnum mundi fagnaðr búinn fyrir sin tíðendi ok góðar gjafir, þá iðraðisk hann, at hann hafði logit sök á hönd sér, ok vildi gjarna aptr kippa, ef hann mætti, orðum sinum; en David svaraði svá: „Vitni sjálfs þíns dæmir þik, en eigi ek; þvíat þú sagðir á hendr þér sjálfum, at þú hafðir drepit krist guðs.“ Enn eru þvílík önnur dæmi þeir menn, er drápu Ysboseth son Sauls, ok hugðusk mundu taka vináttu af Davidi fyrir þat, ok fóru til Davids ok sögðu hánnum, at þeir höfðu drepit úvin hans, þann er upp vildi reisask móti hánnum ok hans ríki. En þá er David heyrði þessi tíðendi, þá svaraði hann þessa leið: „Veslir erut þit fyrir verki¹, at þit dráput herra ykkarn, þar sem þit várut [menn Ysboseths², ok hafi þit gört dróttinsvik ok niðingsverk, þar sem þit lögðut hendr á herra ykkrum, eigi sem þit værit mínir menn ok gerði þit þat í trúnaði við mik. Nú er ykkur nauðsyn at taka bráða hefnd ok skjóta refsing, at sjá sök dragi ykkur eigi til eilífra kvala.“ Því næst bauð David, at af skyldi höggva þeim bæði hendr ok fætr, ok lét síðan hengja þá upp við vatnstjörn eina í stað þeim er Ebron heitir.

LXIII. Sour. Enn vil ek til hætta at spyrja yðr eina spurning um þá hluti, er mér þykki guð hafa undarlíga dómum snúit, ok vil ek því helzt spyrja, at mér skiljask þessir hlutir varla, hver grein ok atsvif³ hafa verit í skilning þessarra dóma, er nú vil ek eptir spyrja. Þér gátut fyrr í ræðu yðarri, at guð [kípti því ríki frá⁴ Sauli konungi, at hann var ofvæginn í manndrápi, ok mundu þat margir menn ætla, at þat væri eigi mikit illvirki; þvíat kostur mundi vera at drepa yfrit marga, ef þat þœtti betra verk vera en lífa láta. En hánnum féll þó svá þungliga sú sök, at guð kvazk iðrask þess, at hann hafði kosit Saul til konungs yfir fólk sitt, ok hét því þegar, sem hann efndi síðan, at konungdómr skyldi aldri ganga lengra í hans ætt, ok kaus þegar annan, meðan Saul lifði, þann er konungr skyldi vera eptir hans daga. En þessi er sú sök, er David féll í síðan hann varð konungr, er eigi mundi þykkja minni at at hyggja, at hann hóraði konu Urie riddara síns, góðs manns ok tryggs, en síðan réð hann banaråd sjálfum hánnum, eigi fyrir réttar sakar, heldr fyrir því at hann vildi hafa konu hans. En síðan Nathan bar upp þessa sök fyrir David ok hann gekk í gögn, þá var hánnum þegar fyrirgefit, ok var allnær sem staðfestisk ríki hans meir eptir þat en áðr var. Ok veit ek eigi, hvárt meiri

¹) þat verk ²) með Ysboseth ³) atvik ⁴) svipti þ. r. undan

var sökin, at drepa saklausan mann ok hóra konu hans, eða gefa þeim líf, er sakafullr var? Nú munu svá margir menn skilja, þeir er eigi kunnu grein á, at guð hafi elskat meir David en Saul, ok hafi þat tilgengit, at Davídi varð léttari sín sök. En fyrir því at guð dæmir alla hluti eptir réttendum en eigi eptir mismuna¹, þá mun þat synd vera, at menn skilja eigi þessa hluti rétt, ok mun þat betr vera, at þér skilit² þetta með nökkurum orðum, ef yðr þykki ek eigi til heimskliga spyrja. Þat kann ok at vera, at stórhöfðingjar, þeir sem yfir dóma eru skipaðir, megi því betri skilning hér af taka, at þetta sé inniliga skilat.

Faðir. Svá berr þessarri spurning til, at hana mun verða með löngum ræðum inna, ef hana skal vel skilja. En með því at spurt er, þá vil ek gjarna þessa ræðu inna, eptir því sem ek kann, ok þó sem ek má skemst, ok þarf nú þess at minnask, sem ek gat í fyrri ræðu, þá er vit ræddum um dóma, hvar þeir skyldu stríðir vera ok hvar þeir skyldu vera linari, ok gat ek þess fyrir þér, at ef góðr maðr ok spakr félli í sök, ok þætti illr vera glæpr sinn, ok vildi gjarna bæta, þá eigu dómar at vægja hán um fyrir sakar mannligrar náttúru, þvíat mannlig náttúra er svá breysk, at engi getr sín gætt svá, at hann falli aldri í sök. En sumir falla með því í sök, at þeir mikla sik í því, ok sjá eigi við at falla þegar í aðra sök. Nú var sú náttúra Davíds, at hann var manna vaskastr til vápna í orrostum ok vel harðr í réttri refsing; en hann var maðr góðgjarn ok ásthollr hverjum manni ok aumhjartaðr yfir úföllum hvers manns; hann var ok trygg maðr í öllum hlutum, ráðvandr ok fastorðr í vináttu ok í öllum heitum, ok svá lastvarr, at hann vildi engan löst á sik vita, ok eigi var hans maki í Israels fólki; þvíat guð tók svá til orðs í vitnisburð sínum, þá er hann kaus David til konungs, at hann kvazk funnit hafa mann eptir lunderni sínu. En því³ völdi breyskleikr manndómsins, at David féll í þá sök, sem fyrr ræddum vit um, at hann hóraði konu Urias; ok svá skjótt sem hann hafði í þessa sök fallit, þá iðraðisk hann mjök með andvörpum ok með tárum, þegar hann var einnsaman staddr. En fyrir því at regla laganna dæmdi þenna glæp ljótan löst, ef upp kæmi fyrir fólkinu, þá leitaði David þeirrar athygli, at hann mætti heldr þegja yfir ok sæi guð iðran hans, en fólkit géngi dult lögbrota hans, ok tæki eigi hans glæp til dæma, at þeim þætti þá minna fyrir at falla í glæpi ok lögbrot, ef þeir vissi hans glæp. En með þessarri list vildi David leyna glæp sínum, at þegar er hann vissi, at Bersabe var með getnaði, kona Urie, sá sendi hann eptir Uriam ok vildi sjá við

¹) mismunum ²) skýrit ³) þat³

manndrápi, ok vildi at hann sjálfir ætti lag við konu sína, ok væri hánun sjá getnaðr kendr, en hann vildi bæta glæp hórdóms síns í leynd, ok vildi aldri síðan koma nær konu hins. En síðan er hann sá, at þat barsk undan, at Urias vildi [leyti eiga¹ við konu sína, þá leitaði hann þeirrar listar, at hann mætti leyua glæp sínum fyrir mönnum, þóat hann aukaði synd sína [fyrir guði². En síðan Nathan propheta³ bar þessa sök á hendr Davidi alla saman, þá svaraði David svá sem sjálfir dæmandi sik, þvíat hann svaraði svá: „Svá er glæpr minn illr ok þungr, at ek em dauða [verðr fyrir sök þessa⁴, ok em ek vesall þess, at ek gaf þvílík dæmi fólki guðs, þar sem hann skipaði mik stjórnarmann ok dómara yfir fólki sitt, ok vil ek [gjarna heldr þola nú bráðan dauða, heldr⁵ en sjá glæpr fylgi mér til helvitis. Nú með því at ek gerða syndlig⁶ dæmi fyrir fólki guðs í glæpinum, þá em ek nú búinn eptir vilja dróttins míns at þola refsingina til þeirrar viðrsýnar, at eigi falli fólkit í slíkan glæp.“ En þá er sannendi ok réttvísi litu iðran Davids, þá skutu þær atkvæðum⁷ þessa dóms undir miskunn, þvíat Nathan propheta svaraði: „Guð sér iðran þína ok vill hann eigi, at þú takir dauða fyrir synd þína, en hann mun hefna þér með mundangshófi refsingar þessa verks, áðr en þú deyr.“ Nú skalt þú þat vita, at eigi lét guð svá fyrirgefna þessa synd Davidi, at hann hefndi eigi eptir réttendum; þvíat sú var hin fyrsta hefnd, er David tók af guði, at barn þat er hann hafði getit með Bersabe, þá var þat son ok var afar friðr, ok vildi David gjarna, at barnit hefði líf⁸, en guð vildi eigi unna hánun nytja á því barni, er hann hafði svá syndliga getit; þó lá David sjau daga fastandi á jörðu í úgleðisklæðum⁹, ok bað guð lífs því barni, en guð vildi eigi heyra bæn hans, ok dó barnit á hinum áttanda¹⁰ degi. En þessi var önnur hefnd, at guð vildi eigi þiggja af Davidi, at hann gerði hánun templum¹¹, ok kallaði guð David manndrápsmann¹² fyrir þat, at hann hafði ráðit Uriam af lífi. En fyrir hór konu Urie, þá þoldi hann fyrir þat þá skömm, at Absalon son hans gékk í augliti alls fólks¹³ ok lagðisk með friðlum hans, ok gerði þessa skömm feðr sínum [fyrir öllu fólki¹⁴.

En þar er þú spurðir þess, hvár meiri var sök, at David drap Uriam saklausan ok hóraði konu hans, eða var sú, at Saul vildi eigi drepa yfrit marga í Amalech, nú skaltu þat til vísar vita, at sú var sök meiri, er Saul gerði, þvíat engi er ein sök þungari en veita úhlýðni yfir-

1) eiga lag (sambúð) 2) í augliti guðs 3) guðs propheti (spámaðr) 4) sök fyrir verðr* 5) nú heldr þola dauða 6) syndsamlig 7) atkvæði 8) lífat 9) úgleðisklæðum sínum 10) sjaunda 11) kirkju 12) manndrápamann 13) lýðs 14) í augsýn alls fólksins

boða sinum, sem Saul gerði; ok máttu marka enn í dag á því um klaustramenn, at ef munkrinn er úhlýðinn ábóta sinum, [er hann er yfir klaustranum¹, eða priori, ef hann er, þá skal hann þegar vera útrekinn frá heilagri reglu ok or klaustra sinum², ok haldinn sem einn leikmaðr; svá ok ef prestirn vill eigi vera hlýðinn byskupi, yfirboða sinum, þá er hann þegar sagðr af lærðra manna tign, ok messusöngr af hánnum tekinn, ok alt annat embætti af hánnum kipt; svá ok ef byskupinn vill eigi hlýðinn vera sinum yfirboða, hvárt sem hann er ríkr eða úríkr, þá er hann þegar afsagðr sinni tign ok öllu embætti, ok síðan svá haldinn millim allra lærðra manna sem einhver úlærðr maðr³ engrar sæmdar verðr. En enn heldr máttu þat vita, at Sauli mundi eigi duga at vera úhlýðinn slikum yfirboða sem guð er sjálfr, þar sem hann hafði boðit hánnum at fara í Amalech ok í Amorea ríki, at drepa alt þat er kvíkt væri. Guð tók refsingarvönd sinn ok seldi í hendr Sauli, ok bað hann hefna reiði sinnar ok vægja engu því er kvíkt væri, brenna borgir⁴ ok bólstaði, klæði ok alt annat þat sem þar var; skyldi týna ok hreinsa svá alt land með sverði ok exi ok eldi. En Saul skipaði svá þeirri refsing, er hánnum var boðin, at hann týndi því öllu, er hvárki var fagrt né fémætt, en alt þat er hánnum þótti eiguligt⁵ vera ok fegrst ok fémætt, þá þyrmdi hann því ok skipti manna sinna á millim, ok hafði heim í sitt land. En þá er Samuel kom til Sauls ok sagði hánnum reiði guðs, þá svaraði Saul sem verjandi sína sök: „Lofaðr sé guð, at ek fyllda boðorð hans, ok fór ek út í Amalech ok eydda ek alt þat ríki með eldi ok sverði; en ek leidda hingat Agag konung, þvíat ek vilda sæma svá guðs boð, at hann dæi hér, ef hann vill at hann deyí; [feitir yxn ok fagrir sauíðr⁶ þá eru til þess hingat leiddir, at ofra guði slíkt af, er hann vill þiggja; en ríkra manna börn leidda ek hingat til þess at veita oss sæmiliga þjónostu, en þau sjálf í þrældóm ok í ánaud.“

Þá svaraði Samuel: „Hversu má guð þiggja þat hér í fórn, er hann bólvaði sjálfr í sinni reiði, þvíat guð vill þiggja blessaða fórn en eigi bólvaða; þat skalt þú víst vita, at betri þykkir guði hlýðni en engi fórn önnur.“ Sannendi stóð nær ok svaraði: „Hví þarf at leyna, hvat Sauli gékk til, at hann gerði eigi sem guð bauð hánnum? Saul þóttisk nú svá fullkominn vera í ríkisdóm⁷ sinum, at hann þóttisk nú slikum hlutum mega skipa meir eptir vilja sinum, en eptir guðs boðum, ok var þat ofdramb Sauls í þessu, at hann gáði eigi þess hverr hánnum gaf ríkdóm. En fyrir því tók hann góða hesta eða yxn eða sauíð

¹) ef h. e. y. klaustrinu ²) klaustri sinu ³) ok tilf. ⁴) ok bæi tilf. ⁵) eigurlegt* ⁶) feita exn ok fagra sauíðr* ⁷) ríkdómi

ok margar aðrar gersimar, at hann vægði í því fésnikni riddara sinna ok sinku annarra hermanna meir, en hann vildi gæta guðs boða¹. En í því drýgði hann lygi, er hann sagði, at hann slutti fyrir því hesta ok sauði ok aðrar gersimar í ríki sitt, at hann vildi at guði væri þar ger af fórn, þvíat hann vissi, at guð vildi eigi [bölvat ofr² þiggja.“ Þá var sá dómr lagðr undir réttvísi; en réttvísi svaraði svá: „Með því at guð tók refsingarvönd sinn ok seldi í hendr Sauli, ok bað hann hefna reiði sinnar á bölvuðu fólki, þá liggi sú refsing á Sauli ok hans kyni, sem hann sparði við hina, er guð bauð hánú at hann skyldi frammi hafa. Ok sá refsingarvöndr er seldr var í hendr Sauli, at hann skyldi hrista yfir öðrum, þá skal annarr þann refsingarvönd hafa ok hrista yfir Sauli ok öllu hans kyni. En fyrir því at hann vildi fyrir sinku sakar eignask þau auðæfi, er hánú varu bönnuð, þá glatisk þau auðæfi fyrir hánú, er hánú varu áðr gefin.“ En fyrir því gerðisk þessi dómr réttvísi svá stríðr við Saul, at guð þekti görla náttúru hans. En þessi var hans náttúra, at hann var stríðr ok drambsamr í guðs augliti, þá er hann þóttisk fullkominn í [staðfestu ríkis³; hann gerðisk sinkr ok fégjarn, svá sem hér berr vitni um í þvísa máli⁴.

Nú skildi þat lunderni þeirra Davids, þá er Nathan propheta bar sök á hendr Davídi, þá lastaði hann glæp sinn nálíga sem dæmandi sjálfan sik, bað miskunnar ok hauð sik þó undir refsing svá sem þakksamlíga búinn við at taka hverjum kosti, er guð vildi at hann hefði fyrir sinn glæp, ok hlaut hann fyrir því líkn með vægilígu miskunnar dómi. Þó dó son hans fyrir dauða Urias, at hann dæi eigi sjálf; en fyrir [hór konu⁵ Urie þá hlaut hann yrna skömm, þar sem son hans skemdi hann⁶ í augliti alls fólks.

En þá er Samuel bar sök á hendr Sauli, þá svaraði hann sem verjandi sína sök, ok hrósaði at hann hafði vel gört, þá er hann kvað svá at orði, „at guð sé lofaðr, at ek fylda þat sem hann bauð mér“, ok vissi þó með sér aðra hluti sannari; ok féll hann fyrir því með dómi réttvísi, at guð sá drambsamlíga hœlni hans ok lygílíga sakarvörn. En þó tók síðan öfund ok dramb meir at birtask, er hann fann, at guð var reiðr hánú; þvíat Saul tók sótt, þá er endr ok stundum [kom at hánú höfuðcerslur⁷, ok þurfti at gæta hans, meðan sú sótt var á hánú, ok var hánú funnit þat til lækningar, at fá skyldi þann mann, er vel kynni hörpu at slá yfir hánú, ok mundi hann þá minnr saka sóttin. Því næst var funninn einn ungr maðr ok friðr, er David

¹) boðorða ²) bölvaðar ofr (? fórnir)* ³) staðfesti ríkis síns ⁴) er nú höfum vér um rætt tilf. ⁵) konu ⁶) frillur hans ⁷) kómu at hánú höfuðórar (-ærsi)

var¹, son Ysay í Bethleem, er vel kunni at slá hörpu, ok kom hann til konungsins, ok þegar sóttin tók konunginn, þá stóð David fyrir hánunum ok sló hörpu sína, ok hvarf þegar sóttin af hánunum. En þegar konunggrinn kendi, at sótt hans var linari, þá elskaði hann mjök David, ok gerði hann [at skjaldsveini sér²; en þó hafði Samuel smurðan hann áðr til konungs leyniliga, svá at engi vissi nema faðir hans ok bræðr. David var marga daga með Sauli konungi ok þjónaði hánunum tryggliga; en í öllum verkum Davids, þá fannsk þat öllum mönnum, at guð var með hánunum. Saul var ok vel við hann í fyrstunni, ok gaf hánunum dóttur sína ok fékk hánunum lið sitt fyrir at ráða. En eptir sigr þann er Saul konungr hafði unnit á Philisteis, ok David hafði drepit Goliath risa, ok þeir hurfu aprt or þeirri herför, þá gengu út konur or borgum ok kaupstöðum, ok dönsuðu móti þeim, ok sungu þeim lof fyrir sigr sinn; en svá varð í söng þeirra, at Saul konungr hafði unnit sigr á þúsund, en David á 10 þúsundum. Ok þegar er Saul heyrði þessa hluti, þá rann á hann þegar reiði ok öfund við David, ok mælti³ í hugþokka sinum: „Nú skil ek, at guð hefir ætlat þeima manni at taka ríki eptir mik, en eigi sonum mínum, ok skal ek við leita at fyrirkoma því ráði, ef ek má, ok þó með þeirri list, at engi skal vita, at ek drepa hann at vilja mínum.“ Fám dögum síðar kom vanyflasótt Sauls at hánunum, en David tók hörpu sína, ok stóð fyrir hánunum ok sló eptir síðvenju sinni, at sótt konungs skyldi minka. Saul hafði spjót í hendi ok skaut at Davidi, ok hafði hann ætlat gögnum hann at skjóta ok negla hann þar við hallarveggjum; en hann ætlaði at forða sér svá [frá manndrápi⁴, at fólkit skyldi því um kenna, at hann gerði þat í ærslum, en eigi eptir illsku. David komsk undan ok fékk forðat sér við lifsháska. En þá er Saul sá þat, at David komsk undan, ok at hann gat⁵ eigi veiddan hann, þá sendi hann David í margar herfarar millim heiðinna þjóða, ok ætlaði at hann skyldi þar falla. En því optar er David fór í herfarar, því fleiri sigra vann hann ok [ágætari varð⁶, ok miklaði guð David í augliti alls fólks. En Saul öfundaði David því meir, sem hann sá at hánunum tóksk betr til.

Nú máttu skilja náttúru Sauls konungs. Hann hafði engar sakar [Davidi at fá⁷ nema góðar einar; en fyrir því at hann sá, at guð elskaði David mjök fyrir lítillætis⁸ sakar ok tryggleiks, þá öfundaði hann David, svá sem Kain öfundaði Abel bróður sinn fyrir því at guð elskaði hann. Ok gerðisk svá opinberr fjándskapr Sauls við David, at hann leyndi engan mann því, at hann vildi drepa David; þó minti

¹) nefndr tilf. ²) skjaldsvein sinn ³) hann þegar við sjálfan sik tilf. ⁴) við manndrápi; undan manndrápssök ⁵) fékk ⁶) varð ágætari ⁷) at gefa David ⁸) léttlætis*

Jonathas son hans konungiinn á, at þat var synd at drepa saklausan mann, ok mælti svá: „Herra minn! hvi ert þú reiðr Davidi þjóni þínum? Ef nökkur er sú sök á hendi hánum, er gagnstaðlig er þínu ríki eða sæmd, þá vill hverr maðr, er með yðr er, um hans líf liggja, ok megum vér þegar hafa hann, er vér viljum, þviat hann varask oss ekki, er hann veit sik saklausan. Hann hefir yðr lengi þjónat ok verit trygggr í öllum hlutum, ok gékk við mikit ofressi, þá er hann drap Goliam, ok frelsti guð alt ríki yðart með undarligum sigri Davids, þar sem hann barðisk vápnlauss maðr móti einum risa; þjónat¹ yðr í [nauðar sóttarferði² yðru, ok þar sem þér [hafit beitt³ hann fyrir fólk yðart, þá hefir hann haldit upp mikilli vörn fyrir ríki yðru, ok veit engi maðr annat á hendr hánum en trygggleik. Nú still reiði þinni, herra minn, ok fall eigi í svá opinbera manndráps sök fyrir guði, at þértýnit saklausum manni.“ Saul varð því öllu reiðari ok gaf svikræða sök syni sínum ok öllum þeim mönnum öðrum, er nökkut gott orð mæltu um David.

David flýði braut undan reiði Sauls konungs, hvárttveggja vápnlauss ok klæðlauss með fám sveinum, ok kom í þann stað, er Nobe var kallaðr. En þar var Abimelech byskup fyrir, son Achitobs byskups; en Achitob var son Ichaboths, sonar Phinees⁴, sonar Ely byskups. En þá er David kom til Abimelecs byskups, þá sagði hann, at hann fór nauðsynja erenda Sauls konungs, ok bað hann gefa sér nökkut til matar ok sveinum sínum, ok bað hann fá sér nökkut til vápns. Ok Abimelech byskup fékk hánum slíkan mat, sem hann hafði, en vápn hafði hann engi at fá hánum, nema sverð þat er Golias hafði átt; ok fékk hann hánum þat, þviat hann vissi eigi, at hann var á flóttu, nema hann hugði, at hann færi konungs erenda, sem hann sjálfr sagði. En svá mikill fjándskapr var konunginum á Davidi, at þegar er hann vissi, at Abimelech byskup hafði gefit hánum mat, at hann tók byskupinn ok alt hans kyn ok gaf hánum svikræða sök. Þá svaraði byskupinn svá: „Herra minn, ek geng ígegn því, at ek gaf Davidi slíkan mat sem ek hafða, ok þat vápn sem ek hafða, þviat hann kvazk fara nauðsynja erenda yðarra. Hvi munda ek eigi vel fagna slíkum manni, sem David er, er mestr ok mætastr manna er með yðr utan sonu yðra, ok þó mágr yðarr, ok verit yðr trygggr í öllum hlutum; aldri réð ek svik móti yðr eða yðarri sæmd. Ætla eigi þat, herra minn, at ek þjónn þinn ráða nökkut mót vilja þínum við David, þviat ekki víska ek til, hvi David fór svá nauðsynliga, nema þat er hann sagði mér, at hann fór yðarra nauðsynja erenda, ok í enga sök víska ek hann hafa fallit við yðr.“ Saul svaraði þegar með ákafligri reiði: „Þess sver ek, at þú

¹) hefir hann tilf. ²) (nauðsynligu) sóttarfari ³) settut ⁴) Sinees²

skalt deyja í dag ok alt kyn þitt.⁴ Ok því næst lét hann drepa byskupinn ok fimmm menn aðra ok átta tigu, þeir sem allir váru skryðdir með kennimannligri tign. En síðan lét hann brenna borgina Nobe, ok lét alt þat drepa, er kvikt var í borginni, bæði börn ok konur.

Nú hefi ek sýnt þér grimleik Sauls, þann sem guð sá í brjósti hánnum¹, þá er hann kipti hánnum frá ríki, ok síðan gerðisk opinberr, svá sem nú hefir þú heyrt, ok margr annarr þvílíkr, þóat ek hafa þenna taldan²; ok féll fyrir því svá þungliga sú sök konunginum, er hann féll í við guð, at guð sá ágjarnligan grimleik í brjósti hans, þánn er síðan tók³ birtask⁴. Nú vildi hann drepa David saklausan, þvíat hann fann at guð elskaði hann; ok byskupinn drap hann saklausan með svá miklum grimleik, at hann drap alt þat, sem kvikt var í borginni, ok brendi borgina síðan. En þar sem guð bauð hánnum slíkan grimleik frammi at hafa, þá þyrmdi hann þar, en hér drap hann guðs þjónostumenn móti guðs boði. En því gerðisk sök Davids linari í guðs dómi, at svá sem guð skildi grimleik þenna í brjósti Sauls, þá skildi hann sanna iðran ok mildleik í brjósti Davids, eptir því sem nú vil ek sýna þér.

Abiathar hét son Abimelees byskups, sá er flýit hafði í fjallsholu eina, þá er þeir váru drepnir, er fyrr váru taldir. Abiathar flýði til Davids ok sagði hánnum alla þessa hluti. Sem David heyrði þessi tíðendi, þá klökk hann, ok svaraði⁵ með miklum harmi lugar: „Guð með sinni miskunn þá fyrirgefi mér þetta manndráp, þvíat ofmikill hluttakari em ek af þvísa, þvíat ek át mat föður þíns; ok nú með því at þú ert hér kominn, þá ver með mér; ok ef guð vill láta mik lifa, þá mun hann gæta þín með mér, ok gangi slíkt yfir báða okkr saman, sem guð vill at sé.“ Því næst hóf David hann til byskupsdóms, [sem faðir hans hafði haft⁶. En er frændr Davids spurðu til, at hann fór í skógum úti, þá fóru þeir til hans með fjölmenni, ok var þat þá eigi minna lið en 4 hundruð manna, ok styrktisk David upp ífra því, eptir því sem guð vildi. David var úti í fjöllum með þvísa liði, ok herjaði jafnan á úvini Sauls, en aldriki á sjálfan hann eða á vini hans. En hvarvetna þar sem Saul spurði til, at David leyndisk, þá fór hann at hánnum ok vildi drepa hann.

En svá barsk nökkut sinni til, þar sem David leyndisk í helli nökkurum miklum með liði sínu, at Saul gékk inn einn⁷ nauðsynja sinna; þá mæltu um⁸ félagar Davids: „Nú hefir guð þat efnt, er hann

¹) leyndan tilf. ²) upptaldan ³) at tilf. ⁴) sem nú höfum vér um rætt tilf. ⁵) sagði svá ⁶) þess er áðr hafði haft faðir hans. ⁷) frá liði sínu (mönnum sínum) tilf. ⁸) mgl.

hefir heitit þér, [at sent¹ í hendr þér úvin þinn; kunn nú at nýta þér þessa veiði.“ David stilti til ok skar nökkut af kyrtilsblaði Sauls konungs, svá at hann varð eigi varr við, ok gékk svá aptr til félaga sinna. Þá mæltu um félagar Davids: „Ef þú vilt eigi sjálfr leggja hendr á hánun², þá lát oss drepa hann.“ David svaraði: „Jöfn er sök mín fyrir guði, at ek göra þat, ok þá at ek bjóða einumhverjum öðrum. Guð gæti mín frá því verki ok allra várara félaga, at eigi leggim vér hendr á kristi³ guðs. Hann er herra minn, ok hefi ek þjónat hánun lengi; hann er ok kristr dróttins, ok væri þat mikit illvirkí, ef ek legða hendr á hánun, þar sem ek á hvárki at hefna á hánun föður né bræðra, né engarra annarra frænda, ok er eigi sem hann ynni⁴ þetta sæti undan mínum frændum með nökkurum svikum eða afli, er nú sitr hann í, nema guð kaus hann til ok helgaði hann sér til þjónostumanns, ok skryðdi hann með sjálfs sins nafni; ok er þat rétt, at sá taki hann frá með sínum vilja, er hann kaus til, en eigi ek með ágirndligri dirfð. Ok sver ek þess í dag, at guð skal kalla hann, annathvært at hann skal falla í bardaga fyrir úvinum sínum eða krefi guð hann andar sinnar; elligar skal hann lifa marga daga fyrir mínum höndum. Þó iðrumk ek mjök, at ek skadda klæðum hans, ef hánun þykki nökkut illa eða svívirðing at.“

En er Saul var brottgenginn ok til liðs síns, þá rann David á hæð nökkura, ok mælti: „Mátt þú heyra, herra minn, Saul konungr!“ En þegar er konungrinn snerisk aptr ok vildi heyra, hvat sá maðr mælti, þá hneigði David þegar bæði kné sín til jarðar ok laut konunginum, ok mælti við hann: „Illa gera þeir menn, er þat segja yðr, herra konungr, at ek vil vera úvin yðarr; þvíat hér hefi ek nú vitni í hendi mér, at ek átta lífs þíns kosti í dag, þá er þú gékkst í helli einn frá öllu þínu liði, ok munda ek eigi síðr eiga kosti at skeðja lífi þínu en klæðum þínum; þvíat hér hefi ek nú í hendi mér mikinn hlut af kyrtilsblaði þínu. Nú mun guð millim okkar dæma. Sét⁵ þér þat nú, at þeir hafa úsanna sögu sagða, er þat sögðu, at ek læga um líf þitt.“ Saul lét sér vel skiljask þessa hluti, þvíat David sagði satt, ok hét því, at aldri síðan skyldi hann hata David. En eigi váru þess margir dagar á millum, at Saul fór at leita Davids, ok jafnan síðan. Nú bar enn svá til annat sinni, þá er Saul hafði farit mæðiliga at leita Davids, þá sofnaði hann ok allr herr hans, ok gékk David í herinn, þar sem Saul lá, svá at engi þeirra varð varr við. Abisay hét sá maðr, er fylgði Davíði ok mælti við hann: „Nú mátt þú sjá, at guð vill víst þenna úvin þinn selja í hendr þér, ok er ráð at hafna eigi því⁶ er guð

¹) at senda; ok sent ²) hann ³) krist ⁴) hafi unnit ⁵) sjái ⁶) þeirri veiði

sjálfr býðr þér. Ok mun ek nú leggja spjóti mínu gegnum hann, ef þú leyfir mér, ok förum síðan til liðs várs.“ David svaraði: „Þat gerir guð til freistni við mik, ok vill vita, ef ek vilja mínar hendr leggja á kristi hans. Nú mun ek svá svara sem fyrr, at annathvært skal guð kippa undan hánun ríkinu, svá at hann krefi hann andar sinnar, eða elligar falli hann fyrir úvinum sínum, en lifa skal hann marga daga fyrir sakar minna handa; þar sem ek á hvárki at minnask til hefnda við hann stórra rána né frænda láts, nema þeirra einna, at hann hefir hreinsat land með rétttri refsing. Ok er þat hvárki mitt ok enskis annars rétt verk, at hefna þess, þvíat þat er meira stórmæli en vitr¹ kunni hugleiða, at leggja hendr á kristi dróttins, er vígðr er guði til handa ok helgaðr. Nú skulum vit taka söðulker² hans ok spjót til jartegna, ok förum síðan til liðs várs.“

Nú máttu skilja náttúru hvárstveggja Sauls ok Davids, eptir því sem fyrr sagða ek þér. David vissi sik kosinn af guði til ríkisstjórnar, ok vígðr krístr dróttins, helgaðr guði eigi siðr en Saul; hann vissi ok, at guð hafði hafnat Sauli, ok leiddi guð Saul í hendr Davidi, svá at hann átti kosti lífs hans iðuliga, ef hann vildi; ok sýndi David í því mikinn trygggleik ok lítillæti, at hvert sinn er David sá Saul, þá laut hann ok fagnaði hánun svá sem einnhverr úvigðr leikmaðr, sá er ekki væri kosinn til höfðingjaskaps³. Þóat Saul lægi um líf hans, þá þjónaði David hánun ok lá á úvinum hans, slíkt er hann mátti⁴. En Saul hafði þá eina sök Davidi, at hann vissi at guð hafði kosit hann til konungs, ok sýndi hann í því mikinn grimleik ok illsku, at hann vildi drepa saklausan mann, ok þann er hánun þjónaði tryggliga; en í því sýndi hann hóflaust dramb, at hann vildi fyrirkoma þeim manni, er guð sjálfr hafði til ríkis kosit eptir hann. Nú féllu fyrir þær sakar stríðliga dómar á mál Sauls af guði, þvíat guð skildi þat í brjósti hans, er menninir máttu eigi skilja, ok þó gerði guð síðan þessa hluti opinbera fyrir manna augum. En því váru Davidi léttari sínar sakar fyrir guði, at guð fann hann tryggvan ok jafnan lítillátan í öllum hlutum, sem síðan sýndi hann mönnum. Ok þar berr enn vitni um, at þá er David spurði fall Sauls ok Jonathas sonar hans, þá klökk hann með miklum harmi ok allr herr hans, ok mælti svá: „Bölvuð verði þér, fjöll Gelboe⁵! Láti guð aldri yfir yðr koma döggr né regn né gróandi grös, þvíat þér veittut Sauli konungi ok Jonathe svikliga flóttastigu yfir hvirfil yðarn, ok vildut eigi veita þeim líknlígar götur⁶, þær er þeir mætti forða lífi sínu undan úvina höndum, ok eigi veittut

¹) úvitr maðr ²) söðulklaði; drykkjarker *Udg.* ³) höfðingja ⁴) ok herjaði á þá tilf. ⁵) Gelboa ⁶) stíggötur

þér þeim hermannligar varnir á hæðum yðrum. Beiskr harmr er öllu Israels fólki þetta, at svá ágætir höfðingjar skulu vera fallnir ífrá ráðagerðum ok ríkisstjórn sem Saul ok Jonathas váru. Mikill þrekr¹ ok all hefir týnzkr á þeima degi, þar sem svá dýrligir höfðingjar hafa týnzkr, sem Saul konungr ok Jonathas váru, ok [margr góðr riddari², ok mart gott vápn ok mörg góð brynja³, sem þar hefir glatazkr með þeim. Varisk smælingar reiði guðs, þar sem hann losaði heiðnum þjóðum at leggja hendr á kristi sínum. Harmi allr lýðr slíka⁴ tjón, at svá dýrligir stjórnarmenn skulu falla fyrir heiðnum þjóðum.“ Slík orð ok mörg önnur þvilik mælti David á þeim degi, ok harmaði svá fráfall þeirra, heldr en hann fagnaði því, at ríkit væri komit undir hann ok hans gæzlu. Nú skal á slíku marka, hversu mikill heilhugi hann var, ok lastvarr ok hreinn af öllum glæpum. En hvert sinni er hann féll í nökkurn glæp sakar mannligrar náttúru, þá iðraðisk hann þegar ákafliga, ok bað guð líknar ok vægðar, ok guð leit þegar sanna iðran hans.

Vér gátum ok þess fyrr í ræðu várri, hversu Absalon son Davids reisti upp alt land móti feðr sínum. En þá er riddarar Davids kómusk við at berjask móti Absalon, ok David spurði fall hans, þá kvað hann svá at orði: „Hvat skyldi mér gömlum karli at lifa, hrörnanda á hverjum degi, en þú, son minn Absalon, skyldir deyja í blóma aldrs þíns. Guð gefi, at ek mætta nú heldr deyja, en þú mættir lifa, son minn.“ Eigi var beiskleikr Davids meiri við alla menn, en hann vildi heldr sjálfr dauða þola, en sjá annars dauða, nema þar sem hann sá, at fyrir réttðæmis sakar væri refsing gör. Svá berr vitni um, at þá er alt ríki Davids varð fyrir reiði guðs, þá kom [drep í alt ríkit svá ákaft⁵, at þúsundum féllu menn niðr dauðir. En er sóttin nálgadisk til Jórsalaborgar, þá sá David engilinn, þann er drap fólkit, standa með eldligu sverði millim himins ok jarðar. En er hann sá engilinn standa með reiddu sverði, ok svá sem búinn at höggva, þá rétti David háls sinn fram undir sverðit, ok mælti: „Þess bið ek, dróttinn minn, at þetta sverð snúisk heldr mér á háls, en fólk guðs sé nú meira⁶ drepit, ok snúisk reiði dróttins míns heldr á mik verðugan ok makligan ok á mitt kyn, heldr en fólk guðs fyrirfarisk af mínum völdum“. Þá er guð sá iðran Davids ok heyrði svá þekkiligar bænir hans⁷, þá bauð guð þegar englinum at hætta, ok drepa eigi fólk fleira, ok þegar tók⁸ af sóttin um alt ríkit.

Nú mátt þú á slíkum hlutum marka ok mörgum öðrum þvilikum,

¹) styrkr ²) margir góðir drengir ok riddarar ³) ok góð klæði tilf. ⁴) slíkt ⁵) drepsótt í a. r. s. ákōf ⁶) fleira ⁷) þekkiligra bæn ⁸) lét

hversu líknarfullr ok gæzku er David var við alt fólk. Ok svá sem guð sá í brjósti hans mildi ok miskunsemd ok lítillæti, svá þekti guð í brjósti Sauls ágirnd ok grimleik ok hóflaust dramb, ok varð¹ fyrir því Sauli þungari allar sakar við guð en Davídi, þvíat mennina skildi². David var hinn hógværosti maðr ok hinn miskunsamasti, ok bað guð líknar, þegar hann féll í nökkura sök; en Saul var því öllu grimvari ok öfundsjúkari, er hann féll í fleiri glæpi, ok hann sá at guðs reiði nálgæðisk hann meir. Nú ef þér þykkir svá sem þessi svör leiði þik til fullrar skilningar eptir þinni spurning, þá þykki mér sem eigi þurfi fleira um þetta mál at tala.

LXIV. Sonr. Mér skilsk nú þetta, eptir því sem þér gátut í fyrri ræðu, at dómarr hafi því orðit Davídi vægiligri, at hann iðræðisk glæpa sinna, þeirra er hann féll í, en því þungari Sauli, er hann vildi síðr yfirbæta sinn³ misverka. Nú er sá einn hlutr, er mik forvitnar mjök, ok ek vil spyrja yðr með leyfi, um þá hluti, er síðar urðu eptir andlát Davíds, þá er tvær konur kómu fyrir konunginn Salamon, ok þrættu um barn eitt⁴, þá bauð konunginn, at sundr skyldi [höggva barnit⁵, ok fá hálfst hvárri þeirra; ok vil ek nú þess spyrja, ef hvárgi hefði konan um rétt, hvárt konunginn mundi hafa látit sundr höggva barnit eða eigi?

Faðir. Til þess bauð konunginn at skipta skyldi barninu, at hann vissi þat til viss, at sú er móðirin væri, at hon mundi eigi vilja láta sundr skipta⁶.

Sonr. Ek spurða þess, ef móðirin hefði þagt⁷ yfir, hvárt konunginn mundi skipta vilja barninu?

Faðir. Ef móðirin væri svá miskunnarlaus, at hon beiddisk engrar líknar barninu, þá hefði konunginn skipt barninu millim þeirra.

Sonr. Mundi yðr eigi⁸ þat sýnask manndráp fult, ef hann hefði drepit barnit saklaust, ok væri þat þó eigi refsing?

Faðir. Þat væri víst manndráp, ef hann hefði drepit barnit, ok væri þó eigi sök á konunginum, en móðirin bæri sökina, ef hon hefði eigi beizk miskunnar barni sínu, þar sem hon heyrði af konunginum jafnaðardóm millim þeirra, ok sá hon at þat væri dauðadómr barninu, ok félli því sökin á hana, ef hon hefði synjat móðurligrar mildi barninu til lífs.

Sonr. Hvat sýnisk yðr⁹ um dauða Joabs ok Adonias, er Salamon konungr drap, hvárt þat var rétt dómur eða eigi? Eða hvi Salamon

¹) urðu ²) mikít *tilf.* ³) sína ⁴) sitt ⁵) skipta barninu ⁶) ok mundi hon heldr vilja láta sitt mál *tilf.* ⁷) þagat ⁸) Hvi mundi yðr*; eigi mundi yðr ⁹) þér*

drap Semei fyrir þat, at hann hafði bölvat Davíði feðr hans, ok hafði Davíð áðr fyrirgefit Semei þessa sök?

Faðir. Ef Salamon hefði þetta gört án rétta refsing, þá hefði guð hefnt hánú með réttri refsing, svá sem manndráp. En eptir þessi öll verk þá vitraðisk guð Salamoni í draumi, ok bauð hánú at kjósa¹ einahverja gjöf af sér, þá sem hann vildi. En Salamon kaus, at guð skyldi gefa hánú vizku ok skilning millim allra réttra dóma; en guð svaraði hánú svá: „Ef þessi kost væri mörgum gefinn, þá mundi þeir margir vera, at kjósa mundu fé ok ríki eða langlífi eða frið eða sigrsælu²; en með því at þú kaust þenna hlut, þá skalt þú eignask þat er þú kaust í fyrstunni, ok alla þessa hluti með, er ek hefi nú nefnda.“ Nú skalt þú á slíku marka, hversu vel guði líkar réttðæmi, er guð gaf allar hinar hæstu höfuðgjafir Salamoni, fyrir þat at hann kaus sér réttðæmi til handa. Svá skalt þú ok þat ætla, ef hann hefði með röngum dómi hina fyrri drepna, at eigi mundi guð gefa hánú slíkar höfuðgjafir, sem hann gaf hánú.

LXV. Sonr. Þeir hlutir eru víst sannlígir, er nú sögðu þér, ef Salamon hefði þessa drepna með ágirnd utan réttðæmi, þá hefði hann eigi slíkar höfuðgjafir hlotit af guði eptir þat verk vunnit, sem nú hlaut hann. En þó vilda ek gjarna þess beiðask, ef svá má vera, at þér sýnit mér réttan framgangsveg þessa réttðæmis, at mér verði ljósara fyrir augum, ok svá öðrum þeim er heyra, at þat væri réttðæmi, at Salamon drap Semei, þar sem Davíð faðir hans hafði áðr fyrirgefit hánú sökina.

Faðir. Þessi eru skynsemdarsvör til, at Salamon gerði³ heldr fyrir sakar réttðæmis en grimleiks, at þá er Semei hafði bölvat Davíði, þá gerði hann³ fyrir sakar kapps ok illsku, en eigi fyrir réttar sakar. En þá er hann beiðisk miskunnar af Davíði, þá beiðisk hann heldr fyrir hræzlu sakar en iðranar, þvíat hann hræddisk, at Davíð mundi drepa hann, eptir því sem dómr heilagra laga stóð til. En Davíð svaraði hánú á þessa leið, þá er hann bað miskunnar: „Eigi mun ek at þessu sinni drepa þik, [þó biðr þú⁴ miskunnar, en þú gef gaum at sjálfr, hvárt⁵ þú munt hefnd taka fyrir þitt verk, nema þú bætir með sannri iðran.“ Í því orði sýndi Davíð þat, at Semei átti at bæta með ástsemdar vináttu þau orð, er hann mælti með fullum fjáðskap. En síðan lifði Semei svá alla daga, at menn funnu þat ekki, at hann hefði fjáðskap við Davíð, en þat birtisk ok hvergi, at hann [veitti vináttu⁶ móti því, at Davíð hafði gefit hánú líf sitt, þar sem lög

¹) þiggja ²) sigrsæli ³) þat tilf. ⁴) er þú biðr þó; þvíat þú biðr mik
⁵) at ⁶) vendi þar ást eða vináttu

dæmdu hánnum dauða. En þá er hann kom til Salamons eptir andlát Davids, þá mælti Salamon við hann: „Minnsk þú þess, Semei, at þú hefir bölvat kristi guðs, þvíat engi maðr veit, hvárt þú hefir þess síðan réttlíga iðrask¹. En þessi sættargerð skal vera okkar á millin í minning iðranar þinnar, at þú skalt eigi lifa jafnfrjálsliga, sem sá maðr er eigi hefir fallit í þenna glæp. Nú með því at þú átt þér hallir stórar ok góðar ok mörg hús í Jórðalaborg, þá lifðu innan borgar með frjálsi, ok nýt þér þá² alla fjárluti þína eptir þinni girnd; en þegar er þú kemr utan borgar, þá skalt þú eiga lögliga hefnd yfir höfði þínu, með því at þú gáðir eigi fyrr at iðrask³ en ek minta þik á.“ Sem konungrinn hafði lokit sinni ræðu, þá lét Semei þakksamliga yfir þessarri sætt, ok kvað sér mundu þykkja í því litit meinlæti at koma eigi utan borgar, þegar hann skyldi með frjálsi ok konungs vináttu lifa innan borgar ok njóta sjálfr sinna fjárluta. En 3 vetrum síðar þá gleymdi Semei þessu sáttmáli, ok gékk utan borgar at skemta sér, svá sem hrósandi dirfð eptir brotit sáttmál. En þegar konunginum vóru sögð þessi tíðendi, þá lét hann taka Semei ok leiða til sín, ok mælti við hann: „Gleymdir þú at skammask þess, at brjóta sáttmál þat, er vit gerðum báðir í minning þeirrar iðranar, er þú bölváðir kristi guðs, ok er nú tvífold sök yfir höfði þínu, ok er þér betra hér at taka skjótliga hefnd, svá at aðrir varisk af þínum úföllum, heldr en þessi sök fylgi þér til dauða eilíflega, ok dirfisk aðrir í slíkri illsku, ef þú deyr hefndarlauss.“ Því næst lét konungrinn drepa hann, ok lét grafa utan borgar öðrum til minnis ok viðrsýnar, at brjóta gört sáttmál.

LXVI. Sonr. Nú vil ek þess spyrja, hvi hann lét drepa Adoniam bróður sinn, fyrir þat at hann beiddisk Abisag sér til konu⁴?

Faðir. Adonias gerði fyrir öndverðu, sem þú munt heyrt hafa, at hann gerði uppreist móti feðr sínum. Í þann tíma er David var gamall maðr ok allnær [örvasi at⁵ aldri, kaus Adonias sik sjálfr til konungs utan vitorð föður síns, gerði hátíðliga veizlu sem nývígðr konungr; lét hann renna um borgina með trumbum⁶ ok pípum, ok lét boða⁷ um alla borgina, at þá var Adonias konungr. Þessir váru höfðingjar í ráðagerð með hánnum: Joab, hertogi Davids ok frændi hans, ok Abiathar byskup, ok margir aðrir höfðingjar. En þá er Sadoch byskup, ok Nathan propheta, ok Bananias höfðingi, ok Barsabe dróttning sögðu Davíð svá sem harmandi, at hann var leyndr slíku

¹) en ek vil eigi at sjá sök fylgi þér til helvítis, at eilífleg bölván liggi yfir höfði þér, fyrir því at þú gáðir eigi at iðrask hér *tílf.* ²) þar ³) minnask* ⁴) eiginkonu; kvánfangs ⁵) á örvasa ⁶) bumbum ⁷) bjóða*

stórræðum, þá þagnaði David nökkura lírið ok klökk mjök; því næst svaraði hann sem með harmi hugar, ok mælti svá: „Eigi vilja synir mínir draga mína náttúru til sín, þvíat ek þjónaða Sauli konungi marga daga við þat, at hann lá um líf mitt, ok hafði þó guð kosit mik til konungs, þvíat hann var Sauli konungi reiðr; þó beið ek þess dóms at, at guð dæmdi hann af ríki, en eigi vilda ek dæma hann, þóat hann væri andskoti minn; ok hefir son minn nú þat gört við mik, er ek vilda eigi gera við úvin minn. Nú með því at Adonias hefir dæmt mik frá því ríki, er sjálfr guð kaus mik til, fyrr en ek sagða¹ upp, eða elligar tæki sá mik frá, er mik kaus til, fyrir því skal hann með háðung frá falla þessarri sœmd, svá sem sá féll, er hina fyrstu uppreist gerði með drambi móti dróttni sínum.“

Því næst mælti David við Sadoch byskup: „Tak múl minn, ok lát hann búa með öllum þeim búnaði, er hann var þá búinn, er ek reið hánun með allri tign, ok set þar á Salamon son minn, ok kalla með þér Nathan spámann ok Bananiam höfðingja, ok alla hina tryggustu mína höfðingja ok riddara, ok rið² til landtjalds guðs í Zion, ok smyr³ þar Salamon son minn til konungs. Því næst lát taka húðra [sjálfs míns⁴, ok lát blása um alla borgina með hátíðligu kalli, ok lát boða, at Salamon er konungr at vilja guðs ok at kosning Davids. Því næst leið hingat Salamon son minn til mín, at ek mega fagna nýsettum konungi í sæti mitt.“ En at lokinni rœðu Davids, þá gerði Sadoch byskup alla þá hluti, er David bauð hánun. En þá er Salamon kom aptr farandi skryðdr með allri konungligri tign, þá stóð David sjálfr upp í móti hánun ok hneigði hánun, ok blessaði hann með þessum orðum: „Blessaðr sé þú, guð, at þú lézt þér sóma at hefja mik til svá mikillar sœmdar af litlum stigum, sem ek em nú í skipaðr, ok hefir nú hólpit mér í mörgum háskum, ok leiddan mik nú til þeirrar hugganar eptir mart vandræði ok langt starf, at augu mín megu þann sjá í dag, framgenginn af mínum lendum, er þú hefir nú sjálfr skipat í þat sœmdarsæti, sem þú hafðir mik áðr í skipaðan, eptir því sem þú hézt mér, dróttinn minn. Þess bið ek þik, dróttinn minn, at þú tvífaldir ok þrifaldir mannvit ok tign Davids í þessum æskumanni, ok ger hann fullkominn höfðingja at gæta þíns heilags fólks eptir þínum vilja.“ Því næst kysti David Salamon, ok mælti við hann: „Sá guð er himninum stýrir, margfaldi þér frið á jörðu umfram alla konunga, ok gefi þér blessan ok jarðar ávöxtu ok alla sælu.“ En at lokinni þessi rœðu ok blessan, þá mælti David við Salamon: „Með því at ek finn, at guð hefir gefit þér speki ok mannvit, þá gættu ríkisstjórnar

¹) segða ²) riðit ³) smyrit ⁴) mína sjálfs

með vitrligu réttlæmi, svá nökkuru refsingasamr, at eigi sýnisk ríki þitt stjórnarlaust vera fyrir þinnar bleyði¹ sakir. Gæt ok með mundanghöfi harðrar refsingar, at eigi verðir þú funninn miskunnarlauss með ofmiklum grimleik. Þó skaltu minnask Joabs frænda þíns, er mér hefir lengi þjónat með miklu starfi, ok hæfir þat eigi, at syndligar sakir þær, er hann hefir í fallit, fylgi hánum til helvitis, þvíat hann drap Abner ok Amasa ágæta höfðingja í mínum gríðum, er lengi höfðu þjónat Sauli konungi með miklum tryggleika; ok margir aðrir eru þeir, er hann drap fyrir ofrkapps sakir en eigi réttar refsingar, ok er betr, at þú látir hann heldr taka hér skjóta hefnd, en hann týnisk eilíflega í þessum sökum. Halt ok orð mín við Semei, þóat hann bөлvaði mér, þá er ek flýða ofríki Absalons bróður þíns, ok þó með þeim hætti, at hann hafi nökkura minning glæps síns til iðranar, at eigi staðfestisk sú bөлvan eilíflega yfir höfði hánum, at hann bөлvaði mér saklausum. Væg ok frændsemi við Adoniam bróður þinn, ef þú sér, at hann iðrask þess, er hann gerði svikliga uppreist móti feðr sínum. Minnsk þú þess, at Abiathar byskup lét föður sinn ok alla frændr sína fyrir þat er ek var fæddr í Nobe, þá er ek flýða af augliti Sauls konungs. Þess á ok Abiathar at njóta, er hann flýði með mér ok bar örku guðs fyrir mér, þá er ek flýða fyrir Absalon bróður þínum. Þó gá þú þess, at Abiathar hafi rétta minning iðranar fyrir þat, er hann var í svikraðum við mik með Adonia bróður þínum ok móti mér, at sú sök fylgi hánum eigi til dauða. Gersk þú djarfr ok styrkr, harðhendr ok þó hófsamr. Ger í öllum hlutum vilja guðs, þá eignask þú hvárttveggja stundliga sælu ok eilífa.“

Þá mælti David við Sadoch byskup ok Nathan propheta: „Leiðit nú Salamon konung í höll mína, ok settit hann í hásæti mitt með öllum hátíðligum fagnaði, ok gerit nú veizlu.“ En þeir gerðu alt sem David bauð þeim. En at lokinni veizlu Adonie þá heyrðu þeir [söngva ok pípur² ok hverskyns gleði, svá sem með nýkomnum fagnaði um borgina. En er Adonias spurði, hverju gegndi sá fagnaðr, hvárt sú gleði var fyrir hans tignar sakir, eða væri nökkur ný tíðendi; þá var hánum sagt, at David konungr hafði sjálfr gefit Salamoni nafn sitt ok kosit hann til konungs ok til allrar konungligrar tignar, ok Salamon var þá vígðr til konungs ok sat þá í hásæti Davids með öllum hátíðligum búnaði, ok fagnaði allr lýðr þeim tíðendum sem³ ágætri hátíð. Þá er Adonias heyrði þessi tíðendi, þá varð hann harðla hræddr, ok allir þeir er í þessi ráðagerð váru með hánum, ok flýðu, hverr til [síns heimilis⁴, en Adonias flýði til landtjalds guðs ok lagði hönd sína á

¹) ofbleyði ²) fagran söng píþna ³) með ⁴) sinna heimkynna

heilagt altari, svá sem játandi sik til hreinlífis ok þjónostumanns í helgu tjaldi guðs. Því næst sendi hann mann til konungs, ok mælti: „Hér skal ek deyja, nema því at eins, at herra minn Salamon konungr heiti mér með fastmælum, at hann drepí mik eigi, þjón sinn, fyrir þat er ek hefi misgert.“ Þá svaraði Salamon konungr: „Adonias er bróðir minn at frændsemi, ok vil ek gjarna vægja¹ hánum, ef hann vill réttlíga iðrask fyrir þat, er hann gerði svikliga uppreist móti feðr sínum David, ok vil ek bera þessa byrði með hánum fyrir guði, með þeim máldaga at hann verði jafnan kendr við tryggleik ok lítillæti fyrir utan alla flærð. En ef nökkur flærðsamlig girnd verðr funnin með hánum, þá á hann vísa ván hefndar yfir höfði sér. Nú fari hann heim til eigna sinna, ok njóti þeirra æ, meðan hann heldr þetta, er nú er mælt.“

En þá er andlátstími Davids nálgaðisk, þá vitjaði Salamon konungr Davids föður síns jafnan, þar til er hann var líflátinn, ok grét danda hans marga daga með öllum þeim höfðingjum, er í hans ríki váru, ok bjó gróft² hans með allri konungligri tign ok útalligum auðæfum. En eptir andlát Davids þá bað Adonias Bersabe dróttning, at hon skyldi beiðask af Salamoni konungi, at hann gæfi hánum Abisag til eiginkonu. En sá var atburðr um Abisag, at þá er David konungr hafði elli tekit, [þá nálgaðisk kuldi hörund hans³, svá at hann mátti eigi af [klæða yl⁴ varmr verða. Þá var Abisag, ung mærl ok meyja fegrl í ríkinu, af hinní beztu ok stærstu ætt; en hon var leidd til sængr Davids konungs, til þess at liggja nær hánum at verma hann ok þjóna hánum, at David skyldi taka verma af [blóma hennar ok blautu hörundi, ok af girnd fagnar meylar⁵. En David elskaði hana mjök með allri ást, svá sem föstrmóður sína, en eigi sem konu. En fyrir þat hlaut Abisag svá mikla sœmd, at hon var vírð höfuðdróttning yfir öllum dróttningum í augliti alls lýðs, ok helgaðisk svá tign hennar af faðmlagi Davids. En með þeirri athygli leitaði Adonias kvánfangs eptir andlát Davids, at hann ætlaði svá at komask at ríkinu með flærðsamligri vél, þvíat svá mundi fólkít alt mæla, ef hann féngi Abisag, at sá væri makligastr at sitja í sæti Davids, er verðastr var at stiga í sæng hans, ok þess var verðr at liggja í þeim faðmi, er David hafði helgat með sjálfum sér. Þat ætlaði hann ok, sem vera mundi, at bróðr Abisag ok allir frændr hennar mundu betr unna hánum ríkis, ef hann féngi hennar, heldr en þeim manni, er ekki [var víð þá leytum bundinn⁶. Bersabe dróttning tók víð erendi Adonie, ok fór síðan til fundar víð Salamon

¹) þyrma ²) grófl ³) svá at hörund hans bólgnaði af kulda ⁴) klæðyl

⁵) blautu hennar hörundi ⁶) væri þeir víð bundnir

konung, son sinn; en þegar er hon kom í höll konungs, þá grékk hann sjálfir í móti móður sinni ok leiddi hana til sætis með sér. Því næst birti dróttning erendi sitt ok mælti svá: „Ek hefi eina bæn litla at flytja til þín, ok vil ek birta eigi fyrr, en þú veitir mér áðr.“ Konungr svaraði: „Þú ert móðir mín, ok má ek eigi synja þér þess, er þú vilt beðit hafa, ok vil ek víst, at þú þiggir þat, er þú biðr; en þat samir þér víst at hugleiða, at þú beiðir þess, er mér er vel veitanda.“ Þá mælti Bersabe dróttning til konungsins: „Ek vil þess biðja, at þú gefir Adonie, bróður þínum, Abisag til konu.“

Salamon konungr svaraði henni mjök reiðr: „Hvat er undir því at beiðask hánun Abisag til konu? En ef þú ant hánun betr konungdómsins en mér, þá bið hánun ríkisins; fyrir því at þú veizt, at Adonias bróðir minn er ellri en ek, ok gaf sér sjálfir konungs nafn með kosningi hinna ágætustu höfðingja, fyrr en faðir minn kysi mik til ríkis með guðs vilja. Nú eru þeir at sönnu enn í dag í öllu fulltingi með hánun, Joab hinn rikasti höfðingi ok hertogi, ok Abiathar byskup, en Abisag er af því bezta kyni, er í er borginni ok í öllu ríkinu, enda¹ virð af öllum mönnum hin hæsta² dróttning fyrir fóstres sakar þess, er hon veitti feðr mínum í elli sinni. En ef Adonias fær hennar til konu, þá virðir alþýðan svá, at hann sé nálægastr at sitja í sæti Davids, þar sem hann er verðr at liggja í sæng hans eða þeim faðmi, er David lá í sjálfir. Nú með því at Adonias gerði dróttinsvik móti feðr sínum, þá buðumk ek til at bera ábyrgð þeirrar syndar með hánun fyrir guði, fyrir frændsemi sakir okkarrar, en nú þrífaldar³ haun í annat sinn þat svik við mik bróður sinn, er hann hóf upp í öndverðu við föður sinn. Fyrir því sver ek þess við þann guð, er mér skipaði í sæti Davids, at Adonias skal bera [sök sína⁴, ok hverr annarra þeirra, er í þessu niðingsráði váru með hánun.“ Því næst mælti Salamon konungr við Bananiam höfðingja: „Far þú til ok drep Adoniam bróður minn, þvíat heldr vil ek, at hann taki hér skjóta hefnd, eptir því sem regla heilagra laga býðr fyrir dróttinsvik, heldr en hann beri niðingssök til helvítis. Drep þú ok Joab frænda míun, þvíat hann gerði tvau niðingsverk við David konung, þá er hann dráp Abner ok Amasam ágæta höfðingja í gríðum ok trúnaði Davids. En þessi er hans hin þriðja sök, er miklu er mest, at hann gerði dróttinsvik móti Davidi, þá er hann gaf konungs nafn Adonie, ok er hann at visu týndr annars heims eilífliga, nema hann taki iðran þessa heims með lögligri refsing.“

Í þessum stað sýnir Salamon konungr mikil dæmi, at vel samir

¹) ok þó ²) æzta ³) tvífoldar ⁴) byrði sína til helvítis

at rjúfa þau heit ok jákvæði, er beidd verða eða játuð móti réttendum; þvíat hann veitti Bersabe dróttning, móður sinni, þat er hon bað, fyrir en hann vissi hvat þat var; en þegar hann varð varr við, at þat var skaðsamlig bæn, þá drap hann þann mann, er þeirrar bænar bað fyrir öndverðu. Bananias gerði sem Salamon konungr bauð hánun, ok drap Adoniam. En svá sem Joab hertogi ok Abiathar byskup váru í ráðagerð, at gefa konungs nafn Adonie, svá váru þeir ok í þeirri ráðagerð, at hann skyldi beiðask Abisag sér til konu; ok þá er þeir spurðu dauða Adonie, þá væntu þeir sér ok dauða. Bananias tók Abiathar byskup ok lét leiða fyrir Salamon konung; en Joab flýði til landtjalds guðs, ok lagði hönd sína á heilagt [altaris horn¹, svá sem játandi sik til hreinlifs ok þjónostumanns í helgu tjaldi guðs. Bananias kom til tjalds guðs, ok mælti: „Gakk út, Joab! konungr býðr þér, at þú gangir út or tjaldi guðs.“ En Joab svaraði: „Með því at ek em nú hér kominn á guðs grið, þá skal ek hér aunathvært dauða þola eða í griðum vera.“ Því næst lét Bananias segja konungi þessi tiðendi með sendimanni sínum, ok þá er sendimaðrinn kom fyrir konung með Abiathar byskupi, ok sagði alla þessa hluti, þá svaraði Salamon konungr sendimanninum: „Seg þessi orð mín Bananie, at hann drepí Joab [hvar sem hann er staddr², þvíat verk hans ok dómr heilagra laga drepr hann, en hvárgi okkarr.“ Bananias gerði sem konungr bauð hánun, ok drap Joab þar sem hann var kominn.

En konungr mælti á þá leið við Abiathar byskup: „Veiztu þat, at þú ert dauðamaðr at réttu eptir lagaskipan heilagrar reglu; en fyrir því at þú lézt föður þinn ok alla ætt þína í Nobe á einum degi, fyrir þat er faðir þinn gaf mat Davíði feðr mínum; svá³ bartu ok örk guðs fyrir hánun, þá er hann flýði af augliti Absalons bróður míns; fyrir því er þess vert, at þú njótir þess at sinni, at þú þolir eigi bráðan dauða. En með því skaltu þér nú líf kaupa at sinni, at þú haldir jafnan þessa minning iðranar þinnar fyrir dróttinsvik þau, er þú gerðir í móti Davíði. Far þú nú til eigna⁴ þinna, ok líf þar sem einn plóðkarl, ok njót með því allra eigna þinna, at þú lifir þar sem einn-hverr bóndi. En svá skjótt sem þú réttir hendr þínar til nökkurrar kennimannligrar þjónustu eða embættis, þá vit þú vist réttðæmi heilagra laga yfir höfði þínu.“ Abiathar fór heim ok hélt jafnan síðan þat, er konungr bauð hánun, ok lifði marga daga; en Semei dó þrem vetrum síðar, fyrir þat er hann hélt eigi þat sem hánun var boðit, eptir því sem fyrr sögðum vér.

LXVII. Sonr. Nú eru þeir nökkurir hlutir, at mér þykkir

1) altari 2) þar sem hann er kominn 3) þá 4) herbergja

sem ek hafa vanspurt. Hvi varð Salamoni konungi þat fyrir at brjóta grið á Joab, þar sem hann flýði á guðs grið ok í þat hús, sem guði var helgat í öllum heiminum? Nú er nær allr heimurinn skipaðr með kirkjum, ok þykkir þat illa gert, at drepa mann í kirkjugriðum. En ek hugða þat, at því ágættligar mundi varðveitt vera tign heilags guðs húss, er þau eru færri. Þessi er sá annarr hlutr, er mik fýsir at spyrja, hvi Salamoni konungi varð þat fyrir at heita því móður sinni, er hon bað, ok halda eigi síðan? Heldr hugða ek þat, at jafnvitr maðr sem Salamon konungur var, at hann mundi eptirleita, hvat þat væri, er hon bað, fyrr en hann lofaði, heldr en hann mundi eigi vilja halda þat er hann hét, þóat eigi væri eptir hans vilja beitt.

Faðir. Þess gátum vér fyrr í várri ræðu, at þat er mannvit þess er biðr, at beiðask þeirra hluta, er viðrkvæmiligir eru ok vel veitandi, ok eigu þær gjafir allar at vera staðfastar ok haldkvæmar, er hvárttveggja eru vitrliga gefnar ok svá beðnar. En í þessum stað sýndi Salamon konungur góð dæmi ok nytsamlig, at hann tók vitrliga þá gjöf aptr, er móðir hans bað heimskliga, þóat hann hefði áðr veitt henni. Þessi dæmi váru löngu síðar, er verri váru, er Herodes gerði í Galilea at veizlunni, þá er hann hét stjúp dóttur sinni, at þiggja hvat sem hon beiðisk, en hon bað hann með ráði móður sinnar höfuðs Johannis Baptiste. Herodes vissi, at Johannes var saklauss ok heilagr maðr, ok iðraðisk mjök, er hann hafði jákvætt henni þessa bæn¹. En hans iðran hafði engan ávöxt, þvíat hann gáði eigi þess, at taka þá gjöf aptr vitrliga, er hon beiðisk heimskliga, heldr gerði hann þat illvirki, er hon bað hann, ok týndisk því hvárttveggja, konurnar fyrir beizluna, en Herodes fyrir gjöfina. En Salamoni konungi þótti þat betra at sjá reiðan hug móður sinnar, fyrir þat er hann níkvæddi þat vitrliga, er hann hafði bráðliga játat, heldr en hann vildi þola stórglæpsamligan² skaða fyrir [staðfestu heimskligrar bænar ok rangligrar³. En þó skaltu þat láta skiljask þér til fulls, at engum manni samir þat vel at vera lausorðum⁴, ok berr þat því hverjum manni verr, sem hann er rikari. En hvetvetna þar sem stórglæpir ok stórsakir standa af, þá er þat engum manni [haldanda, þóat hann hafði áðr játat⁵.

LXVIII. Sou. Þess vil ek nú biðja yðr, at þér gerit enn meiri grein fyrir mér á þessu, hvat haldanda er, þat sem játat er, eða hvat rjúfanda er, þat sem lofat er.

Faðir. Ef rikr maðr er beðinn nökkurra hluta, ok verðr bænin látin í ljós við hann, þá er hánum vel hugleiðanda, hvat þat er sem

¹) gjöf ²) stórglæpilig ³) þat ef hann staðfesti heimskligrar bænir ok rangar ⁴) lausorð ⁵) hét, þóat hann haldi áðr játat

hann er beðinn, hvárt þat er hánnum til skaða eða til sæmdar. En ef hann sér, at hánnum er þat skaðalaust, þá er hánnum þat hugleiðanda, hverjum hann gefr þat, er hann er beðinn, eða hversu mikit hverjum er veitanda, at eigi verði hánnum þess dæmi, sem Herode varð, sem vér gátum fyrr; þvíat hann gætti hvárki til fulls verðleika þess er bað, ok eigi gætti hann, hverr tíminn var eða hversu mikit hann skyldi gefa. En hánnum bar þessa leið til handa, þá er hann gaf, at hann var drukkinn, þvíat hann gerði veizlu mikla öllum höfðingjum sínum, ok gætti hann þá eigi tímans, þvíat eigi var þat hans at gefa drukkinn; þvíat fár gjafir verða til mundangshófs stiltar í drykkjunni. En þar gætti hann eigi mundangshófs, er hann gaf svá mikla gjöf stjúp dóttur sinni, einni konu¹ úskuldri sér, þar sem hann kvað svá at orði: „Hvat sem þat er, er þú biðr, þá skal ek gefa þér, þóat þú vilir beiðask háls ríkis míns.“ Ok máttu nú á þessu marka, at hann var hálfærr af drykk, er hann mælti slíkt; þvíat stjúp dóttir hans vann hánnum ekki meira til sæmdar, en trumbaði fyrir hánnum, ok var leikr hennar miklu minni gjafar verðr, en þá jätti hann; ok var þat eigi hans at leggja undir annars tungurætr hvárttveggja hófit heizlunnar ok gjafarinnar, þar sem hann kvað svá at orði: „Hvat sem þú biðr, þá skaltu þiggja, þóat þú beiðisk háls ríkis míns.“ En ef hann hefði svá at orði kveðit: „hvat sem þú beiðisk með hófi ok skynsemd, ok sé mér veitanda, þá skaltu þiggja“, þá hefði hann vel mælt ok vitrliga, ok hefði þá alt vald undir sér, hvat er hann vildi halda eða níkvæða.

Nú er þat enn framar at skýra fyrir þér, hverir þeir hlutir eru, er höfðingjum sé veitandi, ef þeir verða beðnir. Þat er alt veitanda, er höfðingjum stendr eigi skaði af ok engum öðrum, ok þó [sé þeim sæmd í², er þiggr, ok fullting. En þóat þess verði höfðingi beðinn, at veita starf sitt eða elligar fé sitt, þá er hánnum þat vel veitanda, þegar [engi verðr niðran sæmd hans í³; en þóat hann veiti hvárttveggja fé ok starf, þá er þat vel veitanda, þegar hann gefr þeim, er mikillar sæmdar⁴ er verðr. En hvarvetna þar sem maðr verðr þess beðinn, er hánnum er vegþurðr í eða sæmdarspell, þá er þat eigi veitanda; en þóat hann [veiti þat⁵ bráðliga, þá er þat vitrliga aptrtakanda. Þat er ok aptrtakanda, ef maðr veitir mikit, ok kann sá litla öfúsu, er þiggr, ok hvergi verðr at hafa langar staðfestur mikillar gjafar, þegar hann kann eigi rétta öfúsu fyrir, ok tekr þá gjöf aptr frá hánnum skynleysi ok lítill sannsýni sjálfs hans, en eigi lausyrði þess er gaf. Þær gjafar eru ok allar aptr takandi, þóat veittar sé,

¹) ok *ulfr* ²) með sæmd þeim ³) engi svivirðing er hánnum í; er eigi svivirðir sæmd hans ⁴) gjafar ⁵) heiti því

er [beizlumaðr hefir¹ fengit með lygi eða með flærðsamligri slægd; ok taka þær gjafar aptr lygi hans ok slægd, en eigi lausyrði þess er gaf, þóat játtat hafi verit. En ef höfðingi vill vitrliga sjá fyrir gjöfum sínum, þá er hánú þat vel hugleiðanda, hvers hann er beðinn, eða hvat manna sá er, er biðr². Ok með því at eigi eru allir jafnmikillar gjafar verðir, þá er þat hugsanda³, hversu mikillar gjafar hverr er verðr, eða í hvern tíma [gefanda er hverja⁴ gjöf. En sá er gefr verði sem sjaldnast við þat kendr, at taka sínar gjafir aptr, at hann verði eigi at lausyrðum funninn⁵.

LXIX. Souf. Nú vil ek þess spyrja, hver skynsemdarsvör til þess eru, at þat var réttðæmi, at Salamon konungr lét drepa Joab í helgu landljaldi guðs, þar sem hann hélt á helgu guðs altari. Hvi hann lét eigi leiða hann áðr [í braut⁶ ok lét drepa hann síðan?

Faðir. Þessi spurning er nú spurðir þú, þá mun þér eigi verða ljós fyrir augum, nema hon verði skýrð með langri ræðu, ok þeirri, er líkari mun þykkja glósum en réttum framgangsveg upphafðrar ræðu. En þá er Salamon konungr dæmdi þat, at drepa skyldi Joab þar sem hann sat, heldr en hann leiddi hann braut, þá gerði hann þat eigi utan rétta sök, fyrir því at hann vildi eigi falla í slíka sök sem Saul konungr, þá er hann flutti fórnir yfir heilagt guðs altari. Nú vildi [eigi Salamon konungr, at þat skyldi kenna⁷, at hann skyldi færa fórnir eða ofr svá sem með byskupligu embætti yfir heilagt altari; eigi vildi hann ok með afli eða herfangi taka þá hluti brott, er svá nálíga váru komnir helgu altari guðs, sem Joab var, þar sem hann hélt á helgu altari. En þessa hluti hugleiddi Salamon með sjálfum sér: „þat er mitt at gæta reglu heilagra dóma hvar sem maðrinn er staddr, sá er þá skal um dæma, en eigi er mitt at draga þann með afli ok með herfangi⁸ brott, er [sjálfr hefir flýit⁹ til heilags staðar, þvíat allir réttir dómar þá eru at réttu guðs dómar en eigi mínir, ok veit ek víst, at heilagt altari guðs saurgask ekki né afhlegask í blóði Joabs, þvíat þat er úthelt með réttri refsing hánú til iðranar, en eigi með öfund svá sem með rangri fordæming¹⁰.“ Í þessum dómi birtir Salamon konungr þat skipti, er guð hafði skipat millim þeirra Moyses ok Aarons, at hann vildi því eigi brígdá¹¹, at hann félli eigi í sakir við guð; þvíat guð hafði svá skipat millim þeirra, at Moyses skyldi varðveita reglu heilagra dóma, en Aaron skyldi varðveita þær fórnir, er kæmi

1) menn hafa 2) gjafar beiðisk af hánú. 3) hugleiðanda 4) hánú er veitandi hver 5) lausyrði kendr 6) út 7) Salamon konungr, at þat mætti eigi kenna hánú 8) herðfangi; hernaði 9) sjálfr flýr; sik hefir sjálfr flutt 10) fyrirdæmingu 11) bregða

til heilags altaris; ok þat skalt þú til viss vita, at þat á enn í dag at standa með réttu, ok mun þér þat þá verða ljósara fyrir augum, ef ek birti þat fyrir þér með nökkurum orðum. En þessi er sú¹ skýring, at guð skipaði sér þau tvau hús á jörðu, er hann kaus til síns embættis, ok er annat kirkja, ok svá má kalla hvárttveggja, ef vill, fyrir því at svá þýðisk nafn kirkju sem þinghús, fyrir sakar samkvámu fólksins, er þar kemr². En þessi tvau hús eru hallir guðs, ok hefir hann skipat tvá menn til at gæta þessarra húsa; hefir hann sett í aðra þessa höll borð sitt, ok heitir þat fæzluhús, fyrir því at til þess kemr saman fólk guðs at taka þar andliga fæzlu; en í aðra þessa höll þá hefir hann settan helgan dómstól sinn, ok er þar samkváma fólks, til þess at heyra skýring heilagra dóma guðs. En til þessarra tveggja húsa þá hefir hann setta tvá gæzlumenn, er annarr konungr, en annarr byskup.

Nú er konungriinn skipaðr at gæta þess hins helga húss, [er sett er³ í þat helga sæti, at gæta heilagra dóma guðs; skal hann svá dæma líkamliga millim manna, at hann taki [á móti⁴ heilsu⁵ eilífliga, ok allir þeir, er gæta síðan þeirra dóma, er dæmdir verða með réttu. Hánun hefir guð ok í hendr selt refsingarsverð, þat er hann skal höggva með, er⁶ þarf, eptir því sem fyrr sögðum vér, at Salamon konungr gerði, þá er hann lagði Joab undir refsingarsverð, ok marga aðra, þá sem hann lagði undir rétta refsing. Nú skal konungr höggva hvern utan öfund með réttri refsing; en hvern er hann drepr fyrir öfundar sakar, þá er þat manndráp, ok á hann at svara manndráps sök fyrir guði. Þat skalt þú ok til viss vita, at allir þeir hlutir er guð skipaði fyrir öndverðu til þeirrar hallar ok hásetis, þá má engi því frá kippa, nema hann vili ræna guð sjálfan ok heilagt hans dómsæti, ok brigið með yfirgirnd þeirri skipan, er guð hefir görva. Hverr sá ok er hann er skipaðr í þetta sæti, þá verðr hann með mikilli áhyggju varask þau svör, er hann verðr fyrir sér at hafa, þegar hann kemr fyrir kné dómara⁷ sinum; þvíat þessarrar ræðu á hann visa ván, at svá mun hinn hæsti dómari at orði kveða við hvern einvörðungum⁸, er fyrir hann kemr, þann er gæzlumaðr hefir verit þessarrar hallar: „Þú ert skryðdr með mínu nafni, þvíat þú ert bæði konungr ok dómari sem ek; nú vil ek at þú gjaldir skynsemd þinnar sýslu, með því at þú ert skipaðr hertogi ok dómari yfir fólki mínu.“ Nú þyrfti fyrir þær sakar hverr sem einn, [at með góðri skynsemd ok langri áhyggju hefði fyrir sér brúat⁹, hverju hann eigi¹⁰ at svara, þá er hann kemr

1) sök til ok 2) en annat dómhús tilf. Udg. 3) ok settr 4) móti; þar í mót 5) sælu; ömbun 6) ef 7) yfir dómara 8) ok einn 9) at m. g. s. ok l. á. hefði fyrir sér búit; með g. s. ok l. á. brýn andsvör at hafa fyrir sér 10) á

fyrir kné¹ dómaramum. Þar sem höfuðengillinn, sá er án [allan breyskleik er¹, svarar hræddr ok skjálfandi, ef hann er skynsemdar spurðr fyrir sína þjónostu af várum herra ok dróttni; því er þat þá markanda, hversu hræddr ok skjálfandi maðrinn breyskr ok syndugr mun verða, ef hann verðr skynsemdar spurðr fyrir sína sýslu í guðs augliti. En allra helzt² mun sá svá vera spurðr, er gæzlumaðr var þessarrar hallar, hversu hann hefir gætt³ dóma milli manna; en ef hann fær eigi þar svarat skynsemd fyrir sik, þá á hann skjóta ván þessarra orða: „Þú, illr þræll! með því at þú gættir eigi réttðæmis, þá far þú þangat, sem allir dómar eru rangir dæmdir, þvíat sjálfs þins munnr dæmdi þik til þess staðar, þvíat hann skammaðisk eigi at bera fram ranga dóma.“ En ef hann fær með góðri skynsemd svarat sínu réttðæmi, þá má hann sæll þykkjask þeirrar sýslu, ok mun hann þá þessi orð heyra: „Með því at þú gættir allra réttra dóma, þá er þess vert, at þú njótir réttðæmis um alla hluti.“ Þá mun hann verða enn spurðr skynsemdar um fleiri hluti; því næst mun hann verða at svara, hversu vitrliga eða athugasamliga hann hefir gætt allra þeirra hluta, er guð hefir skipat fyrir öndverðu til þess dómsætis. En ef hann hefir eigi gætt allra þeirra hluta, sem guð hefir skipat fyrir öndverðu til þess hins helga dómsætis, þá mun hann verða leiddr til sýnar⁴ við þá, er vel hafa gert, sem annatlivárt er Melchisedek eða Moyses eða David, eða aðrir þeir er með þvílíkri áhyggju hafa gætt, sem þeir er nú váru nefndir. Því næst mun hann heyra þessi orð mælt: „Ef þú hefðir með þvílíkri skipan ok áhyggju gætt þeirrar sæmdar, er ek skipaða fyrir öndverðu til heilags dómsætis míns, þá mundir þú þvílíka ömbun [fyrir taka, sem nú taka þessir⁵. En svá mikla sæmd sem þú lézt draga með röngu undan dómsæti mínu, svá mikillar sæmdar skaltu hér þarnask⁶, ok svá miklu minni skaltu hér nú sýnask ok lægri, en þeir er gættu úskaddrar þeirrar sæmdar, er þeir váru yfirsettir⁷. Eigi vart þú fyrir því yfirskipaðr dómsæti mitt, at þér væri vald til þess gefit, at skipa⁸ með öðrum hætti þjónostum ok tignum ok helgum sæmdum, en ek hefi tilskipat fyrir öndverðu; fyrir því at eigi var þér sú sýsla gefin sem cilif erfð, heldr var hon þér léð⁹ stundliga, til þess at þú skyldir taka cilifa ömbun móti, ef þú gættir hennar vel. Til þess var þér veldi gefit, at þú skyldir veita veraldlig auðæfi gull ok silfr, ok þó með skynsemd, en eigi tignir eða sæmdir heilags dómsætis míns.“

En ef þat má rannsakat verða, at hann hefir gætt með skynsemd, þá mun hann sæll þykkjask þeirrar sinnar sýslu; en hann mun þó.

¹) er alls breyskleiks ²) fyrst ³) gert ⁴) sýndar ⁵) taka móti sem þessi er ⁶) missa ⁷) fyrirsettir ⁸) skipta ⁹) lén

verða spurðr fleiri hluta. Því næst mun hann þess verða spurðr, hversu hann hefir gætt [refsingarvandar þess, er hánú var í hendr seldr¹, ok væri þá allmikit undir, at vel hefði gætt verit réttenda í refsingum; at eigi berisk svá illa til handa sem Sauli konungi, þá er hann sparði rétta refsing, eptir því sem guð bauð hánú at hafa frammi við fólk þat, er byggði Amalech, en hann drap Abimelech byskup með röngum dómi, ok alla þá kennimenn er vāru í Nobe. En ef svá illa kann til handa at berask þeim, er þá verðr skynsemdar krafðr fyrir þessa refsing, at hann hefir í slíkar sakir fallit, sem nú nefudum vér, ok Saul konungr féll í, þá mun hann skjótt heyra þessi orð²: „Leiðit hann þangat, sem Saul konungr er, eða Herodes, eða Nero, eða þeir aðrir er þvilikir eru, ok veri hann þar með þeim, með því at hann vildi þeim líkjask í grimleik sínum.“ Þó mun eigi verða gleymt, ef hann hefir í nökkurum stað miskunsamr verit í sínum dómum eða refsingum, ok ef hann féngi forðazk þær sakir með skynsemd, er fyrr höfum vér um rætt. Þvíat þá mundi hann sēll þykkjask allrar sinnar sýslu, ok mundi hann þá skjótt heyra þessi orð: „Þú ert velkominn, tryggr þjónn ok góðr vin, þvíat þú gættir með tryggleik litillar sēmdar stundligrar; þú skalt nú með fagnaði eignask mikla sēmd eilífliga ok úbrigðiliga án alla sorg ok háska.“ Ok er sá sēll, er þessi orð öðlask at heyra, en sá er vesall, er þau reiðyrði skal heyra, er fyrr töluðum vér um. En í því þarf [eigi at ifask³, at önnurhvar mun heyra orðin hverr sá, er skynsemdar verðr krafðr fyrir sína sýslu ok skyldu.

LXX. *Sour.* Þetta skilsk mér vel, at sá er vist skipaðr fyrir [mikinn vanda⁴, er á at gæta reglu heilagra laga ok varðveita réttðemi í öllum hlutum; ok [skilsk mér⁵ þat nú vel, at Salamon konungr svaraði því eigi sökum fyrir þat, er hann drap Joab í landtjaldi guðs, þvíat hann drap hann öfundarlaust með réttri refsing, en eigi með öfund, sem Kain drap Abel bróður sinn, ok saurgaðisk eigi landtjald guðs í blóði Joabs, þvíat þat var eigi með öfund úthelt; en því saurgaðisk jörðin í blóði Abels, at þat var með öfund úthelt. Ok skilsk mér þat nú til viss, at öfundin gerir saurganina ok syndina, en eigi refsingin. En þar sem þér gátut um hallir þær tvær, er guð helgar sér á jörðu, þá eru þeir hlutir þar⁶, er mik fýsir at spyrja. Þér gátut þess, at í annarri höllinni stendr dómsæti guðs, ok hafit þér nú skýrt fyrir mér um þat, ok svá um þann er gætir. En þér gátut þess, at í annarri höllinni stendr borð guðs, þat er [fólk guðs⁷ skal taka andliga fæzlu af, ok sögðut þér, at byskupinn væri skipaðr gæzlumaðr

¹) refsinga manna þeirra sem hánú vāru í hendr seldir ²) svör ³) engi ifa sik ⁴) mikit vandkvæðismál ⁵) skil ek ⁶) þar í ⁷) alt fólk

yfir því. Fyrir því vil ek yðr nú spyrja, hvi Salamon konungr tók Abiathar byskup frá þeirri sýslu, er hann var tilskipaðr, at gæta þeirrar hallar, er vér gátum nú, ok þó svá þungliga, at hann skyldi aldri síðan rétta hendr sínar til byskupligs embættis, heldr skyldi hann jafnan síðan lifa sem einnhverr [þorpari ok plógar] ¹. Nú hugða ek þat, at hvárgi þeirra mundi annan eiga at taka frá þeirri gæzlu, er hann var yfirskipaðr, ok vilda ek fyrir því fá hér nökkur skynsemdarsvör ², þau er mér sýndi þat, hversu Salamon konungr mátti taka Abiathar byskup frá sínu embætti ávitalaust við guð.

Faðir. Ek gat þess fyrir þér, at þú skalt minnask, at þær tvær hallir eru báðar guðs hús, ok er bæði konungr ok byskup þjónostumenn guðs ok gæzlumenn þeirra húsa; en eigi eru þeir eigandi til þess at kippa nökkuru frá þeim, því er fyrir öndverðu var til þeirra skipat. Nú má konungrinn ekki kippa frá því húsinu, er byskupinn er yfirskipaðr, fyrir því at hvárgi skal annan ræna, ok ekki hernám skal millim þeirra vera, þvíat einn á bæði, er guð er, ok á hvárr þeirra at fulltingja öðrum. Þess gat ek ok fyrir þér, at guð hafði selt i hendr konunginum refsingarvönd, ok svá byskupinum. En sá refsingarvöndr er seldr er i hendr konunginum, þat er tvíeggjat sverð. Með því sverði skal hann vera skyldr at höggva hvern þann til dauðs, er nökkurn frádrátt vill gera þessarrar hinnar helgu hallar, er hann er gæzlumaðr at. En því er konungs sverð tvíeggjat, at hann er jafnskyldr at varðveita þá höll, er byskupinn er yfirskipaðr, ef byskup fær eigi með sinum refsingarvendi gætt. En sá refsingarvöndr er byskup hefir, þá skal hann i munni hafa ok með orðum höggva, en eigi með höndum sem konungrinn; en þetta er þat högg, er byskupinn skal höggva, ef nökkurr vill svívirða þá hinu helgu höll, er hann er gæzlumaðr at, þá skal hann afsegja hánun þat borð, er sett er i þat helga hús, ok þá hinu helgu fæzlu, er af því borði skal taka. En þá er Salamon konungr tók Abiathar byskup frá byskupligri tign ok embætti, þá sagði hann, at sök hans tók ³ hann ifrá, en eigi hann. En fyrir því at hann dæmdi David konung frá sínu sæti, fyrr en guð dæmdi hann, ok kaus annan konung i höfuð Davídi, at hánun lifanda, ok var þat rétt, at hann léti sitt byskupligt embætti, með því at hann vildi ræna David konungligu embætti ⁴. En því varð Sauli konungi þung sú sök, er hann drap Abimelech byskup ok alla kennimenn, þá er váru i borginni Nobe, at hann gerði þat utan rétta sök. En Salamon [konungr mundi þó verða ávitalauss ⁵, at hann hefði drepit Abiathar

¹) plógar ok eða bóndi ²) andsvör ok skynsemdarmál ³) tæki ⁴) sæti

⁵) konungi yrði þó ávitalaust

byskup [fyrir þat¹ at hann rænti höll guðs þeim höfðingja, er sjálfr guð hafði skipat til gæzlumanns í sitt heilagt dómsæti. Ok átti² Abiathar byskup engan til at taka, ok engum frá at kippa, eptir því sem síðar bar raun á; þvíat David kaus þann til konungs í sitt sæti, er hann vildi, en sá kosningr er Abiathar kaus hann var engu nýtr. En Abiathar byskup kom með þeim hætti til byskupligrar tignar, at David hóf hann til. Ok skaltu láta þér skiljask, at sú er grein á sýslu þeirra konungs ok byskups, at byskupinn er skipaðr at vera meistari ok lærifaðir ok ráðgjafi með konunginum, en konungrinn er skipaðr at vera dómari ok harðendismaðr í allri refsing, til fullrar ógnar við alla þá, er undir hánú³ eru; en þó hefir byskupinn eigi síðr refsingarvönd í hendi sér en konungrinn. En sú er grein á því sverði, er byskupinn hefir, frá því er konungrinn hefir, at konungs sverð bítr jafnan er höggvit er með, ok bítr til mikils skaða, ef [með því er úréttliga⁴ höggvit, en þeim verðr þó til gagns, er fyrir verðr, ef réttliga er með höggvit. En byskupsins sverð bítr eigi nema réttliga sé höggvit með; en ef hann högggr rangliga með því, þá verðr þeim mein at því, er högggr með, en eigi þeim er fyrir verðr. En ef byskupinn högggr réttliga, þá bítr þat [enn sárara en⁵ konungsins sverð. [En þó munum vér þá hluti gerr fyrir þér skýra síðar meir, ef sýnisk⁶.

¹) af því ²) ætti ³) þeim ⁴) eigi er réttliga með ⁵) samt sem ⁶)
Ok munum vér þat gjörr skýra síðar meir, ef þat sýnisk, þvíat vér verðum
at taka hvíld eptir langa ræðu, ok þykki vel spurt, en þó betr or leyst,
enda er nú úti at sinni etc.

ANHANG.

Om den norske Kirkes Forhold til Staten.

1. Vere þat vphaf rödo varrar, at gud allzualldande se med oss ok gæfue monnum goda skilningh till þeirra orða er ek vill rott hafva. En sua mykill siukleikr er landz vars, at huerium manne er full naudsyn at henda þau ord saman, er allþyða mætte dræga till skilningar, ok þo være mæst af sannyndum ok med skynsæmd; ok vilium nu her þa luti framfara ok firir ydr röða, æftir þeirri syn ok tilluisan er gud hæfuer lett oss ok oss þikkir nu vera aat komet, at ver hafuum glatat þui kristni var er. Ek bidia þess, at menn skili ok skyni huadan þat tion kæmr er aat tion vædr, med þui at þeir er varir lærefædr ero ok þeir er oss skilldu læida till rettrar truar, kænnu Konunge at þadan tapezst kristni var, sem hann er ok hans menn.

- Enn þetta er vphaf skilningar þessarrar, at Kristr ok heilogh kirkia fullgæra .j. likam algoftuan vskaddan med allum heilum limum. Kristr sialfuer er hafud þessa likams, kirkia er bulrenn. Augu þessa likams skylldu vera byscupar varir, þeir er oss skylldu visa á retta leid ok grandlausu þiodgotu on allra villustiga ok sea vel firir allum limum utt i fra. Nasar þessa likams skylldu vera archidiaknar, þeir skilldu þæfuia ok ylma allan sotleik retlætes ok heilagrar truar. Eyru þessa likams skilldu vera decani ok profastar, er høyra skilldu allar sakir ok vandendamal heilagrar kristni. Tunga þessa likams ok varrir skilldu vera prestar varir, þeir er telia skilldu firir oss godar kænningar ok god dome i sinni medferd. Hiarta ok briost þessa likams skilldu vera konungar, þeir er bera skilldu ok ætlan ok radagerd, dirfd ok vorn firir allum adrum Hærdar . . ok hryggr þessa likams skilldu vera ok storhofdingiar þeir er ok . . . allan þunga þan er till handa bære. Armleggir þessa likams skolo vera lendirmenn, þeir er vruggir
2. studlar være bædi briosti ok hærdum. Handleggir ok hendr þessa | likams skilldu vera riddarar ok hirdmenn ok adrir hermenn utt i fra, þeir sem vera skilldu lifdaruapn ok uarner firir briosti ok allum adrum limum. Enn kuidr ok innifli þessa likams skolu vera munkar ok reinlifuismenn, þeir er þa eina fozdslo skolo nyta ok bergia, er allr likamr skuldi taka noringh ok styrk af. En leggir ok fotr þessa likams skolu vera boudr ok fiolmænne, þær sem vpp halde bæde med verknade ok allre atuinnu þenna likama.

En þui er vær, at nu skipta allir limir sinni natturu, þui at huær limr hamnar þeirri syslu ok þionostu er hann skyldi hafua. Augu skælgiazst ok

- vskygnazst ok er þat sama reistr a fallet a augu byskupa vara, er fæll af augum postola þa natt er gud var tækin. Sa hin same hofge ok þungi er nu komen a augu byskupa vara ok sea þeir nu alla luti sem i sæfnerom, er þeir eigi skilia biartleik ne sanna syn. Nasar þæfka nu daun en eigi ylm edr sotleik. Eyru ero nu læmhoyrd ok mægo eigi hoyra sannynði ne retta skilningh, þui at nu værda sannynði huarke hoyrd ædr seed, ok blindar nu byskupa vara ok adra hofdingia þa er kristni skilldi gæta, fesinki, vhof, agirnd, dramb ok ranglæte, ok ero þeir byskupar nu vppkomner er fordom drap gud sealfuer nidr, Ofni ok Finies synir Ely byskups i Silo, þeir firirkomo hægum fornom þeim sëm alpyða villdi gudi fora, ok toko med rane ok herfange af hæglo folke gudz allar fornir ok heilogh offr. Nu er komit aat hinum sama hætte, mer erom krafder tiunda vara ok annara godgerninga med hotan ok med banne ok stormælom. Mer erom till þrøngder kirkiur vp at gera en sidan gorfuar værda, þa erom ver fræræknir sem heidnir menn. Mer erom till þrøngder at hafua kostnad firir enn eigi forræde. Syndir ok gløper er mænn falla i, þeir ero hafder til bannbola en eigi hirtir med rettum ræfsingum ok a huer kost sinna synda at . . .
3. gia er vill, þui at þegar verdr ifuir þaght, er se verdr firirbodem. | Fiarlutir varir sumir verda af oss teknir med rettyndum, en þegar er þrytr þa skall komazst aat se varo med sakargiftum ok rangyndum, en sa audr er af oss værdr tækin ok sannadr, þa er sluttir vttan landz till illra kaupferda, þui at hann er sendr till Rumaborgar ok koypt þar med bann ok bolbøner, ok er þat apr sent i mote kristni ok kirkiu vigslu i land vart, ok ero þær giæfuer ok sendengar oss mote sluttar tiundum varom ok adrum fearlutum varom ok er nu skænkt oss gall firir vin, en eitr firir guds blod. Munnar ok varrer kenne-manna vara taka nu at stamma ok tunga kleisist, þui at þeir gera annat huart at þegia med allu ædr mæla værra en ekki. Syna þau ein dømme er ill ero ok vtrunadr fylgir, vela konor manna ædr döttr ædr adrar frendkonor med legorde meir en nokor annarra skamsynna manna olædra, ok eigi skammazst þeir at bera lyguiti ok sueria eida vsøra ok sitia i sleitudomum ok i allu ranglegu agirndar kappe, telia þat ranght er rett er, en þat rett er ranght er, ok villa¹ sua allt folk ok sealfua sek med sinum hegomlegom fortolum. Ok æf þeir gera vid oss illa oc beidumzst ver af þeim ifuirbota, þa segia þeir sva, at þeir æigu oss engo at suara, ne vidr oss at bota, sua sëm ver sem till þess skipader at vera firir þeim retlausir mena ok mæklæger at þola af þeim allar skæmder þær sem þeir vilia aat oss gort hafua, med hinum sama hætte sëm Ofni ok Finees gerdo vidr folk guds i Sylo, ædr tucir villu prestar firirdæmo Susannam in Babilonia firir sinnar illzsku saker, en eigi firir hennar tilgærningh, ok er þat nu openbert at klæde ok daudaband er gud leysti af andliti Lazari i grofuenne, þa er nu bundit vm andlit lærefædra vara, þui at þeir syna oss engar adrar gatur en daudlegar, firir því at sumir sysla bann ok bolbøner i land vart, sumir samna her saman ok muga, vapn ok skille, taka af oss se vart ok frealse, ok etia saman storum mandrapum ok vilia sua huartueggia firirdøma likama vara ok saler. | Enn þo at ver lietem auit af Rumaborgar byskupi ædr af kardenalom, þa mægom ver þat ekki pafwa kænna, þui at ekki veit hann hældr till huat framfer i þesso lande ædr i adru þui er honum liggir
- 4.

¹) *Rettet fra vilia*

i fiærska, hælldr vallda þui hyskupar varer ok kænnumenn, þui at þeir bera dröso ok lygi firir þafwa oss till fiandskapar, ok hyggir sidan þafwe at þeir fare med sannnydum, þar sæm þeir fara med falslegom ordom ok lygilegom. Enn konungr hæfuer sa nokor i lande veret, at allum monnum er þat kunniet huart konungr hafue nokor rangyndi gort heilagre kirkiu ædr lærdom monnum, þui at þat hyggium ver at faer konungar hafue bætra rettkenne monnum gæfuit ædr frælse, ædr haldet hende ifuir hælgom stadum, en þesse konungr æf hann skal sannnydum na. En med þui at þesser lutir ero sannir, þa er þat audsynt allum, æf þeir hafua ill tidende or Norege fra konunginum boret firir þafua, at þeir hafua mædr lygi ok illum prettum framflutt, ok gort bæde konunginum i þui ok sua allu folke mykin skada, en sealfum ser ekki gagn. En æf þafwe hæfuer nokorn dom a lagdan þa man sa ekki till konungs taka, ædr enskes saklaus manz i lande, þui at gud eri æmnan rettdomr, ok fara þui guds domar æmnan æftir rettyndum en engi æftir ranglæte lygina manna ok suikfulra, æftir þui sem enn ber Decretum vitni vm ok heilogh ritningh, af þui at sua mæli Gregorius þafwe, ok a þæim hinum sama hætte Vrbanus i þritugtu gato vm formæle *Sentencia pastoris sive iusta sive injusta fuerit semper timenda est*: en þat er at skilia a vara tungu: „bann byskops þat sem hann gerir, þa ma þat rædazst hvar sem þat er gort med rango edr retto.“ „*Postea nostra decreta determinant auctoritates Gregorii et Urbani; eodem modo Gregorius loquitur: Sentencia injuste illata non est seruanda sed timenda. Sic et Urbanus ex superbia contempnenda*“; er þat

5. at skilia a vara tungu: „at sealf decreta skili þat | sidan huorsu þeir hafwa þat mælt fenget Gregorius ok Vrbanus, þui at eigi (er) Gregorius vardueitanda þat þan er med rango er gort, næma þo skall rædazst. Hina samo lund segir ok Vrbanus, rædazst skall at mædr falle eigi i firir drambs saker edr gaum-gæfuesloysis, en eigi skall hann sik sua hallda sæm sealfuan banzsættan, þui at hann er saklaus“. Mædr hinum sama hætte ber vitni Gelasius þafwe i hinu samu ritningh, þa er hann mæler sua: „*Cui illata est injusta sententia, tanto curare eam non debet, quanto apud Deum et ejus ecclesiam, neminem potest grauare iniqua sententia. Ita ergo ab ea absolui non desiderat, quia se nullatenus prospicit obligatum*“. En þat er at skilia a vara tungu: „sa er saklaus vædr firir þanne ok bolþonom þa skall þui sidr rokea þat þann, þui at firir gudi ok heilagre kirkiu bitr engan ne ofga gæfuer rangsætt þann, ok ekki skal mædr lausnar leita at lata löysa sik af þui þanne er hann veit sik saklausan ok ekki i vera bundin, þui at þat var med rango framflutt.“ *Item Augustinus in eadem causa: „temerarium iudicium plerumque nichil nocet ei de quo temere iudicatum est, ei autem qui temere iudicat, ipsa temeritas est et noceat.“ Idem: „Quid obest homini quod ex illa tabula vult eum delere humana ignorancia, si de libro viuencium eum non deleat iniqua sententia.“* Þat er at skilia a vara tungu, er hin hælge Agustinus mæler i samo ritningh, þa er hann kuædr sua aat orde: „Illgiærn ok diærslægr domr gerir ekki mein þeim er bradlega ok ranglega verder domdr. Enn sa er i dome er bæde hardr ok diarfuer ok ranglatr, hans dirfd ok ranglætis domr fællr a sealfuan han.“ En lætr þetta Agustinus fylgia: „*Qui iustus est et injuste maledicitur premium illi redditur.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Sa er retlatr er ok saklaus vædr firir þanne ok bolþonom, þa er þat hælldr gagn en mein.“

- Item ex verbis Calixti Pape in eadem causa: „Viribus caret sententia injuste prolata.“* Þat er at skilia a vara tungu af orđum Calixti pape þa er hann sua mæler: „Þat bann er med rango er gort, hæfuer huarke kraft ne afl till enskes meins vidr þan er firir værdr.“ *Item ex verbis Augustini in eadem causa: „illud non temere dixerimus, quod | si quisquam fidelium anatematizatus fuerit injuste, ei potius oberit qui facit, quam ei qui hanc patitur injuriam.“* Þat er at skilia a vara tungu vm þat mal ok i þeirri samio ritningh af orđom hins hælga Agustini, þa er hann kuædr sua at orde: „Þat þorer ek diærflæga at segia, ef einhuær værdr firir banne med rangum sakum, þa sællr a þan ban er med rango gerir, en ekki sakar þan er firir þeim kinroda værdr þegar han er sealfuer saklaus.“ *Item ex verbis beati Ghieronimi in vicesima quarta causa questione tercia: „Si quis non recto iudicio eorum qui presunt ecclesie depellatur et foras mittatur, si non ita egit ut mereretur exire, nichil leditur in eo quod non recto iudicio ab hominibus videtur expulsus, et ita fit ut interdum ille est foris qui intus videtur teneri.“* Þat er at skilia a vara tungu af orđum hins hælga Jeronimi i hinni tuttugthu causa ok hinni fiordo sok ok hinni þriđu questione, i þeirri sok er han mæler sua: „Ef nokor værdr firir rangom domeedr hatre af þeim er firir ero skipader at gæta heilagrar kirkiu; ok værdr med stormæle fratekin samsæte annara kristinna manna, ok er vson sakargift su er honum er gæfuen, sua at han er ei firir þa sok værdr brott vera rekin fra annara manna samnøytlu, þa sakar han þat ekki firir gudi, þo at han værde firir rangom dome af monnum, þui at idulega kan sua at berazst, at sa er brott værdr hatadr af monnum, at þo værdr hann vydr af gudi i samnøytlu godra manna, en hin er synizst hallden vera i samnøytlu godra manna firir manna augum, han er þo stærre raunar ok vtibyrgrdr firir gudi.“ Þesse dome ok nogh annur bera vitni vm, at eigi ma oss saka ranger domar, þo at flærd-samlegh illska kennemanna vara hafwe valldet oss þeim kinroda at þeir flyia oss eđr land þetta sua sem heidna menn, þui at annat huart er at vitrir stiorndarmenn heilagrar kirkiu ok kristni hafwa engen stormæle gort þo at þeir hafwe verit eggjader, elligar at stormæle hafua gor veret, þa er vist at stormæle hæfuer a þa fallet er med rangyndum ok illzsku hafua beidzst slikra
7. luta en eigi a oss, er visthyggiumzst vera | saklausir ok vist truum ver oss fra vera skillda allu stormæle. En þo at ver mælom þessa alla luti med breidu atkuæde, nalega sem till allra lærðra manna, þa vilium ver þó at menn viti, at till þeirra einna mælom ver, er sin mork kenna a þessom viðmnaðe a oss vm villu sina ok fals ok suikræde, en vidr þat ero eigi aller kender ok ero þo fleiri en þeim se gagn i eđr oss till hagræda. Enn þess vilium ver bidia at þeir er eigi kenna sin mork a þessom rangyndum vidr oss, þa se vidr at þeir hafwe ekki samþykki vidr hina er nu hafwa i villu rad stigit. En þeir er sin mork kenna a rangyndum vidr oss, þa laute af ok take retlæte i stad ok hage eigi sua at þeir take hatr þessa heims af allum þeim er sea kunnu mædfærd þeirra, en salo tion ok forðomingh af gudi annars heims. Hugleidi þa luti er þeir mego retdome aftaka þui at enge bonde sælr af þui audi sina i hendr saudasueini, at han skal annat huart selia ædrsealfuer dræpa æda firir siall ræka ædr fotr sundr a þeim briota ædr vll er a væx af þeim rifua. Hælldr ero hoðum saudir till þess i hendr fengner, at vardueita þa till goda haga ok gæta þeirra firir allum haska. En ef han tynir einumhuerium, þa skall hann

- med myklu erfuæde ganga alla skoga, þar til er han finnr, en eigi hina fra-ræka er adr hafdu goda haga ok vndan hende bonda ok i mun rifiuanda varge. Ok þui skolo þat aller skilia bæde lærder ok vlerder, at eigi ero firir lærder leidtogar skipader till þess firir folk guds, veita hadulegh halstigh ædr brigsla sarlegar sniuyrdingar edr hafua till ruplanar edr ranglegra searfanga. En ero þeir sidr till þess skipader at visa guds folke fra gudi ok till hæluitis, sua sem i mun varge rifiuanda, annat huart med rango banne ok bolbønom ædr villusamlegom fortolum. En hælldr eigu þeir at giæta þeirra med astsemð gudi till handa, þa er kristnir vilia vera, ok æf nokor er sua heimskr at sealfuer gengr a villustiga, þa eigu þeir han aptr at leida med godom fortolum ok
8. blidum kænningum ok ollu astsemðar | rade. Þui at sua mæler gud sealfuer vid Petr postola med þrefualldre spurningh: Petr annt þu mer, en Petr suarade: þu veist drotten at ek ann þer væl; ef þu annt mer væl þa gæt þu væl sanda minna. Þa spurdi gud annat sinni Petr mædr samum ordom: annt þu mer vel; Petr suarade ok hinum samum ordom; ef þu annt mer væl þa gæt þu væl sauda miuna. Ok en spurdi gud med hinum sama hætte: Petr annt þu mer væl, þa ræddezt Petr at grand nokot myndi hafwa funnist i astsemð hans vidr gud, ok suarade skialuande ok þo oruglega, þui at han vissi aast sina orugga vidr herra sin: Drotten min þu veizst alla luti ok þu veizst at ek ann þer væl. Ok gud suarade han: ef þu annt mer væl þa gæt þu allual sauda minna. Nu skal af sliku merkia huessu godra ambuna er sa ma ser venta af gudi, er rækr nau(d)ga saudi hans fra godom haga ok sender guds oninum, en þat er fra kristni ok till hæluitis, meðr ranglego banne ædr adrum villu fortolum, þar sem gud baud Petre þrysnor sinnum i einni rødo, at hann skilddi meðr iæmmykilli ahyggju gæta sauda hans, sëm han ynni honum mykit till. En med þessa luti mego eigi lærder menn varir dyliazst, ef þeir skilia sealfuir huat þeir læsa ædr syngia i heilagre kirkin, þui at þetta er ritat i gudspialde ok ero þat eigi annara manna ord hælldr ero þat sealfs gudspialldz ord. Þesse villa er su er sumir lærder menn varir ero i stadder, at þeir hyggia ser þat till godz virkis ædr sidar gietslo, at þeir firirlita konung sin ædr adra landz-hofdingia, þa er honum þiona ædr hans menn þa er styrkia rikis giætslo med hanum, ok hafua hælldr i hatre sua sëm konungr se gagnastadlegr skipadr gudi ædr heilagre kirkin. En annathuart er at þeir fara vfroder vm þat mal huat heilogh ritningh bydr þeim. ædr elligar falla þeir i tynisamlega ætslan firir villu saker ok ofnykillar ofuundar. Nu firir þui at ver hyggjum fleirum ganga fafrode till en illzka, ok mono þo vera huarotueggia, þa er oss naudsyn at leida þau vitni fram af hælgom bokom, er þat syni allum till, at skyllda ok
9. guds bodord leida till þa at | hallda trunad vid konung sin ok gæta hans sømðar i alla stade, þui at ver hyggjum þa openbærlega i villu vera stadda er ganga mote konunge ædr konunglegre tighn, allra hællezst æf þeir dræga adra menn till slikrar villu med ser ok gæfua þeir eigi gaum aat, ædr lærder menn adrer er i þesso vrade ero stadder, huat sealfuer gud mæler i hælgo gudspialde: „*Ve vobis qui regnum claudatis nec vos intratis nec alios intrare permitt(it)is.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „vei værde ydr er byrgir himna riki ok gangir ei sealfuir i ok ei vili þer adra menn lata i ganga.“ Ok þyrfti væl þat at ranzsaka at þeir være tæknir till at vera varir lærefædr, er skilia kynni heilagar ritningar ok være sidan goduiliugire at fylgia þui allu bætr er þeir skildi þat

sem nýtsamleght er, þú at ver hygium þat eigi rett vera, at þeir se varir meistarar er ekki kunna meira en mer, ok eigi hyggium ver þa eiga at standa vidr heilaght altere ok þær fornir framflytia er till heilags alteres byria, næma þeir skili scalfuir med godre skipan huat æmbætte þeim er i hendr fenget, sua sem skiluistlegazst ma finna i ordom Gregorii Pafwa i *Decretis in .xxv. causa, questione prima*, ok þú capitulo er sua mæler: „*Hanc consona sanctis patribus diffinitione sancimus et qui sacris altaribus ignorant ne communionem accipere dignus sit.*“ En þat er at skilia a vara tungu: „sua sem ver hafvum i skipan heilagra fædra, þa stadfæstum ver fram a leid at þeir sëm eigi skilia æmbætte heilags alteres ædr vrøkelaga gæta, þa ero þeir eigi værder at niota þeirra forna er till heilags alteres byria.“

- Nu skolo þer vita aller lærder ok vlærder ok skilia, at eigi ero konungar skipader ædr veralleger hofdingiar gagnstadleger gudi ædr heilagre kirkiu, hældr samtengir gud sialfuer saman veralldar riki ok æmbætte heilagrar kirkiu, ok eigu konungar vald ok gætslo heilagrar kirkiu, ok eigu þædan sidan at kræfua mykillar þionostu af hennar vmbods monnum ok sua taka, sua sem skyrir *decreta in tercia causa in questione quinta* i þú capitulo er sua mæler: „*Principes seculi non unquam intra ecclesiam potestatis adepti culmina tenent, et per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant.*“ En þat er at þyda a vara tungu: „Hofdin- | gjar veralldar hafua at hallda hina hæsto tighn heilagrar kirkiu till þess at med þú sama vælde skolo þeir gæta kenningar heilagrar kirkiu ok lærengar kristni.“ En mæler decre(t)a i annat sinn: „*Sepe per regnum terrenum ccleste regnum perficit, et qui contra ecclesiam et disciplinam agant rigore principum conterantur.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „allopt tækr hinna riki traust af veralldar riki, þú at afvlydinum ero hægomi kænningum þeim sëm till kristni hofua, þa verda eigi till fullz stiornader, næma þeir take retzlo af veralldar hofdingium.“ En mæler sua i þeirri samo ritningh: „*cognoscant principes seculi, Deo se debere rationem esse reddituros propter ecclesiam quam Christo tuendam suscipiunt.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „viti viist veralldar hofdingiar, at þeir skolu gudi giællda skynsæmd firir kirkiu hans, þú at kan hæfuir hana sællt vndir þeirra vorn ok giætslo.“ En mæler Leo pafue litslu sidar i hinni samo ritningh: „*Res omnes tute aliter esse non possunt, que ad divinam confessionem pertinent, nisi regia et sacerdotalis defendat auctoritas.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „aller þeir lutir er byria til æmbættes heilagrar kirkiu, mego eigi vera i oruggri stiorn, nama huartuæggia gæte konungdomrenu ok byskupsdomrenu.“

En med þú at stiorn ok gietzla heilagrar kirkiu ero sua miok hunnar a hondom konunga, at þeir skolo gudi sealfnum suor ok skynsæmd firir giællda, þa er þat nu skiliande huern trunad ædr tighn lærder menn eigu konungum ædr konungdomenom at veita mote þú trausti er þeir taka af honum, at þeir hygdi eigi ædr engir adrer at þeir se eigi skyll dugir konunge til þionostu ædr fullz trunadar, þú at sua sægir hin hælge Jeronimus i þeirri samo ritningh er ek hæfuer fyr leset: „*Eterna mercede fraudatur (qui fidem) et reverentiam principibus et potestatibus seruare contempnit.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „sa er eigi vill veita konunge fullan trunad edr tighn, þa værdr han firir gudi afspyttir eilifri sömd.“ En mæler annat sinni i þeirri samo ritningh: „*Quomodo enim fidelis potest esse in substantia Dei qui carnali domino fidem eribere non*

- potuit.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Huorsu ma sa vera tryggr i guds audofuum er ei ma tryggr vera iærdlegom herra sinum þeim er ífuer honum
11. er.“ Æstir hinum sama hætte mæler hin hælghi Ambrosius in .xi. | *causa questione prima: „Si tributum petit imperator, non negamus, agri ergo ecclesie soluant tributum. Si agros desiderat imperator potestatem habet vendicandorum, tollat eos si libitum est, imperatori non dono sed non nego.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „En konungr kræfuer skatt af oss, þa loysi eignir heilagrar kirkiu skatt af oss. En ef konungr beidizst eignir heilagrar kirkiu, þa hæfuer han vællde at hafwa æf han vill, take æf han vill, en huerke gere ek aat, eigi nikuæde ek þat ok eigi gef ek, þui at þat er ekki mitt.“ En mæler hin hælge Ambrosius litslu sidar i hinni samo ritningh: „*Magnum quidem est et speciale documentum quod Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subjecti, ne quis constitutionem terreni regis putat esse soluendam, si enim census filius Dei soluit, quis tu tantus es qui non putus esse soluendum.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Þat er stormæle ok skilit bodord, at aller kristnir menn se till lærder at vera tryggir ok lyduir storhofdingium veralldar, at eigi hyggi þat menn at smamæle mege loysa þat sem iærdlegr konunger skipar, edr huer er sua mykyl madr firir ser, at hann vili eigi vera vndir fullri lydni vidr konung sin, þar sem sealfuer guds son gallt skatt ok var vndir fullri lydni vidr iærdlegan konung.“ En mæler i þeirri samo ritningh hin helge Pall postule, þa er han kuædr sua aat orde: „*Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „huær madr se vndir orpen ok lydin veralldar hofdingium.“ En mæler hin hælge Petr postule till allra kristinna manna ok kuædr sua aat orde: „*Estote subditi dominis vestris siue regi quasi precellenti, siue ducibus tamquam ab eo missis ad vindictam malorum laudem vero bonorum.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Vere þer lydnir ok tryggvir lafwardum ydrum sua konunge sæm keisara sua adrum hofdingium þeim sæm af konungium verda sender sua sem sealfuum hannum, þui at þeir ero skipader at refsa illuirkir ok gæta rettynda.“ En mæler Pall postule aunnat sinni ok kuædr sua at orde: „*Serui subditi estote in omni timore dominis vestris non tantum bonis sed etiam distolis.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Aller hinir smærre menn værer vndir orpner ok lydnir i allum lutum lafwardum ydrum, eigi at eins hoguærom, nema iæmvæl bradlyndum.“ En mæler Pall
12. postule | litslu sidar ok kuædr sua aat orde: „*Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui rectigal vectigal, cui honorem, honorem.*“ „Giællde þat huærium er hafwa a, þeim skatt er þat a, þeim skulldartoll er þat a at hafwa, þeim tign ok sænd er þat a at hafwa.“ En mæler gud sealfuer i gudspiallde ok kuædr sua aat orde: „*Reddite que sunt cesuris cesari et que sunt Dei Deo.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Giællder þat keisara er han a at hafwa, en þat gudi er han a at hafwa.“ Þessa lydni fylti sealfuer guds son vidr veralldar konung, þa er vtt var boden skattr a Jorsalalande at giælda keisara, þa gek oll allþyda vndir, en þat var vm þa daga er gud sealfuer var med monnum her i verollde ok villdi giærna þa lærder eigi vera j þessare lydni med vlærdom monnom ok vildu þat frelse hafwa at þeir skilldu enga lydni veita iærdlegom hofdingium, þui at þeir kalladozst gudi einum vilia pionar en eigi monnum a iordu. Þa toko þeir þat till rads, at þeir gengo till guds sonar ok spurdu hann huart þat myndi vera rett ædr eigi. at þeir gylldi keisara skatt ok veitti

lydni iærdlegom hofdingia. En guds son baud þeim at syna sér þan peningh, er till skatsens er ædladr, en þeir syndu honum þan peningh. Þa spurdi han huers mot ædr mark a var þeim peningi. En þeir sagdu, at mark keisarans være a peninginum. Þa suarade gud þeim hinum samo ordom er fyr varo lesen ok mælte sua: giællde þat keisaranom er han a at hafwa, en þat gudi er han a at hafwa. En synde gud þetta openbera(n)de firir monnum fram a leid at aller skilldi þat vita till sanz at engen skildi vera vttan lydni vidr veralldar hofdingia, þui at han mælte vidr Petr postola sin þan hin sama er nu er kenne-manzdomrenn af hallden: „*Accipe hamum tuum et mitte in aquam, et primum piscem quem capis aperias oss ejus et inuenies in ore ejus denarium, redde illum pro me et pro te Cesari in tributum.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „tak þu angul þin ok kasta i diupt vatn ok þan hin fyrsta fisk er þu tækr, þa skallt þu vplata mun hans ok mant þu þar sinna ein pening, þan hin sama peningh skalltu i skatt giællda firir mik ok þik, þui at eigi skolom vit vera firir vttan retta lydni vidr keisaran helldr en adrir menn.“ Nu mega varir lærder menn

13. eigi þesso nikuæda ædr dylia, | vidr þui at þetta er i hælgo gudspiællde ritat ok leset i heilagre kirkiu. Þo skolo þat aller vita, at i þan tima er gud baud Petr postula þessa lydni ok sealfuum ser at hallda vidr keisaran ædr konng-domenn, þa var huartuæggia heidin keisaren ok aller hofdingiar i heiminum allum, ok er þui vndarleght huadan þeir dræga þau dōme at firirlita konung ædr hans menn, er hann er kristin. En gud villdi þa eigi firirlita tighn konungdomsens er konungar varo heidnir. Þui at sua mykill doma fiolde syna openbærlega, at huerium liggr salotion vidr, er eigi gæter fullz trunadar ædr konunglegar tignar ok retrrar lydni, þui at konungdomr er skipadr æftir guds bodorde, en eigi æftir manna sætningh, ok fær enge konungdom nema med gudlegre forsio. En eigi være konungr oflugare ædr maatkare en adrer menn, æf eigi hæfde gud han hærra sættan en adra menn i sinni þionosto, þui at gudi þionar han i sinum konungdome en eigi sealfuum ser. Nu mædr þui at skyllda drægr till suor at veita ok skynsæmd gudi sealfuum firir vorn ok giætslo heilagrar kirkiu, sua sām fyr var leset i ritningh, ædr drægr ok skyllda till þionostuman heilagrar kirkiu at vera konunge lydin ok fulla tighn ok flærdalausan trunad at veita, þa megom ver þat eigi skilia med huerri skynsæmd er varer lærder menn vilia fra bægia þeirre forsio er han a at hafwa firir heilagre kirkiu, ok gud bydr honum suara firir, medr þui at ver vitum vist, at smærre menn eigu at hafwa nokot valld firir heilagre kirkiu en konungr sealfuer, þui at riddarar ok hirdmenn ok sua bondr eigu firir heilagre kirkiu forsio at hafwa, ef þeir ero hennar vphalldzmenn. Ok vædr þrenne tillgongh, at madr vædr forsio madr heilagrar kirkiu:

Ein ero þau, er han vædr arfwe þeirrar eignar æftir fodur edr adra frendr, ef kirkiu vphalld fylgir þeirri ærfd.

Annur ero þau tillgongh, ef madr kaupir þær eignir vndir sik, er kirkiu vphalld fylgir þeim iordum er han kōypti.

- Þau ero hin þridiu, ef madr gerir vp kirkiu med starfue sealfs sins ok kostnade ok læggr sidan fram a leid eignir till þeirrar kirkiu, henne till vp-
14. heldes. Ok er þat nu | skyrande sua ut allum skilizst till fullz, hueria forsio er þeir eigu at hafwa med retto er nu hafuum ver næmda firir heilagre kirkiu, sua sem i .xvi. *causa* ok *ultima questione ejusdem cause* ok adrum stad i rit-

- ningum sealfra postulanna hittazst, er sua mæla: „*Filiis, nepotibus ac honestioribus propinquis, qui construxerint vel ditauerint ecclesiam, licitum sit hanc habere sollerciam, ut, si sacerdotem aliquid de collatis rebus defraudare prouiderint, aut honesta conuencione compescant aut Episcopo vel iudici corrigenda denunciant. Si Episcopus talia agere contempnat, metropolitano suo hoc insinuare procurent. Si vero metropolitani talia gerat, Regis hoc auribus intimare non differant.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Þessa forsio eigu synir ædr sonar synir firir heilagre kirkiu, ædr adrer hofueleger erfwingiar þess manz er gort hæfuer kirkiu eðr vphalldzmadr hæfuer veret, þa skolo þeir gæfua gaum aat er erfwingiar ero retter at enger lutir verde þeir fra kiptir heilagre kirkiu med euskas flærl eðr fradrætte, er vphalldzmenn skipado till firir anduerdo, liggi þat til profuento prests, er þar var at anduerdo skipat till, en þat kirkiu till brads ok till lios ok till skrudrs er firir anduerdo var tillskipat; en æf prestur vill nokor brigdi a þui gera er firir anduerdo var skipat, sua at kirkiu se skade aat, þa skolo þesser vphaldsmenn er nu hæfuer ek talda, byskupi kunniæt gera, bidia han botr a rada, æf þeir fa eigi sealfuer botr a radet, en æf byskup vill eigi botr a rada ædr sealfuer gerir þessa luti er nu hæfuer ek vm rott, þa skolo vphalldzmenn kunniæt gera erkibyskupi ok bidia hann botr a rada; vill ok eigi erkibyskup botr a rada ædr gerir þetta sealfuer, þa skolo vphalldzmenn firir konung bera þetta mal, ok lata han retta med þui vællde, er gud hæfuer honum i hendr fenget.“ Nu ber her vitni vm at konungr er skipadr ifuer allar adrar tignir, þui at konungr skall her stiora till rettlætes byskupi ædr erkibyskupi, æf þeir vilia eigi sealfuer gæta rettlætes, ok er þo þetta vm stiora ok gætslo heilagrar kirkiu, en eigi vm þau loghbrot annur er till kunnu at falla er till veralldar luta horfua. Ok er þat nu markande at, huorsu mykit valld er konungr man hafua af þeim lutum er till veralldar
15. luta horfwa, þar sem han a at sitia i hinu hæsta domsæte vm þa luti | er horfwa till heilagrar kirkiu ok sua myndi syuazst at vndir byskups stiora ætte þesser lutir at liggia, adr en menn hœyrði þesse dome. En røder vm forsio þeirra fleiri manna er vphalldzmenn ero heilagrar kirkiu, þui at decreta mæler sua *in .xii. causa questione tercia* i ofuanuerdo þui capitulo er sua mæler: „*Si autem conuictus fuerit construxisse monasterium de ecclesiasticis redditibus, tradat idem ecclesie ipsum monasterium.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „æf byskup vædr sannr aat þui, at hann gerir eitt huært klaustr af kirkiu audofuum, vttan þeirra rad ok loyfui er vphalldzmenn ero kirkiu, þa eignazst kirkia klaustr en eigi klaustr kirkiauna.“ En æf vphalldzmenn kirkiu lofua at hon se till klaustrs gæfuen, ok verder klaustr vpptimbrat af hennar audofnum ædr fearlutum, ædr elligar gæfuer madr eignir sinar till at gera klaustr af med sinna erfwingia lofue, sua synir han *in .xxiii. causa, questione secunda* af orðum Pelagii pafwa i þui capitulo ok er sua mæler: „*Abbatem in monasterio illum volumus ordinare, quem sibi de sua congregatione et monachorum electio et possessionis dominus et quod magis obseruandum est, ordo vite et meritum poscant ordinari.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Þan vilium ver abota hafwa till klaustrs, er kosen vædr med skynsæmd ok samþyeki allra brøðra ok med iayrði þess er lafwardr er ifuir eign þeirre er sa stadr er vp gor af, ok þa luttu hæfuer ok med ser allræmest er sídsæmi ok værdleika heilags liifs, æftir skipan þeirrar reglu er han a at gæta.“ En mæler sua decreta vm kirkiu

- vphalldzmenn in .xvi. causa, questione septima, ætíur þúi sãm tækit var a stæmfnu allra byskupa i þeirri borg h er Toletana heitir i þúi capitulo er sua mæler: „*Decernimus ut quamdiu fundatores ecclesiarum in hac vita superstites fuerint, pro eisdem locis curam habeant sollicitam atque rectores ydoneos in eisdem basilicis idem episcopo ipsi offerant ordinandos. Quod si spretis eisdem fundatoribus, rectores ibidem in alios episcopus presumpserit ordinare, ordinationem suam nouerit irritam et ad verecundiam suam alios ordinat in eodem loco, quos ipsi fundatores elegerunt ordinari.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Þat stadfæstom ver skilvislega, sua lenge sem nokorir lifwa af þeirra ætt, er grunduallar menn varo aat einhuerri kirkiu ok med laghum ber | vphalld vndir hina er þa lifwa ætíur, þa skolo þeir iæmnan hafwa till synd till þessarar kirkiu ok þessa giætzslo, sia till þess, at engen værde frakipt þúi sãm till hennar vphalldz byriar, finna henne þan kennemann, er henne se hofwelægr ok sømelegr at hafwa ædr elligar annan houelegan lærdan mann, þan sãm byskup vigir till þessarar kirkiu, ætíur þeirra beidslu. En æf byskup vill eigi þan vigia er þeir vilia, ok vill hælldr annan vigia ætíur sinu lundærni till kirkiu, mote vilia vphalldzmanna, þa skall sa byskup sik sækian vita mote þessara ritningh, ok þo at honum þikki nokor neisa j vera ok suiuirding, at lata han fra er adr hæfuer byskup till kirkiu sættan, þa skall han þan fra lata ok hin j stad setia, er vphalldzmenn kirkiu vilia, æf men sea at sa se iæmuæl till fallen firir manvitz saker ok lærdoms.“ En mæler sua i samo ritningh: „*Rationis ordo non patitur ut monasterium contra voluntatem fundatorum ab eorundem dispositione ad arbitrium suum quis debeat vendicare.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Skynsæmdar skipan ma eigi þola, at einhuer mæge drega ætíur sinni ætslan klaustr ædr kirkiu i gægn vilia vphalldzmanna ok þeirra forrædom.“ En mæler sua Gracianus, er oll decreta skipade sua sãm med alyctardome, ok kuædr sua aat orde: „*Hic distinguendum est, quid iuris fundatores ecclesiarum in eis habeant vel quid non habeant, ius consulendi et providendi et sacerdotem inueniendi, sed non habent ius vendendi vel donandi vel etendi tamquam propriis.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Her er nu med retto at skilia huat valde, er vphalldzmenn heilagrar kirkiu eigu a þeim at hafua, þeir eigu valld till forræda ok forso ok prest till finna, en eigi eigu þeir valld at gæfwa ædr sælia ædr noytslu af taka, sem af sinum eignum.“
- Eftir sua vaxnu male, sãm nu huarfuar mellim konungs ok byskupa ok kennemanna, þa eigu nu þat vitrir menn skilia, huarir rettare hafwa ædr sakum vallda, æf kristnispæll verdr i lande varo, þuiat þessar hafwa þeir sakar giftir mote konunge at dræga þessa luti vndan honum, er hælgar bokr visa vndir hans forræde, er minni ero firir ser en konungr, ok telia þat firir monnum at se kristnispæll ok kalla at konungr vill allt þetta land heidit gera, þúi at han
17. vill a hallda ok till gæta þess sem sealfuer gud bydr | honum ok konungdomrenn, skall han suara firir æf han gætir eigi, ok ma a sliku marka at þeir hafwa villubodord i munni, þúi at þeir bïoda þat ranght er rett er, en þat rett er ranght er. En ver hafuom idulega høyrð ord þeirra manna, at þeir hafua ser þat till malsbota funnit, at konungr hafve þetta valld vndan ser gæfuit ok vndir þa. En þat mægho aller skilia þeir sãm gud hæfuir nokot vit i brioste gæfuit, þo at konungr villdi þetta vndan ser gæfua, þa mætte þeir eigi gæfuet fa, þar sãm þeir skolo skylldir suarum vpp at hallda vid gud, ætíur þúi sãm skilade

fírr í þessare ritningh; þúi at aller þeir lutir, er gud hæfuer skipat vndir konungdomen, þa beidizt han af konunge suara fírr, en allt þat, er gud hæfuir skipat vndir byskupsdom, þa beidizt han af þeim suara fírr, ok mego þúi huaregir skipa vndan adrum, huarke mædr gæfuum ædr þægum, þúi at þat er imote þúi, er gud hæfuir skipat ok gægn hans bodorde. En æf konungar være sua frafrodí, at þeir vissi eigi þessar ritningar ok hæfde þeir fírr þa sok þesso iattat, þat sem þeir matto eigi gæfva ok þo være hinom gløpr í ok synd er þess beiddizt, er imote var guds skipan, ok vissi þat adr, at huarke matte standa beidsla hans ne skipan ædr iatkuæde mote gudlægre skipan ok heilagre sætningh. En ver hyggium vist Konunga alldre íáttat hafwa, þúi at þeir matto eigi fírr þúi at ver vitum till vist at frekare er saght en íayrdi konunga hafwa verit, en konungar gafwo þo mykit at eigi være saghd frekare gíof þeirra en var, þúi at ver erom sanfroder vm þa sídueniu, er her var fordom í þesso lande, þúi at su síduenia var þa, at konungar gafuo hueria kirkiu af sinni hende er þeir villdu gæfuit hafwa. Sua var ok vm byskupa ok abota þa kusu þeir þan til er þeim syntizst ok visado till þeirra byskupsdoma er þeir villdu, fírr vttan oll vmræde lærðra manna. En þa var í þan tíma at flæstum byskupstolom enge fíolde lærðra manna ok korsbróðra till slikra vmræda ok skipado fírr þúi konungar sëm þeir villdu, ok stod þessi síduenia allt ífra vphafue kristninar; eftir þúi var vm daga hins hælga Olafs konungs ok íæmnan sídan allt till þeirra dagha

18. Haraldz | sona Æysteins ok Singhurdar ok Inga. En sídan er palleum kom í Noregh æftir konunga vmræðum þeim er nu ero næmfndir ok Erkebyskupstoll var skipadr í Norege, þa varo profwentor skipadar aat byskopstolom ok korsbróðr till sættir. Ok var þeirrar gíafuar beizst af konungum at þeir skílldu huartuæggia kirkiu ok kosnenga lata fara sëm líkazst være þúi, er fínna mætte í hægum ritningum ok allra hælzst var fírr þess lutar saker mæst beist at þa varo þrír konungar at lande, ok var hælldr líklæght till at sundrþyckui myndi þeirra í mellim gerazst, sëm nu bar raun a sídan ok syndezt þat vitrum monnum haskasamlæght, æf einhuer byskupstoll tomdezst, at þa kysi huer konunganna sín klærk till byskups at þeim stad, ok vyrði þa þrír hófðingiar kosner till eins stadar ok huer framhállden með kappe, ef eigi være samþyki konunga ímællim, sëm sídan bar raun a ok gærduzt dome till í Biorgwin, er Eystein kaus Pal till byskups kapalin sín, æftir frafall Siugurðar byskups. En Ingi rak Pal fra þeim stad ok kaus till Nicholas Petrs son j Soghne. Nu kan þat vera, at konungannir hafwe þar nokor íayrdi a þúi gort er þeir vrðu eigi samsattir, mæðan þeir være aller í senn konungar, at þat skíldi vera nokot j vmræde vitra manna ok sua lærðra, ok man þo minna hafwa iattat været en beizst var. Enda var þo þa þess enskes beizst er a mote hægum ritningum se, ædr adrum rettyndum þo at þat sæge nu varer lærder menn. En þat er þo vitni till, at konunganner iattado engo valdeno vndan ser, þúi sëm þeir vrðu samsatter a, þúi at þa er Ingi ein lífdi æftir frafall broðra sinna ok Jon Erchibyskup var frafallen í Nidarose, þa kaus Inge Eystein kapalin sín till Erchibyskupsstols ok sehirdi, sua at han spurði engan lærðan mann aat er í var þrondeimi ok eigi hælldr korsbróðr en adra, ok þa rak han Pal byskup fra byskupstolenom í Biorgwin, ok sætte í staden Nicholas Petrs son. Nu var þesse aatburðr skammo at marger menn mægo þat muna, ok þarf þar engar frettir till at hafwa en í minni þeirra manna er en lífva, ok ero þat drösor ok hegomleggh ord, er

- byskupar ok lærder menn gera ser ok till enskes værda, næma med false ok suikrædom mæla þeir slik ord er allum monnum værdr vro aat, ok þat er vist openbær syn at þeir vilia nu vera hæde byskupar ok konungar, þar sem sua
19. mykin doma fiolda | ma finnast i gægn þeim ok þeirra bodorde. Sua hafuum ver ok høyrð þa þat mæla, at þeir kalla konunga stadfæst hafwa ser þessar giæfuer. Sua kallazst þeir ok hafwa priuilegia pafwa till þeirrar samo stadfæsto. En ver ætslum vist þessa luti med lygi framborna, en þat at þeir hafwa nokor sannynði till, þa lata þeir fram firir oss j fiolda ok lata sea ok ranzsaka med huerium hætte þat er; finnast þeir lutir þar j, at þau bref ero retlega fengen ok med skynsæmdar atkuædom ok med allum þeim lutum, er skyrir *in decretis ædr in sacris legibus*, þa er þat rett at konungar halde huer æftir annan, er med skynsæmd hæfuer været skipat ok med retto hæfuer heizst. En æf heizst hæfuer været mote heilagra laga sætningh ædr adrum hælgu ritningum ædr flærdsamlægum slogdom ædr med skadasamlægre agirnd, þa er þat retlæght, at hof ok sannynði rindi aftr bæde flærd ok vhofoe, þui at sua mæler siolf regla ok skipan heilagra laga: „*Rescripta que contra ius fuerint impetrata, nisi talia fuerint quæ illis quibus data sunt prosint et nullo obsint, nullius momenti esse censentur.*“ Þat er at skilia a vara tungu; „Bref þau, er med flærd verda aflad mote heilagre ok loghlægre skipan, þa eigu þau at vera ænskes værd, nema þau se aflat, sua at engom se skade j ædr tion en hinum se þo gaghn aat er fær.“ En mæler Gregorius pafwe annat sin i Registro sinu, sua sem segir *in .xx. causa, questione secunda*, i þui capitulo er sua mæler: „*Imperiale constitutione sancitum est aperte et ea quæ contra leges fiunt non solum inutilia sed etiam pro infectis habeantur.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „sua er stadfest j hælgo loghmale af keisara hende openbærlega, at þeir lutir, er aflader værda mote hælgu sætningum, þa skolo eigi at eius þeim vnyt vera er alla, næma hælldr domazst i þui nidrfalle sëm alldre hafue allader været.“ Þui at en mæler sua i þeirri samo ritningh: „*Nec dampnosa fisco nec iuri contraria postulari oportet.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Engra luta skall þeirra heidazst med stadfæsto, er annathuert se skade konunglegre fehirðslu ædr j gæghn loglegre skipan.“ En mæler Simplicius pafwe *in .lxxiiij. cansa*, ok þo i morghum stadum adrum *in decretis* mæla med hinum sama hætte, ok kuæda sua aat orde: *Preuilegium meretur omnino amittere, qui sibi permissa abutitur potestate.*“ Þat er at skyra a vara tungu; „Sa er med allu
20. væ(r)dr | at laata sitt preuilegium, er han vill þess nøyta med alle ok kappe, er honum værdr veitt mædr milldi ok gotzsko.“ En mæler Constantinus keisare sua i þeirri samo ritningh, er mest vællde hæfuer gæfuit været heilagre kirkiu iardlegra konunga: „*Rescripta contra ius licita ab omnibus iudicibus præcipimus refutari, nisi forte sit aliquid quod non lædat et prosit petenti.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „þat biodum ver allum hofdingium, at firirdoma oll bref er fengen værda mote loghlegum sætningum, næma þau se sua gor, at engom manne stande mein af ne skade, ok se hinum þo gagn aat er fenget hæfuir.“ En mæler sua regla ok skipan laga: „*Ea que sub recepcione vel falsis precibus forsitan inpetrantur nullum supplicationibus possunt ferre remedium.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Aller þeir lutir, er aflader værda med flærdsamlegra vel ædr suiklæghre heidslu, þa mægo enga nytsæmd gæfua þeim er fenget hafwa.“ En mæler annat sin heilaght loghmal i hinni samo ritningh: „*Rescripta*

- sive sint annotationes sive pragmatice sanctiones, expressam debent habere in se condicionem si precum vertantur. Mendax enim precator hoc debet carere impetratis et quibus scripta diriguntur sunt puniendi, si precum mendacia venerint argui.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Oll bres ædradrar stadfæstor eigu a ser skiluisilegh mork, at þeir se aflader med beidzslu ok sanlegom bñom, þui at flærdsamr ædr lygin beidzslumadr a at tyna þui er han hæfuir fenget med flærdsamlegri list. En þeir ero vist ræfsingar værdir, er flærdsamleggh bres ero till send, æf þeir vilia eigi ræfisa lygilega flærd.“ En mæler Constantinus keisare annat sinni i þeirri samo ritningh: „*Puniri iubemus decem librarum iudices qui metuerint precum argui falsitatem.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Þeir hofdingiar er eigi ga at ræfisa flærdsanlega beidslumenn, þa biodum ver at þeir giallde i skatt .x. pund gullz firir sina vrokt.“ En mæla þeir i samo ritningh Theodosius keisare ok Valerianus keisare: „*Et si legibus consuetanum sacrum oraculum mendax precator attulerit, careat penitus impetratis, et si minima menciensis inuenitur improbitas eciam severitati subiaceat iudicantis.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Þo at vælin beidzslumadr hafue fenget bres, ok stadfæstur þær sæm loglegar þikkia vera, þa skall han þo tyna med allu, æf med nokore flærd ero aflader, ok æf han er fuunnin med þeirri lygi er stor skade stendr af, þa a han at liggia vndir hardum dome refsingarmanz.“ En mæler Constantinus keisare vm þat sama mal: „*Si qua beneficia sine die et* 21. *consule fuerint | deprehensa auctoritate careant.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Þo at þau bres se er retlega se aflad ok þarnazst þau skiluislegan dagh ner þau varo gor, þa skolo enskes vera værd.“ En mæler Siluius þafue vm þat sama mal in .xxv. causa questione secunda, ok tækr sua till ordz: „*Sic decet fidem sanctorum patrum in ecclesia seruari catholica, et quod habet amittat, qui inprobabili temeritate quod non accepit asumpserit.*“ Þat er at skilia a vara tungu: „Sua byriar at vardueita retlæte heilagra fædra i heilagre kirkiu, at sa einhuer, er sealfuer hæfuer vptækit till nokorar nytæmdar einahueria stadfæstu er han mæge eigi syna med skiluislegre dirfd ok menzsko, þa late han þat allt, er han hæfuir.“ Þesser lutir aller er nu hafuum ver talda huartuæggia skilningh heilagra loghmala ok sealf decreta, þa ero oll skrifuad i einni bok med adrum morghom dñom þeim sæm þessom dñom bera fullt vitni med opnum stadfæstum, þo at þau se nu eigi her scrifuod. En þesser lutir ero ritader ok fylltir till varar tungu, at þeir er eigi skildu mædan j bokmale stod, at þo skili þeir nu sidan er ritningh er framlæsen a vara tungu, huart sæm þeir ero lærder ædr vlærder, ok virdi nu huer j hugh ser med sannyndum, en eigi med grunleik (grunleik?), huadan su vro er er nu er i lande varo, med þui at þeir lærder menn varir, er vpp hæfua þessa vro kenna konunge at hann vill kristni spilla. En aller lutir ero sua till þydingar drægnir, sem rett skilningh malsens stendr, þo at sumir lutir hafua annur ord a atkuæde hælldr en latino sealfre gægnir i þydingu. En æf sa er nokor er þat sægir, at ver hafuum eigi þessa luti till retrrar skilningar flutt, þa leiti han, æf han vill, vidr oss, ok lata sersidan skiliazst, æf ver faam honum med skynsæmd suarat, þui at eigi þikiumzst ver þessa luti till kapps hafua gort vidr einhuern, næma hælldr firir naudsyniar saker ok færa vm rott en skilningin sealf vill hafua æftir er ranzsakat, ok ma nu marka huart hælldr vælldr at konungr kallar till þess, er þeir eigu ok þeirra sæmd vndan þeim kippa, ædr þrætta þeir till konungs sæmdar ok vilia vndan

- dræga ok gera konunginn sœmdarlausan. En æf þesse vro kan i villur at snuazst, sem oflíklægt er nu till, þa er þess von at þædan kome enn villa ok kristnispell, sæm fyr hæfuer komet, þui at eigi vitum ver þau morgh dæme, at konunganner hafue villur yphafdar, hellðr vitum ver þau morgh dæme, at
22. konunganner hafua nidrfældar | villunnar en byskupannir yphafdar, sua sæm nu ma høyra nomfn þeirra, er villumenn hafua værit med ymsum hattom.

Su hin hæsta ok hin mesta villa er þeir gerdo a Jorsalalande, Anna ok Kayphas byskupar, þeir er firidæmo gud sealfuan, ok eggjado till þess mugh ok margmenne, at han skilði dræpin vera, þo at þeir sæ vm daga hans iærteignir, þær sem han gerde, bæde at han gaf blindum syn ok reinsade líkþra ok gaf daudum líf med margfallegom adrum iærteignum, ok virdu þeir honum þat till illuirkia en eigi til goduirkia. Herodes konungr i Galilea, Pilatus iarll i Jorsalaborg mæltu han vndan dauda ok kuadozst eigi sinna loglegar saker a hendr honum, þær sem han være dauda firir verdr. Byskupanner bader samnado saman fiolda ok safrodom mugh ok kuadozst tynazst mundu rett bodord firir folkeno, æf eigi være Krístr dræpin. Folket trudi þeim sæm lærefædrum en eigi sæm villumonnum, ok var sua flutt þeirra bodord. Sua ok sidan er postular guds hafdu bodat kristni vm allan heim ok kristni tok at styrkiazst ok stadfæstazst, þa gerduzst byskupar villumenn, ok ero þau en j dagh nokor lond heidin, er byskupannir spilltu kristni firir villu saker. Sua sæm Arrius byskup j Alexandria, er snere allu folke till villu ok fra kristni, ok er hans byskupsdomr allr j dagh heidin ok myndi þa villa hafwa genget vm allan heim, æf eigi hæfde Konstantinus keisare mote honum snuzst med þeim byskupum er gæta villdu retrrar truar, ok var han firirdomdr. Þa var Macedonius en j Myklagarde er snere allu folke till villu, þar till er Theodosius keisare snerezst j mote, ok var han sua firirdomdr. Þa var Nestorius byskup en j Myklagarde er allt folk vilti, þar till er Theodosius hin yngre snerezst mote honum mædr myklum fiolda oultra byskupa, ok var han sua firirdomdr. Þa var Eodex abote en i Myklagarde er folke snere till villu, þar till er Marcianus agætr madr ok mykill hofdingi snerezst mote honum, ok var hans villa sua nidrfælld. Nestorius byskup i Alexandria varde þetta mal med abota ok sagde sua, at han baud rett bodord, ok varo þeir bader firirdæmder vndirhofdingia. Þa var Makarius byskup i Antiokia er allu folke kom till villu, þar till er Justinianus

23. keisare samnade saman retlatom byskupum ok var | hans villa nidrfælld. Marger varo adrer byskupar villumenn þeir sæm kristni spilltu, ok ver vilium næmfna med skiotre talu, sua sæm varo Socianus byskup i Gallo-Grecia ædr Donatus byskup i Numidia, en han villti nalega þridiungh heims, ok (ero) flester aller en heidnir i dagh firir hans bodorda saker. En Pricianus var j Spania ok snere folke þar till villu, þa var Nonacus cardinalis villumadr i Rumaborgh, þa var Appollinarius byskup villumadr, þa var Luciferus villumadr, þa var Tertullianus profuastr villumadr, er tungu hæfuer haft suikalazsta allra villumanna, þa var Pelagius munkr villumadr, þa varo þeir byskupar villumenn Theodosius, en annar het Gayanus, er bader varo ein dagh vigdir till byskupa ok vurdu sidan villumenn.

En þo at ver hafuem þessa tallda, þa ero marger vnæmfndir þeir sæm þa varo villumenn ok mykill stod skade af þeirra villu; en var sa ein vestr er mæstr stod skade af er Nicholas Aduena var kalladr, er var læresuein drottens

- sealfs ok sidan var byskup a Serklände, ok er nu kalladr Maumett, ok stendr su villa sua hatt, er han bodade i sinum byskupsdome, at nalega annar hælfuing heims truir a han ok kalla han gud vera. Ver hafuum halzste marga þa lærda menn talda er villa hæfuer afstadet, þo at ver vitim fleiri. En ver hafuum firir þui þessa luti talda, at menn skili þat ok viti, at optar hæfuer villa komet af byskupum en af konungum. Þui at eigi munu þeir þa konunga almarga hitta, er villa hæfuir af stadet, þui at konungar röda iæmnan vm riki sitt, vm konungdom sin ok vm varner firir londom sinum. En byskupar ero till þess sættir, at bïoda tru ok kristni, huart sem þeir telia i kirkïu ædr a þingum, þa telia þeir þat firir folke, at þui skall allu fylgia er þeir bïoda, ok kalla þat ranght ok mote kristni, æf eigi er allt æstir þui gort sëm þeir telia. Ok sinnazst firir þui stundum villumenn i þeirra flokke, at eigi hafua þeir iæmnan rett at eins bodord framme haft, sua sem ver hafuum nu nokora næmfsnda af þui lidi, þo skolo menn þat vita, at eigi hafua þesser villzst aller med einum hætte, hællðr hafua þeir iænmarga villistigu genget sëm nu hafua været næmfsndir till, þui at j þa villistigu sæll annar er ei sæll annar. En iæmnan hæfuir villa æstr været rundin med alle ok rikdome godra manna, þegar hon hæfuer været med nokoro alle vppreist. En þau ord, er ver hafuum samansætt af ritningum
24. heilagra boka ædr skipan heilagra loghmala, þa hafuum ver eigi firir þui | gort, at lærder menn skolo þar nokora suïuird af taka ædr heilagh kirkïa nokorn ostyrk ædr nidrfall af liota, hællðr hafuum ver firir þui þessa luti ritada ok flutta vndir skilningh varar tungu, at þeir er vfröder ero, ok adr gengo vm slika luti viltir, þa skili nu till fullz ok viti till sannynða, huorsu sliikum lutum er skipat manna i mællim i heilagre ritningh, ok huorsu þat a at standa. Nu latet laust vhof þetta er veret hæfuer vm ridir manna i mællim ok veret huartuæggia retter vidr adra, þui at þa hafua huarir sitt frælse, er æstir þui fer er stendr i heilagre ritningh. En huarir sem ifuir þat vilia stiga, þa hallda þeir a rangyndum ok man huartuæggia þeim æstr rinda gud ok goder menn ok sanzsyni. Nu aller þesser lutir, er ver hafuum ritat ok vpp læsit vm iayrði þau er lærder menn kalla vndir sik gæfuen vera, ædr einir huerir adrir þeir sëm ser kuæda ymisa luti gæfna vera, þa hafwe menn nu minningh ok skilningh huersu aat iayrdum ædr gïafuum skall komazst, æf eigi skall riufuazst, þui at sua hafua vitrir hofdingiar sett, at eigi ma lyða at huer drage till sin af konungdomenom slikt er fa mætte med flærdsamlegra vel, ok eignade ser sidan sua sëm han hæfði vel allat, þui at bratt myndi þar konungdomr værda vndir adrum monnum en eigi vndir sealfuum ser, æf þat skildi lyða. Sua ok adra luti, þa er ver hafuum skyrda firir ydr, þa hugleidi menn med godre skilningh, huartuæggia vm kirkïu vphalld ædr lydni vidr konung sin, ædr vm rangflutt bann ok stormæle, þa megom ver þat rædazst firir synda vara saker ædr kinroda þan er ver liotum af þui adru folke, er spyr till þeirrar suivyrðingar er varer lærder menn gera vidr oss. En þat hafuum ver eigi at rædazst, at ver værdem af gudi rangdomder, þui at han domer engan annan dom en rettan, ok þui nerre er hans rettdome till hialpar huerium manne, er meir vædr þröngdr med rangdome af monnum.

Berigtigelse af de i Anhanget citerede Steder af den canoniske Ret.

S. 178. L. 29. f. o. „*Cui illata . . . obligatum*“ lyder saaledes: „*Cui est illata sententia, deponat errorem, et vacua est: sed si injusta est, tanto eam curare non debet, quanto apud deum et ecclesiam ejus neminem potest iniqua gravare sententia. Ita ergo ea se non absolui desideret, qua se nullatenus perspicit obligatum.*“ Decreti P. II. Causa XI. Qvæst. III. c. 46.

S. 178. L. 87. f. o. „*temerarium judicium . . . noceat*“ lyder saaledes: „*Temerarium judicium plerumque nihil nocet ei, de quo temere judicatur. Ei autem, qui temere judicat, ipsa temeritas necesse est ut noceat.*“ Decr. P. II. C. XI. Qv. III. c. 49.

S. 178. L. 39. f. o. „*Quid obest . . . sententia*“ lyder saaledes: „*Quid obest homini, quod ex illa tabula non vult eum recitari (tabula vult eum delere v. l.) humana ignorantia, si de libro viutorum (viuentium v. l.) non eum delet iniqua conscientia.*“ Decr. P. II. C. XI. Qv. III. c. 50.

S. 179. L. 5. f. o. „*illud non temere . . . injuriam*“ lyder saaledes: „*Illud plane non temere dixerim, quod si quisquam fidelium fuerit anathematizatus injuste, potius ei oberit, qui facit, quam qui hanc patitur injuriam.*“ Decr. P. II. C. XI. Qv. III. c. 87.

S. 179. L. 12. f. o. „*Si quis non . . . teneri*“ lyder saaledes: „*Si quis non recto judicio eorum, qui præsent ecclesiæ, depellatur et foras mittatur, si ipse non ante exiit, hoc est, si non ita egit, ut mereretur exire, nihil læditur in eo, quod non recto judicio ab hominibus videtur expulsus. Et ita fit, ut interdum ille, qui foras mittitur, intus sit, et ille foris, qui intus retineri videtur.*“ Decr. P. II. C. XXIV. Qv. III. c. 4.

S. 181. L. 6. f. o. „*Hanc consona . . . dignus sit*“ lyder saaledes: „*Hac consona sanctis patribus diffinitione sancimus, ut qui sacris nescit obedire canonibus, nec sacris administrare, nec communionem capere sit dignus altaribus.*“ Decr. P. II. C. XXV. Qv. I. c. 13.

S. 181. L. 22. f. o. „*Sepe per regnum . . . conterantur*“ lyder saaledes: „*Sæpe per regnum terrenum coeleste regnum proficit, ut qui intra ecclesiam positi contra fidem et disciplinam ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur.*“ Decr. P. II. C. XXIII. Qv. V. c. 20.

S. 181. L. 28. f. o. „*Cognoscant . . . suscipiunt*“ lyder saaledes: „*Cognoscant principes seculi, deo debere se rationem reddere propter ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt.*“ Decr. P. II. l. c.

S. 181. L. 32. f. o. „*Res omnes . . . auctoritas*“ lyder saaledes: „*Res autem, humanæ aliter tutæ esse non possunt, nisi quæ ad diuinam confessionem pertinent et regia et sacerdotalis defendat auctoritas.*“ Decr. P. II. C. XXIII. Qv. V. c. 21.

S. 184. L. 1. l. o. *Filiis . . . differant* lyder saaledes: „*Filiis vel nepotibus ac honestioribus propinquis ejus, qui construxit vel ditavit ecclesiam, licitum sit hanc bonæ intentionis habere solertiam, ut si sacerdotem seu ministrum aliquid ex collatis rebus præviderint defraudare, aut commonitionis honestæ conuentione compescant, aut episcopo vel judici corrigenda denuntient. Quod si talia episcopus agere tentet, metropolitano ejus hæc insinuare procurent. Si autem metropolitanus talia gerat, regis hæc auribus intimare non differant.*“ Decr. P. II. C. XVI. Qv. VII. c. 31.

S. 184. L. 40. f. o. „*Abbatem . . . ordinari*“ lyder saaledes: „*Abbatem in monasterio illum volumus ordinari, quem sibi de sua congregatione et monachorum electio, et possessionis dominus, et, quod magis observandum est, ordo vitæ ac meritum poposcerit ordinari.*“ Decr. P. II. C. XVIII. Qv. II. c. 4.

S. 185. L. 3. f. o. „*Decernimus . . . ordinari*“ lyder saaledes: „*Decernimus, ut quamdiu fundatores ecclesiarum in hac vita superstites extiterint (fuerint v. l.), pro eisdem locis curam [permittantur habere ([habeant v. l.) sollicitam, atque rectores idoneos in eisdem basilicis iidem ipsi offerant episcopis ordinandos . . . Quod si spretis ejusdem fundatoribus rectores ibidem præsumperit episcopus ordinare, et ordinationem suam irritam nouerit esse, et ad verecundiam suam alios in eorum loco, quos iidem ipsi fundatores condignos elegerint, ordinari.*“ Decr. P. II. C. XVI. Qv. VII. c. 32.

185. L. 28. f. o. I Citatet „*Hic distinguendum . . . propriis*“ læses: „*rel quid non. Habent ins etc.*“ Decr. P. II. C. XVI. Qv. VII. c. 30.

S. 187. L. 33. f. o. „*Preuilegium . . . potestate*“ lyder saaledes: „*Nam priuilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate.*“ Decr. P. I. Dist. LXXIV. c. 7.

S. 187. L. 38. f. o. „*Rescripta . . . petenti*“ lyder saaledes: „*Rescripta, contra jus elicita, ab omnibus iudicibus præcipimus refutari; nisi forte aliquid est, quod non lædat alium, et prosit petenti.*“ Decr. P. II. C. XXV. Qv. II. c. 15. af Keiserne Theodosius og Valentinianus.

S. 187. L. 43. f. o. „*Ea que . . . remedium*“ lyder saaledes: „*Ea vero, quæ subreptione vel falsis precibus forsitan impetrantur, nullum supplicantibus ferre remedium.*“ Decr. P. II. C. XXV. Qv. II. c. 16.

S. 187. ncd. L. „*Rescripta . . . argui*“ lyder saaledes: „*Rescripta, siue sint adnotationes siue pragmaticæ sanctiones, expressam debent in se habere conditionem: si preces veritate nitantur. Mendax enim precator debet carere impetratis; et quibus scripta diriguntur, sunt puniendi, si precum mendacia retuerint argui.*“ Decr. P. II. l. c.

S. 188. L. 9. f. o. „*Puniri . . . falsitatem*“ lyder saaledes: „*Puniri jubemus decem librarum auri mulcta iudices, qui retuerint precum argui falsitatem.*“ Decr. P. II. l. c.

S. 188. L. 13. f. o. „*Et si legibus . . . judicantis*“ lyder saaledes: „*Et si legibus consentaneum sacrum oraculum mendax precator attulerit, precator careat penitus impetratis; et si nimia mentientis inueniatur improbitas, etiam severitati subjaceat judicantis.*“ Decr. P. II. l. c.

Sag- og Navne-Register.

- Aarets Inddeling* 14.
Aaron, Israels Ypperstepræst 122. 125. 170.
Abbed 131. 133. 152. 184. 186.
Aber 27.
Abjathar, Præst, Abimelechs Søn 156. 162. 164. 166-167. 174. 175.
Abimelech, Præst af Ypperstepræsten Elis Æt 155. 173. 174.
Abiron 122. 124.
Abisag, Kong Davids Hustru 162. 165-167.
Abisay, Davids Ledsager 157.
Abner, Kong Davids Hærfører 164. 166.
Abraham, Patriark 126. 132.
Absalon, Kong Davids Søn 151. 159. 164.
Acrifolium s. beinviðr.
Adam og Eva 106-109. 111. 113-117. 140.
Adonias, Davids Søn 160. 162-167.
Afguder 70.
Agag, Amalechs Konge 152.
Alexandria, Stad i Ægypten 189.
Amalech, Folk i Kanaan 122. 124. 148. 151. 152. 173.
Amau, 98. 101. 102.
Amasa, Kong Davids Hørding 164. 166.
Ambrosius, Kirkefader 182.
Amorea, Rige i Kanaan 148. 152.
Andarnes, nu Andenes; den nordligste Spids af den store Andö i Nordland, det gamle Hålogaland. Andenes ligger under 69° 18' 50" N. Br. 16.
Andhvalr, et Slags Hval 29. 31.
Andlitsbjörg s. Hjælm-Visir.
Anker 27. 28.
Anna, jødisk Ypperstepræst 189.
Antiochia, Stad i Syrien 189.
Apollinarius, Biskop i Laodicea 189.
Archidiaconus 176.
Arius, Biskop i Alexandria 189.
Ark, Guds 184.
Artaserxes, ogsaa kaldet Scirus og Assverus 97.
Aspis, den Orm, gennem hvis Mund Lucifer taled til Eva 113.
Assverus 97. 102. s. Artaserxes.
Atgeirr, et Slags Spyd, Hellebard 86.
Athenis, Athen, Stad i Grækenland 142. 143.
Augustinus, den hellige 178. 179.
Babilonia 177.
Bananas (Benaja), Kong Davids Hærfører 162. 163. 166. 167.
Banden og Skjelden 92.
Bansættelse 177. 179.
Barðhvalr, et Slags Hval 29. 30.
Beg, kogende, anendt til Fæstningers Forsvar 90.
Beinviðr, hulfr, acrifolium 22.
Beleiringsraaben 88-91.
Bersabe (Bathseba), Urias's Hustru, siden Kg. Davids 150-151. 162. 165-167.
Bestikkelihood (mütugirni) 80. 96.
Bethania, Stad i Palæstina 128.
Bethleem, Stad i Palæstina 154.

Bjarköret (Bjarkeyarrettir), *Kjöbstadret* 6.

Bidsel (beizl) 84. 87.

Biskop 43. 62. 83. 102. 122. 123. 129. 131. 133. 136. 152. 155. *Biskoppens Stilling i Kirken og Staten* 171. 174. 175. *Biskopperne Kirkens Öine* 176. *Biskopperne i Forening med Kongen ere Kirkens Styrere* 181. 186. *beskikkede af Kongen* 186. *paaberaabe sig pavelige Privilegier, som ikke eksistere* 187. *have oftere vakt Kjættei* 189-190.

Biskopsdømme, paa Grönland 43.

Bjælker, beslagne i Enden med Jærn, anvendte til Fæstningers Forstar 90.

Björgvin, Bergen, Stad i Norge 186.

Björkudalsmyrr ved Birkedal ovenfor Kilsfjorden i Voldens Sogn paa Söndmøre; dens forsteneende Kraft 20.

Björne, hrider paa Grönland 43. *forskjellige i deres Natur fra de sorte Skov-Björne s. S. Kjødets Næringsmiddel paa Grönland* 44.

Blandina, Fjæld i Irland, maaskee rettere Bladma, kaldes nu Slievh Bloom, forhen Sliabh Bladhma, mellem Kings- og Queens-county 22.

Bly, smeltet, anvendt til Fæstningers Forstar 90.

Bonde og Buthegn (bændr ok búþegnar) 129. *Bönder og Almue ere Kirkens Födder* 176. *Bönder kunne være Bestyrere af Kirker* 183.

Bord 6. 82.

Bord-Dug 6.

Bordskikke 82. 83. 92.

Borg 86.

Brökabelti, Buxebelte 87.

Brygge, paa Skib 86.

Brynbuzer (brynbrækr) 87.

Brynhoser (brynhosur) 87.

Brynje (brynja) 84. 86. 87.

Brynklumba 89. not. 9. s. *Brynklungr*.

Brynklungr, et Slags Vaaben til Fæstningers Forstar 89.

Brynkniv (brynknifr) 88.

Brystbedækning (brjösthjörg), *hørende til Forsvarsvaaben* 87.

Brystgjord (brjostgjörð) *paa Sadel-tøi* 87.

Bretspil (tafl) 92.

Bue (bogi) 85. *Laasbue* (læsbugi) 86.

89. *srag Laasbue brugt til Hest* 88.

Haandbue (handbugi) 86. 89. *Hornbue* (hornbugi), *brugt til Hest* 88.

Bueskyden 85.

Bukke-Skind (bukka vara), *Udførselsartikel fra Grönland* 42.

Buklari, et Slags Skjold 84.

Bürhvalr, et Slags Hval 30 not. 3.

Bön, Kongens til Gud 129-135.

Calixtus, Pave 179.

Cherubim 117.

Chorsbrödre s. Kanniker.

Cloena, By og Kloster i Irland med St. Ciarans Helligdom, kaldes nu Clonmacnoisa, forhen Cluan mac nuais, Kings-county 27.

Constantinus, romersk Keiser 100. 102. 187. 188. 189.

Craton 101. 102.

Dagstidernes Skifte (dægrefar) 7. 10. 14. 20. 50. *hormange Timer* (stundir) *i Døgnet* 14.

Dans 154.

Dathan 122. 124.

David, Israels Konge 104. 120. 123. 125. 128. 147. 149-168. 172. 174. 175.

Decanus 176.

Decretum, decreta, de pavelige Decretaler 178. 181. 184. 187.

Diermicus, Helgen paa Inisclodran (Inchloirin) *i Irland; sædvanlig benævnt St. Diarmid eller St. Diarmicus* 24.

Domme, Guds, hvilke bør være et Forbillede for Kongens Domme, ere grundede paa Sandhed, Fredsomhed, Retriished og Miskundhed; dette oplyses ved Exempler 106-110. 122-128. *Kongens Domme bør være vel overveiede; dette oplyst ved Exempler* 139-144. *naar de bør være strænge og naar*

- milde, oplyst ved *Exempler* 145-170.
Dødsdomme 146. 147. 148. 171. *Dom-
 merens Anstar for Gud* 171-173. *Geist-
 lighedens Domme* 178.
Donatus. Biskop i Numidia 189.
Drager (flugdrekar) 19.
Drikkelag (samsætis drykkiur) 80.
Dronning 83. 98. 131-133. *sat med
 Kongen til Styrelse og Landsforsvar*
 129.
Drukkenskab 7. 81. 84.
*Dyrenelære Menneskene at benytte Aars-
 tiderne* 12-13.
Dörrögter (durvörör) 66.
Ebron, Hebron, Stad i Palæstina 149.
Egiptaland, Egypten 96. 97. 99. 101.
 122. 126.
Egiptamenn, Egypter 126.
Ekhorn (ikorni) 27.
Elena (Helena), Keiserinde 100. 102.
*Ely, Ypperstepræst i Israel, hans Søn-
 ner Finies og Ofni* 177.
Emanuel Grækernes Keiser (Girkja
 keisari) 19.
Engle 110. 142. 159. *deres Skabelse,
 Oprør med Lucifer og Fald* 111-112.
Horedengel 172.
Eodex (Eutyches?), *Abbed i Constan-
 tinopel* 189.
Eremiter 23.
Erkebiskop 64. 83. 184. 186.
Erkebiskopsstol, dens Oprettelse i Norge
 186.
Erksnelr, et Slags Sælhund 41.
Ester, Dronning 98. 101.
Etangelister (guðspjallamenn) 120.
Ezekias, Juda Konge 127.
*Eysteinn Hlaldssonr, Norges Kon-
 ge* 186.
*Eysteinn, Kg. Inge Hlaldssöns Ka-
 pellan og Fehirder, siden Erkebiskop i
 Nidaros* 186.
Falke (valr), *i Mængde paa Grönland,
 ogsaa hvide* 43. *Jagt med Falke eller
 Høge* 135.
*Falljöklar, et Slags Haviis i Grönlands
 Hav* 40.
Fehirðir, Skatmester 186.
Fiskreki, et Slags Hval 29.
Flettugrjót, Slyngestene? 90.
Flettuselr, et Slags Sælhund 41.
Fleygigaflak, et Slags Kastespyd 86.
 s. *Gaflak*.
Flod og Ebbe (flæðar) 13-14.
Fodangler s. Hærsporer.
Fodskammel (fötskemill) *foran Kon-
 gens Sæde* 67.
Forskandsninger paa Skibe 86.
Forsvarsvaaben 87.
Fredelighed (friðsemi), *een af de fire
 Systre, som vare Vidner til Pagten
 mellem Gud og Adam* 106. *som afsagde
 Adams Dom* 108-110. *er tilstede i
 Guds Domme* 122.
Fængsel (dýblissa) 97.
Fæstninger, deres Angreb og Forstar
 87-91.
Gaflak et Slags Kastespyd 86.
Galilea 168.
*Gallo-Græcia, Gallatia, Landskab i
 Lille-Asien* 189.
*Galter, Mænd blive til Galter af For-
 færdelse* 27.
Gayanus, Biskop og Kjøtter 189.
Geirhvalr, et Slags Hval 29.
*Geistlighed, den norske Geistligheds
 Fordærrelse* 177. *belyrer Kongen hos
 Paven* 178. *benytter Bansættelsen uret-
 færdigen* 179. *Geistlighedens Begjær-
 lighed* 180. *Geistligheden har oftere
 rakt Kjøtteri i Kirken* 189. 190.
Gelboe, Fjæld i Palæstina 158.
Gelasius, Pave 178.
Giftige Dyr (eitkrvikendi), *kuune ikke
 lere paa Irland* 21.
Gjester (gestir), *en høiere Klasse af
 Huskarle i Kongens Hird* 59. *Oprin-
 delsen til deres Navn* 59. *deres Plig-
 ter og Rettigheder* 59-60.
Gladel, gladiel, et Slags Spyd 84.
 not. 3.
Glafja, Glefja, Glavind, et Slags Spyd
 84. 88.

Glas, hedt, anvendt til Fæstningers Forsvar 90.
Glumelaga, Kloster i Irland, nu Glendalough, opr. Gleann daloch, ved Aronmore, et. of Wicklow 25.
Golia (Goliath), Kæmpe 154. 155.
Granselr, et Slags Sælhund 41.
Gratianus, Decretalernes Ordner 185.
Grævstin (grafsvin), et Slags Murbrækker 88. 89. 90.
Gregorius, Pave 33. 35. 178. 181. 187. hans *Dialogus* 33. 35.
Grima, et Slags Hovedbedækning for Heste 87.
Græsgange, gode paa Grönland 44. 46.
Grænaland, Grönland 15. 18. 21. 33. 38. dets *Natur og Frembringelser* 42-49. hvorfor man seiler did 42. hvilke *Varer* did føres og derfra hentes 42. Kornarl 42. Landet rimeligvis *Fastland* 42. Landdyr 43. Marmor 43. Landet christent og udgjør et *Biskopsdømme* 43. godt *Græsland* 44. *Næringsmidler* 44. *Veirligt* 44. 46. *Beligheden* i den nordlige kolde *Zone* 45-46. *Nordlys* 46-48. Landet *veirgodt* 48-49.
Grønlandshöf, Harene om Grönland 18. underlige *Skabninger* og andre *Mærkeligheder* deri 38-41.
Grænlendingar, Grönlænder, de norske Beboere af Grönland 18. 40. 41. 44.
Gudsfrygt, al Visdoms Ophav 4. den første *Betingelse* for al *Sædelighed* 80. 94.
Gudstjeneste 5. 92. 128. 135. 136.
Guldkalve, dyrkede af Israelitterne 122.
Gyðingar, Jøder 100. 101. 102. 123.
Gyðinga-veldi, Jødeland, Palestina 100.
Haandgang, at gaa Kongen til Haanden 67.
Haandgangne Mænd, forskjellige Klasser af dem 57-64.
Haandtvætning för man gaaer til Bords 82.

Haar, hvorledes skjæres 66.
Haagerdingar 18. *Beskaffenheden heraf* 39.
Halgufa, et Söuhyre 32.
Halfrkitti, et Slags Hval 30.
Halstrambi, et Söuhyre 38.
Hällogaland, det nærende Nordlands Amt, tilligemed Störstedelen af det nuv. Senjens og Tromsö Fogderi. Navnet gik efterhaanden over til Häl-galand, Helgaland, Helgeland, hvilket endnu er Benævnelsen paa Landshabets sydligste Deel 16. 17.
Hamp 66.
Handelsfellig 9. med *Gud og Helgener* s. S.
Handelsreise, hvorledes man til den skal indrette sig 8. den bekvemme *Tid* til at foretage den 51-54.
Harer (heri) paa Grönland 42.
Harpe 153. 154.
Havfrue s. *Margygr*.
Hærlis i Grönlands-Har, dens Beskaffenhed 40.
Hat (hött) 66. 92.
Herodes, Konge 168. 169. 173. 189.
Herrer, hvilke saa kunne kaldes 63.
Hest 84.
Hestebrynje (hestbrynja) 87.
Hestepandser (kovertür) 87.
Hestesko 84. 87.
Hestetöi 87.
Hævn 77. 94.
Hieronymus, Kirkesader 179. 181.
Hilsen og Tiltale, til en Fader 3. til *Kongen* 67. 82. man skal tiltale *Kongen* i *Fleertallet*, men tale om sig selv i *Enkelttallet* 69. 92. *Grunden* hertil 70-71. *Hilsen til Kongen om Morgen* 81-82.
Himmellegemernes Gang 7. 10.
Himmelströg, Himmelbelter, Zoner 45-46. 49-50.
Hjort, löber kun halv saa hurtigt som Renen 20.
Hird, Kongens, bör være en Skole for gode Sæder og Slebenhed 56. er det

- ikke altid; Aarsager hertil 57. 72. forskjellige Slags Tjeneste og Tjenestemænd i Hirden 57-64. Hirdens Samfund (löguneysi) 67. Hirdsæder 79-96. følge Kongen til Kirke 81. være tidlig om Morgen en i hans Herberge 81. følge Kongen naar han vil fornøie sig 82. ikke tidlig om Morgen en slaae sig paa Æden og Drikken 82. Orden, naar Kongen gaar til Bords 82. tale sagte ved Bordet 83. vogte sig for at blive drukken 83. Høflighedsbeviser indbyrdes 83. Rytterøvelser 84. Fegteøvelser 84. flere Vaabenøvelser og Krigskunster 85-91. Klogskab (mannvit), gode Sæder (siðgæði) og Slebenhed (hæveska) nødvendige Egenskaber for dem der færdes i Kongens Hird eller med Hørdinger 91-96. Exempler til Eftærligning og Advarsel for dem, der træde i Kongens Hird 96-102.
- Hirdmænd (hirdmenn) 62. Navnets Betydning 63. Vigtigheden af deres Stilling 63. berettigede til Herre-Navn 63. bør udmærke sig ved Sædelighed og sleben Opførsel 63-64. benævnes Riddere 64. Riddere og Hirdmænd ere Kirkens Hænder 176. Hirdmænd kunne være Kirkens Bestyrere 183.
- Hítardalur, Dal i Myre-Syssell, Vesterlandet paa Island 38.
- Hjælm (hjálmr) 86. 88.
- Hjælmvisir (andlitshjörg) 88.
- Hnísa, et Slags Hval 29.
- Hnýðingr, et Slags Hval 29.
- Hof, Hofsæder, Hofvæsen s. Hird.
- Horehus (pútnahús, portkvannahús) 80. 92.
- Hoser, Buxer (hosur) 66. 87.
- Hovedrænker (höfuðvélar), de 7, af hvilke Lucifer benyttede sig til at svige Adam og Eva: Avind (ófund), Had (heipt), Underfundighed (slægð), Falskhed (flærd), Overmodighed (yfirgirnd), Gjerrighed (sinka), sandselig Begjærlighed (lostasemi) 112-113.
- Hrafnhvalr, et Slags Hval 29.
- Hrosshvalr, et Slags Hval 30. 31.
- Hue (húfa) 66.
- Hulfr s. Beinviðr.
- Hundreder, store og smaa (hundruð tólfæð, hundruð tíræð) 14.
- Húnkastali, hørende til Krigsskibes Udrustning 86.
- Huskarle (húskarlar) Kongens 57. deres forskjellige Stilling og Forretninger 58. Fordele ved denne Tjeneste 58-59. Huskarle, som ikke ere bordfaste hos Kongen 60. som hare Veitsler af Kongen 60. deres Forretninger 61. hvorfor man tager Tjeneste som Kongens Huskarle 61-62.
- Húskafls gjöld, særegen Bod af een Mark Guld, som Kongen tager for sin Huskafls Drab foruden Thegnilde 58.
- Hvaler, forskjellige Slags i Havene om Island 29-33. i Haret om Grønland 40. 41. Kjødets Næringsmiddel paa Grønland 44.
- Hvalstand, brugt til Knivskafter og Brikker 30.
- Hvítíngi, et Slags Hval 29.
- Hærsporer (hersporar), Fodangler 86.
- Hör 66.
- Höviskhed (hæveska) 91-92.
- Jacob, Patriarken 126. 132.
- Jagt, paa Skier 20. med Høge og Hunde, en Fornøielse for Konger 135.
- Jarl 64.
- Jericho, Stad i Palæstina 122. 124.
- Jesus, Christus, hans Overbærelse med Kvinden, der havde syndet 123. med Peter, der fornægtede ham 124. 125. med Røveren paa Korset 125. oprækker Lazarus 128.
- Jesus, Sirachs Søn 139.
- Ígulkötti, en Maskine benyttet til Fæstningers Forsvar 89.
- Ild, dens forskjellige Beskaffenhed 33-35. omgiver Jordkredsen 47.
- Índialand, Indien 19. 102. Bog om dets Undere 19.
- Íngi Haraldssonr, Norges Konge 186.

Iniscloedran, Ö i Söen Loghri (Lough Ree), Longford et. i Irland, skrives rettest Inis-Cloghran, nu sædvanligviis Inchelolin 24.

Inhisgluer, Ö i Irland, en af de tre Arran- eller St. Brandans-Öer i Galway-Bugten, rimeligviis Inishere, den sydligste 23.

Joab, Kong Davids Hærfører 160. 162. 164. 166-167. 170. 171. 173.

Job, hans Fristelse 36. 37.

Johannes Baptista 168.

Jón, Erkebiskop i Nidaros 186.

Jonas, Profet 126.

Jonathas, Sauls Søn 155. 158. 159.

Jorden, dens Form 16. 47. den er levende 33. omgivet af Hav, og dette igjen af Ild 47.

Jordegods, Nyttien for Handelsmanden af at lægge en Deel af sin Kapital deri 9.

Jordskjælv (landskjälftar), paa Island 33. deres Aarsag 34-35.

Jórsalaland, Palæstina 15. 16. 182. 189.

Jórsalir, Jórsalaborg, Jerusalem 57. 159. 162.

Joseph, Exempel paa Retskaffenhed og Ydmyghed 97. 99. 100. 101. 102.

Josva, Israels Anfører 122.

Írland 18. 21-28. 141. uden giftige Dyr 21. Folket grumt og usædeligt, men godt mod hellige Mænd 21. Vand der med forstenende Kraft 22. Kilder, som forandre Farver 22. flydende Holme 22. Ö, hvor Lig ei raadne 23. Ö, hvor Ingen döer 23. Ö, hvor Djævelene have Magt over den halve Deel 23. Menneske med Manke fanget 24. Kirke, i hvis Kirkegaard intet Hundyr kan leve 24. Æbler med lægende Kraft vøxne paa et Piletræ 25. Stad undergaaet fordi en uretfærdig Dom der var afsagt 26. Mennesker forvandlede til Ulve fordi de havde spottet en hellig Mand 27. Skib seilende i Luften 27. Mand, som ingen kunde see paa uden at lee 28.

Isaias (Esaias) Profet 127.

Ísland 15. 18. 21. 28. dets Natur 33-38. Ildens Rasen (eldsgangr) der og Jordskjælv 33. Den megen Is der, en Følge af Grönlands Nærhed 33. Ilden paa Island af en død Natur 33. det samme Tilfældet med Vandet i nogle Kilder 34. Helvedes Pinselsteder i den underjordiske Ild og andre Steder der paa Öen 35-36. Ölkilder 37.

Íslandshaf, Havet omkring Island, Sødyr deri 28-33.

Israels Folk 98. 99. 122. 126. 147.

Israels Land 98.

Judas 122. 125.

Justinianus, romersk Keiser 189.

Justinus, den hellige 142-144.

Jærn, tilført Grönland 42.

Jærnmalm s. Raudí.

Jökler paa Grönland 48-49.

Kain og Abel 154. 173.

Kanniker 23. 186. deres Optømt i Norge 186.

Kapellan (kapalin), Kongens 186.

Kappe (yfirlhöfn, skikkja) 66. 92. skal aflægges, naar man træder for Höcdinger 66. 81. Aarsagen hertil 68.

Kardinal 177. 189.

Kastel (kastali) 86. 88. af Træ paa Hjul, et Slags Belciringsmaskine 88. 90. 91.

Kayphas, Ypperstepræst hos Jøderne 189.

Keiser (keisari), den romerske 100. 102. 146. 147. 182. 183.

Kertinagh, Ö i Vandet Logherne (Lough Erne) i Irland, med det saakaldte St. Patricks Purgatorium; antages at ligge ikke i Lough Erne, men i Lough Derg strax nordenfor i county of Donegal 23.

Kevinus, Helgen i Glumelaga (Glendalough) paa Island; kaldes sædvanlig St. Kevin, ogsaa Coemgenus; Legenden om hans Æbler 25. 26.

Kilder (keldur), paa Island: sydende, sprudende, forstenende 34. Ölkilder (öl-

keldur) sammesteds 37, deres Beskaffenhed 38.
Kjortel (kyrtill) 66.
Kjætteri, oftere reist af *Biskopperne* end af *Kongerne* 189-190.
Kiранus, irsk Hælgen, kaldes sædranligviis *Ciран*, St. *Kiранus*, hans *Helligdom* i *Cloena* (*Clonmacnoisa*) 27.
Kirkefred 168.
Kirkemøde 100. 185.
Kirken, den christelige, dens *Forhold til Kongedømmet og Staten* 171-175. 176-190. *Christus og den hellige Kirke* udgjøre eet *Legeme* 176. *Kirkens Ejendomme* skulle erlægge *Skat til Kongedømmet* 182. *Kirkens Indtægter* skulle anvendes ifølge deres *Bestemmelse* 184.
Kirker, deres *Bygning og Bestyrelse* 177. 183-185.
Kjøbmand, den rette *Kjøbmand* ikke *Udhøkrer* eller *Bedrager* 5. hans *Adfærd i Kjøbstæderne*, og hvorledes han bør drive sin *Handel* 5-9. hvilke *Kindskaber* han bør besidde 6-7. hvorledes han bør indrette sit *Liv* og hvilke *Last*er han bør skye 7-9.
Kjøbmandskab 5-56. *Forberedelse til Hirdtjeneste* 5. drives af de bedste *Mænd* 5.
Kjøbmandsvarer 5. deres hurtige *Afsætning* 8.
Kjöbskib, dets *Udrustning* 8.
Klefsan, lystig *Mand i Irland* 28.
Klerk 57. 62.
Kloster 152. 184.
Klostermænd 152. s. *Munke*.
Klogskab (mannvit) 91. 92-96.
Klædedragt 66.
Knæfald for Kongen 82. 92.
Knæskjærmer (knébjargir) 87.
Kongen 2-3. hans *Magt over Rige og Folk*, over haandgangne *Mænd og Thegner*, over *Klerker og Biskopper* 61-62. *Skikke at iagttage*, naar man træder frem for *Kongen* 65-72. man skal være uden *Kappe og Hovedbedækning* 66-68. hvorledes hilse og til-

tale *Kongen* 67. man maa ikke agte paa *Andres Tale*, medens man *tiltales af Kongen*, og ikke spørge op igjen 69. 82. man skal *tiltale Kongen i Fleertallet* 69. *Aarsagen* 70-71. man skal vogte sig for *unødvendig Vidtløftighed* 72. *Kongens Raadgivere* (rådgjafar) 71. fra *Kongen* og hans *Raadgivere* kunne *Uaar udgaae over Landsfolket* 74-79. *Fællestyrelse af flere Konger*, dens *Skadelighed* 75-76. *Kongens Magt* 103. *Kongen har sin Værdighed af Gud* 104-105. 183. kaldes *Guds Salvede* (*kristr dróttins*) 105. 157. bør om *Natten overveie sit Riges Bedste* 105-106. skal være maadeholden i sine *Domme og Straffe* 106. *Exempler hentede fra Guds Domme* 106-110. 122-128. *Kongen skal om Morgen*en gaae i *Kirke* og *dee'tage i Gudstjenesten* 128-129. 135. hvorledes han skal bede til *Gud* 129-135. *Kongens Forretninger om Dagen*: at bære *Omsorg for Rigets Styrelse* og *dømme i vanskelige Sager* 135-136. han skal granske den sande *Visdom* 136-139. hvad han skal overveie, naar han kommer i sit *Dommersæde* 139-144. mere om *Kongens Domme* 145-173. *Kongens Forhold til Kirken* 171. 174. 175. 176-190. *Kongen er Kirkens Hjærte og Bryst* 176. *Guds Ord indskjærper Troskab mod Kongen* 180-183. *Kongen skylder Gud Regnskab for hvorledes han har beskjærmet Kirken* 181. 183. *Kongen har Overopsyn med Biskopperne* 184. har i *Norge* havt *Ret til at beskikke Biskopper og Præster* 186.
Konungs skuggsjá, *Konge Speil* s. *Speculum regale*.
Kornavl, paa *Grönland* en *Sjeldenhed* 42.
Kors 98. 99.
Korsfæstelse 99.
Kotkarl (*þorpari*), *ringe Bonde* 61. 68. 80.
Kovertür, *Hestepandser* 87.

Krigskunst 84-91.
Kveif, et Slags Hue 66. 92.
Kul, brugt i Krig 86.
Kvørnsteen 89.
Kvægavl, god paa Grönland 44.
Lafdi, Frue 97.
Langorfsljär, längskastet Liaa, brugt som Vaaben i Söslag 86.
Latinsk Sprog 6.
Laurentius, den hellige 142-144. 145.
Lazarus, optækkes fra Döden af Jesus 128. 177.
Leiptr, et Slags Hval 29.
Lendermænd (lendir menn) 62. 64. skulle være Kirkens Arme 176.
Leo, Pave 181.
Lik prä, Spedalskhed 32. 37.
Linklæder (linklæði) 66.
Livets Træ i Paradis 117.
Logechag, Vand paa Irland med forstenende Kraft, maaskee Loughneagh i Ulster 22.
Logherne, Vand i Irland, kaldes nu Lough Erne, Fermanagh-county 23.
Logri, Vand i Irland, kaldes nu Lough Ree, mellem Roscommon, Longford og Westmeath counties 23. 24.
Lovbøger 6.
Lovkyndighed 6. 93.
Lovtrækkerier (lögkrökar) 93.
Loycha, Vand urist hvor i Irland 22.
Lucifer 110-112. 117. 118. 119. Guds Dom over ham fordi han havde forført Eva 114-115.
Luciferus, Biskop paa Sardinien 189.
Luftens Lysning 7. 10.
Lur (lúdr) 163.
Lydbiskop, Suffragan-Biskop 64.
Lærelyst 8.
Löbehjul (hleypihvel), et Slags Maskine til Fæstningers Forsvar 89. 90.
Löfter, naar de bör holdes og naar ikke 167-170.
Maaltid 6.
Maadehold 94-95.
Maanen, 13. dens Gang 14.

Macarius, Biskop i Antiochia 189.
Macedonius, Biskop i Constantinapel 189.
Manddrab 85. 103.
Marcianus 189.
Mardocheus 98. 99. 102.
Margjyr, Harfrue, et Söukyre i Grönlandshav 39.
Maria, Guds Moder 130. 133. kaldes Dronning 144.
Marmor, af forskjellige Farver paa Grönland 43.
Maumett, Mahomed 190.
Meened 92.
Melchisedek 172.
Messe 135. 136. 152.
Middagssövn 6.
Miner (tæligrafir), anvendte ved Fæstningers Forsvar 90.
Miskundhed (miskunn), een af de 4 Systre, som ere Vidner til Pagten mellem Gud og Adam, og afsige Dommen over den sidste efter Syndefaldet 107-110. er tilstede i Guds Domme 122.
Mistro mod Beretninger om underlige Ting i fremmede Lande 18-20.
Modermaalet maa ikke glemmes 6.
Moses, Moses 123. 124. 126. 128. 147. 148. 170. 172.
Muldyr (müll) 163.
Munke 23. 152. skulle være Kirkens Bug og Indvolde 176.
Myre (maurr) 13.
Mykligarðr, Constantinopel 189.
Mynt 183.
Mæri, her Sunmærafylki i Norge, (s. Björkudalsmýrr) 20.
Naale (nälar), nödvendige til Skibs 8.
Náhvalr, et Slags Hval 30. 31.
Náscir, et Slags Sæl ved Grönland 41.
Nathan, Profet 149. 151. 153. 162-164.
Næver (näfar), et Slags Bor 8.
Nero, romersk Keiser 173.
Nestorius, Biskop i Alexandria 189.
Patriarch i Constantinopel 189.
Ninive, Assyriens Hovedstad 126.

Nicholás Petrssøn, *Biskop i Bergen* 186.
 Nicholaus Advena, *Kjætter, siden kaldet Maumett (Mahomed)* 189.
 Nobe, *Stad i Palæstina* 156. 164. 167. 173. 174.
 Nonacus, *Kardinal* 189.
 Norðhvalr, *et Slags Hval* 31.
 Nordlys (norðrljós) 18. *paa Grönland* 44. 46-47. *dets Oprindelse* 47. *Taage eller Røg, som ledsager det, dens Aarsag* 48.
 Noregr, *Norge* 178. 186.
 Numidia, *Rige i Africa* 189.
 Nötehudar (nauta vara), *Udførselsartikkel fra Grönland* 42.
 Offer (förr, ofr) 170.
 Ólafr, *den Hellige, Norges Konge* 186.
 Ombudsmænd, *Kongens* 7.
 Opdragelse 7.
 Opnuselr, *et Slags Sæl* 41.
 Ost, *tillavet paa Grönland* 44.
 Ostensa, *Minuter* 15.
 Overmod 96.
 Páll, *Biskop i Bergen* 186.
 Pallium, *Erkebiskoppens Værdighedstegn* 186.
 Pálstafr, *Paalstav, et Slags Vaaben* 86. 89.
 Pandser (panzari) 84. *gjort af Lerred* 86. 87. *ærmelöst udenpaa Brynjen* 87. *til Heste (kovertür)* 87.
 Paradis 106. 107. 108. 112.
 Patricius, *Helgen i Irland* 26.
 Paulus, *Apostel* 119. 182.
 Paven, *Roms Biskop* 131. 133. 177. 178.
 Pelagius, *Pave* 184.
 Pelagius, *Munk fra Britannia* 189.
 Pest (drep, drepsótt) 159.
 Petrus, *Apostel* 104. 105. 123. 124. 125. 180. 182. 183.
 Pharao 97. 102. 122. 124. 140.
 Philistei, *Philister* 154.
 Pibe (pipa), *Flöite* 162. 164.
 Pilatus, *romersk Statholder i Judæa* 189.
 Ploggjærn, *gloende, anvendte til Fæstningers Forstær* 90.

Pricianus (Priscillianus), *Biskop i Spanien* 189.
 Proventa, *geistlig Indtægt* 184. 186.
 Provst (profastr) 176.
 Psalmer 120. 135.
 Psalmesang 128.
 Pül, *Apulia, i Italien* 16. 16.
 Rauði, *Jærnmalm i Jorden paa Island, randa-undr* 37.
 Rauðkemingr, *et Slags Hval* 20. 31.
 Reen 20. *i Mængde paa Grönland* 42.
Kjødet et Næringsmiddel der 44. ,
Regnekunst 7.
Retvisshed (réttvísi), een af de fire Systre, der ere Vidner til Pagten mellem Gud og Adam, og afsige Adams Dom efter Syndefaldet 107-110. *er tilstede i Guds Domme* 122.
 Reyðr, *et Slags Hval* 31. *dens Sæd det bedste Lægemiddel* 32.
 Riða, *Rysten, en Sygdom* 32.
 Ridder (riddari) 64. 129. 176. 183.
 Ridderskab (riddaraskapr) 85.
 Rideøvelser 84. 87.
 Röðrgöltr, *et Slags Krigsmaskine, benyttet paa Skibe* 86.
 Rostungr, *af Nogle regnet blandt Hvalene, af Andre blandt Sælene* 41. *dens Skind og Tænder søgt Handelsvare* 42.
 Rümaborg, *Rom* 100. 177. 189.
 Saaer (sáðir), *blandede i Brød* 73.
 Sadel (söðull) 87.
 Sadelbue (söðulbogi) 87.
 Sadelkar (söðulker), *Reisebæger?* 158.
 Sadeltoi (söðulreiði) 87.
 Sadoch, *Præst i Israel* 162-164.
 Sagfald, *Kongens* 7.
 Salamon, *Israels Konge* 139. 160-168. 170. 171. 173. 174.
 Salvelse til Konge 154. 163.
 Samuel, *Profet* 152. 154.
 Samveldisþing, *oprørske Forsamlinger, holdte af Bønderne* 77.
 Sandhed (sannendi), *een af de 4 Systre, som ere Vidner til Forliget mellem Gud og Adam, afsige den sidste*

- Dom efter Syndefaldet, og som bør findes i alle Domme* 106-110. 122.
Sathanas, Dödens Hövding 36. 37.
Saul, Israels Konge 122. 124. 147. 148. 149. 151-160. 170. 173.
Scirus s. Artaserxes.
Segl, af Vadmel 8.
Semei forbander David, dræbt af Salamon 161. 162. 164. 167.
Serkland, Saracenernes Land, betegner snart Nord-Afrika, snart det Indre af Asia 190.
Sigurd, Biskop i Bergen 186.
Sigurd Haraldsson, Norges Konge 186.
Sikiley, Sicilia, Pinselssteder i den Ild, som der er 33. 35.
Silo, Stad i Palæstina 177.
Silvester, Pave 100.
Silvius, Pave 188.
Simplicius, Pave 187.
Skarlat, Skarlagen 66.
Skat 104. 182. 183.
Skeljung, et Slags Hval 31.
Skemming, et Slags Sæl 41.
Skeptifletta, et Slags Kastevæn 86.
Ski, Skiløben 20.
Skjá, Skjaa, Aabning i Taget 47.
Skjaldhvalr, et Slags Hval 29.
Skib 8.
Skibsfart 8. 50-51.
Skibsstyrelse 62.
Skjold (skjöldr) 84. 85. 86. 88. 90. *lukket Skjold (skjöldr lokinn)* 84. *Skjoldets Haandgreb (mundriði)* 84. *brede Skjolde nyttige i Söslag* 86.
Skjoldborg (skjaldborg) 85.
Skjoldjötun (skjaldjötunn), en Kirgsmaskine 91.
Skjoldrem (skjaldarfetill) 88.
Skjorte (skyrt) 66.
Skjæg, hvorledes klippes 66.
Skjæg-Öxe s. Öxe.
Skjöge (portkona) 7.
Sko 66.
Skole 57.
Skolpr. et Redskab 8.
Skottein, et Maa! at skyde efter 84.
Skriftegang 148.
Skudaar (hlaupár) 14.
Skudrogn (skotvagn), et Slags Maskine til Fæstningers Forsvar 90.
Skydeaabninger paa Fæstningsmure (vigskörð) 89. 91. 142. *hængende (hengivigskörð)* 89.
Slag, til Lands 85. 86-91. *til Søes* 85-86.
Slagbrand, en Bom, anvendt paa Skibe i Söslag 86. *anvendt ved Fæstningers Forsvar* 89.
Slagorden (fylking) 85. 90. *kileformet (svinfylkt fylking)* 85.
Slangen, hvorledes den blev tående og forførte 111-114. *Guds Dom over den* 115.
Sléttibaka, et Slags Hval 30.
Slynge (slöngva) 85. *Stavslynge (stafslöngva)* 85. 86. 89. *Haandslynge (handslöngva)* 85. 89.
Slyngestene af Leer, fyldte med mindre Stene 90.
Smör, tillaret paa Grönland 44.
Socianus, Biskop i Gallo-Græcia 159.
Sök et Redskab anvendt ved Skibsbygning 8.
Solen, dens Gang 10-11. 14. *höiere og lavere* 15-18. 50. *paa Grönland* 46. 50. *dens Indflydelse paa Jord og Hav* 12-13.
Spania 189.
Speculum regale, Aarsagen til Verkets Nævn, Anledningen til at det blev skrevet, Oversigt over Indholdet 1-3.
Spil 7.
Sprogkyndighed 6.
Spyd (spjót) 84. 85. 89. *langskafet og kortskafet* 85. *dets Vigtighed i Landslag* 85.
Spydkasten 84. 85.
Spyt, det fastende Menneskes, Gift for Ormen 115.
Staalhue (stálhúfa) 86. *hængende Staalhuer (hangandi stálhúfur)* 86.
Stallara stöll, Stallarens Bænk eller Sæde i Kongens Hal 66.
Steenbefæstning (steinvirki), styrke

- indrendig med Egetræ, Jord eller Leer 89.
- Steenkul (jardkol), brugt i Krig 86.
- Stephanus, Dommer i Athenen 142-144. 145.
- Stigbøile (istað) 84.
- Stige paa Hjul, et Slags Stormstige eller Beleiringsmaskine 88. 90. 91.
- Straf 103. 106. 171.
- Stridsskjærme, deres Anbringelse paa Skibe i Søslog (viggryðla, vigæsa) 86.
- Stridsskjærme (flakar) anvendte til Fæstningsmures Forsvar 89. anvendte til Angreb paa Fæstninger 91.
- Strømme i Haret 13-14. 51.
- Suzingull, Buggjord, Sadelgjord 87.
- Susanna 177.
- Svarðreip, Reeb snoede af Røstungens Hud, Udførselsartikel fra Grönland 42.
- Svededug over den Dödes Ansigt 177.
- Sverd 84. to Sverd i Kamp 87.
- Svinhvalr, et Slags Hval 29. 31.
- Sviptingar, Söftebaand(?) til Skibssegl 8.
- Svovel (brennusteinn) benyttet i Krig 86. smeltet brugt ved Fæstningers Forsvar 90.
- Synai (Sinai), Bjerg 126.
- Syndefaldet 106-109. 113-119.
- Sysselmand, Kongens 60.
- Sædelighed (siðgæði) 91-92.
- Sække fyldte med Hö eller Avner, nedheisede fra Fæstningsmuren for at beskytte denne mod Murbrækkere 89.
- Sæler, forskellige Arter i Grönlands-Hav 40. 41. Kjödet Næringsmiddel paa Grönland 44.
- Sælskind, Udførselsartikel fra Grönland 42.
- Sö, dens Beskaffenhed 7. 10.
- Söfart s. Skibsfart.
- Söm, Skibssöm 8. reksaumr, hnoðsaumr 8.
- Tabernakel (landtjald guðs) 163. 164. 167. 170. 173.
- Tarkvinus, en Romer i Athenen 143-145.
- Tertullianus, Præst i Karthago 189.
- Themar, Temere, Stad i Irland, paa Irsk kaldet Teamhar, laa i det nuværende county of Eastmeath 26. 141. 144. 145.
- Theodosius, romersk Keiser 188.
- Theodosius, den Yngre, romersk Keiser 189.
- Theodosius, Biskop og Kjætter 189.
- Thing 93. 190.
- Thinghus 171.
- Tiende 177.
- Time-Beregning 14. 15.
- Tjære, kogende, anvendt ved Fæstningers Forsvar 90.
- Toletana, Toledo i Spanien 185.
- Tromme (trumba, bumba) 162.
- Træl 97. 101. 102.
- Trætter 7.
- Tungens Misbrug 7.
- Tvekamp (einvigi) 58.
- Tærningekast 7. 80. 92.
- Tömmar, fört til Grönland 42.
- Uaar (üaran, ärgalli) paa Land og Sö 73. paa Landsfolkets og dets Styreres Sæder og Forstand 73. Aarsagerne hertil og hvorledes de yttre sig 74-78.
- Udhökrer (mangari) 5. 6.
- Ugræs (skjæðak) 73.
- Uhyrer (skrimsl) 18. 19. Söuhyrer (æskrimsl) 21. i Grönlands-Hav 38. 39.
- Ulve (vargar) paa Grönland 42.
- Ur, Præst i Israel 122. 125.
- Urbanus, Pave 178.
- Urias 123. 149-151. 153.
- Vaabensteen (vápneinn, vápnrjót) 85. 86.
- Vaabenövelser 84-85.
- Vadmel, til Seglbod 8.
- Vägar, nu Vaagen, et af de rigtigste Fiskerleier paa Lofoten, i det gamle Hälogaland. Vaage Kirke ligger paa Öen Östraagen under 68° 12' 35" N. Br. 16.
- Vagthold i Hirten 60. 63.
- Valerianus, romersk Keiser 188.
- Valsk Sprog 6.

Valslynge (valslöngva), *Blide*, et Slags
Kaste-Maskine 88. 89.
Vand, kogende, anvendt til Fæstningers
Forsvar 90.
Vastes, *Dronning* 97. 98. 99. 101.
Veirkyndighed, rigtig for den Søfa-
rende 9-13.
Veitslur, *Forleninger*, meddeelte af
Kongen 60.
Vindene 10-13. 51-53. deres *Indfly-*
delse paa Hav og Land og paa Sø-
farten 11-13. 51-53.
Visdom (speki), dens *Ophav* 4. dens
Tale 137-139.
Væder (veðr), et Slags *Murbrækker*
 88. 89.
Vöðluselr, et Slags *Sæl* 41. not. 4.
Vögnhvalr, et Slags *Hval* 29.
Ydmyghed 96.
Ysaak, *Isak*, *Patriark* 126. 132.

Ysay, *Kong Davids Fader* 154.
Ysboseth, *Sauls Søn* 149.
Ysidorus 45.
Zenophilus 101. 102.
Zion 163.
Þegn, *fri Undersaat* 58.
Þegnildi, *Bod af 40 Mark*, som *Kon-*
gen tager for sin Thegns Drab 58.
Þröndheimr, *Throndhjem*, *Landskab i*
Norge 186.
Þræðr, *Traade*, *nödvendige til Skibs* 8.
Æresbeviisning, *mod Høvdinger naar*
man er til Bords med dem 83.
Ættir, *Himmelegne* 14. 16.
Ögternes Skifte (eytaskipan) 7. 10.
 14.
Örksnelr s. *Erksnelr*.
Öxe, *Smedeöxe* 8. *Skjægöxe*, *langskaf-*
tet, et Slags *Stridsöxe* 86.
Öysteinn s. *Eysteinn*.

Trykfeil.

Side	23	Linie	9	f. n.	Tegnet [foran en så fiskr bortfalder.
—	26	—	12	—	gröndvöllum læs grundvöllum.
—	33	—	7	f. o.	ælti l. ætli.
—	44	—	14	—	grjálfrljótt l. gjálfrljótt.
—	89	—	11	f. n.	agnór l. agnör.
—	96	—	7	—	litillætti l. litillæti.
—	130	—	6	f. o.	præcique l. præcipue.
—	—	—	8	—	testificationibua l. testificationibus.
—	131	—	12	—	lagire l. largire.
—	183	—	10	—	oss l. os.

⁊ tēnt þez lo z godom beþre. gæc þer uel. **Ac** bōð þu uelst þu æt þez cōste. En epre mac þa godu aget tēgga æt uel
logua tēta. ⁊ ið eðl ehtgat. gæc ngecra uel z lēant þer z lēat um þu æt er ædret godu kaupmēn hamað æt. eða nocent
nre warnung seða kamey tū bogat æt þer tēnawynlūg æt kaup. En er þu byrn aget tū hōtēgaf þu þa rastaðu
warung þu æt h wēðu egr lōðan. rētr spēlō æt h hēmr þer hēndu. en ei spēl eto a oc lēadu þa warung seða þa
lēnðu egr þa er kaup. þu hōnð þau spēl sem a eto z lēant lōðan kaup. þkað sem þe mægt þa hēst þu eig bōtate.
⁊ æt warung þu allan igōc uēð þo þu nre sem þu lēst æt tēca mōn en egr a hōre þa hēst eig þu mangate. En
þ lēadu uelst þu gēlōða æt a hēwete stūdo er þu mæc þu tū tēma æt mīnāz. a nam þe æt z allas mēst um lōdāt
þe þe er raumar æt allas mē ut er tunga en þrā æt ap bōcō taca monnat þe þe þu a. lēst utra tū sūl frōðlēg
er bēst eto lēst þu. Gē þu þer allar lōdāt kumar. en mēðan er þu uelst kaupmāð uera þa þa rētr engan tēst þe
mētr agetan kumar gēta en biatkeþar tēst. En ei þe eto lōg kum þa uēð þu eig bēst ulogō ei þu æt mā
lōm æt lēpra uelst iammaka þma oc kancu æt lōgt lūara gūst mālō. En þo æt ec wōða. lēst um lōgmāl þa uēð
eng mādū aluac nēa h kummr goda lēnung z hāt aqlū lōū þat sem mādū uēð fladdu. z ei þu uelst uēð a full
comēn z i wōðlēk þa mēndū allar. ⁊ allz kum en alra hēst lētr nō z uollku þe þe tūng ganga uel æt. en þo tūndu
eigr æt hēða þu uel māl eða tūng. **Som: o**

⁊ þe þe mæc allas þa lūc er mētr verr nātū. þu nūg ei: ec bēra gētr tū æt nēma eða muna. ep tū ei: mūm tū jēðe.

En ei þe lūmæc nocent lūc nare þu nūg þe lēst æt tōðu þa uel ec gētra mēð æt þu tū lūða.

⁊ æt. swarar.

En ei þe lūc er uerða mā mulla. ei þe lēst æt tōðu tūma þo uel lūc mēð lēotet tōðu ei: þa lūmæc. Jēndu þu iānan
sem uerða lūc mātū z þo þa æt egr. ei þu lēst æt tōðu tūma þu lēst æt tōðu tūma. Jēndu þu lēst æt tōðu tūma. Jēndu þu lēst æt tōðu tūma.
þeða uēðu iānan bōð z lēst æt tōðu tūma. Jēndu þu lēst æt tōðu tūma. Jēndu þu lēst æt tōðu tūma. Jēndu þu lēst æt tōðu tūma.
⁊: þe nēma. z ei þe lēst æt tōðu tūma. Jēndu þu lēst æt tōðu tūma. Jēndu þu lēst æt tōðu tūma. Jēndu þu lēst æt tōðu tūma.

Du er iad æfæsta luti allapæl ihug þer þýlt
er nu hæfir þu heyrða enlidan er colirac
spyrta fleira ær þýrt.

Sunn.

Thinn næstapungde erecyar f a
atali yð þá hæða þa heyr
ða ec ær þá minni spaclega
roðu oc ætclamlega
hværui er næma yil vil
þóakirðotcar sem luroða
þar um gor ochæpi ec lidan þar oðo
hugleidda oc þægti ec æt ec minn mæc
hugþætt þa þa vil minn flæsta alla þa
luti er þar þar tī talat hværa gefo læm
ec þar tū þā aleið æt þýlgia en ec

Þrodsþýkka i æt mættelaga luti
lyar. Enn gud þittor ægi ynn a þm
týttia ær þu þarm er þam hægð
tūa þýndliga getið. þo la dauð. vy.
daga a roðu i og lædtzt kløðumzt
simon. oc það h gud þu þarm ly. f.
Enn gud þittor ægi heyrða þon þans
oc do þarmt ahmum vy. degi En
þessi þar omur hernd æt gud þittor
ægi þiggia æt dauð. æt þam gerð
þomum kirkui. oc kalladi dauð man
þrapa man þýr þu er h þa þæ
þaðt þriam æt lyi. Enn þýr þor
komu þottor þam þa skomm æt Ab
þalon sun þans. geck i augliti allz
rolks. oc lægtzt med þýllu þans.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

Konungs skuggsjá
Speculum regale. Konungs
skuggsjá. Konge-speilet

